

OD PRAVĚKU K DNEŠKU

Josef Pekari

(Podobizna z r. 1930).

OD PRAVĚKU K DNEŠKU

SBORNÍK PRACÍ Z DĚJIN ČESKOSLOVENSKÝCH

K ŠEDESÁTÝM

NAROZENINÁM

JOSEFA PEKAŘE

VYDAL

HISTORICKÝ KLUB

II

V PRAZE 1930

ZD. KALISTA

1644—1645

(Přispěvky z italských archivů k českým dějinám těchto let.)

České příběhy let 1644—1645 jsou plny epického vzruchu. Země stává se — po krátkém oddechu — znovu jevištěm válečných událostí a na její půdě — u Jankova — dochází k jedné z nejosudovějších bitev třicetileté války. Je přirozeno, že lomozivé a třeskuplné události válečné zastíňují tu — na čas aspoň — skryté hlasy vnitřních dějin českých. Historik, který přistupuje k líčení těchto let, je strhován na jedné straně pestře barevným vírem vojenských pochodů, bitev a šarvátek, na druhé straně pak neslyší nežli pokřik a bědování, jež stálé útrapy válečné mění už od let v jakýsi těžko stupňovatelný doprovod českých dějin. Jak u Denise tak u Rezka — abychom jmenovali alespoň dva z význačnějších autorů, kteří se tímto údobím české historie obírali — převažují tyto vnější rysy českého života nad ostatním historickým materiálem.

Není ovšem pochyby, že české příběhy v letech 1644—1645 byly víc než pouhý řetězec vojenských událostí a víc než pouhý pláč oloupených. Jsou to osudová léta českého národa — ve vnitřním slova smyslu — a značí jaksi poslední dramatickou peripetii českých zápasů v době třicetileté války.

Máme-li pochopiti význam tohoto údobí našich dějin, je třeba arci odpoutati se poněkud pohledem od událostí, jež odehrávaly se na vlastní české půdě a povšimnouti si jednání, jež v roce 1644 počínají ve vestfálských městech Münsteru a Osnabrücku mezi stranou habsburskou a stranou francouzsko-švédskou. Jednání ta vnášejí do dlouhého a zvolna již únavou se zalévajícího zápasu třicetileté války nový neklid. Na všech stranách sbírají se síly k rozhodnému úderu, kterým by ještě v posledním okamžiku bylo možno vrhnouti nepřitele zpět a získati výhodnější posici pro počínající mírové konference. Naděje i nebezpečí rostou. — Přirozeně, že ohlas tohoto dramatického napětí zaléhá i do českých řad a to nejen mezi exulanty, ale i mezi českou šlechtou, která zůstala ve své vlasti. Kolísající jazýček evropské rovnováhy jako by upoutal na chvíli českou veřejnost obou táborů v napiaté očekávání: všichni cítí, že je to okamžik, rozhodující hluboce o národní budoucnosti.

Není arci úkolem této drobné práce, zachytiti dramatickou peripetii českých dějin v plném rozsahu. K tomu bude třeba ještě seskupiti velmi mnoho materiálu, který je dnes rozptýlen nejen v našich domácích archivech českých, nýbrž i v zahraničních archivech, jmenovitě, jak se zdá, v méně dostupných archivech švédských.

Moje studie přináší prozatím přehled toho, co jsem našel k historii těchto let v italských archivech, především ve fondech benátských a vatikánských.

Dispacci benátských vyslanců a zprávy papežských nunciů jsou, jak známo, z nejživějších politických záznamů XVI. a XVII. století.¹⁾ V našem případě není to však jen stará diplomatická tradice obou mocností, která dodává těmto zprávám jejich významu. Jak republika svatého Marka tak kurie měly na válečných událostech let 1644—45 a na počínajícím mírovém jednání svůj zvláštní zájem. Hrozící nebezpečí turecké, jemuž zejména Benátky blížily se čím dále tím neodvratněji, nutilo obě mocnosti, aby se pokusily o likvidaci dlouholetého zápasu, odehrávajícího se na evropském západě. Jen od sjednoceného křesťanstva mohla se napadená Itálie nadíti pomoci proti přesile sultánově. Diplomatická akce, kterou rozvinuly jak Benátky tak kurie, aby dosáhly svého cíle, měla dvojitý ráz. Zástupci obou mocností působili jednak přímo jako zprostředkovatelé v městech vestfálských, jednak nepřímo v jednotlivých hlavních městech států, zúčastněných na mírovém jednání.

Pro badatele, který se obrátí českými dějinami let 1644—45, jsou přirozeně z archivních fondů, vztahujících se k tomuto jednání, nejdůležitější ty, které mají nejblíže k našim událostem. Jsou to konkrétně zprávy, jež poslali vídeňský posel republiky benátské Giovanni Giustiniani a zástupce papežské stolice při dvoře Ferdinanda III., nuncius Camillo Melzi, svým vládám.

Giovanni Giustiniani byl již delší čas pověřen ve Vídni. Byl to, nemýlím-li se, jeden z nejlepších representantů soudobé benátské diplomacie, člověk širokého rozhledu — a to jak v politice tak v denním životě — na hony vzdálený všem iluzím, plně konkrétní, při tom však neobyčejně obratný v jednání a s jakousi nevtíravou houževnatostí sledující svůj cíl. Jeho dlouholetý pobyt na vídeňském dvoře prohloubil jeho výtečné osobní vlastnosti bohatými zkušenostmi. Poznal tu lidi, naučil se je oceňovat a odvažovat. V jeho zprávách naleznete neobyčejně živé charakteristiky jednotlivých osobností z okolí Ferdinandova. — Mezi účastníky vídeňského dvorského života, kteří defilují při čtení Giustinianiových záznamů před našima očima, ozývá se přirozeně i řada českých jmen; jsou tu reprodukovány rozhovory s Martinicem, Slavatou a j. Prostřednictvím těchto svých přátel informoval se vyslanec bez pochyby o českých věcech. Jak uslyšíme ještě, chystal se sám r. 1645 k návštěvě království, chtěje se zúčastniti projektovaných koruno-

---

¹⁾ O významu diplomatické korespondence benátské a jedn. jejích edicích (pokud mají význam pro naše dějiny) pojednal jsem stručně v úvodu k drobné své práci „Zprávy benátského vyslance Niccola Sagreda z Čech z roku 1647—48“ v Čas. spol. příd. starož. čes. r. XXXVII. str. 185 sq. O papežské diplomacii (spec. ovšem XVI. stol.) pojednává u nás práce Sloukalova „Papežská politika a císařský dvůr pražský na přelomu XVI. a XVII. věku“ str. 63 sq.

vačních slavností v Praze. K návštěvě sice tehdy nedošlo — Giustiniani navštívil Prahu až roku 1646 — nicméně pozornost, kterou věnoval království a jeho otázkám, byla vždy dosti bdělou, zaznamenávajíc jak válečné události, které se na české půdě sběhly, tak ohlasy zbědovaných poměrů v zemi i konečně zvěsti z ovzduší mírových jednání, které se týkaly království. V Giustinianiho korespondenci s Benátkami z let 1644—45 cítíte zřetelně, jak otázka česká dorůstá své osudové výše, pronikajíc do popředí jak diplomatických dohovorů válečných stran tak diplomatického zájmu zprostředkovatelů.

Camillo Melzi, papežský nuncius na dvoře vídeňském, nemohl se v diplomatické zdatnosti z daleka rovnati vyslanci benátskému. Přišel do Vídně teprve nedávno, z jara 1644²⁾, a jeho posice byla s počátku ještě stížena tím, že celý dvůr v něm viděl především zástupce nenáviděných Barberinů. Melzi nejen že nepoznal za krátký čas své působnosti jednotlivé representanty dvorského okolí Ferdinandova tak jako Giustiniani, ale měl dokonce co bojovati s nedůvěrou svého nového okolí, kterou jen stěží přemáhal hojnými sliby. Jeho zprávy do Říma z let 1644—45 jsou však zajímavé aspoň potud, že zachycují zřejmě i druhý kořen zájmu, který měla kurie na výsledcích dlouholetého evropského zápasu jakožto hlava tehdejšího katolického světa. Melzi dovedl obratně hájiti zájmy katolicismu, ustupujícího před přesilou nových poměrů. Snažil se poctivě zachrániti alespoň to, co se svého stanoviska zachrániti mohl. Jeho zprávy — třebaže vzdáleným echem — tvoří pendant k bojovným plánům papežských nunciů při dvoře císařském z dob postupující protireformace. Nejsou to už vítězné fanfáry nástupu: čtete-li je, cítíte, jak hovoří z nich stísněná řeč defensivy, znesnadňované vždy novými a novými útoky a nejistotami. — Čech Melzi v letech 1644—5, tuším, ještě neznal: jeho návštěva v zemi, k níž mělo dojíti v době proponované korunovace Ferdinanda IV., selhala stejně jako návštěva Giustinianiho. Jsa teprve krátký čas ve Vídni, neměl ani těch osobních styků s dvorskou šlechtou českou, jako měl Giustiniani. Bohemica jeho zpráv jsou proto spíše podepřením „dispacci“ benátského posla, doplňující je pouze svým bedlivějším zřetelem k otázkám náboženským, který jak řečeno, všeobecně charakterisuje tuto diplomatickou korespondenci.

Zprávy obou diplomatů italských Giustinianiho a Melziho (Benátky, Archivio di stato, Senato Secreto — Dispacci di Germania F. 88—91, Vatikán Nunc. Germ. 29, 39, 141 a 142) doplnil jsem jen nepatrně výpisky z bibliotéky Chigi, jež bylo mi umožněno opatřiti si laskavostí p. markýze Dra G. Incisy della Roc-

²⁾ Zpráva Giustinianiho z 11. VI. 1644 (II. zpráva psaná toho dne) zmiňuje se o tom, že nuncius přibyl do Vídně. Nového Města a je očekáván na dvoře; zpráva z 2. VII. 1644 (IV.) konstatuje, že slavil ve středu 29. června svůj slavný ojezd do Vídně.

chetta a spl. min. Prof. Dra V. Kybala. K doplnění některých míst benátských depeší, uniknuvších mi při excerpování v archivu benátském, použil jsem opisů „dispacci“, které mi byly ochotně zapůjčeny z vídeňského býv. domácího, dvorního a státního archivu. Literaturu omezil jsem přirozeně na nejnútnejší, jsa si jist, že bych příliš hustými odkazy studii, která nechce býti než příspěvkem k dějinám osudného pro nás dvouletí třicetileté války, zbytečně zatěžoval. Pro mne osobně není tato práce než částí širšího studia, obírajícího se středoevropskou politikou kurie na sklonku třicetileté války, jehož počátky jsem vyznačil kdysi ve svém článku „Císař Ferdinand III. a papež Innocenc X. v prvých letech pontifikátu“ (ČČH. XXXIII. až XXXIV.) a věřím, že se k ní v tomto rámci ještě jednou vrátím.

*

Zprávy benátského vyslance Giustinianiho z Vídně z jara roku 1644 ukazují opět silnější vzplanutí válečných nadějí na straně habsburské. Zejména stoupení španělské strany na dvoře vídeňském zřejmě vystupují vždy bojovněji, snaží se přesvědčiti svoje okolí o nutnosti pokračovat ve válce až do jejího vítězného skončení. Neodmítají sice přímo jednati o míru, neboť vědí dobře, v jaké nebezpečí by vystoupení proti mírové akci je nutně uvádělo vzhledem k všeobecné náladě veřejnosti, ale obcházejí tvrdošjně tento předmět rozhovorů tvrzením, že na straně nepřátelské není opravdové vůle k míru. Auersperg, jeden z nejvýznačnějších příslušníků španělské frakce na dvoře vídeňském, naznačuje v rozhovoru Giustinianimu, že se očekávají nepokoje ve Francii: došly prý již zprávy o nepokojích v provincii Guienne, v jižní Francii, a v jiných územích — a postavení vlády pokládá se za tak otřesené, že nebude moci již dlouho ve válce pokračovat.³⁾

Jak se zdá, smýšlení španělské frakce konečně na vídeňském dvoře ovládlo — k čemuž cestu připravily mu arci i příznivé okolnosti, provázející osudy habsburské věci na východě, v Německu a t. zv. dědičných zemích rakouských. 14. května 1644 sděluje Giustiniani do Benátek, že dvorská válečná rada, prozkoumajší současný stav věcí, a shledavší tu oproti minulosti značné pokroky, usnesla se doporučiti císaři, aby co možná pozdržel mírová jednání a snažil se zatím vši silou pokračovati v započatých akcích vojenských. Usnesení vycházelo z předpokladu, že švédská strana v říši se vnitřně už dlouho neudrží. Jak naznačil vyslanci první důvěrník císařův hrabě Trautmansdorf — očekával se hlavně odpad lantkraběnky hessenské od Švédů.⁴⁾

³⁾ Zpráva Giustinianiho z 7. V. 1644.

⁴⁾ Zpráva Giustinianiho z 14. V. 1644.

V Münsteru marně usiloval papežský nuncius Chigi o to, aby prosadil příměří: „sotva jsem začal“ — píše v prosinci 1644 o tomto svém jednání při zahájení mírového kongresu kardinálu Panzirolovi — „hovořiti o tomto projektu tu s tím tu zase s oním, leč zpozoroval jsem, že každému je proti mysli jakožto nepřítel; císařští měli Švédy mimo Německo,⁵⁾ vojsko pohotově a byli v očekávání velkých událostí, Španělé mi řekli [přímo], že je jejich nepřitelem, kdo něco podobného proponuje, protože prý mají dosti sil, aby odolali každému útoku ve Flandrech i aby dobyli zase nazpět Katalonie a Portugall; Francouzi se zakotvili v úspěších, kterých získali . . .“⁶⁾

Situace císařských v říši — přes všechnu neschopnost generálů jako byl Gallas a p. se nepopíratelně zlepšila. Vystoupení Dánska v alianci s císařem přimělo Torstensonu k tažení na sever, čímž jak císaři tak jeho spojencům v jižním a středním Německu se znatelně ulehčilo. Švédské posice v dědičných zemích následkem odchodu Torstensonova byly silně ohroženy a očekávalo se, že se podaří v poměrně krátké době vypudit úplně švédské posádky, rozložené dosud po českých, moravských a slezských městech. Zpráva Giustinianiho z konce června 1644 zmiňuje se o přípravách k obležení Olomouce, k němuž se chystal Burian Lacek z Valdštejna.⁷⁾ „Věří se“, uzavírá zpráva, „že města bude dobyto snadno a rychle“.

Po pádu Olomouce měl se císař odebrati do Prahy, aby byl blíž armádě a mírové konferenci — mělo-li by se v ní ovšem, jak významně Giustiniani podotýká, ještě dále pokračovati.⁸⁾

Mimo naději však situace se brzy zvrátila v neprospěch císařův. Neschopností Gallasovou ztraceny především příznivé podmínky, jichž dosáhli císařští vystoupením dánským v říši. Jeho nerozhodnost a váhavost nejenom že umožnily Torstensonovi vyhnouti se porážce, již mu spojená moc císařsko-dánská hrozila, ale nedovedly ani zabrániti škodám, jež švédské vojsko natropilo na dánském území. Na císařském dvoře s největší trpkostí přijata zpráva, že Torstenson se konečně z Dánska hnul — ke Slezům a že Gallas jej nechal ujít bez újmy tváří v tvář

⁵⁾ *Torstenson byl zaměstnán, jak hned dále uslyšíme, v Dánsku. Chigi ovšem mluví o nadsázce: úplně mimo říši Švédové nebyli. Torstensonova armáda měla tu řadu posádek, a některé sbory švédské pokračovaly zde dále ve svých operacích.*

⁶⁾ *Chigi Panzirolovi 8. prosince 1644. Vatik. archiv Paci 18.*

⁷⁾ *. . . . il Co Vlasco di Vallesteln ch'assiste al comando delle truppe che stanno nella Moravia s'è avvicinato ad Olmitz con 3^m uomini la maggior parte paesanti et cinta la Piazza travaglia con tutte le prove per ricuperanza all' obbedienza di S. M. . . . (Zpráva Giustinianiho z 30. června 1644. III.)*

⁸⁾ *Pokrač. předchozí zprávy: „ . . . si confida facile et presto l'acquistò dopo il quale si parla che Cesare passerà a Praga per trovarsi più vicino a gli eserciti et al negotio ancora se continueranno li trattati di Munster . . .“*

vojsku, které rozhodně mělo převahu, jsou situovány daleko výhodněji, než nepřítel a jsou nad to posíleny pomocnými sbory.⁹⁾

Závažnější nebezpečí však než neschopnost Gallasova a nový postup Torstensonův znamenaly pro věc císařskou události uherské, jmenovitě neklid, který znovu se začal objevovat u nedávného spojence francouzsko-švédského knížete sedmihradského Jiřího Rákóczy. Rákóczy, který v době, kdy Švédové byli nuceni přenést svoje válečné pole do severního Německa, tvářil se dosti smířlivě a nebyl neochoten patrně k smíru, na zprávu o návratu Torstensonově a jeho pronikání ke Slezsku opět začal se vyhýbatí dalšímu jednání. Zpráva Giustinianiho z 10. září 1644 zaznamenává všeobecné obavy dvora, že Sedmihrady, jakmile se dovědí o dalším postupu Švédů, úplně přeruší mírovou akci.¹⁰⁾

Nebezpečí, hrozící císařské věci z Uher bylo tím větší a závažnější, že se v něm ozývala současně i *hrozba tureckého vystoupení* v evropském konfliktu. Někdy počátkem září 1644 měl Giustiniani rozmluvu s Maxmilianem Trautmansdorffem a Trautmansdorff se mu nikterak netajil vážnou situací, v níž se habsburské země ocitají vzhledem k nejistému chování Turecka. V tajné radě prý se o této věci hovořilo a bylo konstatováno, že v případě, že by se Turci chopili zbraně ve spojení s Francií a Švédskem, nebudou moci t. zv. dědičné země spojenému útoku vzdorovat. Trautmansdorff naznačil, že za podobných okolností se počítá na straně císařské na pomoc z Itálie: jak Benátky tak papež i konečně ostatní italská knížata nemohla by ve vlastním zájmu připustit tak hlubokého porušení mocenské rovnováhy v Evropě, jehož nebezpečí nad to bylo by zvyšováno zesílením tureckého vlivu v Uhrách a novým tlakem Osmanů na západ.¹¹⁾

I na západě se situace císařských a jejich spojenců Španělů však znatelně tou dobou již zkalila. Příčinou toho byly úspěchy Francouzů v Porýní, jež vyvolávaly u knížat porýnských — jmenovitě pak u obou duchovních kurfirstů, spojenců císařských, arcibiskupa mohučského a kolínského — značné obavy a jakousi stísněnost. — Ve Vídni mluvilo se velmi zřetelně o odklonu těchto drobných mocností od věci habsburské.¹²⁾ Přirozeně, že podobné pověsti nemohly nikterak přispěti k pozdvižení bojovné nálady v okolí Ferdinandově.

V Cařihradě zatím vyjednával s Turky nově vyslaný císařský vyslanec Heř-

⁹⁾ Zpráva Giustinianiho z 10. září 1644 (II.)

¹⁰⁾ Císař, jak zpráva dodává, hned vypravil zvláštního kurýra do Cařihradu, aby o tom podal zprávu tamnímu vyslanci.

¹¹⁾ Zpráva Giustinianiho z 3. září 1644. (I.)

¹²⁾ Zpráva Giustinianiho z 24. září 1644. (I.)

man Černín z Chudenic.¹³⁾ Naděje vídeňského dvora, skládané v tuto ambassádu, nebyly však dosti pevné. Se strany turecké sice docházely zvěsti velmi vlídné, věštící úspěch poselství Černínova — ale na druhé straně rostla i podezření: chování Rákóczyho nasvědčovalo tomu, že kníže nikterak nehodlá se vzdáti svých válečných plánů — a přes všechna ujišťování paši budínského, že sultán nedovolí tomuto svému vasalovi účastniti se válečně na straně protihabsburské — nevěřilo se, že by tak činil bez vědomí Porty. Zbrojení turecké, jehož účel byl přísně tajen, jen zvyšovalo nejistotu o smýšlení a zámyslech osmanských. Charakteristická pro situaci, jaká byla v této době na vídeňském dvoře, byla nápadná vlídnost, s níž byl traktován vyslanec benátský. Snad bylo v tom kus jakési temné politiky, jejímž účelem bylo, odstranit na straně benátské veškero podezření vzhledem k Černínovu jednání v Cařihradě — zdá se však, že příčinu této změny dlužno hledati především v politickém kalkulu, který, jak jsme shora slyšeli, byl Trautmansdorf počátkem září r. 1644 naznačil Giustinianimu a který počítal s eventuelní pomocí Benátek a Itálie vůbec v případě tureckého útoku. Vyslanec benátský byl v této době zván i k intimním slavnostem dvorským, k nimž dotud míval přístup pouze vyslanec španělský.¹⁴⁾

Nebezpečná situace, v níž věc císařská vždy hlouběji zabředala, vyvolala na dvoře vídeňském konečně zřejmou nervositu a neklid. Počátkem října 1644 počíná se ve Vídni mluvit o tom, že císař se odebere do Lince, aby odtud mohl snáze čeliti nesnázím, jež přivodil postup Francouzů na Rýně. Z Lince, jak se proslýchalo, měl se císař odebrati do Prahy nebo do nějakého jiného příhodného místa, odkud by mohl jednak úspěšněji pozorovati události a operace válečné, jednak přihlížeti mírovému jednání, jež se před půl rokem bylo započalo v městech vestfálských.¹⁵⁾

Mírové jednání mělo arci nyní pro Ferdinanda a jeho země daleko větší význam nežli před půl rokem. Situace nutila císařské, aby se snažili co možná je uspíšit a dosáhnout ještě včas míru — než eventuelně vymořením se hrozivé moci

¹³⁾ *O ambassádě Černínově do Cařihradu r. 1644 pojednává vlastní denník Heřmana Černína z doby jeho poselství, vydaný Fr. Tischerem v práci „Heřman Černín z Chudenic“ (Praha 1907). Jinak podrobnou bibliografii literatury, vztahující se k této důležité diplomatické misi Černínově viz u Zibrta (Bibliografie české historie I. č. 8017 a V. č. 15313). K zprávám Giustinianiho, jež se dotýkají poselství Černínova a jsou důležité pro poznání poměrů Benátek k této záchranné akci domu rakouského, se vrátím ještě ve zvláštním článku.*

¹⁴⁾ *O těchto kurtoasiích zmiňuje se Giustiniani 16. čerence 1644. (II.)*

¹⁵⁾ *„... Li progressi dell' armi Francesi al tratto del Rheno hanno persuaso S. M. a più non differire di portarsi nella città di Linz con tutta la Corte a disegno di transferirsi poscia per qualche mese a Praga ovvero in altro luogo dove riputerà più utile per assistere all' emergenze dell' armi et a quelle del negotio ugualmente...“ (Zpráva Giustinianiho z 8. října 1644 I.)*

turecké budou naděje jejich úplně zmařeny. Císař dal rozkaz vyjednavacům, aby se, pokud možná, nezdržovali ve sporu o plné moci, který byl zatím zauzlil celé mírové jednání, a hleděli dostat se kupředu ve vlastní materii.¹⁶⁾ Ovšem překonati překážky, jež stanuly v cestě mírové konferenci vestfálské, nebylo tak docela snadno. Nehledě k právě zmíněným formálním rozporům, jejichž nutnost byla jen této době plně srozumitelná¹⁷⁾ — byly tu i jiné závažnější příčiny, proč jednání jak v Múnsteru tak v Osnabrücku nemohla se pohnouti kupředu. Na jedné straně Francouzi, Švédové a jejich spojenci, vidouce, že situace jejich den ode dne se plní novými nadějemi, zatím co posice strany habsburské zřejmě se sesouvala, zdržovali pod různými záminkami průběh dohovorů — na druhé straně zase Španělé, kteří za daného stavu věcí nemohli si činiti o eventuelním míru žádných ilusí, snažili se, seč byli, aby uzavření jeho zmařili nebo alespoň oddálili. Císař, jednak zdržován diplomacií katolického krále, jednak tísněn situací čím dále tím neodvratněji naň naléhající a hrozivým nátlakem svých říšských spojenců, dlouho váhal. Španělé s úzkostí pozorovali každý jeho krok: vši mocí snažili se zejména zabrániti schůzce Ferdinandově s Maxmilianem Bavorským, jedním z nejhorlivějších propagatorů míru na straně říšských spojenců Ferdinandových, k níž mělo dojíti koncem roku 1644, nabízejíce císaři značné sumy peněz, jen aby jej vytrhli z nebezpečného kruhu bavorského „défaitismu“.¹⁸⁾

I na straně císařské však byly vážné důvody, které poněkud brzdily její snahy, dosáhnouti co možná rychle míru s Švédskem, Francií a jejich spojenci. Byla to především silná nejistota v očekávání, jaké budou mírové podmínky nepřátel, kam až půjdou jejich požadavky a co z nich eventuelně budou ochotni koncedovat. Ne bezvýznamně začala se ozývat v mírovém jednání *otázka česká* — a pohnouti touto otázkou znamenalo dotknouti se nejcitlivějšího místa habsburské politiky v době třicetileté války — jediné dosud vážně neohrožené posice, kterou byl tento rod získal v průběhu dlouholeté války.

Horšící se situace válečná přiměla Ferdinanda III. svolati znovu český sněm: byl to již druhý sněm roku 1644 — a bylo lze očekávati, že nové požadavky, vznesené na stavy, nebudou těmito přijaty příliš vlídně, neboť již jarní sněm téhož léta si ostře stěžoval, že nemírnými náklady válečnými „toto dědičné JM království . . . ne k zlepšení, nýbrž k většímu ztenčení přivedeno

¹⁶⁾ Rozhodnutí to sdělil Giustinianimu Trautmansdorf v jednom rozhovoru (Zpráva Giustinianiho z 8. října 1644. II.)

¹⁷⁾ Všechny zprávy, jež byly mými prameny, Giustiniani, Melzi, Chigi a j. se o nich zmiňují. Třebaže však jsou tyto spory dobově velmi zajímavé, nezdržuji se u nich, ježto vyběhají z rámce mého tématu.

¹⁸⁾ Zpráva Giustinianiho z 15. října 1644 (I.)

jest.¹⁹⁾ Leč obavy, provázející na dvoře svolání českého (a současně moravského) sněmu²⁰⁾ netýkaly se patrně jen finančních otázek, jež měly v těchto shromážděních býti přetřásány, nýbrž i problémů par excellence politických.

Jak známo, valná část české šlechty, která zůstala jinak věrna Ferdinandovi II., postavila se nesmiřitelně proti thesi, uplatňované v uvozovacím patentu „Obnoveného zřízení zemského“ z 10. května 1627, že totiž odboj proti zvolenému králi dál se „in forma universitatis“ — zastávajíc stanovisko, že rebelie byla dílem jen jedné strany v zemi a že je proto nejvýš nespravedlivou, trestati celé království odnětím jeho privilegií.²¹⁾ Na Moravě Zdeněk hrabě Zampach na Hodoníně protestoval r. 1627 velmi ostře proti tomu, aby on, šlechtic, který „hrdlo, statek i všechno jmění své pro JMCou vynaložil a nic toho, co by k ourážce JMCé a slavnému domu Rakouskému též přísaze a poctivosti . . . bylo, nikdy nepřičinil . . . měl o svobody a práva svá starobylá bez viny přijíti a pokutován býti“.²²⁾ A sněm markrabství ozval se ještě před několika lety (1637) ve zvláštním memoriálu, podaném císaři a nadepsaném výmluvně „Dubia“, v němž snažil se vyložiti císaři svoje pochybnosti o jednotlivých kusech „Obnoveného zřízení zemského“, pokud se nesrovnávaly se starým zřízením zemským, a, vycházejce z myšlenky, vyslovené před desíti lety právě citovaným protestem Zampachovým, žádal nápravu: návrat k starým poměrům, k bývalým svobodám a k dřívější ústavě zemské.²³⁾

Veškery pokusy o zvrácení „Obnoveného zřízení zemského“ byly však ve Vídni odmítány dotud se svrchovanou nelibostí. Drobný ústupek Cechům r. 1640, povolující, že stavové, vyřídivše královskou proposici, mohou se raditi o menších věcech, jež by se nedotýkaly osoby a práv královských (dotud měli jen právo raditi se o proposici královské) — byl věru lehkým vykoupením všech těch stesků a volání po opravě křivd, způsobených „Obnoveným zřízením zemským“, jež se ozývaly jak na straně české tak na straně moravské. Leč situace, jaká se utvářela pro stranu císařskou ve válce třicetileté na sklonku roku 1644, nutila dvůr přemýšlet o přáních stavů obou zemí — a zejména ovšem království českého —

¹⁹⁾ „Tito artikulové na sněmu obecném, kterýž držán byl na hradě pražském létha Panie 1644 v auterý po památce Sv. Marka Evangelisty Pánie to jest 26 dne měsíce dubna a zavřen léhož léta v auterý po nedělt Exaudt to jest 10 dne měsíce máje . . . ode všech čtyř stavů království českého svoleni jsou.“ (Rukopis v zemském archivu českém v Praze.)

²⁰⁾ O obojím zmiňuje se zpráva Glustinianiho z 1. října 1644. I.

²¹⁾ Toto stanovisko uplatňovala zejména I. zv. zemská rada ve svém memoriálu z 14. prosince 1624, otištěn v práci H. Tomana „Schicksale des böhmischen Staatsrechtes in den Jahren 1620 bis 1627“ (1870) str. 46–53. Sr. též J. Kalousek: „České státní právo“ (1892) str. 420 sq.

²²⁾ Protest Zampachův je otištěn u Kalouska „Čes. st. právo“ str. 602–3.

²³⁾ Sr. Kalousek „České státní právo“ str. 458–9.

vážněji a hlouběji než dříve. V městech vestfálských začínalo se mluvíti o amnestii, již mělo se se strany císařské dostati všem rebelům od r. 1618 a tím ovšem otázka obnovy starých privilegií českých posunovala se znovu kupředu, jsouc podepřena tentokráte mocnějšími argumenty síly, než bylo tomu v poddaných žádostech stavů a jejich representantů.

Bohužel máme příliš málo zpráv o tomto sněmování na hradě pražském, zahájeném „ve čtvrtek po památce svatého Martina, to jest 17. dne měsíce listopadu“ a zavřeném „téhož léta v auterý v vigilii S^o Tomáše Apoštola Pánie, to jest dne 20. měsíce prasince“²⁴⁾ — a jeho jednání zůstanou nám temnými snad i později, až bude shromážděno kolem něho větší množství dokladového materiálu, než máme dnes v rukou. Není pochyby totiž, že většina jednání dala se za kulí samí, s vyloučením širší veřejnosti a mimo doslech, i věkům budoucím. Charakteristická pro celé shromáždění jsou však, tuším, alespoň jména těch, jež sněm zvolil jakožto relatory svých usnesení ke dskám zemským: Nehledíme-li k stavu duchovnímu, v němž objevují se vesměs jména cizí, jsou to povětšinou — a to jak mezi panstvem tak mezi rytířstvem — příslušníci staré české šlechty. Jen poslední dvě osoby mezi relatory stavu rytířského — Jan Hubryk z Kamersdorfu a Jan Bonaventura Papacon (Papazon) z Klarsteyna — jsou zřejmě původu nečeského. V čele panstva stojí Hendrych Libštejnský z Kolovrat — tyž pan Hendrych, který roku 1625 spolu s Jaroslavem Bořitou z Martinic a Humprechtem Černým účastnil se horlivě boje o zachování dosavadní ústavy české²⁵⁾ a za ním následují Sezima z Vrtby, Bern. Ign. Bořita z Martinic, Jan Hartvig z Nostic, Hen. Volf Berka z Dubé, Jan Oktavián z Vchynic, Hendrych Vilém Slavata, Ferd. Libštejnský z Kolovrat, Vilém Krakovský z Kolovrat, Václav starší Vratislav z Mitrovic, Václ. Jiří Holický ze Šternberka, Zdeněk z Valdštýna, Václav Michna z Vacinova, Frant. Vil. z Talmberka, Fr. Přibík z Oujezda, Aleš Vratislav z Mitrovic, P. J. Kokořovec z Kokořova, Václav mladší Vratislav z Mitrovic a Jar. Kryštof Krakovský z Kolovrat. To všechno jsou rodiny, jež v době Bílé hory stály na straně Ferdinandově, zástupci oné loyální šlechty, která vším právem si stěžovala, že byla potrestána spolu s rebely. A stejně mezi rytířstvem setkáváme se s erby, jichž účast na povstání r. 1618 byla minimální nebo vůbec žádná, jako byli Skuhrovští ze Skuhrova, Kořenští z Terešova, Klenovští z Klenového, Vítové ze Rzávého, a j. Je to rytířstvo, jehož hlasem v jednáních o „Obnovené zřízení zemské“ byl, tuším, pan Humprecht Černín z Chudenic.

²⁴⁾ *Artikuly sněmovní nacházejí se v rukopisu v zem. archl. v Praze.*

²⁵⁾ *Sr. Kalousek „České státní právo“ str. 430.*

Náladu, která obklopovala zasedání sněmu českého v zimě r. 1644, tlumočí zřetelně listy paní Sylvie Kateřiny Černínové z Chudenic psané v této době jejímu manželovi Heřmanu Černínovi do Cařihradu.²⁶⁾ Dopisů těch povšiml si už kdysi Pekař ve své „Knize o Kostí“.²⁷⁾ Zařazením v dobovou souvislost získají však citáty jejich značně na své výraznosti. Listy hraběnčiny jsou plny prudkých nájezdů proti „vyvoleným lidem“ t. j. proti dvorské aristokracii, která plně zaujala místa u kormidel. Paní Sylvie Kateřina s trpkostí konstatuje, jak česká šlechta, odstrčená a odkázaná na svoje hospodářské starosti, upadá v lesku své cti. „V Čechách ničemu přijíti nedají, dokud ta pokuta nás nemine,“ píše vyčítavě v jednom svém psaní.²⁸⁾ — A tento pokořující pocit bezmoci spočíval patrně nejen na hrdé Černínce, ale na většině tehdejší mimodvorské české šlechty.

Není divu, že za takovýchto okolností vzrůstala se v okolí císařově značná nervosita. Znovu — tentokrát naplněn konkrétnějším cílem — procitl projekt odebrat se do Prahy, o němž jsme slyšeli shora. Začalo se uvažovat o tom, neměl-li by císař sám zasáhnout do českých věcí a svým osobním vystoupením odvrátit nebezpečí, jež hrozilo dynastii uvnitř království. „Nejzávažnější příčina, která nutí JMC k tomu, aby se odebrala do Prahy — píše 12. listopadu 1644, krátce před zahájením českého sněmu vyslanec Giustiniani dóžeti — je přání zajistit onu korunu malému arcivévodovi svému synu, tak aby jeho přijetím co zákonného nástupce v království se strany oněch národů byly zmařeny praktyky těch, kteří uprostřed událostí válečných a mírových jednání snaží se znovu získati vlasti starou její privilej svobodné volby královské, v čemž setkávají se otevřeně nejen poddaní nespokojení, ale i ti, kdož, bohatě císařem obdařeni, vydávají se [jinak] za nejoddanější obránce jeho velikosti...“²⁹⁾

Bohužel, v dalších zprávách Giustinianiho, jenž, zůstav po odjezdu císařově do Lince ve Vídni, ztratil jaksi bezprostřední spojení s dvorem a tak také patrně i mnoho zpráv o politických událostech, tratících se v zákulisí dvorských porad — stopy ve směru naznačeném právě citovanou zajímavou zprávou z 12. listopadu

²⁶⁾ *Vydal je Fr. Tischer ve Věst. král. čes. spol. nauk. 1908 III. („Dopisy Sylvie hrab. Černínové rozené Caretto-Millemooy s choťem jejím Heřmanem hrab. Černínem z Chudenic z let 1635—1651.“)*

²⁷⁾ *Knihy o Kostí I. str. 140.*

²⁸⁾ „Dopisy Sylvie hrab. Černínové“ str. 66. Dopis je dán 5. ledna 1645, těsně po uzavření sněmu.

²⁹⁾ „... Il motivo più efficace che persuade S. M. a condursi in Praga è il desiderio di rassegnare quella Corona all' Arciduchino suo figliuolo aceto che accettato da quei popoli per legittimo successore al Regno cadano estinte le machine di quelli che fra i vantaggi dell' armi et la trattazione del negotio cercano di redimere alla patria la vecchia prerogativa d' eleggere cioè il proprio Re in che consprano apertamente i sudditi mal contenti non meno che quelli i quali beneficati dall' Imperatore si palesano i più partiali alla grandezza di lui...“

1644 takřka úplně mizí — až na jedinou. Je to depeše z 25. listopadu, v níž vyslanec ohlašuje, že císař i nadále pevně sleduje plán korunovati arcivévodu — pozdějšího Ferdinanda IV. — na krále českého: vypravil prý do Prahy knížete Václava Eusebia z Lobkovic a ten po delším jednání se sněmem vrátil se zase na dvůr — prozatím se však neví, co byl sjednal.³⁰⁾ Po této zmínce uzavírá se však diplomatická korespondence Giustinianiho úplně, nedovedouc nám pověděti o českých událostech z konce roku 1644 nic víc, než co shora naznačeno.

Pokud se týče Lobkovic, o němž je řeč v posléze citované depeši, byl skutečně — spolu s Františkem Karlem Matyášem ze Štenberka a Janem Jindřichem Chanovským z Dlouhé vsi — komisařem sněmovním. Těšil se, jak se zdá, nejen důvěře českých stavů, ale současně i důvěře strany španělské na dvoře císařském: byl právě krátce před tím vyznamenán řádem zlatého rouna.³¹⁾ Leč ani jeho dost pečlivý životopisec Ad. Wolf nedovede nám říci o jeho missi při listopadovém sněmování českém r. 1644 nic bližšího.³²⁾

Jisto je však, že napětí, s nímž sledovány byly na dvoře události české, nepolevilo ani po uzavření českého sněmu koncem prosince 1644. Sněm sice zaujal stanovisko dosti loyální, jak co se týkalo otázek finančních, tak v otázkách politických, pominuv úplně veškerý žádosti, jichž se dvůr tolik obával — leč okolím Ferdinandovo patrně vycitovalo dobře nejistou rezervu v chování české šlechty proti její dědičné vrchnosti.³³⁾ Jednání mírové konference, blížící se čím dál tím neodvratněji české otázce, rozdmychávalo tento nepokoj vždy výš a výš. Císař konečně někdy v polou ledna 1645 se rozhodl, neodkládati již déle cesty do Prahy.³⁴⁾

* ~

³⁰⁾ „... Il proleto di coronare l' Arciduchino Re di Bohemia sta sempre fisso nell' animo dell' Imperatore. A tale oggetto ha spedito a Praga il Principe di Locoviz et questo dopo haver seriosamente trattato con quella Dieta si è restituito di nuovo alla Corte non penetrando ancora quello abbia riportato della disposizione di quei sudditi ...“. Že se to s přípravami ke korunovaci Ferdinanda IV. za krále českého na dvoře myslilo vážně, svědčí i pokračování této zprávy, kde se dovídáme, že císař ozal maličkého arcivévodu již jeho chůvám a zřídil mu zvláštní dvůr, o jehož čelo postaven predestinovaný aio princův hr. Auersperg.

³¹⁾ Vyznamenání dostalo se současně vedle Lobkovic i Vilému Slavatovi (což je konečně také přiznáno, byl Slavata jedním z bojovníků za Obnovené zřízení zemské proti Martinicovi a s.), hraběti Šlikovi a knížeti z Eggenburku. O ceremonii viz *Theatrum Europaeum V.* (Frankfurt 1647) str. 384.

³²⁾ Životopisec Lobkovicův — Adam Wolf: „Fürst Wenzel Lobkowitz, erster geheimer Rath Kaiser Leopolds I. 1609—1677“ (Wien 1869).

³³⁾ Rezervu tu lze dobře postihnout, srovnáme-li prázdný celkem text sněmovních artikulů z podzimu 1644 s textem sněm. sjezení z 1645, o němž bude níže řeč.

³⁴⁾ „... Il pensiero poi dell' Imp^{re} sarebbe di fermarsi in Praga, chiamar l' Imperatrice e li figli e quoto coronar l' Imp^{re} e poi ancora il figlio; l'interesse è per molti emolumenti che sente S M^{te} quando dimora in Praga, molte rendite che gode l' Imp^{re} dopo ch'è incoronata, la sicurezza d'haver il figlio Re di Bohemia prima

21. ledna 1645 sděluje Giustiniani dóžeti, že císař je doposud — i s bratrem svým, arcivévodou Leopoldem Vilémem — v Linci. 28. t. m. však již píše o cestě Ferdinandově do Prahy: císař jel přes Budějovice a takřka bez zastávky dorazil — jsou to tři dny — do Prahy, jsa vítán na všech stranách poddanými, kteří vidí v jeho přítomnosti jakousi záruku, že císařská armáda podnikne vše možné, aby země byla v této době ochráněna před hrozícím vpádem vojska Torstensonova.³⁵⁾

Ferdinand III. — o tom není pochyby — vstupoval, přicházeje v lednu 1645 do Čech, na půdu velmi nebezpečnou. Jak vnější tak vnitřní události proměnily opět se tisící hladinu českého života v rozbouřené moře živelů. Nezdar Gallasův, který, vytáhnuv z Dánska za Torstensonem, ocitl se konečně v Magdeburce v takřka beznadějně situaci, tísňen armádou Königsmarkovou a nemaje vůbec jízdy, jež byla při pokusu prorazit do Čech nad Wittenbergem Torstensonem rozprášena a pozajímána³⁶⁾ — zavinil, že království bylo opět — tentokráte nebezpečněji než kdy před tím — otevřeno nepříteli. Příchod vojska Torstensonova byl očekáván s tím většími obavami, že nastávající zima nevylučovala se strany švédské nepřijemných překvapení, poskytujíc v zamrzlém terénu otužilým severským vojákům půdu nad jiné výhodnou pro rychlé a nebezpečné pochody, jejichž ostří mohlo lehce zasáhnouti až k samému srdci habsburských zemí dědičných — k Vídni a k Dunaji. V okolí Ferdinandově ozývaly se obavy z vpádu švédského vždy hlasitěji a důrazněji.³⁷⁾

I obyvatelstvo české bylo nanejvýš zneklidněno, neboť nový vpád vojska Torstensonova do země nemohl znamenat než nové kontribuce, nové plundrování, požáry atd. Už od srpna 1644 mluvilo se v Čechách o novém nebezpečí, hrozícím se strany švédské. Po ztroskotání Gallasova pokusu o návrat do Čech, přirozeně že strach

---

che nel Congresso di Munster si tocchi il punto se quel Regno è ancora elettivo o se è divenuto hereditario, la maggior vicinanza a tutti gli affari dell' Imp^o ...". (Depeše nuncia Melziho kard. Pamfilimu z 28. ledna 1645, Nunc. Germ. 142.)

³⁵⁾ „... Imperatore ... pervenne ... a Budweis venerdì della passata settimana et senza niente arrestarsi ha proseguito il camino verso Praga, dove entrò a 25 di questo mese accompagnato dalle acclamazioni più piene di quel sudditi, li quali animati dalla presenza del loro signore Sovrano gli esibiscono poderose assistenze per agevolare i mezzi a tener lontano l' inimico da quei contorni et se alla prontezza di tale dichiarazione corrisponderanno l' opere caderà profittevole assai a quest' urgenze il olaggio della M. S. . .“ (Zpráva Giustinianho z 28. ledna 1645.) O datu přijezdu císařova se soudobé zprávy poněkud rozcházejí. *Theatrum Europaeum V.* str. 654 klade je na 28. ledna, což je však jistě chybné, jak ukazuje Rezek („Děj. Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války“ Praha 1890 str. 399) na základě jiných současných materiálů. Rezek sám má za to, že císař vjel do Prahy 24. ledna, což by se celkem shodovalo s údajem benátské depeše.

³⁶⁾ O této bitvě, kládouc jí k Lužici, zmiňuje se depeše Giustinianho ze 17. prosince 1644.

³⁷⁾ Nejjasněji vyjadřuje všechny tyto obavy doora depeše Giustinianho ze 17. pros. 1644. cit. v před. pozn.

v zemi houští až k zalknutí. Počátkem ledna 1645 sděluje Giustiniani dóžeti, že království je zachváčeno panikou: šlechta opouští svoje venkovská sídla a uchyluje se do lépe opevněných a hájených měst, berouc s sebou celý svůj mobilní majetek.³⁸⁾

Na straně císařské dály se arci horečné přípravy k uhájení království, jehož důležitost rostla nyní i tím, že v mírových jednáních začínaly proskakovat první rozhovory o jeho osudu. Zprávy Giustinianiho z konce prosince 1644 zmiňují se na několika místech o stahování císařských armád do Čech: v zemi stál v prosinci již Hatzfeld se svým sborem, z Uher povolán sem generál Götz — byla zahájena jednání o pomoc z Bavor.³⁹⁾

Leč uklidnit rozčilení v zemi nebylo tak zcela lehké, tím spíš, že Torstenson čím dál tím hrozivěji se blížil k severní hranici království. „Nikdy nebylo hůře než nejčy“ — píše zoufale paní Sylvie Černínová z Chudenic koncem prosince 1644 svému manželu Heřmanovi do Cařihradu — „Nesmím vo všem psáti“.⁴⁰⁾ V dalším dopise jejím čteme, že požádala císaře, aby směla přijmouti švédskou salvaguardi na statky svého manžela.⁴¹⁾ A bylo patrně takových opatrných, kteří hleděli za každou cenu uchrániti především svůj zpustošený majetek, v zemi víc, neboť musily býti vydány zvláštní patenty, zapovídající — pod ztrátou všeho jmění — jakékoliv dobrovolné platy Švédům.⁴²⁾ Království ve své bezbrannosti poddávalo se samo nepříteli bez boje.

Příchod Ferdinandův, jak se zdá, vlil opravdu v rozrušené obyvatelstvo novou naději. A to také bylo jeho prvním účelem: upevnit vlastní posici uvnitř království.⁴³⁾ V prvním okamžiku projeví i stavové daleko povolnější ochotu ke korunovačním nákladům — a tak projekt, připravovaný od podzima minulého roku, zdál se konečně zralým k provedení: císařovna očekávala ve Vídni již s netrpělivostí manželův pokyn, aby se odebrala se synem do Prahy.⁴⁴⁾ Spolu s ní měl odejet do Prahy i benátský vyslanec.

³⁸⁾ „... Tortenson... fa correre numerose partite di Cavalleria dentro il Regno di Bohemia ancora li cui sudditi spaventati dall' impressione di quelle armi hanno abbandonato le abitazioni di campagna et cercano ricovero a se stessi non meno che a propri averi dentro li luochi più forti...“

³⁹⁾ Zpráva Giustinianiho z 24. pros. 1644 a z 31. t. m. (I.)

⁴⁰⁾ „Dopisy Sylvie hrab. Černínové rozené Caretto-Millesimory s choťem jejím Heřmanem hrab. Černínem z Chudenic z let 1635—1651“ *Věstník křd. čes. spol. nauk* 1908 III. str. 60.

⁴¹⁾ Tamže str. 62.

⁴²⁾ Dopisy Sylvie hr. Černínové L. c. str. 65.

⁴³⁾ „... Il motivo più efficace di questo viaggio ha per oggetto d' animar quel sudditi per mantenersi immutabili ne gli uffitti del proprio dovere...“ (Depeše Giustinianiho z 14. ledna 1645.)

⁴⁴⁾ (Pokrač. depeše cit. v pozn. ³⁵.) „Oltre i prolelli scritti che hanno dato impulso alla mossa da Linz si maneggia quello di Coronare l' Arciduchino Re di Bohemia et l' Imperatrice ancora, la quale con atti d' im-

Leč — provedení plánu záhy zmařila vichřice válečná, rozpoutavší se znovu nad Čechami. Dlouho s obavami očekávaný Torstenson, jehož předvoj už koncem prosince 1644 objevil se v Čechách na saské hranici, vtrhl konečně koncem ledna se všemi silami do království. Na straně císařské, jak se zdá, nebyli na tak náhlý útok připraveni. 4. února 1645 oznamuje Giustiniani ve své depeši, že Švédové pronikli až na čtyři míle ku Praze — probouzejíce všude úděs a pustošíce kraj — a obsadili města Chomutov a Žatec, v nichž zmocnili se bohatě zaopatřených vojenských zásobáren císařských. Stojí prý nyní před Mostem. Císař je v Praze a prohlašuje, že se účastní osobně eventuelní obrany města. Obyvatelstvu pražskému byly rozdány zbraně.⁴⁵⁾

O úmyslu Torstensonově nemohlo býti pochyb: cílem jeho operací v Čechách nebylo nic jiného než — zabrániti korunovací mladičkého syna Ferdinandova za krále českého. Hádalo se však obecně, že se v zemi nezdrží, nýbrž, dosáhnuv svého a zmařiv projektované slavnosti pražské, zamíří na Moravu, aby povzbudil Rákóczyho, který ještě váhal přerušiti úplně jednání s císařem a vystoupiti otevřeně proti Habsburkům. Na Moravě byla těžce ohrožena švédská posádka v Olomouci a krom toho bylo lze se nadít zde se strany švédské poněkud lepších podmínek pro eventuelní utkání s nově utvořenou císařskou armádou, ježto se očekávalo, že Bavoři, kteří se k ní v Čechách připojili, aby zabránili vpádu Torstensonovu na vlastní území, nebudou tuto sem následovati.⁴⁶⁾

pacienza attende dell' affettione del marito questa si giusta decorosa dimostrazione. — La nobiltà et la Dieta del Regno conspirano con favorevole inclinazione al successo et si spera la riuscita in questa congiuntura che le truppe di Baviera augmentando vigore agli Imperiali affrancano le gelosie degli attentati contro quel Stato ..."

⁴⁵⁾ „... Torstenson è entrato improvvisamente in Bohemia ... et senza ostacolo ha penetrato sì a dentro quel Regno che le partite di lui si sono avanzate in distanza di sole quattro leghe dalla città di Praga con terrore e danno gravissimo di quei sudditi tutti. Nella marcia ha destrutto molti luochi et guarnito di milite le città di Cometau et Sax l'una et l'altra di conseguenza dove li Cesariani lasciavano custodita la copia grande di vettovaglie et altre munitioni da guerra ... Hora stringe Brix ... ferma il piede l' Imperatore in Praga et dichiara di voler assistere colla presenza sua alla difesa di quella nostra città dentro cui ha introdotto l'infanteria sortita ultimamente da Magdeburgh, agli habitanti ha dati l'armi ..." (Depeše Giustinianiho z 4. února 1645.) Pokud se týče správnosti těchto údajů třeba srovnati Rezků „Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třic. vdí.“ str. 398 s q., kde tažení Torstensonovo v Čechách je popsáno kriticky přesně. Zpráva Giustinianiho přináší, tuším, k líčení Rezkovu některá drobná plus.

⁴⁶⁾ (Pokračování depeše cit. předch. poznámkou.) „Li più pratici non reputano che s'impegni egli [Torstenson] ne gli attentati contro Praga ne che longamente si trattenghi tampoco dentro la Bohemia ma che cavate ricche contribuzioni da Popoli et impedita la dichiarazione per la successione dell' Arciduchino a quella Corona si trasferisca nella Slesia con gli oggetti ... di spalleggiare cioè il Ragoxi et divertirlo dall'accomodamento, introdurre nuovi soccorsi dentro Olmitz et dar soggetto alle truppe di Baviera di separarsi da quelle dell' Imperatore per non si discostare dalli Stati et interessi del Padrone ..."

Situace, vyvolaná vpádem Torstensonovým do Čech, byla arci svrchovaně vážná. Vstup Švédů na půdu království znamenal zcela nepochybně, že osudy země dozrávají k dramatickému rozuzlení. Podařilo-li by se Torstensonovi překazit korunovaci Ferdinanda IV. a zakotvit pevně v dalších opevněných místech v Čechách — bylo by to bývalo jistě jen se svrchovaným nebezpečím pro věc císařskou — jak v ohledu diplomatickém, tak se stanoviska vojenského.

Císařští, vědomi si vážnosti svého postavení, zahájili v lednu 1645 v Münsteru a v Osnabrücku usilovné jednání o mír. Ale tato diplomatická akce ztroskotala, jak se zdá, v povšechných nesnázích konference — rozplývající se stále v nekonečných sporech ceremonielních a brzděné nadto nyní vítěznými Švédy a Francouzi.⁴⁷⁾

Bylo záhy zřejmo, že nelze zabrániti *rozhodnutí zbraní*. Na straně císařské se horlivě pokračovalo ve vojenských přípravách k odražení nebezpečného vpádu Torstensonova. Vrchním velitelem nově formované armády byl ustanoven generál Hatzfeld, jako podvelitelé přidáni mu generálové Götz a Jan z Wertu — péče o pěchotu svěřena baronu de Suys.⁴⁸⁾ Trvalo to ovšem dosti dlouhý čas, než ze zbytků armády Gallasovy, z uherského sboru Götzova, sboru Hatzfeldova a pomoci vyslané z Bavor byla vytvořena konečně jednotná armáda, schopná postavit se na odpor tak silnému a chytrému nepříteli, jako byl Torstenson. Švédové zatím pronikali čím dále tím hlouběji do země. Zpráva Giustinianiho dóžeti z 11. února 1645 zmiňuje se o dalších jejich úspěších: dobyli konečně i zámku mosteckého a vyssávají nyní svými kontribucemi celý kraj až na vzdálenost tří mil od Prahy, znemožňujíce zároveň zásobování hlavního města tak, že toto se ocitá v svrchované tísní.⁴⁹⁾

Hrozivě napiatá situace, jejíž rozuzlení záviselo neodvratně na válečném štěstí obou nepřátelských armád, nutila císařské k opatrnosti. Pro úzkostlivou nejistotu, s níž sledoval Ferdinand III. postup a osud své armády, je jistě charakte-

⁴⁷⁾ „... Continovano questi ministri Cesarei di mostrare ogni buona inclinazione alla pace ...“ (List Chigého Pamfilimu z 31. ledna 1645 o Bibl. Chigt A. I. 1.) Šifr. depeše kard. Pamfilioho Melzimu z 11. března 1645. však konstatuje; „a Munster... l' affare... incontrava tuttavia malagevoli difficoltà“ (Nunc. Germ, 39).

⁴⁸⁾ Zpráva Giustinianiho z 11. února 1645. (I.)

⁴⁹⁾ „Avanza l' esercito Svedese con franco passo dentro il Regno di Bohemia. Alle impressioni sue si è umiliata anco la città di Briz et reso hora maestro intieramente di quella larga campagna obliiga a contribuzioni tutto il circostante paese sino tre leghe lungi da Praga con molto profitto di lui non meno che incomodo gravissimo all' incontro di quella metropoli medesima, li cui abitanti privi dell' alimento soportano con impaciencia il difetto et la sola presenza di S. M. vale a contenerli dentro d' una giusta moderazione ...“ (Zpráva Giust. z 11. února 1645 I.)

ristické to, co zaznamenává svrchu citovaná zpráva benátského vyslance z 11. února 1645: císař prý, louče se s generály, odjíždějícími z Prahy za armádou, měl k nim delší, důtklivý proslov, v němž je napomínal, aby postupovali stále v dobrém vzájemném dorozumění a v boj nepouštěli se než po nejpečlivějším prozkoumání situace — „neboť od událostí tohoto tažení závisí, udrží-li se nebo padne-li dynastie“. Soudilo se obecně, že za daných okolností se budou císařští generálové chovat co možná nejopatrněji, vystříhajíce se jakéhokoli hazardování s válečnou štěstěnou.⁵⁰⁾

Situace císařské armády byla znesnadňována však i nejistotou, která prostupovala jak ji samu, tak její okolí a české prostředí vůbec. Už počátkem února zachytil nuncius Melzi několik velmi hrozivě znějících zpráv o Čechách.⁵¹⁾ Koncem tohoto měsíce někdy objevili se ve vojsku ložícími v městech pražských špioni: Zpráva Giustinianiho z 4. března 1645, zmiňujíc se o zajetí těchto vyzvědačů, poznamenává, že to byli *poddaní císařští* — snad někdo z českých rebelů, kteří se účastnili války ve vojště švédském. — A vzníceny doslechy o špionech v císařské armádě, počaly v zápětí proskakovat i pověsti o temných živlech v řadách občanských. Právě citovaná depeše benátského vyslance z 4. března 1644, pokračujíc, zmiňuje se o *spiknutí mezi pražským měšťanstvem*, jež, srozuměno s Torstensonem, chtělo prý vydati město a s ním i císaře a jeho bratra do rukou nepřátelských. Švédové učinili dokonce pokus, zmocniti se obou na lovu. Polapením švédských vyzvědačů, kteří se vetřeli mezi císařské vojsko, bylo však spiknutí v pražském měšťanstvu prozrazeno a císař nařídil zahájit neprodleně procesní řízení proti spiklencům.⁵²⁾

---

⁵⁰⁾ „... Prima che questi Generali stiano partiti da Praga l'Imperatore ha loro incaricato colle più affettuose rimostranze di ben intendersi l'uno coll' altro; procedere colla misura di tutte le avvertenze nell' intraprendere cimento et protestato a tutti che dagli eventi di questo tentativo dipende la preservatione o l'ultima cattura di questa Serenissima Casa. Onde da gli uomini sensati viene creduto che non di leggeri si esportano li Capi all' azardo del conflitto se non con molto vantaggio et che questo consiglio sì arditto cader possa anco senza effetti . . .“ (Zpráva Giustin. z 11. února 1645. I.)

⁵¹⁾ „Depeše z 4. února 1645 (Nunc. Germ. 142), zmiňujíc se o odjezdu císařově do Prahy, podotýká: „si penetra che il motivo principale sia stato per assicurarsi di qualche sollevatione che si temeoa in quel Regno et in quella Città [Praga].“

⁵²⁾ „In Praga si sono arrestati prigionieri più uffittati et altri soldati che sebbene Bohemi, vassalli dell' Imperatore, servivano l' inimico et s' erano portati dentro quella città per ispiare gli andamenti degli Imperiali. — Dalla confessione di questi ha penetrato Sua Maestà che il Tortenson tenga secrete corrispondenze con alcuni borghesi di Praga malcontenti et che macchinasse i modi per impadronirsi di quella città non meno che delle persone di Sua Maestà et del Arciduca medesimi, ai quali ha fatto tendere insidie da una squadra de soldati, mentre si portavano al placeri della Cacca. — Hora fa Sua Maestà continoar la formatione del Processo per giungere alla cognitione de' complici ne' maneggi si dannosi, dentro quali viene creduto che non pochi saranno gli Interessati . . .“ (Zpr. Giustiniantho z 4. března 1645 II.)

Nevíme bohužel nic bližšího o tomto vyšetřování a nedovedeme bezpečně říci, jak dalece zpráva Giustinianiho — podepřená jinak v některých bodech soudobými zprávami jiných pramenů — odpovídala pravdě.⁵³⁾ Buď však jak buď — tento citát ilustruje jistě příznačně nervositu a hlubokou nedůvěru, jaká byla na straně císařské vůči českému obyvatelstvu.

Za takových okolností je arci přirozeno, že v armádě Ferdinandově nemohl zavládnouti žádný bojovný elán. Torstenson pronikal nezadržitelně dál na českém západě. 25. února 1645 oznamuje Giustiniani, že Švédové stojí ještě u Chomutova a Žatce, a jak se zdá, nepomýšlejí ani na to, usadit se trvaleji v zemi, neboť posílají veškeru svoji kořist do Lipska. Císařští spojili se s Bavorsy u Plzně.⁵⁴⁾ 4. března však již se dovídáme z depeše vyslancovy, že Torstenson se pohnul ze Žatecka směrem ke Klatovům.⁵⁵⁾ Šest dní nato oznamuje Giustiniani, že Švédové přešli nedaleko Orlíka na pravý břeh Vltavy.⁵⁶⁾ To se již očitáme v bezprostřední blízkosti osudné bitvy u Jankova. Depeše nuncia Melziho z 4. března 1645 líčí výmluvně napětí, které zavládlo tou dobou ve Vídni, kde den co den se očekávalo, že dojde k bitvě.⁵⁷⁾ I mezi luterány, kteří dosud setrvali ve Vídni — procitl jakýsi neklid.⁵⁸⁾

Torstenson zatím, přešel Vltavu, dal se k Sedlčanům a odtud k Voticům, mře zřejmě na Moravu, kam, jak svrchu řečeno, volala jej jednak posádka, položená v Olomouci, jednak širší politické a vojenské zájmy jeho země. Bylo zřejmo, že císařská armáda nemůže již déle váhat, nechce-li vydávati se v nebezpečí, že Švédové, spojivše se na Moravě s Rákóczym, nabudou opět značné převahy nad ní a donutí ji k boji za daleko horších podmínek, než měla nyní. Rychlým pochodem od Strakonice přes Vltavu k Táboru a odtud na sever dostihli císařští

⁵³⁾ Pokud se týče věrohodnosti její, lze poukázat na *Theatrum Europaeum* V. 683—4, kde se vypráví o podstatě totéž — pouze s tím rozdílem, že se zde nemluví nic o švédských spojencích mezi pražským obyvatelstvem. V české historické literatuře, týkající se pobytu Ferdinandova v Čechách 1645, pokud jsem se jí obíral, nikde jsem nalezl stop k zprávě Giustinianiho. Jedině v „Pamětech“ Jana Jiřího Haranta z Polžic a Bezdružic (vyd. Menčíkovo str. 174) shledal jsem zmínku o postínání jakýchsi oficerů v Praze poč. roku 1645 „jak se pravilo, že nesechtovali když Engesfort [podvůdce Gallasův, poražený u Wiltembergu] byl jat“. Snad je to pendant zpráv z *Theatrum Europ.* a našich pramenů. Je jisto arci, že císařští měli obavy před spojenci švédskými ve vlastních zemích. Tomu nasvědčují, tuším, zejména v poslední době ostře obnovované a připomínané mandáty proti nekatolickému obyvatelstvu v Čechách.

⁵⁴⁾ I. Zpráva Giustinianiho z 25. února 1645.

⁵⁵⁾ II. zpráva Giustinianiho z 4. března 1645.

⁵⁶⁾ I. Zpráva z 11. března 1645. Pochod Torstensonův v Čechách i na dále lze sledovati u Rezka.

⁵⁷⁾ Nunc. Germ. 141. V uvedeně zprávě jsou i data o událostech v Čechách v této době, shodující se podstatně s Giustinianim.

⁵⁸⁾ Zpráva Giustinianiho z 11. března 1645. I.

konečně Švédy u Jankova. Tam došlo 6. března k dlouho očekávané bitvě, jejíž vítězství po jakémsi váhání sklonilo se rozhodně na stranu švédskou: císařská armáda byla rozbita, 7000 mužů ztraceno, 4000 zajato Švédy — mezi nimi generálové Hatzfeld, Brouay, Mercy, Zahraděcký, don Felix, Trautisch, a spousta vyšších i nižších důstojníků dalších.⁵⁹⁾

Katastrofa byla dokonalá. Jen Jan z Wertu se zachránil se zbytky svého sboru ku Praze. Císař, obdržev zprávu o nešťastném výsledku bitvy, rozhodl se s největším spěchem opustiti Prahu, jejíž situace pokládána v prvním okamžiku za ztracenou. Panika, která zachvátila okolí Ferdinandovo, v nejednom příznačně připomíná zmatek, zavládnuvší v Praze a na Hradčanech po osudné bitvě bělohorské. Kdo ví, co by se bylo tehdy stalo s Prahou a jaký obrat by byly válečné události pro Čechy vzaly, kdyby byl Torstenson, vábený stále vyhlídkami svého projektovaného tažení do Moravy, místo k Jihlavě se byl od Jankova obrátil k hlavnímu městu království!

Útěk Ferdinandův z Prahy v březnu 1645 znamenal patrně jedno z nejhlubších pokoření, jež Habsburkové byli zažili během celé třicetileté války. Císař se svým bratrem, arcivévodou Leopoldem Vilémem, provázeni pouze několika dvořany, vsedli na rychlé koně a — bez zastávek prý — celých třináct hodin v sedle — prchali, až dostihli Plzně. Zde se oba bratři rozdělili: císař jel dále do horních Bavor, arcivévoda přímo na Linec. V Čechách zůstali jen starý, podlomený Gallas a pak Colloredo, jimž svěřena obrana království a jeho hlavního města. Jediné, co zbylo jim k dispozici z dobře vyzbrojené a silné armády, postavené před několika měsíci proti Torstensonovi, byly roztržštěné hloučky, jež zatím byl sebral Jan z Wertu.⁶⁰⁾

Neklid, který byl ve Vídni před bitvou u Jankova, propukl arci po prvních zprávách, jež došly sem o porážce císařských, v strmý a nezadržitelný zmatek. Zpráva Giustinianiho z 11. března 1645, psaná patrně pod dojmem prvních informací o katastrofě, uzavírá konstatováním, že jak Čechy, tak ostatní dědičné země rakouské jsou nyní vydány na milost a nemilost švédské armádě.⁶¹⁾ Zoufalá nejistota, probuzená nebezpečím švédským, jemuž byla jankovskou bitvou otevřena cesta až k Vídni, rostla však současně i vysoko se vzdouvajícím strachem z událostí uherských. Dalo se očekávat, že Rákóczy nyní nebude již déle váhat vstoupiti v otevřené nepřátelství proti císaři. A za Rákóczym vyvstávalo opět — daleko

⁵⁹⁾ *Literaturu o bitvě u Jankova cituje o plné listě Zbrtova „Bibliografie české historie“ sv. V. str. 193 sq.*

⁶⁰⁾ *O útěku císařově a událostech ostatních vypráví zpráva Giustinianiho z 18. března 1644. I.*

⁶¹⁾ *„... rimarrà sotto l'arbitrio de Suedesi il Regno di Bohemia et il rimanente delle provincie hereditarie“ — Zpráva Giust. z 11. břez. 1645. II.*

hrozivěji ještě než dříve — nebezpečí turecké: nebylo jisto, zda Turci, zlákáni příležitostí nad jiné vhodnou, nepřeruší jednání s Heřmanem Černínem a neobráti se proti císaři. Zmatek rozrůstal se bouřlivými plameny na všech stranách. Nepřítomnost císařova ve Vídni přispívala jen k jeho prohloubení.

O významu bitvy jankovské nebylo lze se klamat. Vyslanci zpřátelených států — mezi nimi i benátský vyslanec Giustiniani — dostavili se k císařovně, aby ji ujistili účastí v katastrofě. Císařovna byla zřejmě hluboce událostmi deprirována. Vůči Giustinianimu projevila znovu naději, že Benátky neopustí císaře v jeho tísní — zejména proto, že se jedná zároveň o věc víry a společný zájem všeho katolického světa. Bohužel, vyslanec nedovedl jí odpovědět jinak než příslibem, že Benátky učiní vše, co budou jako zprostředkovatel mezi válčícími mocnostmi moci, aby přivodily mír. Jinak prý jsou příliš vázány přípravami, jež činí Turci za neznámým doposud cílem. Při vši zdvořilosti vyslancově — odpověď na první volání o pomoc byla jasná. — Jediný světlý paprsek, dotknuvši se během této truchlivé audience tváře císařovny, byla, tuším, její zmínka o zprávách Heřmana Černína z Cařihradu, jež dávají naději na pokojné vyrovnání s Turky. Ale císařovna sama hned dodala, že Turkům nevěří a že je třeba vyčkat dalších událostí.⁶²⁾

Také císař v slyšení, jež udělil Giustinianimu po svém návratu do Vídně, snažil se dovést vyslanci nutnost aktivní účasti benátské na straně habsburské, poukazuje opětovně k nebezpečí, jež hrozí i republice z úspěchů švédských. Ohlásil mu, že pošle co nevidět do Itálie zvláštního posla, žádat o pomoc. Nuncius prý mu dal jakési naděje.⁶³⁾

Trautmansdorf v rozhovoru s Giustinianim vystoupil konečně přímo s plánem jakési aliance mezi knížaty italskými — včetně papeže a Benátek — která by měla za účel podepřítí kolísající moc císařskou a zabránit tak eventuálnímu útoku Švédů na Itálii. To byl už přímý diplomatický útok na rezervovanou dotud posici republiky a Trautmansdorf byl si patrně vědom jeho nezdolatelných takřka obtíží. Rozvinul celou svoji výmluvnost, aby dokázal Giustinianimu, jak nebezpečnou se může státi jeho zemi vítězná právě švédská ctižádost: Torstenson prý se vyjádřil, že v krátké době hodlá se zmocnit Rakous a Štýrska a potom že přejde do Itálie, aby dobyl Švédsku starých jeho práv, jež má v této zemi.⁶⁴⁾

Jakkoli hrozivě se však zvedal stín Torstensonův nad zeměmi rakouskými —

⁶²⁾ Zpráva Giustinianiho z 18. března 1645. II.

⁶³⁾ Zpráva Giustinianiho z 25. března 1645. II.

⁶⁴⁾ Zpráva Giustinianiho z 25. března 1645. III. Starými právy Švédů na Itálii dlužno rozuměti domnělá práva, jež švédský král si tu osoboval ze svého titulu krále „Gothů a Sueců.“

hrozba jeho vpádu do Itálie byla příliš slabá, než aby byla mohla vzburcovat Benátky a ostatní italská knížata k vojenské pohotovosti. Nebyl to přece jen Valdštejn, který r. 1627 hrozil novým »sacco di Roma« — a Itálie byla zaujata daleko aktuálnějším nebezpečím, hrozícím jí z Východu, se strany turecké.

Ani papež, na jehož pomoc Vídeň patrně nejvíc spoléhala, nejevil příliš mnoho ochoty podpořiti ohroženou věc císařskou. Marně poukazoval císař nunciiovi na nebezpečí, jež hrozí po porážce jankovské katolicismu nejen v dědičných zemích habsburských, ale i v celém Německu: vítězství švédské znamenalo by prý zmar všeho toho, co podnikl otec jeho i on sám v těchto zemích pro obnovu víry. — Nuncius odpovídal jen povšechnými sliby, poukazuje stále na vyčerpanost papežské pokladny a na vlastní nezbytné potřeby Svaté Stolice.⁶⁵⁾ Jeho instrukce byly jasny: papež se nechtěl exponovati příliš na straně habsburské, aby neztratil důvěry Francie a nepozbyl tak svého zprostředkujícího postavení mezi oběma válečnými tábory — a jeho posel nemohl přirozeně zradit tyto základní směrnice papežské politiky. Řím sice těžce nesl katastrofu jankovskou — list kardinála Pamfiliho Melzimu z 1. dubna 1645 mluví dokonce o tom, že papež byl zprávou o bitvě úplně zdrcen⁶⁶⁾ — ale přes to odolával: na nunciiovy zprávy o naléhání císařských odpovídal vždy znovu poukazem na finanční nesnáze kurie a pod.

Za takových okolností bylo ovšem diplomatické poslání císařského posla, vyslaného do Itálie s prosbami o pomoc, Waltera Leslie, už od počátku vlastně beznadějně. Benátčané dali Lesliovi ještě před jeho odchodem z Vídně ústy Giustinianiho velmi zřetelně na srozuměnou, že jakékoliv ucházení se o jejich pomoc by bylo marné.⁶⁷⁾ Leslie v Benátkách proto, tuším, ani se nepokusil o nějakou diplomatickou akci. Leč ani ve Florencii a v Římě nepochodil: velkovévoda odvolával se na papeže, papež na velkovévodu a přes opětovné audience císařský

⁶⁵⁾ Šifr. zpráva Melzimu z 25. března 1645. Nunc. Germ. 142.

⁶⁶⁾ „*Ha cavate lacrime dagli occhi a N. S. la rotta data dal Torstensone all' esercito Imp. considerando S. B. oltre al danno presente le conseguenze che se ne possono temer di mag. male...*“ (List Pamfiliho Melzimu z 1. dubna 1645 Nunc. Germ. 39.) Císařští nemeškali celou zprávu oznámiti (ze zřejmých důvodů) Giustinianimu, který ji reprodukuje v depeši z 15. dubna 1645. I.

⁶⁷⁾ Zpráva Giustinianiho z 25. března 1645. III. Pokusy se strany císařské, získat v Benátkách úvěr pro další akce válečné tím arci neskončily. 8. dubna 1645 [I.] zmiňuje se Giustiniani o prosbě Trautmansdorfové, aby sendi benátský se aspoň zaručil některým bankéřům benátským, kteří prý by nebyli neochotni půjčiti císaři 500.000 zl. na 5% úrok, aby měli jistotu, že splátky budou dodržovány. I to však vyslanec odmítl. Také další pokus, dostat od Benátčanů peníze prodejem některých částí Přímoří (Terstu, Rijeky) byl se strany republiky přijat s nejvyšší opatrností. Naposledy uchránil Giustiniani svým varovným hlasem Benátky, aby neposkytly císaři peněz, jež žádal k opravě a vojenskému znovuvybudování území mezi Tureckem a republikou a které měly patrně také sloužit jen k jeho užším cílům a potřebám válečným.

posel nedosáhl ani v Toskáně, ani u kurie ničeho. Jediné, co přinášel ze své italské cesty, vraceje se do Vídně, byl příslib z Neapolska.⁶⁸⁾

Stejně žalostně jako posláni Lesiovo v Itálii, dopadla však i jednání, jež vedla hrabata Kurz a Jaroslav B. z Martinic v Mnichově s kurfirstem Maxmilianem za tím účelem, aby poskytl císaři novou pomoc ve formě armádního sboru o 4 až 5000 mužích, začež se mu mělo dostatí jednak určité sumy na penězích, jednak zástavou některé území v dědičných zemích habsburských: buď Kladsko s Münsterbergem a Frankensteinem ve Slezích, nebo Klatovy, Domažlice a Sušice v Čechách event. Chebsko, Gorice, či kus Horních Rakous. Kurfirst odepřel tentokrát z obavy, aby pomocí císaři neutrpěl sám škody — vzhledem k hrozícímu vpádu Francouzů do jižního Německa.⁶⁹⁾

Jediné, čeho dosáhla císařská diplomacie v tomto tvrdém boji o zachování habsburského dědictví — byla peněžní pomoc se strany polské. Ale i tato byla vykoupěna znamenitým ústupkem se strany Ferdinandovy: král Vladislav dosáhl konečně toho, oč dlouho byl jednal s Vídní — výměny panství treboňského v Čechách, které mu bylo postoupeno r. 1632, za slezská knížectví Ratiboř a Opolí, při čemž se zavázal poskytnouti císaři půjčkou 400.000 tolarů. Jak se zdá, povolil císař v tomto bodě jen proto, že byl tísněn nejvyšší nutností — a to snad ještě ne bez určitých obav, neboť nebylo ve Vídni neznámo, že pokladny Vladislavovy jsou prázdné a že finanční pomoc polská, dojde-li vůbec, dojde jistě se značným opožděním.⁷⁰⁾

Diplomatická akce se strany císařské, obracející se o pomoc k sousedním a spřáteleným státům, nesporně selhala. A nebezpečí, hrozící císaři, rostlo tím víc, že dosavadní spojenec jeho, kurfirst saský Jan Jiří, přestrašen vítězným postupem Švédů, začal jednati s nimi o neutralitu. Na krátko bylo lze jeho vyjednávání oddáliti, ale bylo zřejmo, že akord Sas s nepřáteli císařskými je přece jen otázkou času.

Torstenson zatím po svém vítězství hnul se přes Mladou Vožici, Cernovice a Pelhřimov k Jihlavě: armáda jeho šířila na všech stranách spoušť, drancujíc a pu-

⁶⁸⁾ O cestě Lesiové sr. můj článek „Císař Ferdinand a papež Innocenc X. v prvních letech pontifikátu“ ČČH XXXIV., str. 296 sq.

⁶⁹⁾ O jednání s Bavorsy zmiňují se zprávy Giustinianiho z 20. března 1645 (I.), 25. t. m. (III.) a 1. dubna t. r. (I.) O nabídkách českého a rakouského území Maxmilianovi, o nichž čteme u Rezka (Děj. Čech a Moravy za Ferd. III. až do kon. třic. odl. str. 411), není tu však zmínky, nýbrž jen o ústupcích Bavorsku ve Šodbích.

⁷⁰⁾ O jednání s Polskem zmiňuje se hlavně II. depeše Giustinianiho z 20. května 1645. Cífra, kterou uvádí tato zpráva Giustinianiho, nesouhlasí arci s cifrou, o níž se zmiňuje kopie zástaovního listu pořízeného 6. června 1645 českou dvorskou kanceláří, otištěná d'Elvertem v „Beiträge zur Geschichte der böhmischen Länder insbesondere Mährens im sebzehnten Jahrhunderte“ IV. Bd. str. 248.

stošíc krajinu, kterou se ubírala, až ke Kutné Hoře, k Čáslavi a Kolínu. 11. března zmocnili se Švédové Jihlavy. U Jihlavy se Torstenson poněkud zdržel opevňováním města. Olomouc zatím bez jeho zakročení byla zproštěna obležení, neboť Burian Lacek z Valdštejna se svým sborem stáhl se zatím k Brnu, aby hájil tohoto města před eventuelním přepadem se strany vítězných nepřátel. Švédové však uhnuli z Jihlavy k jihu, ke Znojmu, jehož po krátkém odporu dobyli, a odtud rychlým pochodem zamířili přímo k Dunaji. 24. března k večeru dosáhla švédská armáda Kremže a zahnavši císařské oddíly, usazené v tomto městě, zahnízdila se konečně 29. t. m. přímo nad řekou.⁷¹⁾

Bylo arci zřejmo, že Torstenson nemíní se spokojit jen dobytím a obsazením Kremže. Už 25. března zabrali Švédové nedaleký Stein a několik dní po kapitulaci Kremže pronikl generál Wittenberg až k mostům vídeňským. Objevením se Švédů takřka před hradbami vídeňskými arci panika v hlavním městě dosáhla vrcholu. Jak zprávy Giustinianiho tak zprávy nunciovy z této doby líčí živě hromadný útěk dvorské šlechty, která už při prvních zprávách o proniknutí Torstensonově ke Kremži prchala z města, stěhujíc se hlouběji do Rakous a hlavně do Štýrska.⁷²⁾ Konečně i dvůr rozhodl se v spěchu přesídlit do Štýrského Hradce — a ve Vídni zbyl jen císař, obklopen ministry a generály.

Na bedrech těchto mužů spočinula nyní bezprostředně obrana říše. Nálada v okolí Ferdinandově nebyla nikterak povznášející. Počátkem dubna líčí nuncius Melzi situaci císařovu velmi pessimisticky: obyvatelstvo t. zv. zemí rakouských je ožebračeno, šlechta, pokud měla ještě jaký majetek, se rozprchla, vojsko není placeno a následkem toho neposlouchá, nemá vůdců, kteří většinou buď padli nebo byli zajati v bitvě u Jankova, císař je nepopulární — »není tu bdělé ostražitosti u ministrů ani mužné a silné rozhodnosti u jejich pána«. ⁷³⁾

Pokusy zmobilisovat obyvatelstvo dědičných zemí habsburských k obraně proti Švédům vyzněly na prázdno: V Cechách ani k vyhlášení veřejné hotovosti nedošlo — stavové uvolili se místo ní složit 10 zl. za každého muže a 50 zl. za

⁷¹⁾ O pádu Kremže mluví depeše Giustinianiho z 1. dubna 1645 (I. a III.). Pokud se líče dat o tomto tažení Torstensonově sr. též B. Dudřka „Schweden in Böhmen und Mähren“ (Wien 1879), str. 125 sq.

⁷²⁾ O stěhování šlechty zmiňuje se depeše Giustinianiho z 1. dubna 1645 (III.) a 15. t. m. (II.), a zpráva Melziho z 8. t. m. (Nunc. Germ. 141).

⁷³⁾ „le cose vanno poco bene, la gente è assai impaurita, gran parte della nobiltà se n' è fuggita chi in quà e chi in là. Molti hanno mandato via le Donne, li figliuoli et le cose più prettose, la soldatesca non è pagata, non obedisce, ha perso li suoi Generali et li suoi Officiali, non vi è molto amore verso il Principe, non vi è vigilanza ne Ministri, non vi è risoluttione maschta et vigorosa nel Padrone . . .“ (Šif. zpráva Melziho z 8. dubna 1645, Nunc. Germ. 142.)

koně — a v Dolních Rakousích nebylo lze lidi vůbec sehnat, ježto se rozprchli do hor a lesů. Za to čím dále tím hrozivěji začala se ozývat na všech stranách temná znamení, věštící nebezpečí. Nejasná hrozba, kterou jsme shora zaslechli ve zprávách Melziho z počátku února 1645, ozývá se znovu v listech paní Sylvie Kateřiny Černínové z Chudenic jejímu choti Heřmanovi, předpovídajících co nevidět rebelii v Čechách.⁷⁴⁾

V těžkém ovzduší okolí Ferdinandova vracelo se nyní arci častěji než dříve slovo *mír*. Španělé s největší trpkostí viděli přesídlení císařovny Marie, choti Ferdinandovy, která svým vlivem na manžela dotud chránila jejich zájmy, do Štýrského Hradce. Věděli dobře, že císař nyní, jsa vystaven útokům situace i naléhání ministrů nebude dovést dlouho vzdorovat myšlence *míru*.⁷⁵⁾

Bylo-li však už na sklonku roku 1644 slovo »mír« příliš těžkým na vídeňském dvoře, doléhalo nyní tím tíže v myšlení Ferdinandovo a jeho ministrů a rádců. 22. dubna 1645 zmiňuje se Giustiniani v listu dóžeti o mírových vyhlídkách vídeňské vlády a z dopisu je příliš zřejmo, že situace neposuzovala se na straně císařské nikterak optimisticky. Podmínky okamžitého míru, jak se o nich na dvoře mluvilo, byly velmi kruté: císař měl vrátit dědici Zimního krále celou Falc, tak jak ji byl odňal jeho otcí, Maxmilianu Bavorskému měl odstoupit náhradou za válečné škody Horní Rakousy, dovoliti návrat emigrantů do vlasti a v držení jejich dřívějších zboží, obnoviti svobodu náboženského vyznání v dědičných zemích a vrátit Čechům jejich privilej svobodné volby královské. »Vše to« — uzavírá Giustiniani svoji zmínku — »jsou podmínky vysoce kruté, které jsou v rozporu s celým minulým úsilím strany rakouské a proto napínají se veškeré síly, aby alespoň v některém směru byly tyto pohromy odvráceny.«⁷⁶⁾

Na dvoře se uvažovalo o možnostech separátního míru. V první řadě přicházel v úvahu mír s Francií, v němž mohl císař nadíti se přece jen výhodnějších podmínek. Počátkem května 1645 mluvilo se ve Vídni o tom, že Francouzi byli by ochotni uzavřít s císařem mír, zřekl-li by se tento spojení se Španěly, vrátil německým knížatům jejich svobodu a země jim odňaté a obnovil Čechům jejich

⁷⁴⁾ *Tischer: Dopsy Sylote hrab. Černínové Věst. kr. č. uč. pol. 1908 III. str. 72.*

⁷⁵⁾ *O nesnázích Španělů zmiňuje se zpráva Giustinianiho z 15. dubna 1645. (II.)*

⁷⁶⁾ „... per haver la pace in Germania sarà c stretta Sua Maestà di dare l' Austria Superiore al Duca di Baviera in compenso del Palatinato; permettere che stano restituiti gli emigranti alla Patria et nei beni; la libertà di coscienza dentro i stati hereditari et ai sudditi della Bohemia la vecchia prerogativa di eleggere il loro Re. Tutte conditioni durissime le quali come repugnano alla vastità delle passate massime d' Austria così impiegano tutte le industrie per divertire se sta possibile in qualche parte almeno queste lature...“
(Zpráva Giustinianiho z 22. dubna 1645. II.)

výsadu svobodné volby královské (s platností však až po smrti syna jeho Ferdinanda IV.).⁷⁷⁾

Jednání v Osnabrücku a v Münsteru, dozrávajícím konečně alespoň k jakémus takémus rozhodnutí, vnesla do neurčitosti těchto dvorských rozhovorů poněkud ostřejší světlo. Spory o plné moci a otázky ceremonielní v městech vestfálských postupem času se poněkud uklidnily — a 10. června 1645, na den Nejsvětější Trojice, odevzdali švédští vyslanci v Osnabrücku a francouzští vyslanci v Münsteru slavnostně druhé straně svoje mírové proposice. Mírový návrh švédský, podepsaný Axelem Oxenstiernou a J. A. Salviiem, měl celkem 18 bodů. Hned v prvním artikulu, zahajujícím formálně mírový projekt, významně bylo zdůrazněno, že se jedná ne pouze o likvidaci nepřátelství rakousko-švédského, nýbrž o ukončení všech těch nepokojů, jež povstaly v říši „ab initio motuum Bohemiae“. Třetí článek, shrnující, tuším, nejdůležitější požadavky proposice, navazoval na tuto arengu: Švédové tu žádali, aby vzájemné nepřátelství bylo skončeno všeobecnou a neomezenou amnestií v říši, která by se vztahovala na všechny stavy říšské, jmenovitě pak ovšem na spojence švédsko-francouzské. Na prvním místě z těchto spojenců — což je zajímavé — bylo jmenováno království české — po něm dům falcký, virtemberský, bádenský atd. Restituce se měla vztahovati nejen na všechny statky a zboží, jednotlivým stavům odňaté, nýbrž i na veškera důstojenství jejich a práva a to jak ve věcech světských tak ve věcech duchovních. Výslovně podotčeno, že mají býti anulovány veškery konfiskační nálezy — jmenovitě pak konfiskační nálezy pražské.⁷⁸⁾ 4. článek proposice jaksi dodatkem k tomu ještě žádal, aby restituce, k níž by takto došlo, byla zákonitě zajištěna každému ze stavů tak „ut nullius in posterum facto inde deici possit vel debeat.“ —

⁷⁷⁾ „... S' ode intanto che Francesi protettino a Cesare d' accomodarsi seco quando acconsenta di separarsi da gli interessi de' Spagnuoli, di restituire la libertà alla Germania, a Principi li stati tolti loro et che li sudditi Bohemi dopo la morte del presente Arciduchino elegger possano senza nuove contrapositioni il loro Re in conformità delle vecchie prerogative di quei Popoli...“ (II. zpráva Giustinianiho z 6. května 1645.)

⁷⁸⁾ „... necessum est ut ante o[mn]ia a Sermo Imp^{re} Rom^o per un[iversa]lem et illimitatam Amnistiam universi et singuli status tam mediate quam immediate Imp^o subiecti in primis qui cum Regibus Regni-que Suecie Gallieque quacunq[ue] necessitudine iuncti fuerant aut et[tam] nunc sunt Electores, P[ri]ncipes, Comites, Barones, Cluiales, liberaque Imperii nobilitas (inter alios Regnum Bohemiae cum annexis, Domus Palatina, Wirtembergica, Badensis, Augusta Vindelicorum) tam quoad dittones et bona tam quoad dignitates, libertates et iura restituantur plenarie in eum statum in sacris et profanis, in quo ante exortos anno 1618 Imperii motas prosperrime florere non obstan[tibus] sed annullatis quibuscumque Interim per proscriptiones, confiscationes, res iudicatas gen[er]ales aut par[ticu]lares transactiones precipue Pragensem aliove quocumq[ue] modo factis in con^{tra} mutationibus...“ (Citováno podle opisu švédské proposice přiložené k listu Melzho z 1. července 1645 v Nunc. Germ. 141; latinská kopie tato o srovnání s německým překladem nadorhu v Theatrum Europaeum V. str. 794 ukazuje zřejmě nepřesnosti této tradakce.)

Není pochyby, že tyto požadavky znamenaly pro stranu císařskou nejhlubší bod její porážky: uznáv je, byl by ztrácel císař nejen všechno to, co on a jeho předchůdci od r. 1618 byli získali, nýbrž i výhody sporného postavení, v jakém se nacházely věci v Čechách před tímto datem. — To, co žádaly artikuly další, nemělo už té váhy jako postuláty paragrafu 3. a 4. Kladli-li na příklad Švédové co podmínku míru v říši v artikulu 5., aby nový král nebyl volen leč „vacante imperio“ a aby zákony, válka, mír, smlouvy a berně byly vyhlašovány toliko „cum comitali liberoque omnium Imperii ordinum suffragio et consensu,“ nebo dále v artikulu 6., aby stavové měli právo uzavírat smlouvy se zahraničními mocnostmi — nebylo lze v tom spatřovati konečně fakticky nic více než utvrzení resp. dovršení anarchie, v níž říše tonula už od století. Stejně po pravdě artikul 8. o amnestii vojákům, kteří bojovali v řadách švédsko-francouzských, představoval jen doplněk shora citované klausule o všeobecné restituci. Ani paragrafy, týkající se válečné náhrady Švédsku a Francii (10., 11., 12.) — třebaže představovaly výminky pro vyčerpané finance císařské hodně trpké — nebyly v jádře pro císařské vyjednavče nepřijatelný. Ale bylo příliš dobře zřejmo, v čem je jádro švédské proposice.

Francouzská proposice mírová z 10. června 1645 znamenala přes všechnu svoji tvrdost přece jen jakési zmírnění švédského mírového návrhu — zejména v místech, v nichž byli císařští nejcitlivější. Ze zpráv papežského posla v Münsteru Chigiho víme, že francouzští míroví zmocněnci Servient a d'Avaux byli poněkud překvapeni příkrostí spojenecké proposice a že zaváhali, když jim byl návrh sdělen: teprve na instrukci z Paříže připojili se patrně k proposici švédské.⁷⁹⁾ Leč ani potom nebylo mezi nimi, jak se zdá, žádoucí jednoty a zejména v otázkách náboženských rozcházel se stanovisko d'Avauxovo dosti ostře s míněním Servientovým.⁸⁰⁾ Je konečně přirozeno, že Francouzi se nechtěli nějak přílišně

⁷⁹⁾ O tom zmiňuje se list nuncia Chigiho kard. Pamfilimu z 12. května 1645 (Vatikán Nunc. Pací 18). Jak se zdá, byla ovšem proposice švédská původně — zejména ve věcech náboženských — daleko náročnější než v definitivním znění z 10. června. Chigi alespoň v citovaném pravě listě uvádí některé body její, které prý se dověděl „per via secreta“ — a kterých pak — aspoň ne expressis verbis — v proposici z neděle trojicové nenacházíme. Tak bod 2. žádá, aby protestantské vyznání bylo restituováno ve všech místech, kde r. 1618; bod 3. ustanovuje, že na přístě se v říši věci náboženské nesmějí porovnávat prostým hlasováním ale „per via di transazione o sia compositione delle parti“; podle bodu 4. mají být v mír pojati jak luteráni tak kalvinisté; další artikul (5.) požaduje, aby spravedlnost v říši byla vykonávána stejně příslušníky obou vyznání a tribuny obsazeny rovnoměrně oběma stranami; konečně poslední 6. bod mluví o nutnosti dohody ve věcech církevních statků a jiných záležitostech náboženských. Není vyloučeno — ač ovšem byly-li informace Chigiho správné — že aspoň o některých z těchto bodů Švédové astoupili na nátlak Francie.

⁸⁰⁾ Zpráva Chigiho z 16. června 1645 (Vatikán Nunc. Pací 18). Podle zprávy Chigiho z 12. května t. r. byl d'Avaux, „più pio che Servient“.

exponovati v záležitostech, které se jich přímo netýkaly. Francie měla sice zájem na tom, aby říše byla oslabena, ale zajištění konfesíonálních posic evangelických stavů týkalo se jí nanejvýš nepřímým jakožto jeden z prostředků k tomuto cíli. Proto také francouzská mírová proposice z 10. června 1645 přecházela švédské artikuly o svobodě náboženské v říši mlčením,⁸¹⁾ omezujíc se pouze na povšechnou žádost všeobecné amnestie a na ryze politické postuláty, týkající se ústavy říšské, jež uváděla celkem ve shodě se Švédy. O Čechách nebylo ve francouzském mírovém návrhu nikde přímé zmínky a jen datové označení požadované amnestie, jež měla — stejně jako u Švédů — vztahovati se na všechny události od roku 1618 — napovídalo, že koruna francouzská je ochotna zastati se českých emigrantů. Hlavní důraz v proposici francouzské byl položen však, tuším, na paragraf 3., v němž Francie žádala od císaře závazek, že se na příště nebude vměšovati do bojů a sporů francouzsko-španělských. To byl přímý útok na nerozlučnou dotud alianci obou větví habsburského rodu, jež znamenala pro Francii vždy živé nebezpečí a jejíž oslabení mělo být jedním z nejdůležitějších cílů a výsledků dlouholetého boje.

Kruté mírové podmínky strany švédsko-francouzské roznítily však — ku podivu — ve Vídni novou jiskru odporu. Trautmansdorf netajil se v rozhovoru s Giustinianim tím, že požadavky obou proposic jsou pro císaře nepřijatelné. Nepřítel prý zřejmě nechtěl mír. „Z formy jeho rozhovorů mohl jsem jasně vypožorovati“ — dokládá vyslanec — „že nejvíc zneklidňuje jeho mysl požadavek, aby věci v Německu byly uvedeny v ten stav, v jakém byly roku 1618, jinými slovy aby autorita císařská zůstala značně ztenčena, knížata, jejichž državy byly zabrány, uvedena zase do svých států, českým poddaným vrácena stará jejich privilej svobodné volby království a proskribovaným a emigrantům povolen návrat do vlasti a na jejich zboží. To všechno jsou podmínky, které, protože přinášejí ve svých důsledcích přetěžké škody [jak] pro tuto dynastii [tak] pro její spojence a nejvlivnější ministry, jmenovitě pro Trautmansdorfa, držícího znamenitou část

⁸¹⁾ Je ovšem otázka, zda zmínka o věcech náboženských nebyla aspoň o některém exempláři francouzské mírové proposice. Chigi totiž ve svém listě kard. Pamfilému z 16 června 1646 (Vat. Nunc. Pací 17.) vyprávěje o odevzdání proposice francouzské oběma zprostředkovatelům, zmiňuje se, že mu byla omylem odevzdána kopie, která mu nepatřila, „ove stava l'articolo che mancava nell' altra messo sotto il num. 7 nel quale prometteva la Francia di voler concordare le cose della Religione in Germania per via d'un comun consentimento“: obdržeo tuto kopii, odmítl ji s podotčením, že se nesluší papežskému zástupci ji přijmouti. Po některých vysvětlenských vzali franc. zástupci tento exemplář zpět a odevzdali jej druhému přítomnému vyslanci-prostředníku Contariniemu. Ale i ten odmítl zprostředkovati, omlouvaje se, že citovaný artikel patřil do proposice švédské a ne francouzské. A skutečně také ve francouzském mírovém návrhu z 10. června (pokud známe jeho text z *Theatrum Europaeum*. V. 792) tohoto bodu nenacházíme.

konfiskovaných statků, odrazují stranu rakouskou vždy více od mírového jednání . . .“⁸²⁾)

Bylo potřebí pouze prudšího závanu událostí, aby nově probuzená jiskra odporu se zachytila. Španělé, kteří už dříve bojovali na císařském dvoře proti všem mírovým tendencím, pozorovali s napětím její kolísání. . . .⁸³⁾)

*

Hned po návratu Ferdinandově z Prahy, koncem března 1645, započalo se na straně císařské s přípravami k odražení Torstensonova. Zmínili jsme se již shora, jak nesnadné byly tyto počátky a znovuvybudování armády a obrany říšské vůbec. Stín deprese, utkvívající na celém okolí císařově, měnil tyto přípravy v jakési bezradné hemžení lidí bez jednotné vůdčí myšlenky.

Není vyloučeno, že kdyby byli Švédové hned po bitvě u Jankova zaměřili proti Vídni, bylo by došlo ke kapitulaci hlavního města. Fakt, že se zdrželi na Moravě dobýváním a opevňováním měst, jako byla Jihlava, Znojmo atd., stal se konečně příčinou neúspěchu celého Torstensonova tažení do Rakous z jara r. 1645: císařští, třebaže v největším zmatku, přece jen alespoň jakž takž zreorganisovali, opírajíce se o těžko překročitelný Dunaj, svoji obranu. Torstenson, přitáhnuv k řece, pokusil se na několika místech o přechod — leč bez úspěchu. Všechna důležitější místa byla zatím již obsazena a pokud napomáhal jejich obraně široce rozlité Dunaj, byl jakýkoli pokus o útok již předem bez vyhlídek. Torstensonovi podařilo zmocnit se pouze několika dalších míst na levém břehu veletoku: mimo jiné i Korneuburgu. Největší úspěch, jehož Švédové v tomto svém úsilí dosáhli, bylo, tuším, dobytí t. zv. Wolfschanze a několika ostrovů v Dunaji u Vídně. Na další využití tohoto vítězství, které konečně mohlo otevřít Švédům i cestu k vlastnímu útoku na residenci Ferdinandovu, neměl však již Torstenson sil: Vídeň byla příliš dobře chráněna a Švédové marně čekali na pomocné sbory z Uher — od Rákóczyho.

Torstenson se zatím usadil v Mistelbachu a jeho armáda „čistila“ levý břeh dunajský, zajíždějíc až na Moravu, kde 17. dubna vzdal se Švédům na milost a nemilost Mikulov. Leč toto více méně nečinné vyčkávání událostí se brzy Torstensonovi znechutilo: Rákóczy, od jehož posil odvisely nyní útočné schopnosti švédské armády, konečně sice přerušil své váhání, vstoupiv 22. dubna 1645 v Munkáči do spolku s Francií — ale (z příčin, jež brzy poznáme) nespěchal

⁸²⁾ Zpráva Giustinianiho z 1. července 1645. 1.

⁸³⁾ Jejich vyčkávání líčí zpráva Giust. cit. v před. pozn.

nikterak spojit se se Švédy. Torstenson — tísněn nedostatkem potravy — rozhodl se proto zanechatí marných pokusů o přechod Dunaje a vrátit se na Moravu, která, jsouc odříznuta od vlastního centra t. zv. zemí rakouských, byla vydána armádě švédské takřka úplně v šanc.

Po odtažení Torstensonově na Moravu ⁸⁴⁾ si císařští zřejmě oddechli. Vír hlubokého zmatku, který vyvolávala přítomnost nepřítelova v Rakousích a před branami vídeňskými v jejich řadách, se uklidnil. Nejtemnější okamžiky byly překonány — a deprese, která ovládla okolí Ferdinandovo v polou minulého měsíce, byla poražena konečně novou bojovnou energií. Mezi úzkostné rozhovory a dohady o mírových podmínkách, o nichž jsme shora vyprávěli, proniklo i několik světlých paprsků: V první řadě byla to, tuším, zpráva o bavorském vítězství nad Francouzi u Mergentheimu. Zvěst ta působila ve Vídni velmi povzbudivě. Dalo se očekávat, že Francouzi po této porážce budou povolnější a dvůr nad to si sliboval od nového vítězství Maxmilianova, že kurfirst, jehož důvěra v konečný úspěch věci císařské zdála se v poslední době již neodvratně podlomenu, přece jen vytrvá v spojenectví s císařem až do konce. ⁸⁵⁾

Ještě radostnější však byly zprávy, jež přinesl s sebou vyslanec Heřman Černín, vrátivší se 1. června 1645 ze své cesty do Cařihradu. Poslání Černínovo skončilo plným úspěchem: spolu s ním vjžděl do Vídně zvláštní vyslanec sultánův, který měl dojednatí podmínky dalšího míru mezi císařem západním a císařem východním. Bylo zřejmo, že Turci, hledající vhodné místo k útoku na bašty západoevropského světa, našli toto místo jinde, než se očekávalo.

Nejtěžší mrak, který visel nad obzorem Ferdinandova okolí, byl tak rozbit. Průvod, v němž vjžděl Heřman Černín s tureckým vyslancem do císařské residence, rozhořel se nevídanými barvami, v kterých mísily se ohlasy dalekého Orientu s nádherou domácí šlechty a pestrými kroji vojáků. Jako by stísněnost, která tak těžce svírala Vídeň a vídeňský dvůr v uplynulých měsících, se rozevírala a uvolňovala v této bohaté a marnivé hře podivného koloritu. ⁸⁶⁾

Jen jako poslední ohlas nebezpečí zřejmě již se vzdalujícího ozývaly se tu a tam dosud neutlumené pochybnosti, nedůvěřivé pozorující jednání Turků. Ferdinand III. sám v rozmluvě s benátským vyslancem doznal otevřeně své obavy, pokud se týkalo tureckých plánů v Uhrách ⁸⁷⁾: působilo jistě podivně, že Rá-

⁸⁴⁾ O tomto zmiňuje se III. zpráva Giustinianiho z 15. dubna 1645.

⁸⁵⁾ Dojem vítězství u Mergentheimu na dvoře vídeňském vypisuje II. zpráva Giustinianiho z 13. května 1645.

⁸⁶⁾ Bohatý obraz slavnostního vjezdu Černínova do Vídně popisuje depeše Giustinianiho z 3. června 1645 (I.)

⁸⁷⁾ Zpráva Giustinianiho ze 17. června 1645. I.

kóczy — vasal sultánův — přes všechny přísliby se strany Porty i paši budínského a přes všechny příkazy jejich, stál doposud s celou svou armádou v poli, připraven k bojovnému tažení na západ. 17. června vytáhl z Košic, 30. června překročil Váh a několik dní na to objevil se jeho předvoj u Lednice a Hustopeče. Spojením armády Rákóczyovy se Švédy, operujícími na Moravě, jež bylo den co den očekáváno, zvedalo se nebezpečí, hrozící dědičným zemím habsburským a Vídni opět v hrozivých obrysech nad obzorem. -- Turci byli v této době zřejmě již rozhodnutí: jejich útok mířil nikoli na území Ferdinandovo, nýbrž proti Benátkám, chtěje jim vyrvat jejich námořní posici v Levantě. Zdálo se však, že Porta chce zaměstnati císaře v Uhrách, aby nemusila počítati s ním v novém svém zápase a že proto tajně živí a podporuje bojovné úmysly sedmihradského knížete.

Leč neklid tohoto podezření se brzy utišil. Pro Portu bylo by znamenalo přílišné zesílení moci neklidného vasala větší nebezpečí než císař — zaneprázdněný nad to vlastními svými záležitostmi. Koncem června byl vyslán z Cařihradu k Rákóczymu čauš se striktním příkazem, aby okamžitě zastavil veškeré válečné operace.⁸⁸⁾ Kníže už dříve váhal — obáváje se odporu cařihradské vlády — vystoupiti útočněji proti císaři — a slyšeli jsme, jak Torstenson marně dovolával se jeho pomoci při svém útoku na Vídeň. Nová výzva přirozeně jen posílila toto váhání: zastavit započaté operace nebylo arci tak snadno — ale Rákóczy nechtěl se přece jen rozejít s Portou. 14. července oznamuje Giustiniani ve své depeši dóžeti, že mírová jednání s knížetem ožívují.⁸⁹⁾ Císař konečně, vida, že Turci jsou již dokonale zaujati svými válečnými podniky (koncem června přistála turecká flotila u břehů krétských a jala se obléhat Kaneu), neváhal použítí ostřejšího tónu vůči tureckému vyslanci, žádaje se vším důrazem, aby Porta zakročila u Rákóczyho ve smyslu mírových ujednání, která byl učinil Heřman Černín v Cařihradě. Vrchní velení císařské armády činilo zároveň horlivě přípravy k vojenskému zakročení proti knížeti.⁹⁰⁾ Tlaku všech těchto událostí věčně váhající Rákóczy neodolal. 26. srpna ohlašuje Giustiniani dóžeti, že byl uzavřen se Sedmihradou mír.⁹¹⁾ Rákóczy dosáhl podmínek velmi výhodných: bylo mu odstoupeno 7 komitátů hornouherských, a vedle toho podařilo se mu prosaditi v mírové smlouvě i některé artikuly, které zabezpečovaly mu další důvěru s ním spojené uherské šlechty — jmenovitě ustanovení o svobodném vyznání víry v Uhrách, restituci bývalých protestantských

⁸⁸⁾ *Giustiniani dóžeti 24. června 1645 (II. zpráva).*

⁸⁹⁾ *II. zpráva z tohoto dne.*

⁹⁰⁾ *Zpráva Giustinianiho z 22. července 1645 (II.)*

⁹¹⁾ *Datováno v St. Pölten na cestě k dvoru do Lince*

kostelů, vypovězení Jezuitů ze země a zabezpečení starých výsad království.⁹²⁾ Ve zprávách nuncia Melziho vidíme zřetelně, jaké obavy a jaký neklid probudil tento mír v okolí kurie.⁹³⁾ Ale pro císaře byly všechny tyto ústupky — jakkoli bolestivé — nutny k zabezpečení vlastní jeho posice.

Torstenson, který tak dlouho marně očekával pomoc a posilu se strany Rákóczyovy, ocitl se přirozeně po uzavření míru mezi knížetem a Ferdinandem III. v svrchované tísní. Už od několika měsíců se na straně císařské horlivě zbrojilo. Vyjasňující se situace probudila tu jakousi novou energii. Velením armády byl pověřen koncem března 1645 bratr císařův, arcivévoda Leopold Vilém. Trvalo ovšem několik týdnů, než se opravdu ujal velení. Arcivévoda dožadoval se totiž co generalissimus císařské armády naprosté nezávislosti, chtěje, aby mu bylo zabezpečeno totéž postavení, jaké měl kdysi Valdštýn, a, jak se zdá, musil překonati mnoho odporu v okolí bratrově, než mu v této věci bylo povoleno.⁹⁴⁾ Teprve počátkem května 1645 byly jím požadované podmínky schváleny a Leopold Vilém chopil se s plnou energií reorganisace císařské armády. Měl-li arcivévoda v okolí Ferdinandově mnoho nepřátel, byl přece jinak mezi šlechtou a obyvatelstvem velmi populární. Jeho jmenování generalissimem bylo přijato s všeobecným uspokojením — a ani tvrdé požadavky, jimiž Leopold Vilém, chtěje si opatřiti peníze nutné pro vyzbrojení nové armády, byl nucen zatížit šlechtu dědičných zemí, nezabavily jej jeho popularity. Nebylo nikoho, kdo by se byl vyhnul žádané půjčce. Každý se nutil, aby arcivévodovi vyhověl.⁹⁵⁾ I tak povážlivé opatření, jako byl soupis všeho kostelního a klášterního jmění pro případ krajní potřeby, k němuž

⁹²⁾ O podmínkách mírových zmiňuje se zpráva Giustinianho z 1. září 1645.

⁹³⁾ *K zprávám těmto, které přes to, že se týkají také dnes částí našich dějin, s thematem mým přímo nesouvisí, vrátím se podrobněji ve větší své studii o vztazích Ferdinanda III. k papeži Innocenci X. v proužích letech jeho pontifikátu.*

⁹⁴⁾ O jednáních, předcházejících jmenování Leopolda Viléma generalissimem císař. armády zmiňují se depeše Giustinianho z 8. dubna 1645 (II.) a z 22. t. m. (II.). Posléze jmenovaná depeše podotýká, že arcivévodův požadavek naprosté nezávislosti ve vedení armádním byl položen na přání Bavor.

⁹⁵⁾ „ne si è chi hora ardisca non obbedire studioso clascheduno di meritare l'affetto di questo prencipe si acclamato dal univesale e nell' implego di cui tanto dimostrano di confidare li popoli tutti non senza riflesso di molta osservazione negli huomini politici, che questi applausi... stano bastanti di derogare alla grandezza della Maestà Sua...“ Citátem, který uvádím z depeše Giustinianho z 13. května 1645 (II.) proniká jasně zajímavý moliv rozporu mezi arcivévodou a okolím Ferdinandovým. Zajímavým doplňkem této depeše vyslancovy je bezesporně list Chigiho kard. Pamfilimu daný v Münsteru 7. července 1645, v němž nunciu píše: „Per la parte dell' Imperatore mi pare di veder ogni dì più maggior certezza che vogli questa Pace non solo attesi i disvantaggi... ma ancora quando avesse grandi vittorie per la gelosia che ha del fratello che con l'aura e con amore che si guadagna, non possi farsi Re de Romani ad esclazione del figlio di Sua Maestà Cesarea“ (Vatikán Nunc. Pacl 18.)

nový generalissimus musil přikročit, bylo přijato bez odporu: jen jezuité se mu tajně vzpírali.⁹⁶⁾

Císařská armáda rostla. Nejen v Rakousích, ale i v Čechách bylo sbíráno vojsko. Tento druhý armádní sbor měl svými operacemi způsobit diversi proti Švédům. Hlavní útok zůstával arci vyhrazen armádě, která se sbírala v Rakousích. Leopold Vilém se snažil, aby to bylo vojsko opravdu řádně vypravené, ve svém jádru pevné a schopné k boji. A jeho snahy setkávaly se po této stránce, jak se zdá, s plným zdarem. Počátkem července 1645 konstatuje Giustiniani ve své depeši dóžeti, že císařská armáda valem mohutní — zatím co Švédové slábnou a řídnou.⁹⁷⁾

Torstenson, jak známo, obrátiv se koncem dubna 1645 z Rakous na Moravu, přitřhl k Brnu a oblehl je s celou svou armádou, chtěje patrně dobytím jeho zajistit plně svoji posici na Moravě a vyrvat tuto zemi císařským. Historie obléhání Brna tvoří, tuším, jednu z nejpoutavějších kapitol v příbězích let 1644—45 a má také dnes již svoji dosti rozsáhlou literaturu.⁹⁸⁾ Na straně císařské byla arci obrana města sledována se svrchovaným napětím a zřejmý odraz toho jeví se i ve zprávách obou diplomatů, které jsme až dosud sledovali — Giustinianiho a Melziho. Takřka v každé zprávě vyslancově i nunciově, pokud se dotýkají událostí válečných v květnu až srpnu 1645, je zmínka o Brnu.⁹⁹⁾

Brno se ukázalo pro Švédy těžším oříškem než patrně Torstenson očekával. Útoky Švédů selhávaly — a armáda dostávala se čím dál tím do nebezpečnější posice, neboť okolí města bylo brzy vydrancováno a zásobování, které už v Rakousích, jak jsme slyšeli, nebylo valné, uvázlo nyní úplně. K dovršení všeho objevil se v řadách švédských — mor. Torstenson brzy seznal, že síly jeho na ztečení města nestačí. Zbývaly jen dvě možnosti, jak zmocnit se Brna: buď poslat armádu oddíly, které stály tou dobou pod velením Königsmarkovým někde ve Slezích nebo spojit se s Rákóczym. Königsmarka se Torstenson marně dovolával — a historii Rákóczyova tažení jsme už shora naznačili: Nepatrná posila, kterou syn Rákóczyův Zikmund byl uvedl do ležení švédského, Švédům nepomohla a k spojení s hlavní částí sedmihradského vojska vůbec nedošlo.

Po uzavření míru mezi císařem a Rákóczym padala Torstensonovi i naděje, zmocnit se Brna vyhladověním, neboť, stoje s prořídou armádou na Moravě proti

⁹⁶⁾ Zpráva Giustinianiho z 20. května 1645. II. se při této příležitosti ostře obrací proti Tovaryšstou.

⁹⁷⁾ Zpráva Giustinianiho z 8. července 1645. II.

⁹⁸⁾ Nejdůležitější z ní udává Rezek ve své Kronice str. 426, podrobně uvedena je v Závěreč Bibliografii díl V. str. 195 sq.

⁹⁹⁾ Z depeší Melziho třeba uvést jmenovitě depeši z 13. května 1645 (Nunc. Germ. 141), z 8. a 26. srpna (tamže), z listů Giustinianiho list z 13. května 1645 (II.), 24. června (II.), 8. července (II.) a 26. srpna t. r.

dvěma nově organisovaným armádním sborům císařským, ocital se v nebezpečí, že bude obklíčen a ztratí veškerý doposud dosažené výsledky svého tažení. Po silném bombardování odhodlal se Torstenson 15. srpna 1645 ke konečnému útoku na Brno — a když se tento nezdařil, zvedl svůj tábor a dal se na pochod — do Rakous. Byla to ovšem tentokrát jen demonstrace — Torstenson, jemuž už z jara se nedostávalo sil k útoku na Vídeň, mohl nyní tím méně se něčeho podobného odvážiti — a císařští také se nedali tímto zoufalým pokusem Švédů vylákati ze svých posic, jsouce svou pozorností obráceni spíše k západu, k nadcházejícím událostem na bojišti francouzsko-bavorském.

Karta se zřejmě obrátila. I když nebylo lze snad očekávati úplný zvrat dosavadních úspěchů švédských — Švédové měli obsazeno příliš mnoho měst a opevněných míst, než aby byli mohli býti zničeni v jedné či dvou bitvách¹⁰⁰⁾ — bylo přece jen zřejmo, že jejich válečné štěstí překročilo již svůj vrchol a že nebezpečí, hrozící jejich vysílené armádě, den ode dne roste. Už někdy v polou června 1645 zachytili císařští posla Torstensonova s listy určenými švédským mírovým vyjednávačům v Osnabrückeru Oxenstiernovi a Salviovi, v nichž maršál radil důtklivě k míru: Nyní je prý vhodný čas k uzavření výhodné mírové smlouvy a jakékoli prodlévání znamená více méně hazardní hru, při níž jsou v sázce jak osud švédské armády, tak také všechny její dosavadní úspěchy.¹⁰¹⁾

Váháním Rákóczyovým a nezdarem Torstensonovým u Brna nesnáze Švédů velmi zřetelně zhoustly. V polou července 1645 setkal se vyslanec Giustiniani v důvěrném rozhovoru s předními rádci císařovými — hrabaty Kurzem a Martinicem a radou Gebhardem — a z řeči jejich jasně mohl poznat, že okolí Ferdinando se dívá již na mírové proposice, které podali Švédové a Francouzi 10. června císařským zplnomocněncům v Münsteru a Osnabrückeru, poněkud jinak než dříve: ministři netajili se nikterak tím, že nepokládají celý akt za tak vážný, aby nebylo možno přes něj přejíti k dalšímu jednání. Císař prý je dokonce ochoten v některých bodech ustoupit, aby tak přispěl se své strany k sblížení obou nepřátelských stanovisek.¹⁰²⁾

Nejtěžší dohodování mezi stranou rakouskou a jejími protivníky bylo arci v otázce *amnestie*. Císařští zplnomocněnci odpověděli počátkem července 1645 Švédům na jejich proposici stručnou notou, v níž snažili se celý problém vyloučiti

¹⁰⁰⁾ Na tuto — pro mírové vyhlídky se strany císařské jistě nepřiznívou — okolnost poukazuje žluvě *nuncius Chigi* ve své *šifr. depeši kard. Pamfilimu* z 25. srpna 1645 (*Vatikán. Pacé* 18.).

¹⁰¹⁾ O zachycení listu Torstensonova a jeho obsahu přináší zprávu depeše Giustinianiho z 24. června 1645. (II.)

¹⁰²⁾ Zpráva Giustinianiho z 14. července 1645. (I.)

z mírového jednání: císař prý sám tuto věc vyřídí vlastním svým aktem a bylo by tedy zbytečno ji pojímati v mírovou smlouvu.¹⁰³⁾ Císař skutečně také hleděl předejítí dalšímu projednávání obávaného 3. artikulu švédské proposice, zamýšleje postavit celou konferenci prostě před fait accompli — vyhlášením amnestie, jak byla stanovena na posledním říšském sněmu v Řezně r. 1644.¹⁰⁴⁾ Ovšem jednání o tomto uskutečnění amnestie řezenské mělo také svoje úskalí. Nehledě k Švédům a Francouzům, kteří se zásadně vzpírali tomuto částečnému řešení celé otázky, měla řezenská amnestie svoje odpůrce i v řadách vlastních spojenců Ferdinandových. Giustiniani ohlašuje 17. července 1645 ve své depeši dóžeti úmysl císařův, uvéstí usnesení posledního říšského sněmu ve skutek, podotýká významně, že lidé věci obeznalí nepokládají celý projekt za proveditelný a dokonce ne už za užitečný pro nesnáze, které se mu staví v cestu.¹⁰⁵⁾ Už předchůdce Melziův, nuncius Mattei, protestoval kdysi proti amnestii usnesené na sněmu řezenském jakožto aktu nepřátelskému katolické církvi. Melzi nyní nemohl než protest opěťovati.¹⁰⁶⁾ Odpor kurie, jak tlumočil jej Melzi, byl arci více méně jen formální: kurie jistě si byla vědoma, že bez určitých ústupků v otázce amnestie mír uzavřen býti nemůže a přece jí tolik záleželo na šťastném skoncování mírových traktátů! Vážnější však než protest vídeňského nuncia byl odpor, zvedající se proti řezenské amnestii na straně bavorské. Maxmilianovi Bavorskému jednalo se totiž o to, aby nebyl vyhlášením amnestie nějak zkrácen, ježto byl půjčil na některá místa, zabraná kdysi císařem vévodovi virtemberskému, císaři větší sumu peněz a nyní by byl musil tuto zástavu vrátit, nemaje nikterak jistoty, že obdrží své peníze nazpět.¹⁰⁷⁾ Císař vypravil někdy počátkem září 1645 do Mnichova zvláštního vyslance, hraběte Kurze, aby jednal s kurfirstem o dorozumění. Jiný posel, dvorský rada Söldner byl vypraven do Sas.¹⁰⁸⁾

Ovšem ani vyhlášením amnestie řezenské, k němuž došlo v říjnu 1645,¹⁰⁹⁾

¹⁰³⁾ Deklarace císařských zplnomocněnců je ve výtlahu otištěna v *Theatrum Europaeum V.* str. 826.

¹⁰⁴⁾ V době největší tísně císařských mluvilo se arci na dvoře o tom, že císař je ochoten povoliti amnestii už od r. 1628. Šifr. depeše Melziho ze 27. května 1645 kard. nepotovi ohlašuje aspoň: „Si penetra che SMà habbia dato ordine in Munster acclo[che] li suoi Ministri consentano all' amnistia dall' anno 1628.“ (*Nunc. Germ.* 142.)

¹⁰⁵⁾ II. zpráva z tohoto dne.

¹⁰⁶⁾ Protest v kopii nachází se u *Nunc. Germ.* 140 pod datem 13. prosince 1645. Předcházelo mu arci delší jednání, jehož stopy nacházíme jednak v zprávách nuncioových, jednak v instrukcích kardínála nepota.

¹⁰⁷⁾ O tom zmiňuje se zpráva Giustinianiho z 21. října 1645.

¹⁰⁸⁾ *Theatrum Europaeum V.* str. 815. O vypravění Kurzeově do Mnichova mluví Giustiniani 1. září 1645.

¹⁰⁹⁾ Edikt je otištěn v *Theatrum Europaeum V.* 126. V depeši z 28. října 1645 (I.) zmiňuje se Giustiniani, že císař před několika dny podepsal amnestii. Edikt nese však už datum 10. 1. m.

nebyla celá otázka, pokud se týkala mírového jednání v městech vestfálských, úplně vyřešena. Stanoviska obou stran stála tu dosud příkře proti sobě. Císařští ve své kontraposici k francouzskému mírovému návrhu z 10. června 1645, podané 25. září t. r., omezili se na to, že proti požadavku všeobecné amnestie od r. 1618, obsaženém v 4. bodě francouzského návrhu, postavili prostě usnesení říšského sněmu a obdobně v ostatních artikulích vymezili svou ochotu vyjíti vstříc stanovisku francouzskému datem a ustanoveními amnestie řezenské.¹¹⁰⁾ Také císařská odpověď Švédům, podaná o něco později, zůstala ve všem věrna tomuto stanovisku, odmítajíc důsledně rok 1618 jakožto doleň mez požadované restituce.¹¹¹⁾

Bylo zřejmo, že obě stanoviska nelze smířit prostě přímou cestou dohody. Císařští chtě nechtě musili pomýšlet na kompensace v jiném směru, kterými by vyvážili a umožnili ústup nepřátelského bloku v tomto pro ně tak důležitém bodě. Šlo nyní o to, převést pozornost mírové konference na jiné pole, na němž by koncesse nepřítelům byly pro císařské zástupce snazší. Příležitost se naskytla, tuším, když Francie někdy počátkem srpna 1645 vytasila se s návrhem, že by byla ochotna ustoupiti od požadavku válečné náhrady, byla-li by jí za to odstoupena města Breisach a Philipsburg. Trautmansdorf, jak se zdá, pochopil dobře výhody, jež tento přechod Francie k otázkám územních ústupků znamenal pro věc císařskou — jmenovitě pak pro nejohrovenější problém mírového jednání. V Giustinianiově depeši z 12. srpna 1645 je zachycen rozhovor, který měl vyslanec s ministrem a z něho vidíme, jak živě působila zvěst o nových požadavcích francouzských na prvního rádce Ferdinandova. Zástupci říšských stavů prohlásili nový postulát Francouzů za nepřijatelný — vyprávěl Trautmansdorf Giustinianimu. Neváhali prý dokonce vytknout francouzským zástupcům, jak málo se nová jejich žádost srovnává s jejich stálým ujišťováním, že nemají v říši jiného úmyslu než vydobýti jí znovu jejich starobylých privilegií. Entretien mělo však alespoň v jedné věci kladný výsledek: Francouzi, setkavše se s rozhodným odporem, dali na jevo, že nejsou neochotni v této věci se dohodovat a lze očekávat, že nyní i v jiných bodech projeví více dobré vůle ke kompromisu.¹¹²⁾

¹¹⁰⁾ *Text kontraposice císařské je přiložen k zprávě Melziho z 21. října 1645 (Nunc. Germ. 141).*

¹¹¹⁾ *Text císařské odpovědi Švédům nachází se v depeši Melziho ze 7. listopadu 1645 (Nunc. Germ. 141).*

¹¹²⁾ „*Tramstorf... Mi confidò che li Ministri Francesi a Munster si sono lasciati intendere con quelli degli ordini d' Imperio di pretendere la conservazione delle Piazze di Brisach et Fillisburgh per mercede del dispendii impiegati da quella corona nella guerra, che al tenore di questo proietto habbino Imperialisti palesato grave risentimento, dichiaratisi che giammai consentiranno a tale dimanda et rimproverato loro poscia appertamente che l'ambitione et l'interesse di mantenersi il possesso di due piazze si importanti in Germania non corrisponde alle vecchie professate dichiarazioni di non aspirare cioè ad altro che di restituire all' Imperio gli ornamenti dell' antica libertà. Che Francesi all' incontro udite si risoluto dichiarazioni gli habbino soggiunto che modereranno le loro dimande, da che poter sperarsi che finalmente si disponghino alla convenienza...*“

Poslední věta Trautmansdorfovy řeči — tak jak je zachycena v právě citované depeši Giustinianiově — zní arci dosti temně. Ale pro toho, kdo pozoruje celý vývoj událostí válečných a mírového jednání mezi Ferdinandem III. a jeho protivníky v letech 1644—5 nemůže býti o jejím smyslu na pochybách. Nebylo bezvýznamné, že císařští hned od počátku byli ochotni jednati právě o proposici francouzské, třebaže její podmínky nebyly jistě méně kruté než podmínky návrhu švédského¹¹³): francouzské válečné cíle byly vysloveně politické a nedotýkaly se tak hluboce vnitřních záležitostí zemí habsburských jako cíle švédské. Odpor, se kterým přijímali císařští s počátku požadavek odstoupení Brisachu a Filipsburku, byl, jak se zdá, více otázkou taktiky. Jinak nebyl Trautmansdorf neochoten navázat na francouzské plány, zejména pokud mohl jejich prostřednictvím vyhnouti se problémům tak obtížným jako byl problém všeobecné amnestie od r. 1618, požadovaný oběma nepřátelskými proposicemi z června 1645.

Přímým vystoupením Trautmansdorfovým na mírové konferenci vestfálské (na sklonku r. 1645) končí vlastně dějinné drama, jehož jsme byli svědky. Situace strany císařské — před několika měsíci ještě tak zoufalá — byla alespoň jakž takž politicky a vojensky vyvážena a hrabě mohl sledovati mírovou cestu za daleko klidnějších podmínek, než mohli císařští zástupci z jara tohoto roku. Trvalo ovšem dlouho, než podařilo se skutečně dosáti kýženého míru a leckdy i v letech 1646 až 1648 situace císařských nabyla opět velmi dramatické a vzrušující podoby. Ale té sráznosti, již měla v údobí, námi právě stručně vylíčeném, nedosáhla již, tuším, později nikdy.

Doslov dějinného dramatu, jímž jsme prošli, obrací se nevyhnutelně opět k Čechám, jejichž půdu jsme opustili s císařem na počátku března 1645, abychom jen letnými pohledy sledovali běh událostí v zemi po bitvě jankovské. I zde posice dynastie nesporně průběhem osudného léta zpevnila. Ještě v květnu 1645 ozývalo se v království, jak jsme slyšeli, temné znamení bouře. Ale už koncem tohoto měsíce schází se na hradě pražském památný sněm, jehož rozhodnutí mělo hluboko zasáhnouti do dalších osudů českých. Ani o tomto sněmu, který trval více než dva měsíce, byv otevřen v pondělí po neděli Rogationum, t. j. 22. května a zavřen v pondělí u vigilií Svatého Jakuba, jinak 24. července, a byl jistě vyplněn jednáními nad jiné pohnutými, nevíme bohužel dnes zatím než to, co přinášejí sněmovní snešení. Ale tentokrát jsou tyto artikuly, jindy jen stroze určující berní povinnosti obyvatelstva, příznačně výmluvnější. Už obvyklý úvod, v němž se odůvodňuje povolení nových, neobyčejně krutých berní, rozvíjí se v širokou periodu, zdůraz-

¹¹³) O tom víme z listu Chigitho kard. Pamfilimu z 16. června 1645. (Vat. Nunc. Pacl 18.)

ňující, že »nyní právě čas, příčina důležitá, potřeba a sama povinnost toho jest, aby všichni věrní synové Vlasti [s] Nejmilostivější Vrchností od Pána Boha vystavenou králem a pánem svým též [s] milou Vlastí opravdově se spojili, všechny privátní interesse neboližto vlastní zisky i jiné nepřiležitosti stranou odložíce o . . . všeobecné defensí, obranu a pomoc tolikéž pečovati a se starati nápomocni byli . . .«. Jsou to jistě slova výmluvná a zřejmě bez rezervy. Ještě v mocnějším přívalu vět otevírá se však smýšlení sněmovní ve zvláštním artikulu, který nese charakteristický nápis: »Ponížené děkování s horlivým vyznáním všech čtyř stavův stále jich poddané věrnosti a poslušnosti k Bohu a jeho S^{té} Římské Katolické církvi i k jeho císařské a královské milosti jakožto dědičné vrchnosti své nejmilostivější«: stavové děkují tu králi za jmenování arcivévody Leopolda Viléma nejvyšším velitelem císařské armády a za rozhodnutí Ferdinandovo bránit s nasazením vlastního života svého dědictví — »kterýmžto milostivým a tak velikým císařským a královským ohlášením svým . . . JMC je všecky každého času v nejhlubší pokoře stále zůstávající poddané věrné a poslušné čtyry stavy své i se všemi potomky jich sobě nanejvýš obligirovati a zavázati ráčil při JMC Nejmilostivějšímu císaři, králi a pánu svém jakožto pravým otci vlasti tolikéž při jich Milo. slavných dědicích JM a páních svých milostivých i celým slavným domu Rakauským své a všech svých statky a životy až do nejposlednější krůpěje krve jakožto věrným a poslušným dědičným poddaným dobře přísluší a náleží ctně a šlechetně vynaložiti«. A pokračují, přecházejíce v horlivé osvědčování své loyálnosti: »Jakož pak všecky nadepsané contributi JMC i za tou příčinou tím raději jsou povolili i na tom docela se ustanovili, předce dále při JMC všecka nejposlednější jmění svá i s hrdly a životy se vsí horlivou ochotností věrně vynasaditi, zvláště poněvadž to ne bez velikého nad tím zhrozentí uznávati musí, jak nepřítel ten tak dávno vinšovaný a vysoce žádostivý pokoj proti slušnosti a křesťanský lásce na takový časy a punkty conditionirovati neboližto zakládati a stavěti příliš vysokomyslně se pokouší: skrz kteréžto ta v tomto království před mnoha sty let vštípená a po těžkém vystání mnohých ukrutných útiskův zase prospěšně navrácená i chvála Bohu pevně utvrzená starodávná svatá pravá katolická a právě apoštolská římská samospasitedlná Religie neboližto náboženství (v kterémžto oni s potomky svými milými stále bez proměny živi býti i umříti hotově resolvirováni jsou) hrubě zlehčeny a potlačeny, království pak tohoto znamenitý gruntovní první základy, práva a ustanovení zrušeny a v nic obráceny, dotčení pak stavové s dědici a budoucími svými v pokojném držení a užívání statkův a zboží svých, které jim předkové jich milý po sobě zanechali a oni je po nich řádně a posloupně zdědili i sami spravedlivě nabyli, k tomu též draze koupili a zaplatili, turbirováni a hindrováni, in summa všecek obecní veřejně

potřebný prospěch do nejhorší confusí uveden a zapleten i také s největším nynynějších i budoucích příběhů nebezpečenstvím skrze nezřízenou týchž zlobivých nepřátel ani tak mnohou křesťanskou hanebně vylitou krví dosavad ještě neuhašenou žádostivost marné cti i chvály docela navrácen i do nejhlubší propasti dokonalé ruiny a přehořké bídy, zkázy a záhuby uvržen byl . . .«.

Přirozeným vyvrcholením této v perlivých periodách na odiv stavěné oddanosti je „poddaná prosba z strany brzkého Jeho milosti císařské sem do tohoto království příjezdu a radostného korunování Její Milosti Císařové i Jeho Mil. staršího dědičného prince za krále českého“ v závěru snesení sněmovních.¹¹⁴⁾ Václav Eusebius z Lobkovic — tentokrát opět spolu s F. M. ze Šternberka a J. J. Chanovským z Dlouhé vsi jmenovaný komisařem sněmovním — dosáhl, jak se zdá, toho, oč marně usiloval v předešlém svém poslání z podzimu roku 1644.

Důvody, jež přiměly českou šlechtu, zůstavši ve vlasti, k obratu a k zřeknutí se všech zámyslů na restituci starých privilegií, vyplývají, tuším, dost jasně ze shora uvedených citátů sněmovního snesení r. 1645. Vítězství Torstensonova byla zároveň vítězstvími české emigrace. V pozadí tragického obrazu českých dějin let 1644—45 ozývají se příznačně hlasy vystěhovalců jako byl Ondřej Haberveš z Habernfeldu a j. Už Tonner kdysi ve své edici drobného spisku Habervešova „Bellum Bohemicum“ upozornil na autorovu snahu očistit Ferdinanda II. ze stínu krutosti sváděním viny krvavé exekuce staroměstské na pány, „kteříž oknem vyletěli“.¹¹⁵⁾ A stop zřetelné benevolence Habervešovy proti Habsburkům našlo by se v této knize víc: pro Habervešela byl dům rakouský dům staroslavný a ani jeho „Odpověď na vylučování, kteráž proti Čechům namítána jsou od JMC Ferdinanda plnomocného vyslance při vyjednávání o všeobecný mír v Monasteru“, připojující se obsahově k „Válce české“, jakkoli ostře polemisovala s námitkami císařského zástupce při mírové konferenci, nikde nevybočila z mezí úcty panovníkovi povinné.¹¹⁶⁾ Tato loyálnost emigrantů vůči Habsburkům byla jistě nad jiné výmluvným znamením jejich nadějí. V době, kdy moc rakouská klesla vítězstvími Švédů a vlivem celkové politické situace tak hluboko — mohli arci doufat, že

¹¹⁴⁾ *Artikuly sněmovní v textu jsou citovány podle rukop. zápisu v zemském archivu českém, jehož jsem užil už shora při sněmu r. 1644.*

¹¹⁵⁾ „Ondřeje z Habernfeldu vypravování o vojně české od r. 1617“. Z latiny přeložil Em. Tonner (V Praze 1867) str. XXX. Jak Tonner v úvodě ke své edici spisku Habervešova podtrhává, byl při tom Ondřej z Habernfeldu obecně odpůrcem lehkomyslné rebelie.

¹¹⁶⁾ *Obotnění Ferdinanda II. z křtoopřeseňnictví, jež ve „Válce české“ bylo postaveno ještě bez rezerv, klausuluje se tu dokonce — obdobně jako v předchozím spisku rozhodnutí o popravě staroměstské — „ndvodem zlých rádcův.“ (Tonnerovo vyd. cit. v před. pozn. str. 131.)*

Švédové stanou se opravdu žádoucím nástrojem Svrchovaného a dopomohou jim opět k návratu do vlasti a k opuštěným zbožím a domovům — byť pod vládou nenáviděných Habsburků.

Pro českou šlechtu, která zůstala ve vlasti, znovuoobjevení se emigrantů v zemi a jejich návrat k starým majetkům znamenaly arci boj na život a na smrt. Šlechta, která ještě z podzimu 1644 stála v dost rezervovaném postavení vůči dynastii, snažíc se využít její tísně k obnovení starých svých přání a postulátů, poznala nyní, že koketování s nepřáteli Habsburků by se jí mohlo stát osudným. Věc její byla příliš úzce spjata s osudy tohoto rodu.

Ani nový vpád Švédů do Čech z podzimu roku 1645 a nové útrapy, jež s sebou přinesl, nebyly s to otřásti její věrností. V srpnu roku 1646 konečně došlo k dlouho připravované korunovaci Ferdinanda IV. za krále českého. — Po návratu císařově do Vídně dostavil se k Ferdinandovi III. nuncius, aby mu blahopřál jménem papežovým a zároveň vyslovil potěšení nad úspěšným postupem rekatolisace v Čechách. Císař podle líčení nunciova byl zřejmě hluboce uspokojen výsledkem své cesty: „chválil oddanost, jakou dávali na jevo Češi při této příležitosti vůči jeho osobě a vyprávěl, jak chtěli, aby se zdržel v jejich hlavním městě a jak je utěšil tím, že se sem vrátí po skončení uherského sněmu. Po stránce náboženské speciálně prý se věci zlepšily tak, že Češi sami zřetelně prohlásili, že se zříkají oněch výminek a svobod v ohledu náboženském, kterých se [pro ně] dožadovali protestanti v Múnstru a [císař] prý také toto osvědčení... dal do řečeného města poslati...“¹¹⁷⁾

Nemýlím-li se, naráží poslední věta na sněmovní snesení z r. 1645, jež jsme shora citovali. Ferdinand byl tímto aktem plně usmířen: jeho nedůvěra vůči Čechám zmizela. Lze říci, že scéna mezi císařem a nunciem, kterou jsme právě stručně zachytili, tvoří jakési poslední echo, uzavírající veliké drama českých dějin let 1644—45 — tak jak jsme je sledovali v proudu válečných událostí soudobých.

---

¹¹⁷⁾ „L' Imp^{re} mostrò gran consolatione di simil successo, lodò assai la propensione che havevano mostrata li Bohemi in quest' occasione verso la sua persona e casa, disse che haverebbero voluto ch' egli si fosse trattenuto in quella Città ch' egli l' haveva consolati con darli intentione di ritornarvi finita la Dieta d' Ungheria. Che nel particolare della Religione le cose erano migliorate a segno che li med^{mi} Bohemi havevano dichiarato et professato che non si curavano di quelle conditⁿⁱ e libertà di Relig^{ne} che li Protestanti richiedevano nel Congresso di Munster e che però egli haveva mandata in d^a Città la d^a dichiarazione e protesta...“ (Zpráva Melziho z 25. srpna 1646, Nunc. Germ. 142.)

J. CIBULKA

SOCHA BAROKNÍHO SVĚTCE

Jako mají různá období své vyhraněné projevy slohově-výtvarné, podobně mají také zvláštní náměty, k nimž se znovu a znovu vracejí, zaujímajíce k nim dokonce určité stanovisko, které jen jim je vlastní. Dle námětu a jeho pojetí lze zhusta aspoň přibližně udati vznik výtvarného díla. Barokní doba v Čechách, jejímuž pochopení *Josef Peškař* věnoval tolik duchaplné práce, přivedla k rozkvětu obraz a hlavně sochu svého světce Jana Nepomuckého a sice záhy již určitě vyhraněnou, takže pozdější doby na ní mnoho nezměnily. Socha ta oživila kostely a kaple, náměstí a cesty v Čechách, ale hlavně zaujala místo na mostech. Z Čech pronikala do okolních zemí koruny české a do zemí rakouských, celou katolickou Evropou i do jiných dílů světa. Není vlastně jiného výtvarného díla, které by se z Čech jako předloha tolik rozšířilo celým světem. Třebaže nebyla tato socha vrcholným dílem umění v Čechách rozkvetlého, je přece jen daleko nejpočetnější složkou našeho uměleckého exportu a v cizích zemích, aspoň částečně katolických, zhusta jedinou, ale za to častou ozvěnou z Čech.

Při pohledu na toto veliké množství svatojanských soch u nás a v cizině, a hlavně u vědomí, že tu jde nejen o námět, nýbrž i o jeho vyhraněný výraz, vycházející z Čech a jinde napodobovaný, vzniká otázka, jaké jsou začátky svatojanské sochy.

Odpověď je již od delší doby ustálena. Vychází se od sochy na Karlově mostě v Praze. R. 1681 dal baron Mat. Wunschwitz vídeňským dvorním sochařem Mat. Rauchmüllerem zhotoviti model gypsový asi půl metru vysoký (tab. III.), dle něhož r. 1682 vyřezal Jan Brokov na Wunschwitzově zámku Ronšperku sochu sv. Jana Nep. v nadživotní velikosti z lipového dřeva. Dle tohoto modelu ulil r. 1683 Wolff Hieronymus Heroldt v Norimberku v bronzu sochu, která byla 31. srpna téhož roku, mylně pokládaného za třísté výročí světcovy smrti, postavena na Karlově mostě, kde dosud stojí. Rauchmüllerův první gypsový model našel r. 1898 *A. Podlaha* v soukromém majetku pražském,¹⁾ Brokovův dřevěný model stál nejprve v zámecké kapli na Ronšperku, potom od r. 1718 na Wunschwitzově domě na Václavském náměstí (č. p. 793) a konečně od roku 1819 na hl. oltáři kostela na Skalce v Praze. Srovnání obou modelů poučuje na první pohled, že se Brokov úplně přidržel Rauchmüllerovy komposice, třebaže ji svým způsobem vyjádřil, takže

¹⁾ *Method* roč. 24, str. 131.

invenčně autorem je Rauchmüller.²⁾ Ve všech třech variantách stojí tu světec v podobě vousatého kanovníka. Na klerice má dlouhou rochetu s krajkami, na ramenou kožešinový plášť s ocásky, svázaný provázky se štrápci, u krku ležatý límec, na hlavě biret a kolem hlavy věnec pěti hvězd. Levou rukou k sobě tiskne kříž a podpírá jej dole pravou rukou, v níž též drží palmu. Celá postava je barokovým způsobem S -ovitě prohnutá a stojí na kontrapostovém, při čemž pravou nohou stoupá na nízkou desku.

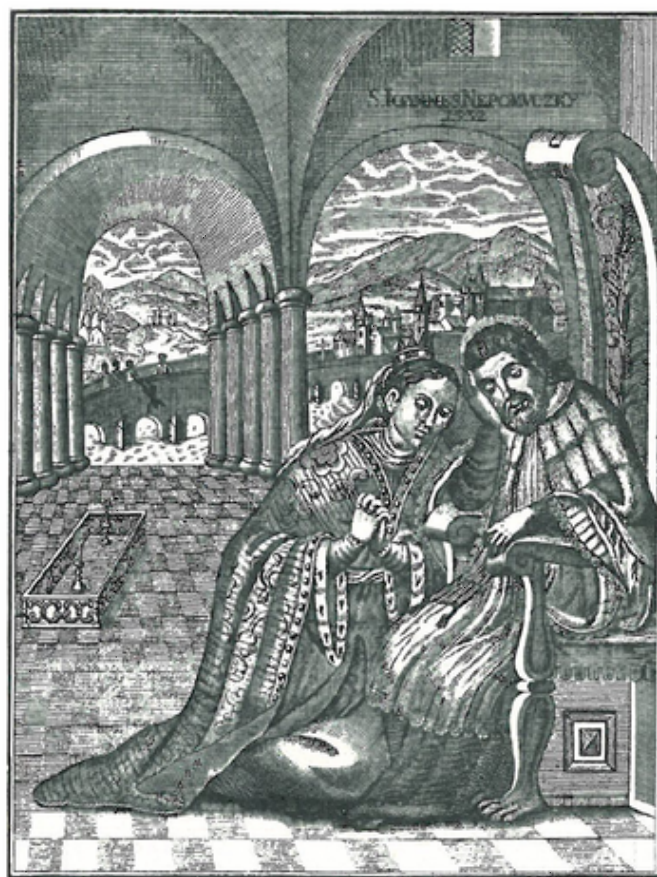
Rauchmüllerův model, Brokovem jen formálně protvářený, ale věcně nezměněný, stal se vzorem oněch četných barokních soch. Nestalo se to jen tím, že stál na význačném místě svatojanského kultu, ale zajisté i proto, že barokní době zcela vyjadřoval představu světce. Tak přišel Brokov a více ještě Tyrolák Rauchmüller ke cti, že Čechům vytvořil prototyp svatojanské sochy. Takové bylo dosud všeobecné mínění.

Než věci se mají jinak. Svatojanská socha i dle svého barokního typu je staršího data a nic nenasvědčuje tomu, že by byla vznikala mimo Čechy. Naopak Rauchmüller převzal už v Čechách známý typ. Dokladem toho je dosud neověřena socha téhož světce v Ústí nad Orlicí, přesekaná sice, ale v podstatě zachovaná, bezvadně datovaná rokem 1663 a dnes stojící na podstavci z r. 1713 (tab. II. 4.) Je tedy o 18 let starší Rauchmüllerova modelu a o 20 let mostecké sochy. Vidíme též ústroj, jen u krku má světec široký límec a na něm dva jazyky, na rukou pak manšety. Dle kroje je tedy také starším Rauchmüllerova pojetí, třebaže se samotné jazyky ještě dlouho udržovaly. Také atributy jsou tytéž, jenže převráceny, kolem hlavy zase věnec hvězd. Postava je již zkroucena oním pohybem, který zůstal typickým pro svatojanskou sochu. Zajisté není možno zvátí ústeckou sochu prototypem svatojanských soch, ale tolik aspoň nutno dovoditi, že už před r. 1663 existoval nějaký prototyp svatojanské sochy, dle něhož byla vytvářena r. 1663 ústecká socha a r. 1681 Rauchmüllerův model, který jen atributy převrátil. Vznik svatojanské sochy je tím posunut výše a pravděpodobně do Čech, ale ani tím není vyřešena otázka jejího původu.

Sochy a obrazy jsou v podstatě výtvarným projevem kultu, ale zhusta lze v jejich vývoji rozeznávat dvě podstatné psychologické fáse: 1. *historický obraz* konkrétní události, v níž je světec rozhodujícím činitelem. Obraz je vlastně epickým vypravováním s panegyrickým cílem. 2. *representativní obraz* samotného světce, na němž je odloučen ode všeho dějového prostředí a jen sám jako osobnost, zhusta

²⁾ Viz Oskar Pollak, *Johann und Ferdinand Brokoff, Prag, 1910, str. 25, 26.* — K. B. Mědl, *Sochy na Karlově mostě v Praze, Praha 1921, str. 7 n.*

1. Dřevoryt v Pontanových Hymnech z r. 1602.
2. Rytina v Berghauerově díle „Protomartyr poenitentiae“ z r. 1761.

3. Kaj. Bendl (?), Reliéf na dveřích svatovítských. 1639.
4. Socha v Ústí nad Orlicí. 1663.

5. Mat. Rauchmüller, Sádrový model. 1681.
6. Jan Brokov, dřevěný model sochy na Karlově mostě. 1682.

7. Býv. nástěnný obraz v kapli staroměstské radnice. (Dle rytiny u Berghauera.)
8. Socha z Liborky, dnes v soukr. majetku v Břevnově.

s atributy čili symbolickými náznaky své svatosti, předmětem obrazu a kultu.³⁾ Tento druhý druh je teprve zplna kultovým obrazem osoby světce.

Podobně se také vyvíjí obraz Jana Nepomuckého v Čechách. V době, kdy mu byla vzdávána úcta, aniž byl dosud prohlášen za blahoslaveného nebo svatého, byly vyobrazovány z jeho života ty události, které tkvěly lidu na mysli jako nejvýznamnější a nejpamátelnější. Proto shledáváme na nejstarším obraze, dřevorytu v Pontanových hymnech z r. 1602⁴⁾, vyobrazeny tři výjevy: zpověď královny, svržení s mostu a světcův hrob (tab. I. 1.). Jan Nepomucký je již v knize zván svatým a pražským kanovníkem, ale vyobrazen je ještě jako prostý vousatý kněz v klerice a superpelliceu s nimbem. Obraz je založen tak, že vpravo v popředí na křesle s vysokým opěradlem světec poslouchá zpověď královny, vlevo je viděti uctíváný světcův hrob u sv. Víta a za ním se hlubokou sloupovou síní otvírá pohled na Karlův most se scénou svržení, zatím co vpravo vzadu oknem, rámovaným pozdněgotickou špaletou, je viděti město.

Otázkou je, kam klástei prototyp obrazu. Odpověď je obtížnou proto, poněvadž jde o velmi nedokonalou repliku. Ale dva prvky jsou tu směrodatnými, zbytek pozdněgotické špalety u okna a hluboký souvislý prostor sloupové síně s výhledem do krajiny. Pozdněgotické prvky trvaly u nás po celé XVI. století, ale hloubkové perspektivní založení souvislého prostoru ujímalo se širě teprve od polovice století a právě zadní stěna s výhledy dává mysliti na vlivy nizozemského romanismu. Proto bych vznik prototypu tohoto obrazu kladl do 2. pol. XVI. století, ale nelze vyloučiti, že vznikl prototyp už v druhé čtvrtině téhož století.

Druhým obrazem (tab. I. 2.) je rytina v Berghauerově díle⁵⁾, závislá na témž prototypu. Nalézáme tu tytéž tři náměty stejně disponované, jen zpovědník je dle kožšku již kanovníkem. Další změna je v pozadí obrazu, kde se nyní i vpravo celým obloukem otvírá výhled na Prahu, avšak kreslíř opomenul dokreslit hloubku sloupové síně, po př. klenby, takže vedle síně vlevo je vpravo pouhý oblouk bez stínové perspektivy. Tato nesourodost opět potvrzuje, že rytina Berghauerova i s dřevorytem Pontanovým závisí na společné předloze, v replikách pozměněné. Berghauer vykládá, že se takový dřevěný tabulový obraz dříve nalézal v kostele

³⁾ Tento základní rozdíl dvojího pojetí, doplněný ještě alegoricko-symbolickým pojetím starokřesťanským, zavedl jsem a rozvinul v knize: *Starokřesťanská ikonografie a zobrazování Ukřižovaného*, Praha 1924, str. 36 násl., 84 násl.

⁴⁾ *Georgius Bartholdus Pontanus a Brettenberg, Hymnorum sacrorum de B. M. V. Maria et S. Patronis S. R. Bohemiae libri tres, Pragae 1602, str. 203.*

⁵⁾ *J. Th. A. de Berghauer, Protomartyr poenitentiae... Joannes Nepomucenus. Augustae Vindelicorum 1761, II., 121.*

Božího Těla na Karlově náměstí. Samozřejmě nebyl tam trvale po celé XVI. a XVII. století, neboť kostel byl v rukou kališníků i kalvinistů, ale v době Berghauerově tam obraz byl. Na klenbě znázorněné sně je nápis: S. IOANNES NEPOMUCZKY 1532. Dle toho by prototyp rytiny (a tím i dřevorytu) existoval už 1532. Absolutně nelze věc vyloučiti, ale proti ní mluví jednak zmíněné pokročilé perspektivní hloubkové založení obrazu s výhledy a dále podrobnost mřížě kolem hrobu. Prvotní mříž, o níž jsou zprávy z 2. pol. XV. století, byla nízká z rovných železných prutů zkřížených. Druhá mříž byla vyšší a zdobnější s rozvilinami. Obě ukazuje Bendlův relief u sv. Víta.⁶⁾ Mříž na rytině i dřevorytu vyobrazuje zřejmě rozvilinovou mříž. Ta však byla postavena teprve za Václava z Volfenburku (1534—48), tedy po r. 1532, který je na Berghauerově rytině udán jako datum obrazu. Z toho následuje, že buď nutno opustiti datum 1532, anebo připustiti, že předloha z r. 1532 byla při dřevorytu Pontanově i rytině Berghauerově pozměněna dle současného stavu věcí. Ať už byla původní předloha z r. 1532 či nikoliv, tolik je jisto z Pontanových hymnů, vydaných r. 1602, že v 2. pol. XVI. století musela existovati.

Ikonografická osnova naznačuje však ještě, koho a co ctil barok. Václav Hájek z Libočan, jak známo, rozlišil v „Kronice české“ (1541) dva Jany, jednak Jana Nepomuckého, kanovníka pražského a mistra tamního učení, umučeného r. 1383 pro hájení zpovědního tajemství, jednak doktora Johánka z Pomuku, sufragána arcibiskupova, utopeného r. 1393 pro potvrzení nového opata kladrubského. Obraz reprodukováný Pontanovým dřevorytem i Berghauerovou rytinou týká se Janazpovědníka, kdežto o události kladrubské není v ranní ikonografii zmínky. Okolnost ta znovu odkazuje vznik obrazu spíše do 2. pol. XVI. století, kdy ono rozlišení bylo už obecnějším a právě zpovědník na rozdíl od druhého byl světcem. Při nejmenším však praví námět prvních svatojanských obrazů, epicky a historicky založených, že v 2. pol. XVI. století byl Jan Nepomucký ctěn pouze jako mučedník zpovědního tajemství.

Druhou vývojovou fází je jakási příprava k reprezentativnímu obrazu, která spočívá v tom, že barokní světec není už vyobrazován ve sledu životopisných scén, nýbrž jako jedinec, ale dosud v průvodu českých patronů. Tak jej r. 1631 namaloval Mat. Mayr ve svatovítském chrámě na stěně proti kapli sv. Zikmunda.⁷⁾ Je to kanovník s kožíškem, bílým límcem a biretem. Vzhledem k tomu, že Berghauerovo dílo bylo publikováno teprve r. 1761, je tento obraz prvním zpodobně-

⁶⁾ Viz F. Stejskal, *Sv. Jan Nepomucký*, Praha 1922, II., 7, 8.

⁷⁾ A. Podlaha a K. Hilbert, *Metropolitní chrám sv. Víta v Praze*. Praha 1906, str. 237. (*Soupis památek old., Praha-Hradčany, I.*)

ním v kanovníckém úboru. Poprvé je mu do ruky dán atribut palmy jakožto mučedníkovi.

Třetí vývojová fáse obrazu spadá přibližně do let 1630-50. Vyznačuje se tím, že je vyobrazován už izolovaný kanovník s palmou nebo knihou, ale ještě bez kříže. Především bych tu upozornil na reliéf na řezaných dveřích (Kajetána Bendla?) u sv. Víta z r. 1639 (tab. II. 3.), kde vousatý světec se svatozářím bez biretu a s kožíškem nese knihu.⁸⁾ Vespod je vyobrazena scéna svržení, nahoře je nápis „S: IOHAN. D. BEICHTIGER.“ Potom, co bylo svrchu řečeno, je jasným smysl obrazu. Vznikl na základě prvotního trojdílného obrazu, kde hlavním motivem byla zpověď (proto název „Beichtiger“) a vedlejším svržení (proto takový reliéf vespod). I tu je zdůrazněn charakter zpovědníka. Ale světec sám se již osamostatnil k reprezentativnímu obrazu, třebaže ve volném sledu ostatních patronů. Novým atributem se stala kniha. Už r. 1630 na nástěnném obraze ve svatojirském kostele kanovník se svatozářím držel palmu a nedlouho potom byl namalován obraz v kapli staroměstské radnice, kde jako atributy měl palmu a otevřenou knihu. Obraz tento byl ohledán r. 1719 staroměstským malířem Janem Ongersem a Janem Jakubem Brunnerem a přičten r. 1631, kdy byla opravována kaple.⁹⁾ Typově může dobře z té doby pocházeti. Obraz zašel r. 1882, ale Berghauer rytinou (tab. IV. 7.) aspoň přibližně zachoval podobu. Obraz svatojirský zanikl. Podobné jsou atributy na jiných současných obrazech, jichž popisy známe, na př. v královské oratoři svatovítského chrámu (prý 1621, s palmou), na oltáři sv. ostatků v kapli svatováclavské kolem 1650-60, s palmou a knihou.¹⁰⁾ Na obraze mrtvého světce z majetku Škretova ze sklonku 1. pol. XVII. století má světec jako nový atribut kříž¹¹⁾, jaký byl dáván mrtvým do ruky nebo jaký nosili v ruce barokní misionáři-zpovědníci. Nyní už byl jen krok k všeobecnému prototypu: stačilo vedle obvyklé palmy zpovědníkovi přidati kříž místo knihy. To se muselo státi kolem r. 1650-60, je-li v Ústí nad Orlicí už replika, pocházející z r. 1663. Zároveň byla socha prohnuta barokním pohybem, kterého na předcházejících obrazech nebylo. Kdo byl tvůrcem nové sochy světce s křížem a palmou, barokně prohnuté, nevíme.¹²⁾

V polovici XVII. století byl repertoír svatojanských obrazů ještě rozhojněn

⁸⁾ *Tamtéž*, str. 198 násl., obr. 279.

⁹⁾ *Viz F. Stejskal*, *lhb. cit.*, str. 40.

¹⁰⁾ *Tamtéž*, str. 42.

¹¹⁾ *E. Štítlér a A. Podlaha*, *Album svatojanské*. Praha 1896, obr. 4.

¹²⁾ *Stejskal* (*lhb. cit.* str. 45) se zmiňuje ještě o soše na Strahově z r. 1646, ale takové jsem nenalezl. Poprsí, připojené r. 1641 na Milánský svícen, se ztratilo.

o scénu almužníka,¹³⁾ ale nový námět už nesouvisí se sochou, neboť typ vousatého kanovníka s palmou a křížem byl již ustálen a začal býti v 2. pol. XVII. století dokonce volně pojímán, jak ukazuje obraz K. Kulíka u sv. Víta.¹⁴⁾ V následující době se dály jen ojedinělé pokusy přehodnotiti pojetí. Tak na př. M. F. Brokov na soše z Liborky, dnes v soukromém majetku v Břevnově (tab. IV. 8.), vyobrazil poklekajícího světce v úboru kanovníka a kříž vtiskl do rukou přilétajícímu andělu.¹⁵⁾ Nový způsob se ujal ještě méně než onen, který, patrně vlivem italských obrazů bratříkáčnických a kanonisačních, líčil pozdvižení světce a anděly jako výstup na nebe, jako na př. socha na Malém náměstí v Hradci Králové z r. 1718. Barokní sochou zůstal onen typ, jenž je r. 1663 doložen, patrně replikou, v Ústí nad Orlicí a v letech 1681—2 variantami M. Rauchmüllera a J. Brokova v Praze.

Zář pěti hvězd pochází patrně ještě z doby, kdy nebylo dobře možno přiznati nimbus mučedníkovi, jenž dosud nebyl kanonisován, nýbrž jen za svatého považován, ale zůstala typickým atributem.

Obraz svatojanský není tedy výslednicí složitých vlivů a dlouhého vývoje, nýbrž, jako mnohá jiná díla barokní, je dílem exaltovaného okamžiku, který po krátké přípravě přinesl platný a hotový typ. Aspoň v 2. pol. XVI. století, ne-li již r. 1532, existoval obraz, který život Jana-zpovědníka líčil scénou zpovědi, svržení a uctívaného hrobu, až byl kolem 1630 vyobrazován světec sám, zprvu v průvodu českých patronů, pak izolovaně, s přívlastky palmy a knihy. Kolem 1650 přívlastek kříže vytlačil knihu a jím označený „zpovědník“, dle palmy „mučedník“, stal se všeobecně uznaným a ctěným typem, na němž už ani pozdější doba nenalezla, co by měnila. Rauchmüller a Brokov užili hotového již typu a tak přispěli k jeho rozšíření, ale nejsou jeho tvůrci, jak bylo dosud obecně přijímáno. Autorem je neznámý umělec, pravděpodobně v Čechách působící. První dosud známou ozvěnou jeho díla je socha v Ústí nad Orlicí z r. 1663.

¹³⁾ *Stejskal, str. 42, 43.*

¹⁴⁾ *Soupis, str. 250.*

¹⁵⁾ *V. V. Štech, Z dílny Matyáše Brauna. Sborník k sedmdesátým narozeninám K. B. Mádla, Praha 1929, str. 160.*

FR. TEPLÝ

O ZRUŠENÍ HUSITSKÉHO KOSTELÍKA NA KŘIŽÁNKU

Při Lhotě Zelenské, na západ v lese, ukryval se nedaleko pěšiny z Dol. Bousova do Kopidlna starožitný kostelíček sv. Kříže, podle něhož les i poloha slula na *Křižánku*. Vystavila jej nábožná mysl lidu a fundovali, udržovali majitelé blízké tvrze Milkovic u vsi Záhuby. Ve starých listinách nazývá se Kříženeč, Křižáneč, z toho na Křižánku. Patronátní právo náleží r. 1399 Janu z Míchalovic, r. 1416 panoši Janu z Veselice, r. 1417 urozenému Zdeňkovi z Vlčího pole (de Wlczy-pole),¹⁾ jichž rody měly ve svatyňce své hrobky. Před válkami husitskými sídlili ve faře na Křižánku plebani, po nich husitský kněz. Když farníci působením nedaleké Boleslavi přidali se k českým bratřím, fara přestala, pole zarostla nebo sedláci za malý plat je najali. Vladycké rodiny přilnuly k učení sub utraque. Na Vlčím poli (Výšpole) chlebili do r. 1594 Valkounové z Adlaru, po nich Vladislav Odkolek (1594): jeho dědic Jindřich Odkolek z Újezdce r. 1623 prodal Vlčí pole Polyxeně z Pernštejna, nyní Lobkovicovně, ke Kosti. Řítonice (Žítonice) drželi Bubnové z Bubna ke Skašovu a Březnu; Milkovice Klusákové z Kostelce, od r. 1551 Rašínové z Ryžmburka; Marta z Veselice provdala se za Adama Krajíře († 1588), jenž měl více statků v okolí; ve Veselici a Domousici po Harasech, Břrcích z Nasilé zasedl Petr z Kouče, jenž r. 1620 pro víru odešel do ciziny. Lhota Zelenská od 15. stol. zčásti příslušela ke Kosti, na dvorci hospodařili od r. 1530 Šánovcové, od r. 1585 Vilém Odkolek z Újezda...

Za dob první protireformace mezi venkovským lidem těchto končin misionáři mnoho nevyřídili. Pro nedostatek světského kněžstva byly zařizovány farní obvody příliš veliké a tudíž duchovně nevýdatné. Děkanství v Sobotce obsahovalo v l. 1630—1730 territorium celého panství Kosteckého ba i vesnice za jeho hranicemi, až na Zelenskou Lhotu a Osenice, které přifařeny do Libáně. Děkan má sice 2 kaplany; ale což je to na takovou šíř, když sám děkan obyčejně vikářem anebo šlechtic, jenž farní obročí užívá jako zaopatřovací beneficium? Nad to tehdejší venkovské duchovenstvo rekrutovalo se ponejvíce z řad městských řemeslníků nebo úřednických rodin zámeckých — selské duši mnoho nerozumělo a vždycky

¹⁾ *Lib. Conf. V. 235. VII. 204, 243.*

ku cti a slávě Boží nepracovalo. Vojenské nepokoje učinily vsi zalesní či horňátecké útočištěm vesnic dolňateckých: do jejich lesů utíkal kdekdo s majetečkem, jakmile se rozneslo, že vojenské partaje ať císařské ať švédské se domovu jich přibližují. Roku 1645 sedláci z Markvartic uschránili se do rozsáhlých lesů kolem Křížánku panství starohradského; ale císařští páni soldati je tady počátkem října vyslídili a vzali jim 34 kusy posledního dobytka. Za takových okolností sousední lid považoval Švédy, když několikrát obsadivše Kost stali se jejich vrchností, za své příznivce. Nový majitel Kosti hrabě Heřman Černín po r. 1637 měl sám tak politické náboženství, o poddané v tomto směru se příliš nestaral. Vždyť za úředníky na Kosti postavil Hossiana, Rovenského, hejtmana a důchodního, vyslovené jinověrce a purkrabí Bůva ze Skušiny byl evangelík. Černín se k tomu sám naivně přiznal místodržícím Pražským, když oba první s úřadu sesadiv, dal je v Praze uvězniti pro podvod. Doslechnuv, že místo vězení na rathouze Starého města z lozumentu stále ven vycházejí, po Praze se procházejí a o něm uštěpačná slova roztrušují a tak toho arrestu, jenž pána mnoho peněz stojí, lehce sobě váží — napsal, že jsou lidé neerbovní, neosedlí, běžní a povětrní, za katolické se hlásivše toho neaprobují...²⁾ A Bůva i poté za dlouhá léta mu dále sloužil. Z toho všeho snadno pochopíme, že na vesnicích, daleko od kostela a v lesích položených i po r. 1650, kdy protireformace začala podruhé a houževnatěji tím, že vrchnosti se musely zavázati: jinověrců netrpěti a je za úředníky nezřizovati, ještě dlouho žily zbytky českých bratří, starých podobojí, jimž obecně dáno jméno „husiti“, třeba že daleko měli k jich učení jakožto lidé sice neústupní od přesvědčení, ale nábožensky málo uvědomělí. Jejich „evandělické náboženství“ byla jakási směs pověr a obyčejů katolicko-husitských. Tu v nich pěstovali oblíbení poustevníci, písmáci, staří bratřští — vrchnosti ani katolické je nepronásledovaly, neboť jim na tom záleželo, aby lid dle rady českých bratří příliš srdce nevěšel na pozemská zboží a ony mohly v případě odumrti svěsti selskou půdu do svých popluží. Kněží české církve do hor nešli než jen jako do přechodné stanice nebo po vysvěcení, jakž viděti z nehodného faráře Matouše Filonomuse Benešovského v Libáni před r. 1583³⁾; posluhoval si zbožný lid tudíž in religione sám skrze svoje starší a ta funkce zůstávala potom v rodu dědičnou, jako u Maxů v Z. Lhotě, třeba že i některý takový „duchovní vůdce“ či písmák čisti neuměl! Jen někdy zavítal k nim kočovný učitel náboženství, jakž vidno z výpovědi Petra Ulrycha z Oseka r. 1692, že za času knížete Fridlantského na Kosti v l. 1632—34 chodíval do nějaké chalupy na kraji lesů ku správě boží (bohoslužbám) poslechnout kázání

²⁾ *Concept. český VIII Fa 1640.* — ³⁾ *Borooj: Martin Medek, 495.*

kněze podobojí jménem Matěje.⁴⁾ Něco více prozrazuje děkan Sobotecký Adam Ignác Mladota ze Solopisk,⁵⁾ při vysvětlivce r. 1682 v říjnu patronu Heřmanu Jakubovi Černínovi, proč druhého kaplana potřebuje nevyhnutelně a tudíž i k výchově jeho hmotné pomoci panské...

...Na panství Kosteckém blíž *Dolenšho Bousova v lesích jináč v Vlčím poli* nachází se jeden *kostelíček* velmi pevně od štverhraného kamení vystavený, kdežto od starodávna u Sv. Šimona Judy říkávali, a že ten kostel jim ku poctivosti od předků vystavený byl, z toho se souditi může. Nicméně nyní od předešlých časů, ani se doptati nemohu, aby který katolický kněz kdy tam mši sv. sloužil, nýbrž jináč nikdo se nedoptá a neuslyší, než že říkají tomu místu (sice ke službám božím slušnému a hodnému) Kalvínský kostel. A souditi to mohu z toho, že ti lidé tam zůstávající dosavadňákou v sobě skrytou nábožnost předešlou mají, nebo ku pohoršení jiným v dny sváteční hmotné práce v polích konávají a někteří staří odjinud tam, majíce kostel tu, kde bydleli, pohřbít se žádají, což dovoliti jim jsem nesměl, poněvadž místo to *pollutum et violatum* jest a aby čest boží se tam oslavovat mohla, lidé pak katoličtí křesťané, aby tam pohřeb svůj míti mohli, reconcilírované dříve byti musí.

Pročž aby taková *jeskyně a zbor* proti církvi sv. nařízení mezi katolíky nebyla a oni aby příležitosti neměli k falešnému náboženství, na svědomí svém to majíce za slušné sem uznal, aby takové místo skrze dovolení velebné consistoře reconcilírované bylo a aby tam čest boží a sv. apoštolů se rozmáhala a zvěčovala. K tomu cíli osadní tam lidi sem povolal a jich se dotazoval, zdali by chtěli zbirku nákou učiniti, dyby ročně jednou aspoň tam mše sv. se konala. Kteřížto rádi se uvolili, 1 zl. 10 kr. od obce ročně sebrati a za služby boží dávatí (poněvadž nic odtad jiného užitku duchovnímu vycházet nemůže). Já pak naproti tomu z lásky mé uvolil sem se nad to, dokudž bych děkanem byl, darmo ještě jednou mimo tu o posvícení jim sloužívati, nad čímž velice povděční byli a abych to Vaší vysoké hraběcí Milosti přednesl, mne žádali....

Podobnou relaci podává v témž čase nejmenovaný farář libáňský:.. obec Zeleňohotecká opanovala a se ujala jisté kapličky v hustém lese ležící, *Křížánek* nazvanou, ode dřeva vystavenou na půdě starohradecké panské, kteřížto poddaní černínovský s tou kapličkou a věcmi zádušními dle libosti a vůle jejich od mnohých let... disponují a collatorami se nazývají..., ale ani faráři ani officírům na kanceláři počet nevedou, anobř na den sv. Matěje každoročně hromadu obecní a zádušní držívají,

⁴⁾ J. Peřař: *Kost I*, 196.

⁵⁾ Biografii jeho uvádím v *Dějinnách Miličína str. 112—14.*

sobě sami kostelníky, zvoníky a hrobaře z obyvatelů své obce Z. Lhoty ustanovují. Kostelníci věci zádušní u sebe zachovávají a zvonce z kostela má jeden chalupník na dvou dřevách zavěšený naproti (sit venia) chlívům a s tím zvoní poledna, taky hrany umrlému nechť je křtěnec neb nekřtěnec, zaopatřený potřebami k spasení věčnému velebnými svátostmi nebo nekatolík a tělo mrtvého oni Lhotečtí bez vědomí a přítomnosti svého faráře libušského (!) sami do toho lesa Křížánku zanášejí a při té kaplici na loket do země zahrabávají. Jaké ceremonie zachovávají při tom, Bůh a oni nejlépe vědí. Nejspíše tu i s dětmi křty vybejvají; nebo se tu ženy uvádějí a tak se věděti nemůže, zdalíž všichni ke křtu v Libáni aneb kde jinde přicházejí...

Tu obec Z. Lhota proti vši opakované záповědi jako od stavu duchovního tak světského v každý Boží hod po poledni do té kapličky Křížánku se shromažďují a tam jisté písničky a čtení držívají, takže již mnozí z těchto vesnic, jakož jsou: Vlčí, Puk, Bacalky, Veselice, Řítonice, Skuřina, k nim se připojují a takové písně a čtení — jaký sou P. Bůh nejlépe ví — bedlivě poslouchají a zatím obyčejné nešpory v chrámu Páně Libanským s požehnaným velebné Svátosti oltářní zanedbávají, opovrhují a za nic sobě pokládají... Po vykonaných službách božích jednou toliko v roce a sice tu neděli po Nalezení sv. Kříže v tom lese Křížánku při kapli pivem, páleným tak se ožírají, až v tom lese rozličné hříchy a nepravosti vykonávati se opovažují, takže Bůh Nejsvrchovanější skrze ty zlé činy a skutky k spravedlivému hněvu pohnut a lid jinší pobožný pohoršen jest a z toho netoliko je vinný ale také nevinný, celé panství, ale také celé království pro ty zlé skutky spravedlivě by trestati mohl... Mnozí z nich bez zaopatření z tohoto světa scházejí, jakož mně o dvou povědomo a tak, aby jejich nedbalost a zatvrzelost na světlo nevyšla, je bez vědomosti faráře zahrabují...⁶⁾

Za třicet let libáňský farář Jan Stella opakuje podobné stížnosti, patrně dle záznamů svého předchůdce v Pamětnici... Prý Lhotáci jednou v roce kromě žen a dětí ve filialním kostele Vosenickém se zpovídají, ale testimonium peractae confessionis nedonáší do Libáně, nýbrž kněz si je sám osobně vyhledávati musí, což již od r. 1707 se srdečnou bolestí snáší... Vícekráte písebně i oustně pro Boha sem je napomínal, prosil a žádal, aby od mnohých zlých a nešlechetných obyčejů odstoupili a k řádu církevnímu jako jiní přistoupili a podle mého catholického cvičení a učení živi byli; nicméně ale to všechno neprospívalo, anobrž mně po třikráte násilí učiniti chtěli, takže sem od nich s velikým posměchem a hanbou odjíti musel... Ač jsem p. hejtmanu na Kosti Jindř. Holanovi písebnou i oustnou zprávu podal, žádného zastání a žádné assistance jsem nedostal... Konečně r. 1715

⁶⁾ Oba originály v archivu hradeckém.

tu neděli po Nalezení sv. Kříže, ačkoli Lhotečtí kněze za mši sv. požádali, přece po ní naň outok a kvalt učinili krze odnětí zvonku a jeden z nich, zeť Václava Linka, rychtáře Z. Lhoty, schvalně jím (knězem) strčil, až na zem upadl. A Stella praví, že všechno konal na nařízení p. vicariusu t. č. faráře Doubravského a že chtěl, aby zvonec zádušní visel tam, kde patří, na vížce kostelíčka Křížánku. Jakkoli přemrštěně psal na všechny ouřady, že „on mezi těmi husity a zlejmi lidmi odpořilejmi živobytím mezi nimi bezpečný není a jim sloužití jistě nemůže“, trvalo dvě léta, než „volání po spravedlnosti realiter předsevzato.“

Za takových okolností došlo k výslechu a protokolu r. 1717 $\frac{8}{16}$ na radnici v Sobotce. Kostelníci filialního kostelíčka *Nalezení sv. Kříže v lese Křížánku* na gruntech hraběte Schlicka Jiřík Poláček (51letý) a Jakub Maličský (48letý) se svědky: Jakubem Přadýnkem ze vsi Spařenec, Janem Štolovským ze Skuřiny (58l.), Mikulášem Juklem z Rakova (75letý), z nichž poslední jako literát ve zmíněném chrámečku přede mši zpívati pomáhal, vyjádřili se po česku takto: R. 1715 $\frac{9}{15}$ jmenovitě tu neděli po sv. Kříži či o pouti téhož kostelíčka po službách božích celebrant Jan Jg. Stella, farář v Libáni, když kostelníci dle obyčeje mši zaplatili, chtěl zvoník Martin Šmíd zvonek, jehož užíváno jen ku pohřbům a bohoslužbám mešním nočním, jako vždy činíval, zase sebou vzíti a ve svém bytu uschovati. Farář však strhnuv mu zvoneček s ramen, dal jej svému libáňskému kostelníku s příkazem, aby jej odnesl do Libáně. Jirka Poláček však hned odporoval, snaže se zvonku zmocniti, což se mu podařilo teprve po delším zápolení za pomoci několika sousedův. Odpor popudil faráře tak, že Poláčka popadl za vlasy, povaliv ho k zemi, chumáč vlasů mu vytrhl. I běžel na Maličského, když do kostelíka se obrátil, aby kostelní věci uložil, volaje: „Pojď sem, ty šelmo luterianská! Co's povídal, že již zvonec nesou a že vaše věc jest?“ Maličský poklekl před knězem, prose, že ničímž nic vinen není; ale farář ho přece dvakráte pěstí až do krve udeřil a nedbaje okrvavění, dvě rány španihelskou holí mu přidal, spílaje všem: psi luterianští... Kdo se koliv tu více pohřbí, toho vykopati a k šibenici položiti dám! Hromada farníků, slyšíc kněžskou vyhrůžku, smála se duchovnímu, načež on k nim se rozběhnuv, některé z nich honil, ale nedohonil. Nato vrátiv se do svatyňky, odtrhal všechny obrazy a vzal je sebou do Libáně. Nikdo se mu neprotivil. Potom v osmi dnech, přibrav robotné lidi z panství Starohradského, nad kostelem, kde zvonky visívaly, polštáře, v kostnici umrlčí máry posekati poručil, kostelní dveře závorou zatvrditi a zatlouci dal.

Na takovéto jednání farářovo stěžovali si Zelenohotští u Kosteckého ouřadu, jenž přednesl hraběnce Waldsteinové jakožto poručnici nezletilého Františka Jos. Černína, pána na Kosti. Hraběnka učinila oznámení konsistoři v Praze a ta volala

Stellu k zodpovídání: po vyslyšení nařídila doubravickému faráři Jiřímu Ant. Neradiusovi jakožto vikáři tamního traktu, aby spolu s farářem Vosenickým Václavem Norb. Tesánkem celou záležitost bedlivě vyšetřili a libáňského faráře s oněmi dvěma kostelníky konfrontovali, požádavši hospodářskou správu na Kosti, aby celou obec v Zelené Lhotě dohnala k výsledku na faru Libáňskou ke dni $30\frac{1}{8}$ 1718. Přišli do jednoho. Hejtman kostecký nakázal zvláštním oběžníkem, že „den před výsledkem nemají sedláci ničeho píti a ráno ničeho jísti.“ Čekali v Libáni celý den: až k večeru vikář zavolav je na farní dvůr, poslal je zpět domů s podotknutím, aby nazejtří zase přišli, ale jen svrchu pojmenovaní, že se dostaví také Pavel Ant. Koch, důchodník z Kosti. Postavili se i s důchodníkem; leč úředníka i poddané vikář poslal zpět, že prý nejsou přítomni všichni svědci; kteří, nepověděl. Třetí den vypravil se do Libáně sám kostecký hejtman Holan. Čekal celé dopoledne, ale k výsledku lhoteckých sedláků ho nepřivolali. I odebral se do Libáně opět následujícího dne: tu mu oznámeno, že výslech již skončen, že zbývá než výpověď Mikuláše Jukla. Vyslychal ho před hejtmanem farář z Vosenice. Vytýkal sedláku, že vypovídá jinak než v Sobotce.

Neslušným jednáním popuzený úředník poradil konšelům a starším obecním na místě celé obce vesnice Lhoty Zelenské k panství kosteleckému patřící stížnost k vrchnosti F. J. Černínovi, z níž vysvítá, že duchovní komise nepočíná si právě nestranně. Suppliku spisoval Martin Klíma, měšťan ze Sobotky. Opakuje v ní již známé události, podotýká, že se u vrchnosti ucházeli o směrodatnou resoluci již 20. 5. 1715, že všechno chtějí dle pravdy stvrditi tělesnými přísahami, nýbrž i také více svědků představit, však v tom žádného slyšení užiti jsme nemohli. Panu faráři od strany jeho šest svědků proti naší straně připuštěno jest, kteří proti naší straně společně svědčili... Naše strana jenom po jedné osobě k té konfrontaci volána: však nicméně, kdyby oni své svědectví ineate provésti měli, z těch všech svědkův žádný bez ublížení své duše, že jest on p. farář tehdež žádné hole v ruku neměl a že oni žádného od něho bítí neviděli, takové svědectví říci nemohou. I p. farář Vosenský Tesánek při takovém společném vyslejšání kostelníka Poláčka na stranu soukromí za ruku odvedl a k němu mluvil: ... Pro Boha, nemluvte toho, bude s Vámi zle! — a tak jej od jeho pravdy odstrašiti usiloval. I znamenajíce..., že snad skrze takové vyslejšání my chudí a hloupí sprostáci v naší pravdě potlačeni býti míníme (sic) a naší odporné straně naproti tomu se tady nadřzovati usiluje: z té tedy příčiny V. v. hrab. Milosti, vrchnosti naší... takového vystálého examentu v věrné poddanosti v samé pravdě poslušnou zprávu činíme, aby V. v. hr. Mt nás ubohé, chudé dědičné poddané v té nám učiněné křivdě vrchnostlivě zastati a nás, kdybychme tak jako prve při témž chrámě Páně sv.

Kříže v Křížánku bez poplatkův náš pohřeb užítí nemohli, prostředkem milostivého v tom při velebné konsistoři pražské jednání do panství k děkanství Soboteckému pod zprávu duchovní a s pohřby těl mrtvých k chrámu P. Vysopolskému sv. apošt. Šimona a Judy, tak abychme jako jiní katoličtí křesťané na posvátném místě své pohřby užítí mohli a více tak kaceřováni nebyli, obrátiti ráčili...

Na stížnost, jež 25./1. 1719 hraběte došla, nařídil pán ještě téhož dne úřadu na Kosti, aby podal obšírnou zprávu, neboť některý den před tím obdržel obranu faráře Stelly, zajímavě takto stylisovanou.⁷⁾

Předně: Zvonek od obce jejich skrze kostelníka Libánského jsem vzíti neporučil, ale dobře zvonek od záduší Křížanského koupený a k témuž záduší patřící (kterej obec Zelenohotecká od záduší vzala a do vesnice jej odnesla, jakož i kvalt na zádušní věci sobě učinila) jsem vzíti a na vížku toho kostelíčka, tu kde patří a náleží, jsem zavěsiti poručil.

Za druhé: Že jsem před 2 lety taky jeden zvoneček vzal, pravda jest, a to proto jsem učinil, abych dokázal, že každý farář, jakožto rector ecclesiae věci zádušní pod správou a ochranou míti má a žádnéj sedlák, kterému takové věci zádušní nepatří, aniž jemu od někoho k ochraně odevzdané jsou, s nima dle své libosti zacházeti může. Dálejic, co jsou v tom punctu Vaší Vys. Hrab. Excellenci přednášeli, s. v. lhali a nepravdu psali.

Za třetí: Při vykonaný 5. Máje tu neděli po Nalezení svatého kříže pouli že bych dva sousedy zbil, jednoho okrvácel, druhému mnoho vlasů z hlavy vyrval, tomu tak není, aniž žádný podle dobrého svědomí řícti a dokázati nemůže, toliko jednomu přes hubu dvakrát s pěstí jsem dal, a to proto, že jest na mne přivedl osum zbůjníků, z kterých jeden chtěl mne o život připraviti a pak z přísahou tu klečíc, zapíral, Pána Boha hněval a duši své ubližoval; druhého pak jsem tehdáž ani nespáčil.

Za čtvrté: Psův luterianských jsem jim nadal a že do pekla půjdou, jakož i že těla mrtvá na místo popravni zanéstí dám, to můž býti, avšak s tou vejmínkou, jestliže oni takové podezřelé a pokoutné čtení a spěvů (snad luterianských) každý hod Boží v tom velikým a hustým lese s mnohými jinými okolo ležícími vesnicemi mívati a užívati více budou, těla pak mrtvá bez vědomosti, povolení a přítomnosti kněze při tý na polovic zbořené kapliče, skrze 90 letou bábu na obě oči slepou pochovávati a takového obyčeje, hůř než luterianského užívati budou.

Za páté a posledně: Že by od colatorství Libánského Zelenohotáci odstoupiti a k jakémukoliv chrámu Páně na panství Kosteleckém přivtělení býti chtěli a žádali, i s tím vším spokojen jsem a za tu velikou milost jak vys. důstojnou arcibiskupskou consistoř Pražskou, tak Vaší Vys. Hrab. Excellenci poníženě prosím a žádám, aspoň toho velikého budoucího odpovídání za tak neposlušnou, svívolnou, tvrdošijnou a nepřikladnou obec Zelenohoteckou před přísným a spravedlivým soudcem Kristem Pánem, který svou nevinnou krev z rukouch jednoho každého

⁷⁾ Orig. v Konsistorním archivu pražském.

duších lidských správce požádati ráčí, zbaven budu a odpovídati nebudu. Já pak když toho účinnivého skutku potěšitedlně očekávajíc zůstávám

Vaší Vys. Hrab. Excellence ponížený služebník

Joannes Ignatius Josephus Stella,
na ten čas farář Libánský, m. p.

Hejtman Henricus Rochus Holan, důchodní Koch, purkrabí Jan Jakub Malý, písař obroční Andre Ferd. Siegl sepsali protokolárně založenou relací dno 26./3. 1719, přiloživše protokoly výslechů jednak in originali, jednak in copiis. Staví se na stranu Lhotských, neboť čpělo vrchního, že bez přítomnosti kosteckých úředníků, patrně zúmýslně vikář konfrontaci stran podnikal. Úředníci doporučují přiřazení kostela i osadníků na Křižánku do Výšopole a tak do Sobotky, neboť prý tak se předejde dalším „nepřístojnostem“.

Konsistoři, zvyklé na podobné zjevy, přicházela lhotecká příhoda dost nevhod. Mladá vrchnost kostecká Fr. J. hr. Cernín, jakožto syn vlivného a oblíbeného purkrabí pražského Heřmana Jakuba Černína († 1710) měl již tenkrát pověst svobodomyslného šlechtice a jako patron na 15. panstvích měl právo podací skoro ke 100 farám a přes 100 školám v dioecési, takže s takovým magnatem všudy se počítat muselo; nad to oženil se (1717) s dcerou belgického markýze Vesterloo, politického přítele arcibiskupa Kuenburga a hořmistra císařova. Mladá paní přinesla si z cizozemí křesťanštější názor nejenom ve věcech poddanských, ale též církevních, docela protichůdný zkosnatělému dvornímu vzduchu vídeňskému — konsistoř byla by casum lhotensem prope arcem Kost ráda aplanírovala, než nešlo všecko hladce, zejména i proto, že z protokolu Stellova dno 2./9. 1718 vycházely najevo některé „lutriánské neřády“ lhoteckých, z protokolu vikáře Neradia dno 19./12. nález bez censury v Kutné Hoře vytištěné „modlíci knihy Ragska Růže“, která na str. 268 má zařikávání mračen způsobu podivného, husitského. Našli ji u slepé stařeny Evy Svobodové. Přiznala se, že ji často potřebuje, a museli jí knihu násilně odňati. Podle ní jako nějaký farář křtila, uváděla. Šlikovský hejtman ve Starém Hrádku dopisem dno 10./7. 1718 ostře se vyjádřil: „Das Dorf Lhota wieder (widder) christl. catolischen glauben, gebrauch und manier teilet und machet, alss nie zu keiner Kirchen - raithung kommet, sich ohne Pfarrer und erlaubniss begrabet, ein lediges Mensch zur Hebamme hat, so die Kinder in nothfall falsch taufet, die Weiber mit schändlichen böhmischen Sprüchwörtern, die Herr Pfarrer, wie sie lauten, erzählen musz, nach 6 Wochen in die Kirchen einführet...; auch nicht die östliche beicht verrichten, sondern nur in ihr Kirchl vor sich singen, gehen und andere sachen mehr, die Herr Pfarrer besser sagen würdt, üben... Dával návrh: dieses Kirchl völlig einzureissen und zu

kassiren,⁸⁾ Svědkové farářovi Jakub Javůrek, Jiřík Košťák ze vsi Sedlišt, Košťákova žena Dorka udali, že Lhotečtí kněze, když zvonec bral, prali, okrvavěli, kleriku na něm roztrhali. Najmě Dorota dramaticky děj vylíčila: „Lhotečtí se svolávali, Poláček na ně ve dvířkách stojící křičal: Hej, sacramenti, neodcházejte, bude nám kněz bráti zvonec, držte při sobě. Když se jich 8 sběhlo k sínci, ptala jsem se jich, co budete dělat? Odpověděl Jiří Štolovský: Bude nám zrádce popská zvonec brát!.. Já hned k p. faráři běžela a jemu sem pravila: Vašnosti, neračte jim zvonečku bráti, bude zle... Odpověděl: Já jim ho nevezmu, ale dám jej zanejtovat na vízku tak jako je na Blýškově... a jim dodal: aby vám jej nemohli odtud ukrást.

Na to jeden, nevím zejména kterej křičel: Uhoď sakramenta... tak Štolovský se s pravidkem na p. faráře vopřáhl a Maličkej mu pravil: Hej, neper, ztratíš ruku — než trkni — s pomazaným na pomazaného můž' bejt! Na který slova Štolovský hned hlavou p. faráře trkl, až na zem padl, takže kříž, kterej na procesí mívá, jemu z ruky dál nežli na 3 lokte odlítl a čepička s hlavy jemu spadla. To vidouce já sem křičela: Nastojte, co děláte, našeho pastýře nám zamordujete. Tu se mnou jeden zrzavej taky strčil, až sem bráborala přes hrob a pravil: Co čupko křičíš? seš ňáká jeho náhončí? V tu chvíli jeho (faraře) 4 zdvihli a na něm kleriku v tom zdvihání, když jeden sem, druhej tam tahal, roztrhli, kterou kleriku já sem mu sešpendlila a má kmotra mně špendlíky k tomu dala.“ — Pravdu výroků Dorotinych osvědčila Dorota, manželka Jakuba Javůrka ze Sedliště. Podobně Václav Skočpole, soused, radní písař a spolu kantor města Libáně. O sebe se prý bál, že může být bit a proto se hned „stranil“; o faráře se nebál, nebo jsem myslel, že mu jakožto člověku posvěcenému nic neudělají; ale mně mohli přitom nejlípej na hřbet naklásti.⁹⁾

Duchovní komisse se nejvíce sháněla po kacířských knihách českých, jelikož z řečí svědečných prokmitalo, že Lhotečtí v lesním kostelíčku svém konají tajné pobožnosti a mají k nim „ňáký modlíací škartky“. Leč nikdo o nich nechtěl ničeho vědět, až Václav Kysval ze Zelenský Lhoty, 22letý podruh sedláka Karla Maxa, jehož sestru měl za manželku. Na otázku: taky-li jste viděl, aby váš švagr hospodář měl ňáký knihy podezřelý aneb aby něco proti katolický křesťanský víře k. p. proti svatým aneb jinšimu článku víry svatý katolický mluvil? se vyjádřil: Dost jsem od něho slyšel proti svatým. On říká: „co mně pacholek může spomociti aneb dáti aneb já u něho poříditi, když hospodář nechce mi to dát“ a dokládá, že svatí byli hříšní a jako my, když pokání činíce do nebe se dostali, tak že on taky k Bohu se může dostat. A svatí co mu spomůžou, kdyby Bůh nechtěl? A někteří blázni

⁸⁾ *Opis l. c.* — ⁹⁾ *Orig. l. c.*

(tak on říkává) že před figurou nákyho svatého dřevěnou ruce spínají, klekají a volají; však ale jak je má svatý slyšeti, když má uši a neslyší, oči a nevidí a hubu a nemluví. Tak taky když procesí byla v Jetenicích mezi octavem Božího těla a dle obyčeje první oltář u statue uprostřed vsi stojící sv. Jana Nepomuckého postaven byl, tehdy byla řeč na Zelenský Lhotě, že pude procesí k sv. Janu Nep. do Jetenic, tak on pravil: Co pak ten Nepomucký, právě nic nespomůže, poněvadž kamennej jest. Lépej jest se doma pomodlit aneb kdekoliv jinde, nežli tam jít. Vo nejsvětější Rodičce Boží říkává, že dyť je byla Panna Maria jedna a se neproměňovala tu černou v tváři, tu červenou, tu jinou a jinou: tu malou, tu velkou malují a figurují. Proti očištcí to říká, že nejní žádněj očištec, že on má na světě dost velkej očištec, tam že nejní žádného, to taky že nebude věřit a by mu to 100 lidí aneb kněží mluvilo, ano že sám od duchovního slyšel, že mše sv., která se dává sloužit za mrtvý, a světla, který se rozsvěcují za ně, že platný nic nejsou, že se to jenom dělá pro peníze. Kněh žádných sem neviděl u něho, jen jednu má nehroubu — monstravit supra breviarium in 8a — jest drobet větší nežli tahle, nevím, je-li postilla aneb summarie, jsou v ní evangelia a epištoly na každý svátek a neděli a dycky po epištole jest modlitba; tu říká, že si nedá vzít, byt kněz přišel, že by snáz na místě zůstal, než by mu ji dal, protože jest kniha spravedlivá. Na otázku: Taky-li jste slyšel něco podobného od jiného některého souseda Zelenuhotského? respondet: To neslyšel, ale myslím, že jest jeden jako druhej, nebo můj hospodář sám říkává, že neví, co jest to, že se k němu sousedi tak nescházejí jako prve. Prve dycky ve svátky že se k němu na čtení a zpívání scházeli — on sice sám neumí čísti, ale jeho synek asi 17letej, ten jim čítal a zpíval. Ještě lonského roku dřívej nežli já se k němu dostal do podruží; od toho času t. j. od Hromnic juž se u něho nescházejí.. chodívají o vejroční hody po poledním na nešpor v Křížanským kostelíčku a tam zpívají, ale můj hospodář ten tam nejde, on říká, že si raději doma pospívá, že to bude jedna věc. Zpívají v kostelíčku z kněh, jsou tak na arše psaný, starý, všelijaký, asi 12 archů je jich... a po zpívání je sobě dobře ukládají, někdy je jeden k sobě vezme, někdy druhej a říkají, kdyby se co šustlo a kněz přišel, aby je dobře skovali. A jiný dobrý (knihy) taky psaný mi ukázali, který ztratil mládenec aneb žák z Libáně některej, když v Záhubech mrtvému tělu spíval: oni pak sedláci je dostavše, je schvalně chovají, kdyby se co šustlo a na ně přišlo, aby místo těch 12 archových tyto mohli ukázati. Těch 12 archových jsem viděl v Křížánku, když Balcarovy dvě děti maličké umřely: tehdy jsme z nich zpívali. Ty druhý dobrý taky jsem viděl, nebo mýho hospodáře syn je má (u sebe).

Otázka: Ale jak víte, že oni chtějí, kdyby se co šustlo, podstrčiti ty dobrý?

Resp: když jest mi můj hospodář povídal, pravíce, my Václave, z těch, co má synek nikdy nespíváme, nežli jiný máme, z kterých zpíváme. Nevím, kdybychom se vám směli svěřiti, tehdy bych já vám ukázal pěkný písně a jiný všelijaký věci, jako byste můj vlastní syn byl — ty co má chlapec, ty bychom vokázali, kdyby kněz přišel a druhý starý bychom skovali... tak mi pravil po Hromnicích letos, když jsme spolu seděli a řemeslo dělali, on je krejčí a já punčochář.¹⁰⁾

Mají taky ňákou modlitbu, kterou jak pan pater nad mrtvým tělem říkají: tý jsem já jakživ roveň neslyšel — ten jí říká v domě nad mrtvým, kterej se do toho dá, někdy Václav Žďárský z Zelený Lhoty, někdy starej Peterka z Rakova. Babu taky starou slepou mají, která šestnedělky uvádí, pochovává a mračna vodí. To všechno bez ublížení mý duše můžu přísahou potvrditi, jenom to pro Boha prosím, aby to na mne pronešeno nebylo... snad by mne mohli třebaš z světa svísti skrze to, jak oni sou i obzvláštěně můj hospodář sám říká, že kdyby mu co kdo oblížil, že by do roka živ nebyl, že by on ho dobře trefil...¹¹⁾

Po ničem se tak úředníci a missionáři tolik nepředili jako po české knize, jež jinověřt obžívovala i udržovala. Český sněm a nový arcibiskup Kuenburg nejednou si vládě stěžují, že emisaři z ciziny kacírské knihy do Čech vtrusují a tak kacírské učení netoliko v pomezních krajinách, ale také již i v místech vnitra země šíří. Proti nim vyšly císařské patenty r. 1713 a r. 1717 10/12. kterými zahájeno nové stíhání a pronásledování knih a nekatolíků, tudíž i Zelenohoteckých. Hejtman Holan obdržel nařízení z Prahy, aby zatknul odpořilé sedláky i s knihami, zejména stařenu Evu Svobodovou, porodní bábu, prý již babku stoletou, zaříkávačku ledného povětří a jakousi hadačku¹²⁾ neb prorokyni. Než mušketyři došli do vsi, dávno podezřelí muži uprchli, popadli lvu a vedli před duchovní komisi na Libáň.

Examen Evy Svobodové, poddaný Černínovský ze vsi Zelenský Lhoty, náležející k pozoruhodným listinám své doby.

1. Otázka: Jak Vám říkají a jak stará jste? Odpověď: Eva, již mně bude tento rok 100 let.
2. Otázka: Taky-li jste někdy babívala? Odpověď: Babila, již více než na 50 let; já již taky jako dievka jsem 17¹³⁾ povila.
3. Otázka: Taky-li jste někdy křtila? Odpověď: Křtila.

¹⁰⁾ Sedláci řemeslovali, aby přišli k nějakému groši, kterejž jinak těžko sháněli, neboť co se urodilo snědli a dobytek vlastní neměli, než nájemný.

¹¹⁾ Protokol nedatovaný, ale k r. 1718 ante 19. Dec. náležející v Kons. archivu Pražském.

¹²⁾ Kde takový hadač bydlel, dosud na Tábořsku, na př. ve Vrattšově u Jistebnice a jinde „u Hadačů“ se říká, přiljmění Hadačové mají.

¹³⁾ t. j. děti narozených pošťanem ke křtu zavázala.

4. Otázka: Jak mnoho asi jste jich pokřtila? Odpověď: Pokřtila jsem na Zel. Lhotě 3 a v Jeticích 1.
5. Otázka: Nikdež víc? Odpověď: Nikdež víc.
6. Otázka: Povězte způsob, jak křtíte? Odpověď: Vezmu vody z kostela, kostelník mně ji dá v Markvarticích neb v Vyžším Poli, obmeju s ní dětátko mezi vočima a na prsou a řeknu: Ve jméno Boha Otce, Syna, Ducha svatého, přijmi Ducha božského; k tomuž ti dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý a Pán Ježíš Kristus, amen.
7. Otázka: Jsou-li ty děti živы, který jste vy křtila? Odpověď: Dvě Hazdrovy, co jsem křtila, byly pokřtěny zase v Libáni a čtvrtý den umřely, třetí Strakovo v Libe (. . nečitelno) pokřtěno.
8. Otázka: Taky-li nějaký šestinedělní ženy uvádíte? Odpověď: Uvádím v Křížánku, na 50 let nechybí.
9. Otázka: Jak pak uvádíte? Odpověď: Vezmu svíčku, dám šestnedělce a řeknu jí: Poznamenejte sebe i dětátko křížem svatým, andílka božského! Potom říkám s ní Otčenáš, Pozdravení andělské, Věřím v Pána Boha. Vejdi sem jako Panenka Maria, jsi-li čistá, nejsi-li čistá, vejdi ven. Potom u oltáře říkám Otčenáš a obecní zpověď. O milosrdný a dobrotivý pane Jesu Kriste, který jsi mne ráčil stvořiti a svou předrahou krví vykoupiti, očistiž mě i šestnedělku s andílkem jejším. K tomuž ti a mně dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, Pán Ježíš Kristus, amen. Na to ještě říkám s šestnedělkou Otčenáš, Zdravas Panno Maria. Když se ale jde okolo oltáře, zhasne se svíčka a matka s ní dítěti pod nos drobet jenom kouří. Potom šestnedělku, když mám vodičku svěcenou, pokropím u oltáře i taky hned napřed u dveří.
10. Otázka: Co pak máte za kropáč? Odpověď: Z peří husího mám kropáč svázaný juž kolik let.
11. Otázka: Taky-li někdy pochováváte mrtvá těla při Křížanským kostelíčku, t. j. abyste něco při nich říkala aneb je s vodičkou kropila? Odpověď: Nekropila mimo Hazdrových 2 dítek blížencův. Řekla jsem: Pánu Ježíši Kristu vás poroučím, aby vaše dušičky odpočívaly v nebeském království s Pánem Kristem. Pokropila jsem hrob i dítky.
12. Otázka: Kdo pak pohřbíval děti Balcarovy před Svatým Duchem, kdo je uváděl a nad nimi co říkal? Odpověď: Já jsem uváděla a taky jsem nad nimi říkala, ale nekropila jsem, neměla jsem vodičky.¹⁴⁾

---

¹⁴⁾ Vodička byla starým — jen svěcená voda.

13. **Otázka:** Taky-li jste nad velikých lidí mrtvými těly co říkala a je kropila vodičkou? **Odpověď:** Nekropila, ani neříkala, mohla bych to na mou duši vzít.
14. **Otázka:** Povězte, kam vycházíte, když mračna vystupují? **Odpověď:** Jdu na pole, tam se modlím, na křížovou cestu aneb po mezi, ony (mračna) za mnou s pomocí Boží běžejí. Pustím-li je na rybníky, padnou na rybníky, pustím-li je na lesy, padnou na lesy. Já je letos dvakrát poslala na Záhornickéj rybník a na Březenskéj u Boleslavi a na Červenskéj Kosteckej.
15. **Otázka:** Kterej to čas bylo? **Odpověď:** Ve žních na Březenskéj rybník, ten tejdén před sv. Jakubem; na Záhornickéj taky ten čas. Nebo můžou se rozdělit, když jest jich mnoho. Já je cejtím, jejich řeč, jak ony hlučejí, když jdou i taky je vidím.
16. **Otázka:** Odkud pak vyšly ty mračna? **Odpověď:** Vyšly z Kolínský a Bezenský jeskyně.
17. **Otázka:** Co vezmete do rukou, když proti nim vyjdete? **Odpověď:** Jitrocil černej, kleknu na něj holejma kolenama a potom jej vezmu do pravé ruky s kořenem vzhůru, dám ho potom pod kámen jakejkoliv, když juž vyříkám a mračna se zalejou.
18. **Otázka:** Co se modlíte aneb co říkáte *proti* těm *mračnům*? **Odpověď:** Modlím se Pánu Bohu Otčenáš. Pro Boha prosím, neračte mne k tomu míti; já jsem udělala slib Pánu Bohu, že je budu do smrti voditi a tak se živiti a nepovím až před smrtí. Dělam kříže naproti mračnům a taky sebe žehnám křížem. Nesmím s žádným mluvit, žádnýmu děkovat za pozdravení, jenom v srdci. Devět křížů musím dělat: Ve jméno Boha Otce, Boha Syna, Boha Ducha svatého zaklínám vás, škodnice, skrze Boha živého, abyste nemohly škoditi ani obilíčku, ani stromovíčku, ani dobytečku, ani domečku, abyste šly za mnou, kudy já vám cestu ukážu k rybníku Záhornímu, Červenskému, abyste nemohly ani za brázdu škoditi, ani vokolo rybníka, ani vokolo lesa. K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, amen. (Prý třikrát to musí babka říct. Když se mračna rozdělí, řekne: Provodiž tě Pán Bůh tam..., ukáže, udělá kříž.¹⁵⁾
19. **Otázka:** To vás lidi žádají, abyste mračna vedla? a kteří? **Odpověď:** Žádají sousedi všickni.
20. **Otázka:** Co vám za to dávají? **Odpověď:** Dávají mně krajíček chleba, zemličku, někdy mně někdo pošle hrníček vařeného vaření.

¹⁵⁾ *Připsáno jinou rukou. Opis protokolu bez data v arch. hradeckém, podepsán vikářem Neradiem a farářem Tesánkem.*

21. Otázka: Taky-li ještě jinší žehnání aneb zaklínání lidem užitečný umíte?
Odpověď: Neumím žádný jiný, jenom žehnání ohně.

22. Otázka: Kterak pak oheň žehnáte? Odpověď: *Když hoří nějaká chalupa aneb chlév aneb stodola, tehdy říkám takto:*

Vítej, vítej, nevděčný hosti,
co jsi zasáh', na tom měj dosti,
jako Kristus Pán měl dosti,
když na kříži vylil krve množství!

Po třikráte vopakuji a naposledy dodám: K tomu mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý a Pán Ježíš Kristus, amen. Udělám tři kříže proti ohni a vedu ho, kam chci, do voblaků nebo na stranu.

Podle těchto výsledků seznala konsistoř, že farář Stella se provinil než zvýšenou štolou, ostrým vymáháním téže — naproti tomu však nikoho hoří nezranil, jelikož ji u sebe neměl, jakž svědci buď odvolali nebo více se nepamatovali; ale Lhotáci „se přečinili“ schůzkami u K. Maxy, kdež on zejména mluvil neslušné věci proti katol. náboženství, zpívali společně faráři utajované písně, pochovávali bez kněze mrtvoly s neobyčejnými modlitbami.. babka Svobodova sama se přiznala, že křtí, uvádí, na žádost Lhotských nepřipustnými prostředky mračna sem a tam vodí, při požárech ohání se pověrečnými říkačkami (superstitiose Sprüchel). Všichni faráři při nebezpečném sběhu, když jim chtěl zvonek odebrati, nectně „popských zrádců“ zvyňadali, jej hlavou do příkopu srazili .., do uvedeného kostelíka v lestích k podezřelým schůzkám chodívají, že svatyni chrámek nepodobný, bez dveří, stále otevřený, ani oken nemá, leč jen místo oltáře jakési prkno s namalovaným kalichem, po jehož stranách po jednom andělu, — a sám kostelík stářím k zemi schýlený na spadnutí se přiklání a proto hrabě František Jos. Schlick již prve za jeho zrušení žádal — starobylé knihy jakés husitské ukrývají, z českých pergamenů zpívají .. Z těch a podobných příčin konsistoř zúčastněným vrchnostem navrhuje, aby kostelík „u Křížánku“ sbouraly, Zel. Lhotu k Vosenicům přifařily a k Libáňské faře v náhradu za ušlé příjmy připojily ves Řmenín.

Současně podala konsistoř vikáři dekret dno 12./5 1719, v němž nařizuje, aby Libáňský farář za assistance hejtmána vykonal ve vsi Z. Lhotě visitaci, nekatolické knihy zabavil, do Prahy poslal. Kostelíček v Křížánku má být zrušen, staveníčko se zemí srovnáno a na místě postaven kříž nebo boží muka: více se tam pohřbívati nesmí. Aby Lhotečtí zboření násilně nepřekazili, má jim hrabě Černín každý odpor přísně zapověděti a hrabě Schlick dáti faráři k ruce několik robotných lidí. Štolovský, Maličský, Maxa propadají trestu exkomunikace, což se

vrchnosti jich oznamuje; babku Svobodovou mají poslati k dalšímu výslechu do Prahy. Vrchnosti ochotně uposlechly, poněvadž „neslýchaná věc, aby poddaní nad kapličkou, byť jen dřevěnou, právomoc měli, s ní a věcmi zádušními dle libosti a vůle své od mnohých let disponovali a collatorami se nazývali“. Nejprve však zapotřebí, aby obec Zelená Lhota z přijatých užitků záduší toho vydala počet knězi a oficírům. Našlo se, že kostelík má pole, kterých užívají Jakub Karásek a Jan Vácslavka; ale od r. 1668, tedy po 51 roků, nájmu každý po 35 kr. ročně nezapravili, což in summa učiní 25 kop 30 gr. Matěj Košťák dle purgkrechtních register na kostecké kanceláři má gruntu svém 16 kop 30 gr. zádušního kapitálu křížáneckého, Jakub Filigar 13 kop: „žáden až posavád ani grejcaru neodvedl a nezaplátil“. Chudičský inventář svatyňky vykazuje kromě zvonku 2 cejnový, 2 dřevěné svícny, 2 korouhvičky, crucifix, 5 plachetek, 1 ubrus a 6 šátků na oltář, 4 železné krávy na gruntech Václava Skušiny, Václava Žďánského, Jana Balcara, † Jana Vácslavka s platem po 35 kr. ročně; než Žďánský dluhuje od r. 1702 obnos 9 kop mš., Skušina 5 kop.

Hrabě sub silentio se táže kosteckého úřadu, může-li Svobodová pro vysoký věk podjati cestu do Prahy, nepůsobí-li ouředlní jednání mezi poddanými nepokoj (1./5. 1719). Jeho hospodářský rada Jakub Jos. Richtersohn píše Holanovi, že se mu zdá, aby Lhota přidělena byla ke kostelu ve Vyšším Poli a tento jako filialní přifařen k Dolnímu Bousovu, poněvadž do Sobotky daleko (8./5. 1719). Hrabě poroučel, aby se úředníci neukvapovali a sám psal obšrný dotaz k appelačnímu radovi JUDru Antonínu Dvořákovi z Boru, jenž 13./5. 1719 doporučil Černínovi tento dvojí postup: buď ať odpoví konsistoři, že bez předchozího nařízení král. místodržitelství nepřisluší církevnímu soudu provádění zmíněných exekucí osob a osadního majetku — anebo spíše ať vyzve arcibiskupa, aby celou lid rozjitřující záležitost bez dlouhých průtahů hleděl urovnati, poněvadž se zdá, že v lesní krajině kolem Křížánku žár kacířství čím dál tím více okolí své zachvacující pod popelem doutná a že by mohl vyšlehnout ve zjevný plamen a že tudíž je povinností katolické vrchnosti neprodleně nastoupiti prostředky, aby pohoršující zásady, všeobecné víře odporující, ihned z kořene vymýceny . . .; neboť je strach, že při stálém rozčilení výslechů Lhotáci buď uprchnou jako Maxa, anebo snad zjevně k Lutheranům přejdou.

V tom farář Stella z Libáně, maje v ruce nařízení konsistoře, provedl za souhlasu hejtmána Starohradského rázný kus: *o noci mezi 4. a 5. květnem 1719 s hejtmánem a poddanými starohradskými vybrali se ke kostelíčku, do základu jej zbořili a dříví z něho na faru do Libáně zavezli*. Nežli sluníčko vyšlo, vyjžděly povozy z lesů zpět — z kostelíčka Nalezení sv. Kříže nezbyla než hromádka

kamení . . . Již na ráno dávají Lhotečtí psáti žalostivou žalobu hr. Černínovi, v níž litostivými slovy projevují svůj veliký žal nad zkázou svého kostelíčka, „sice jenom ode dřeva dosti chatrně vystaveného i tuze sešlého, jenž však pro jich potřeby dlouho ještě obstátí by mohl, nebýt zlosti faráře v Libáni, jeho dávného usilování, abychme těla naše mrtvá do města Libáně nebo do vesnice Bystřice pochovali a jemu od dovolení platiti museli, což na Křižánku nám volno“. Stěžují si na velikou štolu Stellovu, neboť přes možnost ode křtu ordinárně i nejchudší podnik po 1 zl., od copulací nejméně 3 zl. platívá a kdyby pod ním pohřbívali, nad slušnost jako jiní podfarní lidé by přetahováni byli.¹⁶⁾ Když p. faráře k duchovnímu posluhování nemocných do naší obce požádáme, po každé, poněvadž on na žádném jezdeckém koni jeti, ani se dvouma kusy potahu vézti se nechce, nýbrž čtyry tažný pro něj skutečně poslati musíme a také se štyrmi kusy potahu koňského k průvodům pohřebním voziti se dává . . . a ke všemu ještě od nás by decimaci (desátek kněžský obilní) požadoval. Poněvadž ale, milostivé hrabě a pane, pane, vrchnosti naše milostivá a dědičná, jsouce my všichni lidé smrtedlnému pádu podrobení, však hodina, cíl poslední živobytí našeho, před námi skryta jest, a kdyby teď v tak postaveném způsobu Pán Bůh všemohoucí někoho z nás prostředkem smrti časné z tohoto klopotného života k věčnosti vytrhnouti ráčil, my z poníženě představených příčin to tělo mrtvé kam pohřbíti nevíme, nicméně však dle řádu církve svatokatolické živi jsouce, tak také podle téhož církevního ustanovení jakožto lidé katoličtí těla naše mrtvá na posvátný místa pohřbovati povinni jsme . . . Prosí, aby přířazení byli do panství kosteckého pod správu církevní k děkanství Soboteckému a s pohřbem do Markvartic nebo do Vyššího Pole a slibují děkanu dle chudé možnosti své desátek . . .

Rozboření Křižánku překvapilo a rozeznilo kosteckého hejtmana Holana : i píše 10./5. 1719 kolegovi panství starohradeckého Františku Knypfovi dotaz o neobtěžné oznámení, zda-li jednal na milost poručení velebné konsistoře Pražské. Urozený a statečný vladyka Knypf odpovídá 10./5., že stalo se s vůlí konsistoře ze dne 14./4. poněvadž „tam od Zelenohotáků, kteří žádní collatoři bejtí nemohou, aniž toho“ že by kostel byl jejich, nedokážou, ale kostelíček v gruntu panství zdejšího leží a J. Exellenci pánu mému milostivému a ne sedlákům náleží, věcí zlost než pobožnost proti církvi sv. katolické se provozovala. Zvon a jiná kostelní ornamenta mají Lhotáci vydati faráři. Aby pak v Křižánku, tu kde kostelíček byl a *ħrchov zůstane*, znamení bylo, velebné konsistoře vůle býti ráci, aby se tam Boží muka neb kříž postavil, poněvadž tam ze vsi Zelenské Lhoty mrtvá těla v Pánu odpočívají . . . jen

¹⁶⁾ *Konsistoř tomu faráři sama dala důtku pro vysoké poplatky. 1 zl. rýnský = 12 korun předvůlečných.*

plot třeba spraviti, aby tam lečjakýs dobytek choditi nemohl . . Hejtman Hollan 27./5. 1719 podal hraběti žádané dobré zdání, že by přiřazením Lhoty k Vosenicům poměry nijak by se nezlepšily, neboť spory s knězem by začaly znova, když obec Lhota neodvádí desátků, nýbrž platí jenom ode křtů a pak za mše mrtvých (de requiem či při pohřbech). Odloučením Řmenína, kde je 16 sedláků, 3 chalupníci, ve Lhotě pak 9 sedláků a 5 chalupníků, stala by se ujma děkanu v Sobotce, k němuž Řmenín odvádí desátek 3 str. 2 měrice pšenice, 10 str. a $\frac{1}{2}$ m. žita, 11 str. ovsa, kdežto Zelená Lhota pouze: do Libáně nic, k záduší ročně 1 zl. 10 kr. ze železných krav. Mimo to Řmenín leží od Markvartic malou $\frac{1}{4}$ míle, od Libáně ale $\frac{1}{2}$ míle; Z. Lhota od Libáně $\frac{1}{2}$, od Vosenic rovněž $\frac{1}{2}$ a od Vyšopole pouze $\frac{1}{4}$ míle. Doporučuje přiřazení k V. Poli, jelikož Lhotští dobrovolně se zavazují desátkem děkanu v Sobotce, odtrhnou-li je od Libáně. O Evě Svobodové píše, že žije a že by mohla podniknouti cestu do Prahy povozem.¹⁷⁾ Ze všech úmyslů patrně sešlo, neboť r. 1723 28./6. české gubernium na oznámení rektifikační komise nařizuje krajským hejtmanům vyšetření „jich Lhoteckých opětované opovážlivosti, že proti zákazu konsistoře sami bez kněze v Křižánku mrtvé pochovávají, zvoncem zvoní (mají jej zase ve vsi u jakého chléva pověšený), na hřbitově Eva Svobodova uvádí — a do Prahy volána u konsistoře se nepostavila — Místodržitelství k zamezení dosavadních protikatolických zvyků poroučí přiřazení Lhoty k Vosenicům a Řmenína k Libáni. Nic se nestalo. R. 1726 v květnu žaluje obec Lhotecká Černínovi na nové útlaky „šlikovské stránky“ — úředníci na Kosti, hejtman Grim, důchodní Jan Vočenášek, purkrabí Ondřej Siegel, obroční Jan Tembler připojili faráři Stellovi „nepříznivé votum, žádají, aby myslí pokojného lidu se zbytečně nehejbalo“. R. 1733 7./3. krajský hejtmané Fr. Rud. hrabě ze Swerts-Sporcku a Matěj Jos. Macht z Löwenmachtu dopisují z Doubí hraběti Černínovi, že dle nařízení rektifikační komise došli do Křižánek ke kapli sv. Kříže, se sedláky promluvili, jim přísně všechny excesy zapověděli. Navrhují, aby Zelená Lhota připadla faře Vosenické, ale ves Řmenín zůstala k Libáni. Relaci, že v ten smysl do Prahy učiní.

Vdova M. Isabella Černínova hejtmanům odpověděla 25. července. Podle výslechu se sedláky na městském úřadě v Sobotce vychází na jevo, že farář libáňský zavinil ty všechny mrzutosti a také svou chtivostí peněz ovečky své od sebe odvrátil, tak že bez něho obřady si samy vykonávaly. Zneuctil místo sám, když se s nimi do rvy pustil a je zbil. Když kněz opustil moderamen *judicii et discretionis*, potom se nedivme nevzdělanému sedláku. Proč jim zvonek bral? Proč téhož ne-

¹⁷⁾ Orig. a kópie v arch. hradeckém.

vrátil? Mírněji si počínali ti hrubci než on vzdělaný, který tvrdí, že byl nemocen a po 4 denní zimnici oslabený a přece 6—8 osob se mu muselo bránit! Nemohu chválit, že bez kněze pohřbívají, ale dovedu si to úctou k místu a předkům vysvětlit. Nepřistupuji k tomu, aby Lhota připadla do Vosenic a od Markvartic ves Řemenín k Libáni, poněvadž ze Lhoty do Vosenic daleko, Vosenický hřbitov maličký a každá rodina má své místočko na něm. Které by postoupili Lhoteckým? Řemenínští do Libáně z týchž důvodů nechtějí; za to Lhotečtí by se spíše do Výššího pole pohnouti dali. Co se týče těch ceremonií, které stařena vykonávala; ano i děti křtila, ženy na místě demolovaného kostelíka uváděla, děti pohřbívala, není nic jistého,¹⁸⁾ to by už strašiti nemělo, protože ta žena před 12 léty umřela a tak obřady ty skončily. Jen ať farář věci kostelíku vrátí a je rád, že obyvatele kostelu odlehlých vesnic Lhoty, Skuřina a Záhuly o zvonění Ave Maria tolik stojí. Za to by je měl chválit a ne jim té útěchy odmítati.

R. 1736 24. 1. píše Vojt. Václav von Wendau jménem pražského gubernu krajským hejtmanům, aby zamezili v lese Křížánku „humatio corporum et alia hussitica attentata“, kterých se Lhotečtí na místě bývalé kaple dopouští tím, že tam vykonávají nekatolické pobožnosti a před $\frac{3}{4}$ rokem bez kněze tam pohřbili 5 mrtvol — o libáňském faráři že nechtějí ani slyšet. Aby hejtmané (na žádost konsistoře) je napomenuli, jim pohrozili a de casu in casum zprávu podávali.

Na to krajští hejtmané Swerts-Spork a V. J. Chanovský z Dlouhé vsi 4./4. 1736 psali hraběnce Černínové, aby úřad kostecký je Lhotecké ad audiendum verbum do Výšepole na 16. dubna přivedl. Paní totéž poroučí do Kosti s tím, že jim vrchní, jestliže ještě contra ritum catholicum cosi vyvedou, má skutečným trestáním pohroziti.

To je poslední listina o jinověrcích ve Lhotě Želandské v hradeckém archivu.

|

¹⁸⁾ Svobodová se přiznala! Farář křivdí se zvonem, neboť jej dávno Lhoteckým vydal.

J. PEČÍRKA

ŘÍMOVSKÉ PAŠIJE

V Římově nad Malší je zázračná Panna Maria. Bohuslav Balbín z tovaryšstva Ježšova vypravuje ve spisu „Diva Montis Sancti“, vydaném v Praze r. 1665 a věnovaném historii Svaté Hory příbramské a zejména líčení a vypočítávání nespočetných zázraků svatohorské Panenky Marie, že do Říмова putovalo každoročně na osmdesát tisíc věřících. Stejně jako na Svatou Horu a na jiná mariánská místa. Horlivý jesuita přirovnává veliké zástupy, které putují v Čechách a na Moravě — ne však ve Slezsku, kde kacířství ještě na mnohých místech je hluboce zakořeněno — k oltářům Panny, k množství vod, spějících jako řeka k moři. „Vidíte korouhve zbožnosti široko daleko po letním kraji poletovati a ve dnech zasvěcených Marii tisíce a tisíce lidí, jako vojska naverbovaná k obléhání svatyň Panny, k těmto o závod směřovati . . .“

Římov měl pro zbožné poutníky přitažlivost hned několikerou. Panna Maria stála tam v Loretě, jejíž vnitřek napodoboval interieur Mariina domu v Lorettu, a stavěli tam křížovou cestu. A tak bylo možno nejen oddat se v loretánské kapli ilusi, že modlitba k Panně je přednášena v místě posvěceném tajemným zvěstováním, nýbrž i na vlastní oči spatřiti výjevy z utrpení Kristova a navštívit jeho hrob. Na jednom místě byly tu soustředěny téměř všechny atrakce, jakými se protireformace úspěšně snažila připoutat lid k vyznání katolickému. Neboť nescházel tu vlastně ani nejúčinnější agitační prostředek: divadelní hra, náboženské drama, jehož mnohotvárný děj byl tu ovšem zhuštěn jen do několika nehybných výjevů z pašijí. Chyběl tedy jen veliký, bohatě vyzdobený, přepychem udivující, zlatem se třpytící a barvami hrající chrám. Ale na místě chrámu byla tu prostší, snad ještě účinnější příroda, s blankytem nebe, se zlatem léta neb s barvami podzimu, dle doby pouti, příroda, splývající s dílem rukou lidských v jediný mocný souzvuk. Tento souzvuk působí hlubokým dojmem dodnes a budí o Římov zájem. Neboť stavby, sochy i obrazy římovské nemají, o sobě hodnoceny, vynikající úrovně. Jsou nositeli idejí plnějších a významnějších sebe sama, charakteristických pro dobu vzniku římovských pašijí nejen ve smyslu náboženském a náboženské propagace, nýbrž i s hlediska uměleckohistorického, idejí v pravém slova smyslu barokních.

Je známo, jakou měrou se účastnili na okázalé, uměním zušlechtěné protireformační náboženské agitaci jesuité. Také Římov byl založen a zbudován jesuity a to krumlovskými. Měli od r. 1584 v Krumlově kolej, založenou Vilémem z Rožmberka,

a pevnou, ač těžce ohrožovanou državu. Jejich vyhnanství za vlády direktorů trvalo sotva čtrnáct měsíců a již v srpnu 1619, patnáct měsíců před bitvou na Bílé hoře, pokračovali v Krumlově, chráněni Buquoyovými vojáky, plnou silou a úspěšně v katolické propagaci, neprotivíce se ani — jak vypravuje historie — zázrakům. Jesuité nikdy neztráceli času. Již dva roky po svém příchodu do Prahy sklidili úspěch s divadelní hrou „o církvi a její mocí nad národy“ (1558), následujícího roku dovedli v kostele sv. Klimenta překvapit a upoutat dotud v Praze nevídanou nádherou božího hrobu dle „způsobu vlašského“, plného barev, světel, květů, soch i živých postav a slavným průvodem na den Božího těla, při němž na oltáři státovali a zpívali studenti převlečení za anděly; roku 1562 postavili o vánocích v Klimentském kostele jesle a o velikonocích představovali tam studenti „poslední večeři“ a „utrpení Kristovo v zahradě getsemanské“; roku 1570 a 71 prý provozovali „Umučení Páně“. I v jiných pražských katolických kostelích byly již v době předbělohorské stavěny o vánocích jesle, o velikonocích olivety a boží hroby, ale teprve Bílá hora otevřela všem těmto a podobným způsobům náboženské poesie a katolické propagace dveře dokořán. A tak se mohl, jak čteme v „Knize o Kosti“, pan Humprecht Jan Černín z Chudenic pochlubit císaři Leopoldovi, že o velikonocích vykonal pobožnost neméně než u šedesáti pražských božích hrobů! Tehdy, hned po r. 1620 a více ještě po skončení třicetileté války, byly v Čechách i na Moravě hojně zakládány svaté hory, křížové cesty a Lorety. Povolení ke stavbě Lorety v Římově dal kardinál Arnošt hrabě z Harrachu 20. července r. 1648.

Nebyla první Loretou v Čechách (v Hájku byla založena r. 1623, v Praze r. 1626 atd.) a svým prostým zevnějškem nemohla se měřit s Loretou pražskou, i zevně bohatou plastickou dekorací připodobněnou svatému domu v Lorettu. Zato temný vnitřek s cihlovými zdmi, na nichž tu a tam se spatřuje kus „staré“ fresky — jako v Lorettu — a v pozadí oltáře za míšňí černá dřevěná Madona (ze 17. stol.) tlumočí věrně náladu originálu. Kaple je spojena krytým chodníkem se čtverečným ambitem, k jehož východnímu křídlu je připojen kostelík sv. Ducha a v jehož severním křídle je pod věží východ na volné prostranství osázené mohutnými lipami, odkud poutník nastupuje cestu do polí a k Malši, aby shlédl drama pašijí.

Ale napřed nutno se zmínit o tom, co říkají o římovské křížové cestě prameny. Není toho zatím mnoho. Nejvíce se dočteme v pamětní knize chované na římovské faře, kterou začal latinsky psát P. Kašpar Haudt, poslední jezuitský misionář římovský, přišedší do Říмова as r. 1775, a po zrušení misie v r. 1786 první tamní lokalista až do r. 1797, kdy odešel na jinou faru. O vzniku římovské Lorety a křížové cesty zapsal v podstatě toto: Jan Gurre, kdysi koadjutor tovaryšstva Ježíšova, Moravan, původem z Brna, povoláním lékárník, který po čtyřicet let žil v koleji

krumlovské a dvakrát se obětoval ošetruje morem nakažené, vystavěl v Římově Loretu a zároveň dvacetpět zastavení trpícího spasitele. A sice postavil těchto pětadvacet stanic tak, aby vzdálenost mezi jednotlivými měřila tolik mužských kroků, kolik v Jerusalemě měří stadií, a aby, pokud možno, každá stanice si zachovala svou polohu, buď k východu, buď k jihu, buď k západu. Pisatel dodává, že tato zpráva je dochována částečně tradicí a částečně záznamem, o čemž možno čísti ve starém deníku. Než Gurre přistoupil k dílu, poslal do Jerusalema jistého kapucína, dav mu prostředky na cestu, jemuž jedině bylo uloženo, aby přinesl pravdivý náskres oněch stanic. A opět ověřuje pisatel věrohodnost této zprávy i úspěšný výsledek posláni mnichova, tentokráte poukazem na přímý pramen, na kresbu mnichovu, která bývala uschována v archivu krumlovském „než byla přenesena do archivu pražského“. Dále čteme, že Loreta a křížová cesta byly postaveny r. 1640 z peněz pátera Gurre a z almužen, které k tomu účelu sebral a že r. 1680 muž ten zasloužilý v Římově zemřel a 28. března v Loretě byl pohřben. Pamětní kniha obsahuje dále m. j. též opis listiny, jíž 20 července kardinál Harrach povoluje v Římově vystavění kaple jména a k počtě P. Marie. O datování jak Lorety, tak ambitu a křížové cesty čteme tu ostatně ještě několik v různých dobách zapsaných záznamů a přípisků (na př. že Loreta stála již r. 1653, pak že byl stavěn ambit a křížová cesta a že asi r. 1670 bylo vše hotovo), které nemají ale dokumentární ceny. Celkem je kořist, poskytnutá těmito prameny, značně hubená a lze ji redukovat vlastně na datum založení Říмова. Jinak by bylo, kdyby existoval zmíněný starý deník a kdyby se našel jerusalemský plán mnicha, jehož jméno v římovské literatuře zní pater Alex.

Z chudé literatury o Římovu vezmeme si z Trajerovy *Historisch statistische Beschreibung der Diözese Budweis* (1862) zprávu, že statek v Římově dostali jesuité r. 1626 od Jana Udalricha knížete z Eggenbergu, že stavba Lorety byla dokončena 12. srpna r. 1658 a stavba křížové cesty r. 1670. J. Braniš v *Soupisu památek budějovického okresu* (1900) věnoval křížové cestě římovské „pro její namnoze skrovnou uměleckou cenu“ jen malou zmínku. Datuje zbudování Lorety, ambit, kostelíka i křížové cesty mezi roky 1658 až 1672. S prospěchem lze užítí malé monografie „Římov, poutní místo v jižních Čechách“ od E. Drobila (1903), kde zejména jsou, částečně dle pamětní knihy, zaznamenány mnohé opravy římovských staveb, soch i obrazů během 19. století. Konečně bylo by možno uvéstí porůznu zaznamenané zázračné události, které opřádají jak zbožné odhodlání krumlovského lékárníka Gurre vystavit Římov, tak tajemné povolání kapucína P. Alexa k cestě do svaté země. Ale je zbytečno obklopovat křížovou cestu římovskou touto zázračnou, příznačně protireformační folií, obzvlášť když nám jde zejména o její umělecko-historické ocenění.

Myšlenka a forma křížové cesty s řadou zastavení vznikla v 15. století, prý pod dojmem poutí na svatá místa v Jerusalemě, a nabyla monumentálního útvaru v tak zvaných svatých horách, „sacri monti“, s množstvím samostatných kaplí, jevišť to jednotlivých scén, na úbočích. Tento typ, k němuž zásadně patří i křížová cesta římovská, je representován nejplněji několika svatými horami v Piemontu, zejména nejstarší z nich ve Varallu. Tam se rozrostl výpravný program přes rámeček pašijí do veliké šíře, naplniv čtyřiačtyřicet kaplí soustředěných na poměrně malé rozloze mírně stoupajícího svahu. Cyklus začal pokušením Adama a Evy, následovaly scény ze života P. Marie, z dětství Ježíšova, pak z jeho veřejného působení; poslední večerí počínalo v jedenácti zastaveních líčené utrpení Kristovo, po němž následovala ještě jeho zázračná zjevení. Cyklus končil smrtí P. Marie. Základní kámen k první kapli ve Varallu, ke kapli svatého hrobu, byl položen r. 1491 a tak je možno chápat založení velikého náboženského divadla varallského jako přirozený výraz zvroutněného náboženského cítění té doby. Avšak podnět byl i tu dán zbožností a horlivostí jedince.

Roku 1481 vrátil se Františkán Bernardus Caimi, který byl po řadu let kvardiánem bratří božího hrobu v Jerusalemě, zpět do Itálie. Prý ze zármutku nad zuboženým stavem svatých míst v Jerusalemě, ale spíše ještě pro poutníky, kteří nemohli podniknout cestu do svaté země, pojal plán zbudovat v severní Itálii poutní místo, které by se podobalo Jerusalemu, jakýsi nový Jerusalemem. Hledal proto krajinu, která by se podobala jerusalemskému místu lebečnému a byla i jinak svou polohou příhodná k uskutečnění plánu. Nalezení tohoto vhodného místa bylo provázeno, jak se vypravuje, zázraky. Roku 1487 odešel Caimi znovu do Jerusalema, aby získal ještě podrobnějších plánů ke svému dílu a teprve rok po jeho druhém návratu do vlasti, 1491, začalo se ve Varallu stavět. Zda tu nevzpomeneme cesty českého kapucína z Říмова do Jerusalema, vykonané za podobným cílem prý někdy v polovině 17. století?

Ve Varallu se budovalo na kaplích, s výjimkou asi tří ještě pozdějších, do r. 1645. Tedy v polovině 17. století byla tato podivuhodná svatá hora hotova a patrně lákala k sobě mnohé poutníky z celé Evropy. Tito mohli spojit svoji zbožnou pouť do Varalla s návštěvou nedaleké svaté hory v Ortě, zasvěcené sv. Františku, jehož krásnou legendu bylo tu možno vidět asi v 16 zastaveních, a rovněž blízkého sacro monte ve Varese, kde ve 14 kaplích byl vylíčen život P. Marie a Krista. Obě tyto svaté hory vznikly, jako mnohé jiné v severní Itálii, pod vlivem Varalla, s nímž souvisely i po stránce výtvarné. (Kaple v Ortě byly, až na několik málo pozdějších, vytvořeny v době od r. 1591 do r. 1680; kaple ve Varese pocházejí z jediné periody stavební, ze začátku 17. století. Do téže doby spadá

marianská svatá hora v Oropě se 17 kaplemi a veliký, neuskutečněný plán vytvořit v Graglii svatou horu asi o stu kaplí.) Kaple ve Varallu mají — jak lze na př. vidět na obrazovém plánu z r. 1671 (viz obr. v textu) — různé tvary. Jsou obdélné i centrální, jsou vyzděné s nejjednodušším členěním zevnějšku pomocí lisen neb pilastrů, nebo se v průčelí otvírají v půvabnou renesanční loggii, mají všední sedlové či stanové střechy nebo jsou zakončeny kopulí s útlou lucernou v temeni. Je tu ve výstavbě i v půdorysu celá řada variant i stylových růzností, což je vysvětlitelno různým stářím kaplí. S jejich stavbou se začalo, jak již víme, r. 1491 a pokračovalo se v ní nepřetržitě až do r. 1645 a tu je přirozeno, že stylové poměry, které tehdy architektura italská prodělávala, se zračí i v těchto drobných stavbách. Stejně tomu je v Ortě, kde vedle typické formy raně renesanční nalezneme tvar vyspělého baroka, podobně tomu je — zejména pokud jde o rozmanitost stavebních typů — i ve Varese. Dojem, jakým z různých prvků, ale přec harmonicky utvořený malebný celek takové svaté hory působí, jest ovšem neobyčejný. Poutníku, ubírajícímu se cestou zastavení, naskýtají se vždy nové a nové pohledy, zrakem obsáhne vždy jinou skupinu kaplí, nerovnost terénu přidává na rozmanitosti, střídání a variace architektonických forem brání umdlení oka. Ale

SACRO MONTE ve Varallu dle rytiny z r. 1671.
(Z knihy Butler, Ex voto.)

na rozdíl od ortě, kde vedle typické formy raně renesanční nalezneme tvar vyspělého baroka, podobně tomu je — zejména pokud jde o rozmanitost stavebních typů — i ve Varese. Dojem, jakým z různých prvků, ale přec harmonicky utvořený malebný celek takové svaté hory působí, jest ovšem neobyčejný. Poutníku, ubírajícímu se cestou zastavení, naskýtají se vždy nové a nové pohledy, zrakem obsáhne vždy jinou skupinu kaplí, nerovnost terénu přidává na rozmanitosti, střídání a variace architektonických forem brání umdlení oka. Ale

poutníku nestačí tato architektonická procházka, ani jí třeba nedbá; přišel, aby se podíval do kaplí na skupiny neživých herců, kteří předvádějí „divadla andělská“.

Před nástěnným obrazem krajiny stojí tu životně veliké, kolorované figury lidské a zvířecí, vytvářející výrazné skupiny, které mají dle doby svého vzniku různé dramatické napjetí, mají také různou hodnotu, jsou ale vždy do krajnosti — jak v té které době to bylo možno — naturalistické (ve Varallu na př. mají sochy přilepené umělé vousy a vlasy a některé jsou oděny do plátěných šatů). Výtvarný kořen tohoto naturalismu dlužno hledati v umění modenského sochaře Quida Mazzona (as 1450—1518), tvůrce několika terakotových skupin oplakávání Krista (Modena, Ferrara, Neapol), v nichž detailní popis reality se pojí s živým, ale ušlechtilým vyjádřením citu v celek nesmírné, hluboké výraznosti. Umění Mazzonovo bylo ve smyslu vývoje umění vyvrcholením výtvarného úsilí rané renaissance o přesné podání skutečnosti a stalo se v době následující, kdy sochařství bralo se cestou nového, mocného idealismu Michelangelova, zdrojem pololidového umění svatých hor, křížových cest a jesliček. Ale ve Varallu má toto umění ještě rysy osobité, zejména v mohutném Ukřížování od Gaudenzia Ferrari (1523), jehož mohutný dojem jest účinně stupňován nástěnným obrazem, tvořícím pozadí skupině plastické a rozmnožujícím ji o zástupy lidí a o zjevy andělské.

Byla-li jedním pramenem Mazzonova umění příroda, byla jeho druhým neméně vydatným pramenem divadelní hra, jak byla v době jeho života opět ve zvýšené míře pěstována z potřeby náboženské: hra vánoční, hra velikonoční. A tyto hry byly také přímým pramenem utváření svatých hor. Svatá hora ve Varallu s množstvím malých kaplí jest přímo rozvinutím simultanního jeviště středověkých mysterií, kde na jednom velikém podiu stálo vedle sebe množství menších jevišť, sloužících ku sehrání různých výjevů, jest dále svého druhu obdobou periegetických her pozdního středověku, které měníce jeviště, se odehrávaly v celém městě a jejichž jednotlivé scény byly navzájem spojovány průvodem diváků (Frey, l. c.). Ale jsou tu i vzájemné rozdíly. Simultanní jeviště bylo pouze náznakem skutečnosti a divák sledoval hru s jednoho místa. Při periegetických hrách měnil sice divák místo, ale procházeje v průvodu známými ulicemi města, mohl míti jen zcela nevýraznou představu, že jde vskutku po stopách předváděného děje. Svatá hora ve Varallu vznikla z přání vytvořit nový Jerusalems, dát poutníku pokud možno realnou představu, že dlí na místě utrpení Kristova; plán jejího založení, zabírající a upravující celý krajinný úsek, proponující peklo a očištec pod zemí, je vzdálen náznakovosti středověkých jevišť. Má v jádře již rys barokní. V Římově, kde křížová cesta je součástí zcela neupravené krajiny, kde neutváří krajinu, nýbrž s ní splývá, kde nadto jevištěm dvou výjevů je sama příroda, uplatněná tak ve své nekonečnosti,

je tento rys barokní zcela zřejmý. (Morper l. c. nazývá typ svatých hor o mnoha kaplích *Haufenanlage*, označuje jej za primitivní typ česko-moravských poutních míst a, postihují-li dobře smysl jeho vývodů, má jej za vývojového předchůdce architektonicky pevně organizovaného a v jeden stavební celek semknutého typu ambitového, v němž jednotlivé kaple jsou přivtěleny k ambitům, tvořícím rámeček budovy chrámové. Zdá se ale, že oba tyto typy – kaplový i ambitový – existovaly vedle sebe, jako dvě na sobě nezávislé realizace dvou různých tendencí baroka, jeho realismu a jeho idealismu, čili jeho vcítění se v přírodu, které se projevilo nejplněji v realistickém krajinářství 17. století, a jeho neomezených výrazových možností i nesmírné invence kompoziční, vymykající se realitě, plně tvůrčí fantazie a vymýšlející stále nové umělé formy pro půdorys a prostor stavby či postoj a výraz figury.)

ŘÍMOV (výstřih ze spec. mapy).

Křížová cesta jde od s.-z. rohu obce do polí směrem s.-s.-v., láme se pak k j.-v., jde, překročí silnici, podle Malše, obrátí se stoupajíc k z.-s.-z., vede krátce silnicí, konečně se stáčí — opět proti toku Malše — k jihu.

Na mapě několik zastavení chybí.

Římovská křížová cesta čítá pětadvacet zastavení na území v rozloze zhruba 1 km² (viz mapu). Je to území kopcovité, svažující se tu mírně, tu příkře k řece Malši, jejíž tok se zde ostře obrátí k východu a navrací opět druhým prudkým záhybem do dřívějšího směru severního. Křížová cesta vede do polí, do luk, do háje, do řídkého lesa,

tu klesá do úžlabiny, tu prudce stoupá na návrší s rozhledem na široký kraj, jde podél toku Malše nebo vysoko nad strání k řece srážně spadající. Je to neustálá změna krajinné scenerie, sestup střídá se s výstupem, otevřená krajina skýtající pohled na několik kaplí se střídá se zákoutím neb dolíkem, v němž jediný výjev pašijí či kaple jsou izolovány, aby tím více působily. To celé uspořádání křížové cesty, kterému nechybí rafinovanost na př. v natočení kaplí vzhledem k přichozímu poutníku, jemuž se objeví nový výjev z Kristova utrpení až když stojí před kaplí samou, a dále zřejmý úmysl, aby se kaple uplatnily i v celku krajiny, na př. v pohledu z druhého (pravého) břehu Malše, svědčí o tom, že celkový plán byl tu vytvářen na základě rázu krajiny, že krajinou bylo určeno umístění některých význačných stanic — tak zejména Olivetu v izolovaném dolíku a na přilehlé skalce, Božího hrobu v borovém lesíku pod strmou strání, Kalvarie na temeni kopce. Tento plán mohl vzniknout jedině v době, jejíž umění mělo smysl pro reálnou krajinu a její rozmanité formy a jest tudíž charakteristický pro umění 17. století.

Malebnosti a rozličnosti terénu odpovídá v Římově i rozmanitost kaplových typů. Jsou tu kaple, do nichž nutno vejít, abychom spatřili výjev, jemuž byly určeny, jsou tu jiné, otevřené, jejichž prostor jest zcela ponechán skupinám figur a do nichž se díváme arkádou (brankou), jsou tu brány — budiž uvedeno, že všechny tyto typy nalzáme ve Varallu — a jedna kaple průchodní s obrazy na bočních vnitřních stěnách, jsou tu kaple nikové s prostranným jevištěm pro skupinu figur, jedna z nich s arkádovou logií (předsíní) v průčelí, konečně kapličky s nevelkým výklenkem pro obraz a kaplové stěny. Ale i kaple jednoho typu nejsou stejné, lišce se navzájem půdorysem i výstavbou. A ovšem i stylem.

Bylo již řečeno, že římovské stavby nejsou po stránce architektonické nijak významné. Působí ale právě svojí rustikálností, vzájemnou neúměrností jednotlivých prvků na průčelí, svou těžkopádností nebo dekorativním opakováním jednoho motivu až k bizarnosti. Působí snad i tím, že hrubou formou přece jen prozaňuje jejich vlašský původ. Časově patří kaple římovské křížové cesty do dvou stavebních období, ač dle stylových znaků bychom ji rozdělili do období tří. Známe datum, kdy vystavěna byla kaple Božího hrobu; do nadpraží nízkého vchodu, vedoucího z předsíně kaple do komůrky s hrobem je vtesán letopočet 1658. Asi podobně jako ve Varallu, začali i zde ze zbožné úvahy, nebo z tradice budovat pašije zastavením posledním. Trajer, jak již víme, uvádí, že r. 1670 byla křížová cesta dokončena. Toto datum můžeme přijmout pro ukončení prvního stavebního období, jehož kaple mají rysy jednak renaissanční a jednak raně barokní. Že existují tu vedle sebe znaky dvou slohů v jedné době stavební lze snadno vysvětlit předlohou římovského

stavitele, která nemusela býti slohově jednotnou. Svaté hory piemontské by mu na příklad byly poskytly zásobu tvarů z různých období.

Kaple „Velký Pilát“, „vodní brána“ a „stádní brána“ (obr. 1) mají charakter mladší doby svého vzniku. Nejdůležitější průčelní motivy této skupiny jsou: arkáda mezi pilastry spojenými bohatě profilovaným římsovým; rozeklaný renaissanční štít s piníí uprostřed; sdružené římsy lemované věncem prejzů. Tohoto motivu je zejména bohatě užito na podivuhodné kapli „Veliký Pilát“, jejíž vysoké průčelí, vertikálně členěné nastavovanými pilastry, je jím třikrát nad sebou horizontálně přerušeno. Do raně barokní skupiny tohoto stavebního období patří největší počet kaplí. Jejich průčelí jsou méně členěna; je tu užito pilastrů rámujiících arkádu nebo výklenek, trojbokých štítů, někde — na kaplích arkádových — omezí se dekor na úzkou římsovou lištu a profilovanou římsu korunní (obr. 2—4). Půdorysy kaplí této skupiny jsou různé; vedle půdorysu obdélného vyskytuje se tu též půdorys centrální, a to u osmiboké kaple „Loučení“, jejíž nároží jsou zakryta pilastry zalamovanými uprostřed v tupém úhlu podle stěn (obr. 5). Je tu konečně u kaple s „Pietou“ půdorys se zadní stěnou segmentem zaoblenou.

Do druhého stavebního období patří dvě římovské kaple: „Malý Pilát“ a „U Heroda“ (obr. 14—15). Ořímsovaný štít je tu tvořen dvěma křivkami sbíhajícími se v ostrý hrot nebo se římsa nad středem vypíná stlačeným segmentem, rohy kaplí jsou zkosené; v kapli „Pilátově“ stojí rámujiící pilastry kose k výklenku jeviště. Krátce, vidíme tu formy vrcholného baroka, které ovšem nesmírně účinně kontrastují s přímočarým stylem staveb období předchozího. Datovati je možno tyto kaple do první čtvrti 18. století. (Zcela stejné kaple stojí na krumlovském „Kreuzbergu“. Trajer (l. c.) uvádí, že povolení ke stavbě křížové cesty na Kreuzberg, jehož kostelík a ambit byly stavěny v r. 1711, bylo dáno až r. 1754. Toto datum není ovšem závazné pro vznik kaplí římovských, neboť v Krumlově mohla být forma římovská opakována.)

Výjevy z utrpení Kristova byly v Římově zpodobeny částečně na obrazech, částečně skupinami životně velikých soch, někde před namalovaným pozadím. Obrazy jsou z velké části zničeny, nahrazeny kopiemi nebo obrazy novými, nebo jsou přemalovány. Plastiky zachovaly si, přes časté opravy (jejichž výčet nalezneme v knížce Drobilově) a přes opětovný nový barevný nátěr, svůj původní ráz i formu. Bylo jich užito při čtrnácti zastaveních. Dle slohových znaků i dle různého stupně dovednosti jejich původců možno je přiřknouti několika sochařům či řezbářům a podobně jako kaple rozdělit do dvou období.

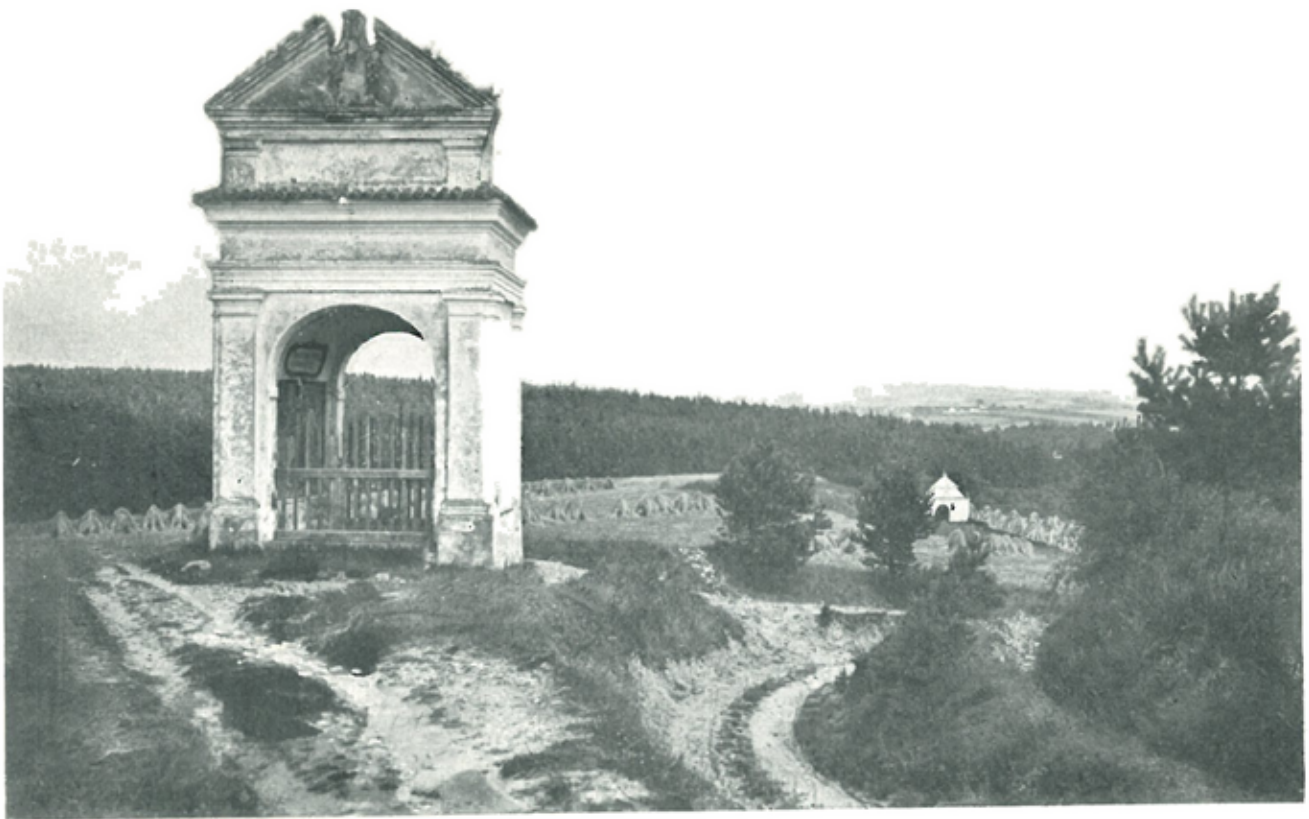
Nejprimitivnější je skupina poslední večere, třináct tuhých, poněkud sražených dřevěných figur vypracovaných pouze v partiích obrácených k diváku, s mírnými

posuňky rukou a celkem bezvýrazných (obr. 6). Umění řezbáře této skupiny nevyhovovalo patrně požadavkům jezuitských budovatelů křížové cesty, neboť jeho skromné umění se tu dále již neobjevuje. Jemnější ruku a více dovednosti měl řezbář, který vyřezal dřevěné figury Krista a tří apoštolů v kapli zvané „pustá ves“. Štukové postavy spících apoštolů v téže kapli (obr. 8), které velmi trpěly — bylať tato kaple několikrát poškozena; nápis uvnitř na průčelné zdi zaznamenává renovaci již r. 1778 a znovu r. 1795 — a byly dle zápisu pamětní knihy r. 1868 opraveny s použitím původních zbytků, mohou být připsány sochaři, který vytesal kamenné sochy „Olivetů“. Jak již bylo řečeno, jest skupina „Olivetů“ (obr. 7) umístěna v přírodě, anděl před malou nikovou kapličkou na vysoké skalce, uprostřed svahu klečící Kristus a v dolíku tři spící apoštolové. Sochy jsou tesány dosti neuměle, jsou zřejmě dílem sochaře, kterému tesání nebylo příliš běžné, nicméně mají ráz českých plastik raného baroka. Jsou datovány vrytými letopočty — 1660 — a krom anděla označeny vrytými písmeny J. G., buď signaturou nám neznámého sochaře, nebo monogramem zakladatele křížové cesty Jana Gurre.

Do následujícího desetiletí dlužno položit vznik devíti skupin dřevěných figur umístěných v sedmi kaplích. K postavám plastickým jsou v pěti scénách přidány figury namalované na prknech. Líčí se tu výjevy, které se odehrály po jetí Krista, jeho potupná cesta do města, zastavení u Kaifáše, zapření Krista Petrem, bičování, korunování korunou trnovou, Ecce homo, setkání Krista s P. Marií, jeho umlčení pod tíží kříže a konečně Pieta. Všecky tyto plastické skupiny, charakterem navzájem příbuzné, jsou patrně dílem tří řezbářů, jejichž naturalistické umění se povznáší vysoko nad práci jejich římovských předchůdců. Zejména vyniká řezbář scény u Kaifáše (obr. 10), s Petrem (obr. 11), bičování, korunování (obr. 9), setkání a Piety (obr. 12). Jeho líčení je dramatické, drastické tam, kde děj toho vyžaduje, tklivé v setkání matky se synem; účinně je odlišena ušlechtilá tvář i postava Kristova od nestvůrných tváří a hrubých postav jeho katů; řezbářská práce je podrobná, plasticky bohatá, draperie měkká, tělo se jadrně modeluje pod přiléhavým oděvem; akt Krista ve scéně bičování je živě a ušlechtilě modelovaný; posuňky rukou jsou výrazné a volné, tělo je ohebné a pružné. Pieta, v kompozici variace typu pozdně středověkého, a setkání Krista s Marií jsou mistrovskými kusy tohoto římovského anonyma z doby před r. 1670.

Skupina Kalvarie, tři kamenné sochy, Maria, Jan a Máří Magdalena pod třemi kříži s plechovými, malovanými figurami Krista a lotrů, stojí na návrší v přírodě (obr. 13). Sochy jsou hrubě pracované, mají pathos zralého baroka. Na podstavcích sochy P. Marie a sv. Jana jest vyryt nápis, z něhož se dozvídáme, že skupinu Kalvarie tesal sochař Friedrich Haslinger z Hornu r. 1705. (Horn leží

Římov. 1. Stádní brána (mezi 1658—70).

2. Kaplička s výklenkem (1658—70).

3. Kaple „U Kaifáše“ (1658—70).

4. Kaple „U Cedronu“ (1658—70).

5. Kaple „Loučení“ (1658—70).

6. Poslední večeře (ca 1658).

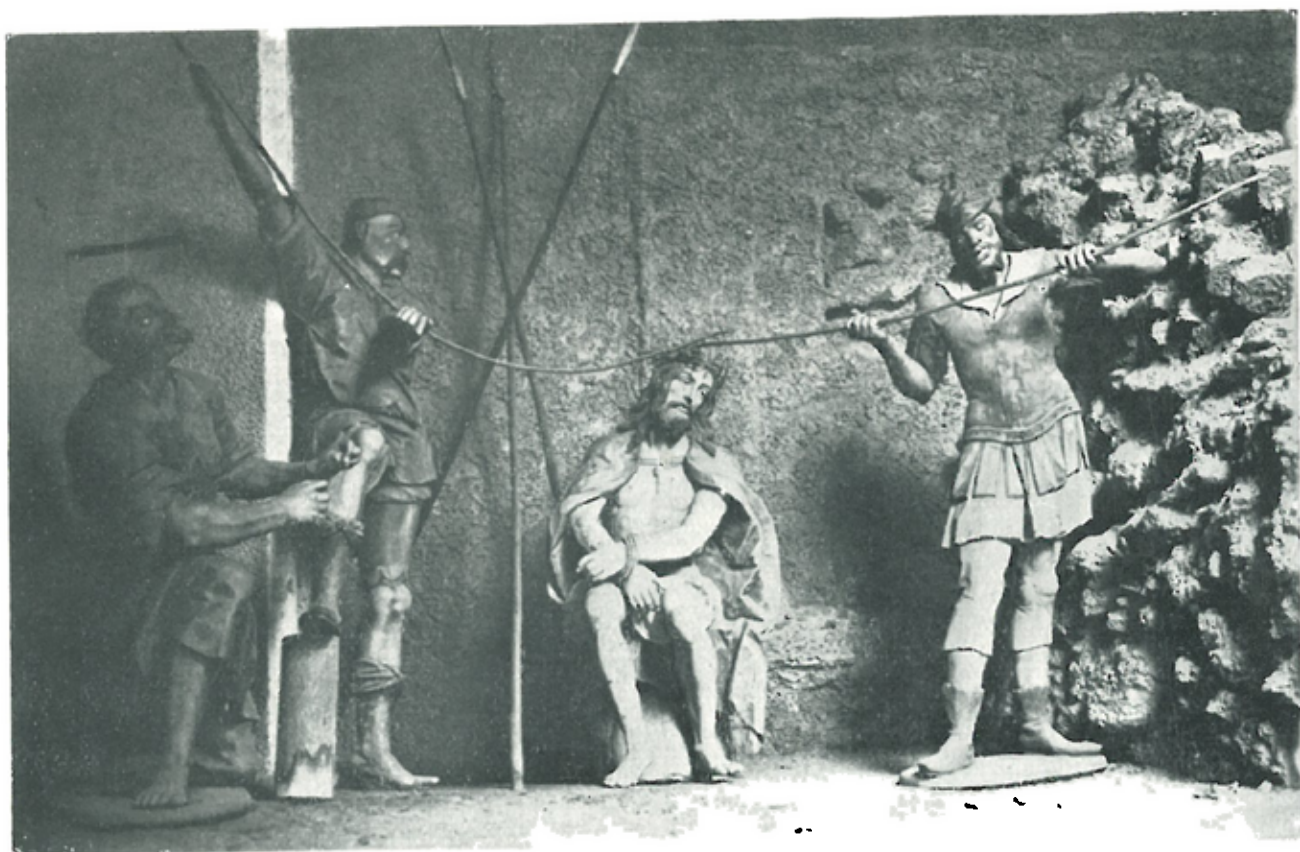

7. Olivetská hora (1660).

8. Spící apoštolové z „Pusté vsi“ (ca 1660).

9. Kristus trním korunován (mezi 1660—70).

10. Kristus u Kaifáše (1660—70).

11. Petr a děvečka (1660—70).

12. Pietà (1660—70).

13. Skupina pod křížem (1705).

14. Kaple „U Heroda“ (1. čtvrt 18. stol.).

15. Kaple „Malý Pilát“ (1. čtvrt 18. stol.).

16. Kristus před Herodem (1. čtvrt 18. stol.).

v Horních Rakousích; Haslingerova stopa se tam, soudě dle Soupisu památek, neobjevuje.) Křížovou cestu časově uzavírají skupiny ve dvou vrcholně barokních kaplích, křesťví výjevy u Piláta a u Herodesa (obr. 16). Liší se od skupin řezbáře Piety velmi podstatně podáním roucha, gesty, postoji, celým rytmem i napětím scény, její stupňovanou výrazností, pathosem. Datujeme je souhlasně s kaplemi do první čtvrti 18. století.

I když sochy římovské, ony ze 17. století, nejsou díla vynikající, která bychom mohli uvést v přímý vztah k umění nějakého významného soudobého sochaře cizího, přece nás zajímá, kde dlužno hledat jejich kořeny. A tu zjistíme, že jejich v podstatě renaissanční naturalismus tkví, přes časovou vzdálenost téměř dvou set let, v půdě naturalismu lidového Mazzona, že je jedním z pozdních proudů onoho bohatě rozvětveného umění svatých hor a jeslí, k němuž modenský sochař položil v poslední čtvrti 15. století základ a které se tak bohatě projevilo ve svatých divadlech piemontských. Zda tato nemohla být prostředníkem mezi italským renaissančním naturalismem a prostým uměním římovských pašijí? Tím spíše, když i architektonické typy i tvary kaplí římovských mají tam své, ovšem nedostižené vzory. Bylo to tu ostatně již napověděno: což jestli cesta onoho tajemného kapucína Alexia, poslaného zbožným lékárníkem Gurrem do Jerusalema, nevedla do svaté země, nýbrž do severní Itálie, do Nového Jerusalema, který právě tehdy byl budován ve Varralu? Zda tam nekreslil Alexius svůj plán, zda nenavštívil také františkánskou Ortu a výstavné Varese, a zda odtamtud nepřivedl nějakého zednického mistra, aby i v Římově postavil velké jezuitské divadlo nového Jerusalema? V polovině 17. století by to nebylo bývalo ničím neobvyklým.

A což je-li zpráva o Alexiově cestě vůbec jen zbožnou fantasií, vědomou legendou, která měla sesílit svatý ráz jihočeského Jerusalema, což je-li i ona odvozena z historie o založení svaté hory ve Varallu? Zdá se to být pravděpodobné. Pak by byl možná severoitalský stavitel římovské křížové cesty byl s sebou do Čech přinesl i legendu o jerusalemské pouti . . .

*

Hledal jsem soudobé hlasy o římovských pašijích. Bylo by mne zajímalo, jakým dojmem působilo veliké jezuitské divadlo římovské na poutníky v době baroka. Ozval se mně pouze jeden a to velmi pozdní hlas. Dne 25. srpna r. 1796 odpoledne přišel do Říмова zbožný milčický rychtář František J. Vavák. Do svých pamětí pak zapsal stručný popis křížové cesty, že možno tam dosáhnouti jerusalemských indulgentií a že všechny štace sám také sešel. Ale o dojmu, jaký si odnášel z pašijí nad Malší, které dodnes svým neobyčejným celkem hluboce působí, bohužel pomlčel.

LITERATURA

B. Balbín, *Diva montis sancti*, Pragae, 1665 (knihovna národního musea. Sign. 44 C 17). — J. Trajer, *Hist.-statist. Beschreibung der Diözese Budweis*. Budweis, 1862; J. Braniš, *Šoupis památek hist. a uměl. v polit. okrese Česko-Budějovickém*. Praha, 1900; E. Drobil, *Římov, poutní místo v již. Čechách*. Praha, 1903. — T. V. Bílek, *Dějiny řádu tovaryšstva Ježíšova*. Praha, 1896; Zd. Winter, *Život církevní v Čechách*, II. Praha, 1896. — S. Butler, *Ex voto, studio artistico sulle opere d'arte del S. Monte di Varallo*. Novarra, 1894; P. Goldhardt, *Die heiligen Berge Varallo, Orta und Varese*. Berlin, 1908; J. Morper, *Heilige Berge und marianische Gnadenburgen in Böhmen und Mähren*. *Christliche Kunst* XXII. Jahrg. 1926. — K. Künstle, *Ikongraphie der christl. Kunst I*. Freiburg i. B., 1928; D. Frey, *Gotik und Renaissance*, Augsburg, 1929. — J. Pečírka, *K italskému naturalismu ranní renesance*. *Volné Směry*, ročník XXIII. — Za laskavé informace a za většinu zde reprodukováných snímků děkuji p. F. Gabrielovi, faráři v Římově.

JOS. V. ŠIMÁK

MÁTI KAPUCÍNŮ

Sedal jsem v nízké bílé jizbičce, z níž neviděti víc než vyrudlou střechu prejzovou a kus oblohy. Pod okny jásavá červeně letních květů, shora žhoucí žár, ve světničce chládek. Ticho a libý klid za vysokými zdmi jako v zásvětí, třebas uprostřed hlučící Prahy. A v to ticho a v ten klid vyznívala jen co hodinu starodávná píseň zvonků loretánských.

Bylo v hradčanském kapucínském klášteře, kde jsem se skláněl nad folianty jeho letopisů, vázaných v bílé kůži, psaných divnou literou před dvěma sty lety. V oněch dobách vítězné protireformace a tuhého absolutismu, jež dusily a tísnily, ale také rozkvetly v Čechách v novou úchvatnou krásu a nesmírnou duševní práci, v níž (o čem se ještě nevědělo) někde v hloubi klíčily zárodky příštích jiter, v dobách vzrušených citů, jež se děsily zjevení, věřily v divy a zázraky, anobř i kouzla a v hrozná zapsání dábelská, v dobách, jež chtěly spojit i hořkou samotu askése i svůdná kouzla rozkoše, ale v nichž především zanícené oddání se vůli boží a církvi naplňovalo smysl života.

Psáno tam o osobách, jichž činy i jména jsou dávno zapomenuty a zapadly v prachu. K těm starým literám se mi přikmitovaly zašlé obrazy světic nahoře v ambitech v Lorettě a také staré portréty neznámého panstva nádherných krojů a ohromných vlásenek, jak jsem je vídal od dětství v zámeckém koridoru v Mnichovém Hradišti, o nichž mi nikdo nic povědět neuměl. Až tyto letopisy. Jich barvy nestačí arci na fresku smělé perspektivy a úchvatné síly, jaké vytvářeli mistři doby barokní; jen několik rysů o té, které se dostalo kdysi jména „máti kapucínů“.

I.

Převzácné pošlosti byla slečna Marie Markéta Černínová z Chudenic, když se roku 1704 vdávala do rodu neméně vznešeného, snad nejbohatší nevěsta tehdejších Čech. Rodiče její byli Heřman Jakub hrabě Černín, pán 99 panství, první svým majetkem velmož v Českém království, a Marie Josefa Slavatová z Chlumu a Košumberka. Ženich z prastaré rodiny hrabat z Valdštejna, z větve, jež měla dědit kdysi vévodství Frydlantské, syn Arnoštův a Marie Anny z Kokořova. Nevěsta mladičká, sotva patnáctiletá, ženich 24 roků a již tajný rada JMsti císaře Leopolda I.

Svatební průvod oslňoval skvostnými rouchy, krajkovím i krumplováním od stříbra i zlata, i také krásou líček pod vysokými účesy, i bílých šijí a ramen, ověšených drahokamy a perlami. Mezi nimi nevěsta drobného, útlého vzrůstu, nasnědlá, tmavých očí, nebyla právě nejhezčí, ba snad ani neměla sličnosti, jen půvab mládí, ale svatební výstroj její se dojista rovnal cenou některému otcovu panství.

Jakého vychování se dostalo dcerce staré české šlechty? Zdá se, že nebylo valné. Snad v dvorské courtoisii, snad v povrchním ovládnání řeči vlašské, francouzské, německé (a to dosti chatrně) a docela nic v jazyce mateřském. Prabába její byla upřímná „stará Češka“ Zuzana z Harasova, děd Humprecht i otec její byli v mládí svém velmi dobře vycvičení v řeči české, o Marii Markétě však mohl napsati životopisec její řádový, že byla Germánka. Snad česky uměla, ale její korespondence jest německá. Nejvíce se kladl v těch částech důraz na výchovu náboženskou a zvláště u Slavatů v Hradci Jindřichově, majících svou vlastní kolej jezuitskou; nepochybně byl tedy některý otec z Tovaryšstva Ježíšova informátorem v náboženství i mladé Černínce. Avšak se podobá, že ne právě důkladným.

Tuším, že noví příbuzní — ženich měl ještě mladšího bratra Jana Josefa a tři sestry Arnoštu Josefu, Barboru Josefu, Markétu Josefu — nepřijali nevěstu mezi sebe srdečnou upřímností, a zvláště u švakra znamenala od počátku nepřízeň, jenže na venek se maskovala hledanou zdvořilostí. A nejspíš odtud vycházely brzy po té všeliké posměšky, na nichž si šeptem pochutnávaly boudoiry i salony lehkovážného panstva, o životě mezi mladými manžely, ano již věděla fama ne tak vtípná jako zlomyslná, že dojde k rozvodu, poněvadž prý paní odpírá býti svému choti manželkou. Pomluvy ty arci umlkaly, když hned r. 1705 Marie Markéta povila prvorozence Františka Arnošta a rok poté Františka Josefa. Snad hraběnka o zlých řečech ani nezvěděla, leda až později, a chlad příbuzných, možná utajovaný, zapomínala v proudu hlučného života.

Starý hrabě Arnošt umřel 28. června 1708 a tu manžel Marie Markéty nastoupil dědictví, sic už rozdělené, ale přece ještě nemalé, ujav Hrubou Skálu s Turnovem, Mnichové Hradiště se Zvířetici, Valečovem a j. drobnými statky, Bělou pod Bezdězem, Dokzy, Byšice, Komorní Hrádek nad Sázavou a palác pražský; Jan Josef obdržel Křivoklát a Duchcov s Horním Litvínovem; sestry jejich se vdaly do rozličných rodů.

Hrabě František Josef, jenž se brzy potom (1714) stal i dvorským sudím, otevřel veliký dům. V Praze i ve Vídni, když bývali u dvora, co den vítali u Valdštejnů hosti, dávány skvělé tabule, společnosti, zábavy a plesy, v nichž rafinované svůdné toalety, duchaplné i galantní řeči, dráždivé historky, poklony a požitky splývaly v opojný vír. Hrabě si vydržoval vlastní kapelu, jsa veliký milovník

i znatel hudby a zpěvu, snad i své divadlo, též své dvorské umělce a řemeslníky, kteří se předháněli, aby panstvu svému prozářili život radostí, kratochvílí a krásou. Plýtváno se radovánkami, dary, penězi (náklad pohlcoval na 1000 zl. denně) a málo se dbalo, že touto marnotratností se zatěžuje i knížecí jejich jmění značnými dluhy.

Za léta rodina často trávila v Hradišti, kde rozsáhlý zámek, vystavěný otcem (zvláště když sešel Valečov, vyhořely Zvřetice a úřady soustředěny na Klášteře), dával půvabné a pohodlné zátiší. Širá zahrada po vzoru francouzském hýřila před zámkem nádherou květných koberců, ale vábila i podál tichými besídkami u šumících fontán, i libým šerem úzkých stezčiček, prostřihaných v bludišti hustého bezu a jasmínu, i hlubokým stínem v kaštanových alejích a pak v salateréně, tam kde se aleje sbíhaly, drobném to pavillonku, ale vyšperkovaném vším uměním dekorativní architektury, jehož plafond, nesený bílými karyatidami, se pyšnil mistrnou freskou, legendou rodovou o Jindřichu z Valdštejna a 24 jeho synech před králem Přemyslem. A když pokročil čas a stromy se odívaly v barvy jeseně, sjížděvali se z daleka hosté na Hradiště a širé hvozdy bělské se pak ozývaly vytím láje, pokřiky lovců a hlučnými fanfárami slavných honů, a večer pak zářila a šuměla okna zámecká rozmařilým veselím.

Vášnivý cit baroku miloval kontrasty. Vedle plného poháru — memento mori. I na Hradišti jen nevysoká zeď odlučovala hříšný přepych od kající přísnosti. Již nebožtík Arnošt z Valdštejna založil a dokončil r. 1699 v pozadí zámecké zahrady klášter tuhé řehole otců kapucínů, a z nich si bral své rádce a zpovědníky, a zemřel také v jejich prostředku. Otcové bývali zváni ke dvorské tabuli a o nedělích a o svátcích všecko pyšné panstvo se pokorně sklánělo v sprostném kostelíku nejchudších z chudých sv. Františka, kteří vzali na se, aby svým odříkáním a obětí života přispěli k spáse štědrých fundátorů.

Zvláště od r. 1713, kdy Českou zemí řádil strašlivý mor, ale valdštejská panství ostala ušetřena, jak se věřilo pevně, na přimluvu sv. Anny a ustavičné modlitby mnichů, zbožnost zámeckých, kteří se v úzkostech sem utekli, se stupňovala. Hrabě dal vytesati pěknou sochu svaté Ochránitelce a postaviti ji před klášterem i zřídil nadání na pobožnosti před ní. Hned se počaly hromadná procesí a pouti k soše i do kláštera a vzrostly v málo letech nad pomyslení; o sv. Anně až 20.000 lidí přicházelo z daleka k oslavě matky Mariiny, k zpovědem a přijímání. A odtud vzešel pojednou netušený obrat i v životě panstva.

R. 1714 se dostal do hradištského kláštera nový český kazatel. Totiž r. 1707 vyprosil si ještě nebožtík hrabě od arcibiskupa, aby mniši měli také kázání německá v druhém kostele městském P. Marie před zámkem; odtud měl konvent kazatele dva.

Nový člen měl jméno Jan Maria a předcházela ho zvláštní pověst, ač teprve před 6 lety byl oblečen v hábit řádový. Rodák z Kutné Hory Václav Vavřinec František Olitzer byl až do 55. roku svého duchovním světským farářem v Slatiňanech u Chrudimě,¹⁾ zatoužil však po samotě řeholní i vstoupil 21. listopadu 1708 mezi kapucíny; s radostnou dychtivostí obstárlý novic se podroboval zkouškám pokory a ponížení, aby mohl složit sliby řádové. Hluboký duch i nevšední učenost, bylť doktorem pražské university, oslňovaly, ušlechtilé a obratné jeho způsoby okouzlovaly, a nad to vládl darem výmluvnosti přímo úchvatné. Sám řád vyznal, že málo měl takových kazatelů, a Hradišští ujišťovali nadšeně, že neslyšeli dosud slov tak jímavých.

Hraběnka Černínka nesdílela až do této doby valdštejské náklonnosti ke kapucínům, ano spíše jimi pohrdala; prý z návodu své hofmistryně, ale snad také proto, že z domova cenila především jesuity. Ale když přijela r. 1715 na Hradiště a slyšela o neobyčejném kazateli, zašla si, z marné jen zvědavosti, poslechnout jeho kázání. A vrátila se na zámek, až do srdce rozechvěna, roznicena a v zkroušených slzách. Hned potom si vyžádala, aby ji vyzpovídal.

A P. Jan Maria nepřestal, jako snad dosavadní zpovědníci hraběncini, na pouhém jejím vyznání, aniž dbal vznešenosti své kajícnice, nýbrž jal se rozbíratí její svědomí, jako nikdo dosud. Sic uctivě a jemně, s otcovskou shovívavostí, ale i při tom hraběnka poznávala v zahanbení, že vlastně o své víře podstatně ničeho neví, i prosila sklíčeně kněze kapucína, aby jí přispěl, aby jí byl rádcem a učitelem a trvale zpovědníkem, k čemuž hradištský guardian, oceňuje výtečného spolubratra, ochotně svoloval.

Od té doby paní nechyběla v oratoři, kdykoli P. Jan Maria kázal, a volala jej k sobě čím dál častěji, potom i denně se mu zpovídajíc a svátost oltářní z jeho rukou přijímajíc. A zpovědník neostal jen duchovním služebníkem své velitelky, těшитelem v soužení, pomocníkem v záhadách života, nýbrž stal se jí ve všem vůdcem, apoštolem celé její duši. Čím spíše ho poznávala, tím víc se kořila jeho pronikavému duchu, hluboké zbožnosti, vroucí opravdovosti, nadpozemskému zápalu. Slyšela od něho, že jest lépe se odvracetí od světské pompy, od šatů hříšně odkrytých a nádherných, od nočních zábav, smyslných divadel, pomlouvačných klepů, marného utrácení času, ale raději doma se obíratí zbožnou četbou a myslití na věci nebeské. Hraběnka brala si slova jeho k srdci a v nitru jejím vzklíčila naprostá změna a přerod. Sama si vyznávala, že byla dosud jen povrchní dáma, honící se za modou, nádhrou, obdivem kavalírů, nyní cítila zjevně, že všechno to jest marnost marností proti světlu duchovnímu, svítícímu v království Toho, jenž řekl: »Já jsem pravda, cesta i život«.

¹⁾ V tom se letopisec kapucínský mýlí. Slatiňany nebyly samostatnou farou, nýbrž filiálkou u Chrudimě. Olitzer byl farářem v Chroustovicích, poté v Trojovicích do r. 1700, potom není od něm zprávy.

A proto již nebývalo viděti hraběnku Valdštejnovou v lesklých salonech a také v jejím paláci hosté již nebývali zváni. Zmizel v domácnosti přepych, nastala prostota; nepřijímala u sebe dam, přišly-li v šatě příliš vystřiženém, marnotratné dary přestaly. Její dosavadní okolí, a zvláště ti, kdož se u valdštejnského stolu přižívovali a z jejich štědrosti těžili, těžce nesli obrat a v P. Janovi Marii viděli veliké své nebezpečství; neposledním mezi nimi byl sám duchcovský švagr hrabě Jan Josef.

Zprvu se pokoušeli cestou postranní, aby dostali pátera z Hradiště. Propůjčil se k tomu útoku r. 1715 děkan Jiří Fiala, jemuž sám klášter v jeho obci byl nepřijemný, a tím tíže nesl, jak se jeho farníci hrnou v zástupech na kázání kapucínovo, kdežto při jeho exhortách kostel zírál prázdnotou. Vzav si záminku z řeči, kterou P. Jan Maria měl, když vyhlášoval arcibiskupské dispense postní, vyžádané od místodržících, obvinil kazatele u guardianu, že mluvil posměšně a s ústipky, jakoby si byl arcibiskup vedl neprozřetelně a špatně; jako místní představený duchovní žádal, aby P. Jan Maria svá slova veřejně odvolal a příště se mírnil. Nadál se děkan, že ten účinek kapucínu přede všemi velmi ublíží.

Patrně však nepochodil, neboť brzy poté žaloval znova a hůř. Prý P. Jan Maria smělostí svou s kazatelnou ovečky jeho jen mate, ba uvádí v nebezpečství, že si budou zoufati, neb líčí jejich křehkosti jako neodpustitelné hříchy; na místě božím si počíná spíš jako komediant, ano zlehčuje a hyzdí sv. náboženství, an rozbírá veřejně tělesné hříchy bez ostychu tak neslýchaným způsobem, že spíše k nim svádí, než od nich odstrašuje.

Než guardian znal svého spolubratra. Aby stížnost mohl odbyti tím určitěji, zavedl vskutku vyšetřování. Ptal se noviců, kteří pátera slyšeli, vážných osob z města i ze zámku a zapsal všecky jejich výpovědi. Odpověděl pak děkanovi listem velmi zdvořilým, ale zdrcujícím, cituje doslova všecka ta svědectví, jež vyznívala jednomyslně svrchovaným obdivem, jak dovede J. Maria chytiti přímo za srdce, nic však na pohoršenou, nýbrž na vzdělání lidu, aby se varoval hříchu, dbal ctnosti, bál se trestů pekelných a doufal ve slávu nebeskou. Přidal pak guardian i peprné úsudky, jak se mohl děkan snížiti k takovým pomluvám: kazatele tak vzorného, zbožného, úctyhodného dosud nebylo slýcháno.

Na ten čas tedy útoky proti hraběncinu oblíbenci selhaly, a zvěděla-li o nich Marie Markéta, tím více k němu přilnula a jeho vedení odevzdala všecku péči o duševní své blaho. Ano vyprosila si poté od provinciála, aby byl P. Jan Maria sprostěn všech jiných povinností a jen jí pro její spásu byl trvale ponechán. Čemuž provinciál Michelangelo z Dubrovníka po jistých rozpacích, které však uklizeny byly, ochotně povolil, listem z Bratislavy 23. listopadu 1717.

Pro milého zpovědníka zalíbila si paní všechn jeho řád a odtud i na to jen myslila, jak by mu dobře činila. Když její manžel r. 1714 koupil Svijany a po dědil na Moravě Třebíč od svých příbuzných, bylo asi jejím přičiněním, že hned potom založil i v Třebíči kapucínský konvent a obmyslil ho štědrým nadáním; hraběnka později (1722) sama tu almužnu nemálo rozhojnila.

Hned poté r. 1716 vyprosila mateřskému klášteru v Praze na Hradčanech od svého bratra Františka Josefa Černína (jehož palác sousedil s mnichy) pro zásluhy P. Jana Marie znamenitý roční příspěvek: měsíčně po sudu piva, tolikéž ke 3 božím hodům a k tomu po 1 tučném teleti, o vánocích 6 kapounů, o velikonocích 4 beránky, o letnicích kopu kuřat, k tomu v obilí ročně 15 korců žita, 4 k. pšenice, 6 k. ječmene, 2 k. hrachu, 2 centnýře másla, 1 ct. sýra, peníze na 1. ct. tresek a každé soboty 3 zl. do kuchyně. Což mělo trvati potud, pokud bude P. Jan Maria živ; vskutku placeno po 8 let, až r. 1724 zaměněno darem jiným. — Sama pak dala přestavěti střední loretánskou kapli ve východním ambitu u veliký kostel Narození P. Marie, k čemuž koupila pozemek od hraběte z Trautmansdorfa a na dílo zjednala Kryštofa Dienzenhofera, stavbu pak dokončil r. 1718 slavný syn jeho Kilian. Ještě potom 1719 znova dala stavěti při kapli sv. Kříže pro sebe oratoř, nákladem 10000 zl. a přidala konventu ročně sud piva; na lékárnu a dílny darovala jim r. 1720 na 3000 zl. a skvěle obdařila knihovnu. Na shromáždění české provincie r. 1717 a 1718 poslala po 150 zl., r. 1720 uhradila v Brně všecky její útraty, r. 1721 na kapitulu v Jihlavě přidala 100 zl.; o dalších darech jejích bude ještě zmínka. Drobných pak dobrodiní jejích bylo bez počtu, že řád nestačil děkovati. I odvděčili se jí vzácným tehdy vyznamenáním, davše jí čestný titul „mateře kapucínů“, jakž se potom i ona s chlubnou radostí podpisovala, přisíc velebným „synům svým“.

Jako matka pak zatoužila, aby mohla býti s nimi vždy a se neodlučovati ani po smrti. I prosila opět provinciála, aby směla býti, až umře, i pohřbena v některé hrobce kapucínské. I toho jí dovoleno — listem z Bruselu 5. února 1717 (oznámil provinciál 20. kv. t. r.) — pouze s podmínkou, že pohřeb bude bez veškeré okázalosti, rakev nesmí býti ověšena erby a místo jejího posledního odpočinku bude odděleno od rakví ostatních bratří.

II.

Větší přízeň, kterou hraběnka prokazovala nyní Hradčanům, měla snad důvod v rozladění, které nastalo mezi ní a klášterem v Hradišti. Sic ještě za guardianu Dorothea Nisského byla dobrá vůle; konvent r. 1717 k svátku své dobroditelky

podal ji duchovní vázané, obětuje jí všechny milosti, kteréž získali kněží, sloužitce 24 mše, novici pak a bratří laici, počtem 30, vykonáním zpovědi a přistoupením ke stolu Páně, což na zámku bylo vděčně přijato. Ale již guardian Servatius Týnecký r. 1719 se nedovedl zavděčiti.

Což bylo dosti nesnadno, ježto se hraběcí rodina tenkrát daleko vzdálila. Bylť totiž 27. dubna r. 1719 hrabě František Josef jmenován zemským hejtmanem moravským; přesídlil do nového svého působiště, do Brna. Rozumí se, s chotí i dětmi, ale provázeli je na jejich výslovné přání (a se svolením tehdejšího visitátora P. Placidia) i P. Jan Maria a fr. Eusebius Hranický. Na Moravě se prý hrabě Valdštejn osvědčil obratným, moudrým a přísně spravedlivým úředníkem (k tomu poslednímu jest arci doklad jen v tom, že dal 2 podvodné pekaře ztrestati pranýřem), ale v Brně mu nesvědčilo. Objevila se u něho choroba a přivolání lékaři, brněnský fysik Ph. a MUDr. Valentin Vevier a dr. Thun z Vídně, radili mu, aby změnil povětrí. Vyžádav si dovolenou, vrátil se hrabě do Čech na své statky, ale když jeho neduh jen rostl a ukázal se dnou a bolestným hostcem, složil konečně svou hodnost, pak i všechny úřady ostatní. Krutý ten obrat životní sklíčil arci a zkormoutil jeho mysl, ale i jemu v samotě i v chorobě se stala útěchou slova P. Jana Marie. Útěchou i radou. I on rozpustil své dvořanstvo, hudebníky, umělce a pokud choroba dovozovala, věnoval se jen správě statků a pobožnostem vedle své choti.

Tu ožily opět o hraběnce klepy, staré i nové. Povídalo se, že prý se hraběnce v Brně nelíbilo, a aby dostala manžela odtud, že podplatila 100 zl. doktory k takové radě. Povídalo se s úštipky o novém životě hraběte a víc nepravdivého než podstatného.

Při návratu však vrchnosti do Hradiště počalo napětí mezi klášteřem a fundátorem, z příčin málo jasných a zprvu snad malicherných. Hraběnka si přála, aby německé kázání, dosud u P. Marie, bylo přeneseno do klášterského chrámu sv. Tří Králů; představenstvo provinciální dalo r. 1720 k tomu svolení, ale se závazkem, aby nebylo na závalu ani pobožnostem v kůru ani českým bohoslužbám, aby tedy byla německá exhorta odpoledne. Paní však chtěla mít německé kázání ráno, české odpoledne, a když guardian, tehdy P. Adam Domažlický, její vůli oznamoval vyšším, provinciál uznal za dobré zatím rozhodnutí odložit, až se poradí. Hraběnka tím byla dotčena.

Zatím při novém shromáždění provinciálním nastala podle řádu výměna osob v hradištském sboru řeholním. Přišli sem noví bratři P. Demeter Slavkovský, jemuž připadl úřad novicmistra, český kazatel P. Protas Svinenský, P. Malachiaš zákristián, P. Barnabáš Viškovský, mezi laiky br. Jiljí Štyrský, všichni již věku obstarožného. Brzy propukly spory mezi nimi samými. Demeter zasedl si na

jednoho z noviců, Sylvestra, Jana Degby z Prahy, studenta v metafysice, aby ho vytiskl z řádu, a přes odpor guardian, vikáře i většiny konventu, provedl svou. Obojí pak žalovali na se u provinciála, znova a znova, až konečně mocí své autority uložil všem mlčení, ale tak, že vyhoštěný novic vyhlášen byl za nevinna. Věci ty arci způsobily pohoršení u hraběcího dvora, ale nebyly prvními ani jedinými. Už předešlý guardian P. Servatius, jenž se zatím dostal do Mostu a poté byl zvolen mezi definitory, byl tam špatně zapsán, také P. Emerich Plzenský (byl v Hradišti r. 1715-16 a nejspíš opět 1718-19), P. Barnabáš a P. Malachiáš. Opět příčinou byly řeči o P. Janu Marii. Ale tentokrát horší.

Mluvílo se v klášteře hradištském, v klášteře třebíčském, ale také u augustiniánů v Bělé. Kdysi prý P. Jan Maria u stolu, když byl přítomen i P. Emerich, — nevíme, kdy a zda všechno na ráz či v různých dobách, — že jsou zpovědníci povinni zavazovati zloděje, aby vyzrazovali spoluvinníky, že je větší vinou krádež u rodičů nežli vražda, že není větších zlodějů, nežli mezi Čechy, a v tom se s ním Emerich pohádal, a sám hrabě byl tím, jako Čech, hrubě dotčen, až se zamračil a ukončil tabuli. Jinde se mluvilo, že P. Jan Maria není ani kapucín, ani světský kněz a neví ani, jak po kapucínsku žíti. V přítomnosti P. Malachiáše prý řekl synům hraběcím: „Až dorostete, nebudte takými „cholmeisery“ jako otec“. Hraběnka prý jeho návodem je krutá na děti a pruty je bije. Jinde se hovořilo o služebnictvu valdštejském, o pojezdném Janu Michalu Hammovi, že lidi karabáčuje a chudým řemeslníkům na mzdě utrhá. Také o pážeti se říkalo, že chodí otrhané, poněvadž panstvo šetří. — O tom a jiném však se dlouho u Valdštejnů nevědělo.

Žaloby na hraběncina inspirátora se donesly až do Říma k samu generálovi, ale patrně od někoho mimo řád. Je prý kamenem úrazu a skalou pohoršení. Dlí celý den v hraběcím domě a většinou u hraběnky, míchá se do všeho, do politiky i do domácnosti, jako by tu byl hofmistrem. Jezdí s hraběnkou v kočáře, sesazuje a dává vyháněti věrné služebníky, když mu neprokazují úcty větší nežli hraběti. Má nebezpečné výklady o zpovědi, o svátostné milosti z knih jansenistických. Urozenci a hosté u Valdštejnů se mu musí zpovídati. Káže proti modě, aby paní nenosily zlata, stříbra ani šperku, ale sprosté roucho v barvě kapucínské, tak aby se kněžny a královny nelišily od městek; to všechno budí u panstva pohoršení a nechut k celé řeholi. Chlubí se prý páter, že má výsadu z Říma, a netřeba mu poslouchati jeho představených; už 2 léta trvá mimo svůj klášter a má takovou protekci, že mu vše projde. Ozve-li se někdo, do toho se bije, jako do P. Servatia, ačkoli je definitorem.

Generál se dal informovati z Prahy. Provinciál odpověděl 12. dubna 1721. Dosvědčil, že se stala veliká změna u Valdštejnů, jenže od světa k životu bohomysl-

nému; nechtěl svoliti, aby páter měl u nich úřad trvalý, ale hrabě si vynutil; nepři-
pouštěl ani, aby k nim často jezdil ven, než páni si vymohli breve papežské. Avšak
není odtud žádného pohoršení, naopak. Hraběnka chodí co neděli a svátek do kapu-
cínskému kostela na kázání a na mši, denně přijímá svátosti z rukou svého zpověd-
níka, poté ji doprovází kněz domů k obědu. O dnech všedních chodí P. Jan Maria
do paláce po 7. hodině a slouží tu v kapli mši, poté rozjímají o otázkách svědomí,
jak paní si napřed určí, o polednách je oběd, při němž se hovoří jen o věcech
ušlechtilých, politických i mravních; potom se baví s dětmi. Po hře se páter modlí
a před večerí vrací do kláštera. U hraběte nepije ani vína ani piva, nevečeří
tam. Míst-li se zpovědník do vnitřních věcí, se neví; ale křivě se mu přičítá, že
je příčinou toho, co hrabě dělá. V kočáře s hraběnkou v Praze nejezdí, jen jednou
jel před 2 lety s hrabětem z Prahy do Hradiště, a venku snad jednou neb dva-
krát na Hrubou Skálu, ale k tomu má dovolení od papeže, též aby se dal nositi
v nosítkách, ale toho nikdy neužil. Snad radil k propuštění toho neb onoho sluhy,
ale jen když zvěděl naň něco pohoršlivého; co se o něm v té věci mluví, je pomluva:
bylať od hraběnky propuštěna komorná, která neposlechla své paní, když jí ra-
dila (asi na zprávu zpovědníkovu), aby si nebrala toho, jež si zvolila, slibujíc jí
za to dar 1000 zl. a 100 zl. služby; odtud se ona mstí. V podezření z janse-
nismu Jan Maria není, v těch otázkách svědomí, jež hraběnce diktuje, nic takového
není; paní je čte hostem po obědě, a to s velikým užitkem, jsou skvělé — škoda,
že páter již nekáže; vynikal by nad všechny kazatele české; hraběnka míní je
poslati do Říma a vydati tiskem. — Nic neví, že by se dvořané musili u něho
zpovídati, ale snad je má k tomu hraběnka. Páter ovšem zavrhne výstřední šaty
a dává přednost prostým před krumplovanými, ale to činila i císařovna Eleonora
a j. dámy; není však pravda, že radí své paní k šatu sprostému; jde-li kam, i ona
vystupuje v rouše drahém; v prosinci měla kožíšek hedvábný, kunou podšitý. Co
jiného se o páteru mluví, je pomluva, pohřichu i u samých bratří z pouhé závidi.

Tím žaloba byla odražena. Není však pochyby — je později zmínka o tom —,
že provinciál o visitaci připomněl P. Janovi Marii, ač co nejšetněji, aby se střežil
jakékoli působnosti u Valdštejnů krom věcí pouze duchovních. Snad se to neutajilo
a vznítilo hněv, a hraběnka několikrát varovala klášterníky, aby zpovědníka jejího
se nedotýkali.

Bouře však vybuchla a všechno propuklo, když se hraběnka dověděla o účasti
svého švakra ve všech těch pletichách. Zatím co hrabě František Josef ležel ne-
mocen a ona ho ošetřovala a zaň se modlila a dávala na modlení, přijela v květnu
1721 do Čech císařovna Alžběta Kristina, aby se léčila v Karlových Varech.
Když pobývala v Praze, byla s dvorem svým hostem u Valdštejnů, jenže tu

chorého hostitele zastupoval Jan Josef, arcí na bratrovy útraty; jiný příbuzný sloužil panovnici při kratochvíli v lesích, ale valdštejským personálem, na hostinu u hr. Černína se vypůjčili jejich stříbro, u presidenta čes. komory hr. Zikmunda Hrzána z Harasova valdštejský nábytek. Všem se za to dostalo milostivého uznání, ale o hradištských pánech se nestalo zmínky. Či vlastně stalo — arcí nevíme, zda v přítomnosti císařovnině či jindy —, jenže nikoli s povděkem a uznáním, nýbrž s posměšky, jaká se stala u nich proměna, jak slepě se dají vésti svým páterem a žijí nyní prostě a nedůstojně, až budí pohoršení; ohřály se při tom i všechny řeči o Janu Marii.

Celá společnost se bavila tím domnělým skandálem, jediný světicí biskup Mayer se ujal nepřítomných, a potom psal hraběnce, těše ji, aby nedbala pomluv o svém zpovědníku, jehož zná a ví, jak dokonalým jest křesťanem; jest již údělem ctosti, že se závist jako had snaží ji uštknouti.

Paní patrně už před tím zvěděla o všech těch pomluvách a utrhaních i kde jsou jejich původy, a sotva ze zdroje čistého a pravdivého. Snad „máti“ zhlížejíc se jen ve svém duchovním vůdci, nedůtklivě žádala, aby všichni „synové“ schvalovali bez námítky, cokoli učiní. Ale nyní probudila se v ní hraběnka a fundátorka, i našla o svých „synech“ slova pramálo něžná a laskavá.

Psala sama provinciálu P. Ludvíkovi Antonínovi Jihlavskému, pobouřeně a ostře, žalujíc na křivá ústa mnichů hradištských, zejména P. Malachiáše; o něm psal tuším i zvláště P. Jan Maria, že není možno, aby v konventu setrval. Provinciál vyšetřoval, a zatím se snažil ukrotiti hněv panstva, nabízeje jakékoli dosti učinění. Ale když sám hrabě žádal odstranění provinilců a guardian připustil, že P. Malachiáš měl zlé úmysly, byl neblahý kněz poslán až do Nisy slezské, a také o jiných určeno, že budou přeloženi.

Provinciál zatím chystal k blížícímu se svátku hraběncinu pravidelné uctivé blahopřání a také duchovní dar, milosti za všechny bohoslužby v provincii tohoto dne.

Nežli však k tomu došlo, Valdštejnová psala sama 7. července z Bělé, posílajíc příspěvek 100 zl. na řádovou kapitolu t. r. v Jihlavě, ale stýskajíc si opět na hradištské; zejména prý předešlý guardian P. Servatius byl původce toho pohoršení, a není pochyby, že tím zavinili chorobu jejího manžela. Psala též o poslední církevní slavnosti v Hradišti, nejspíš o minulých letnicích, kdy bylo množství lidu u přijímání; na pohoštění hostů v zámku padl celý jelen; kněží a úředníků bylo u tabule na 30 osob; hraběcí manželé se bohužel účastniti nemohli.

Provinciál tehdy nebyl v Praze přítomen — i přijal psaní kustos, někdejší guardian hradištský, P. Jiří Antonín Budějovský, i byl těmi stesky a žalobami nemálo zkormoucen. Nepřijímal ovšem prudká slova panina všechna za bernou minci, i dal

psáti do kláštera hradištského, co na to odpovědí. Mniši — jménem guardian, vzdáleného v kongregaci, odpovídal vikář, sám obviněný P. Demeter — snažili se ovšem obvinění docela vyvrátiti.

Zatím obdrželi v Bělé psaní biskupa Mayera a zvěděli o klepech pražských za pobytu císařovna. Hrabě se nesmírně rozlítil, i dal psáti hned bratrovi, že přeláme ruce i nohy tomu, kdo by se otíral o jeho rodinu. Než tím rozčilením se mu velmi přitížilo, i povolán na rychlo Dr. Meissner, a vyšetřil, že je zle. Hraběnka v úzkosti opět vzala útočiště k provinciálovi, prosíc 24. července z Bělé, aby bratři se modlili za uzdravení jejího manžela.

Ale již na hněv zapomínala. Psal jí totiž sám generál, jemuž se bylo dostalo zpráv o neblahých těch sporech a ovšem mu záleželo na tom, aby se nevole utišily; psal velmi uctivě, vděčně a pokorně, prose jménem řádu, aby prominula, čím se kdo prohřešil ať vědomě či bezděky, a hraběnka byla velmi dojata a usmířena. Píšíc provinciálu, oznamovala o tom všem a spolu žádala o sdělení, kdy a kde bude provinciální kapitola, aby mohla přispěti na ni ještě viktualiemi.

Zdalo se, že se vlny utišily a také napětí mezi bratry Valdštejny se umírnilo. Na den pak sv. Anny se chystali v Hradišti k veliké slavnosti; ohlášeno bylo birmování, k němuž zavítal biskup Mayer, ale také slavné processí, jež povolil 15. července arcibiskup Khünburg, lituje, že sám nemůže je vésti a splnomocňuje k tomu biskupa; k processí pak propůjčeny byly účastníkům od papeže odpustky na sedm let. I mladým Valdštejnům mělo se dostatí svátosti; rodina hraběcí přijela proto z Bělé; duchcovský strýc byl pozván za kmotra. Slavnost vskutku byla velkolepá, jak hraběnka poté provinciálovi vypsala. Lidu se shromáždilo na 15000, neseno v průvodu 130 korouhví, 12 sošek, na 4000 bylo konfirmandů. Biskup Mayer se překonával ve společnosti duchaplností a dvorností, mezi hostmi krom okolní šlechty byla i choť hraběte Václava z Morzina, u tabule panské 16 osob, děti u zvláštního stolu, úředníků na 30, ostatního průvodu na 60; večer před sv. Annou přijel hrabě duchcovský asi s.20 dvořany. V klášteře hostili na 60 duchovních. Jan Josef z Valdštejna stál potom mladšímu synovci Františku Josefovi kmotrovstvím při birmování a obdařil jej k tomu prstenem o 3 briliantech; k švekrůši se choval lůbezňe, k ostatním s vybranou zdvořilostí, takže se hraběnka radovala, že vzájemným kyselostem je konec.

Ale hned po slavnosti 28. července navštívil potom duchcovský pán klášter, kde se dobře znal s P. Demetrem a Emerichem, a ti mu již zahradou vyšli naproti a hovořili s ním. A že se blížil čas k obědu, pozval se k mnišskému stolu, a tu sám přivedl řeč na staré věci, zejména na poměr P. Jana Marie k hrabatům, jak všem z nich škodí, míchaje se do věcí světských i dvorských; divil se, že mu toho

představení dovolují. Guardian nebyl přítomen, i odpověděl za všechny senior Jiljí, oni že za nic nemohou, provinciál však že již v tom zakročil. Řekl hrabě: „Nyní již provinciál mlčí, neboť dostal od hraběnky veliký dar.“ Odvětil Jiljí, že o tom ničeho nevědí. Stýskal si též hrabě, že synovci jeho se necvičí v tom, co sluší jejich stavu, a tu senior opatrně odpovídal, jim že nenáleží o tom souditi, ať hrabě upozorní bratra svého sám. A vzpomenuť i jiných řečí a výtek, již svrchu zmíněných.

Ještě týž večer zvěděla hraběnka o těchto hovorech, jistě že převráceně s přídavky a smyšlenkami, a oheň byl na střeše. Hrabě zuřil, paní neméně. A hned ráno 29. července neznajíc se rozhořčením psala guardianovi, ať si předvolá ty tři nevděčné její syny, kteří jako dravci si rozdrhli hubu proti ní, ať se neopovází již páchnouti do zámku; přečti jim tento list a ztrestej je. Stydí se za to, že se má zváti mateří takových vlků a pomlouvačů. Nebožtíka frátera Vendelna div nenosili na rukou za nějakou tu láhev vína, k P. Janovi Marii, jehož prostřednictvím jim plynou tisíce dobrodiní, si vedou jen hrubě, podle a zlomyslně. Od něho, jenž vede ji cestou nebeskou, slyší něco jiného než od druhých, kdož mluví jen o žraní, chlastu a marných věcích a stýskají na těžkost svého odříkání. Až vyzví všecko, čím ji pomlouvali — a má lepší špehouny, nežli oni, slůvka se neřekne mezi mnichy, aby o něm nezvěděli v zámku —, postará se o jejich potrestání. List tento ať guardian pošle provinciálovi, jemuž zároveň píše.

Vskutku hned 1. srpna psala hraběnka do Prahy obšírné psaní, prudké a hněvivé, volající po trestech; jinak hrabě třeba odejme všecku podporu i Hradišti i Třebíči. Také bělíští augustiniáni odpískají, že se smočili; v Římě proti P. Janu Marii propadli nadobro, a hrabě míní také jim odepřít příspěvek 10.000 zl. Především žádá, aby ve všech 3 provinciích každé utrhačství proti P. Janu Marii bylo zapověděno co nejpřísněji. Nakonec přece omlouvá svá popuzení strachem, aby manžel její proto neupadl do horší choroby.

Provinciál se už napřed v kongregaci právě minulé byl postaral opatrně o uklidnění, způsobiv, že živly, které byly příčinou sporů, byly dosazeny jinam, ale aby neutrpěla samostatnost řehole, neodvoláni všichni, kterých hrabě žádal. Ostali v Hradišti ještě Protas i Barnabáš, a potvrzen guardian Adam, ač (jak žalovali poté obvinění) byl stejně s nimi, ale opustil je a svaloval vše na ně, aby sám vyvázl. Emerich poslán do Jihlavy, Jiljí do Znojma, Demeter do slezského Břehu. — Guardian i hrabě obdrželi seznam proměněného konventu poslední dni července, takže mohli týž den 1. srpna provinciálu odpovídati.

Hrabě ovšem pojímal změny tak, že onino 3 byli z trestu vyloučeni, i poděkoval prelátu kratičkými slovy. Guardian však mrzelo, že ostal Protas, český ka-

zatel, jehož by se byl rád zbavil; i projevil obavy, aby snad, setrvá-li v Hradišti, nevnesl starý kvas mezi nové bratří. Provinciál však pominul tohoto pokynu, za to však dal Protasovi důtklivé upozornění. Snažil se pak získati u Valdštejnů i dřívější milost pro P. Servatia a zapomenutí ostatním. Ale Marie Markéta, jakkoli jindy dobromyslná, nedala se hned uprositi, a nad to byla znova popuzena dopisem švakra Jana, poslaným z Dobrovicevsi na její výčitky, v němž našla si ne přímo potvrzení všeho toho, z čeho mnichy vinila.

I píše 5. srpna z Hrubé Skály provinciálovi, že P. Servatius, jak nyní ví, byl nejhorším původem těch ohavných klepů. Ale když nyní bylo dáno jí a P. Janu Marii v Římě zadostučinění tak skvělé a sám arcibiskup i biskup Mayer se ho zastávají, zapomene na to, co bylo, jen když sami kapucíni už dají pokoj. Ty tři už provinciál naučí zavřítí hloupou, hrubou a podlou tlamu, aby už neříkali „My za to nemůžeme“, ale ještě je v Hradišti P. Barnabáš, který jako špehoun a had brojí proti ní, guardianovi a P. Janovi Marii a stále si s P. Servatiem dopisují. Na provinciálovy přímluvy tedy se spokojí a neřádá jeho vyhoštění až do příští kapitoly, promíjí všem, zachovají-li již pokoj. Oni tři však musí dáti zadostučinění.

Chtěje ukliditi i poslední rmut, uložil provinciál obviněným bratřím, ať patrony písemně odprosí. Demeter učinil tak sám od sebe již dřív, nežli opustil Hradiště. — Emerich se však listem 10. srpna hájil, že není vinen; dobrotivých pánů si vždy vážil, choval se k nim uctivě a sloužil hraběti v jeho nemoci, jak mohl; hraběnce se dostalo o něm nepravdivého osočení. Nepomlouval, nežaloval; co vskutku řekl, bylo pověděno jinak. Nemluvil o Janu Marii, nežli co sám slyšel z jeho úst, a sám guardian si stýskal na jeho pýchu. Na krutost pojezdného a utrhování mzdy si postižení lidé sami stěžovali, on však je jen posílal k vrchnosti a sám nic neudával. Téhož dne psal i P. Janu Marii, odmítaje od sebe každou vinu, ať poví to pánu, že se svádí na něho cizí hřích; poroučí tu křivdu bohu. Je již 64 léta stár, z těch 44 léta v řádu vždy bezúhonný, a oddaně sloužil i tomuto patronu, u něhož padl nyní v nemilost. P. Jan Maria mohl tomu všemu předejít; není snad třeba při lidské křehkosti pro slůvko se hned mstít a na úkor lásky bližního ničit.

Zatím i hrabě Valdštejn psal provinciálovi z Hrubé Skály 15 srpna. Blahopřál mu k blízkému svátku (25 srp.), ale přál by mu tím raději, kdyby spolu nastala u jeho podřízených obroda mnišských řádů a lásky, neb aspoň opatrnosti, aby neseli koukole mezi bratří rodné ani řeholní. Ačkoli se stalo veřejné pohoršení a mělo by býti i veřejné dostiučinění, spokojí se nápravou soukromou; buď dán pokyn hradištským, ať se nemíchají do jeho věcí; budou-li u jeho stolu, ať si nevybírají v pokrmech a nevyčítají před ním, jak se žije u jiných; nic jim po tom, jak řídí si domácnost a si vede k dětem. Ať se modlí v kůru a děkují bohu, že

obojí konvent má ve všem dostatek. Druzí vzdálení ať mlčí; ne-li, přijde pokuta, Hradišti i Třebšči; čeká sic dlouho, ale pak ztrestá bez smilování. Vyčtl potom všecko, co klade za vinu těm třem. Povinni jsou odprosou.

Provinciál, poděšen tvrdým zněním hrozby, vyzval tedy Emericha, ať se podrobí. Co zbývalo? Hodilo se páterovi, že nastávaly narozeniny hraběcí, — a hrabě zase ležel nemocen, — i napsal mu 18. října list úctyplné oddanosti, přeje mu úlevy v bolestech, potěšení v zármutku, navrácení zdraví; k tomu pak připojil — uváděje výslovně, na rozkaz svého představeného — pokornou prosbu, provinil-li se čím bezděky a mimo vědomí, aby mu bylo odpuštěno.

Také Jiljího napomínal provinciál 26. srpna ze Sušice, aby se pokořil. Ale fr. Jiljí odpovídaje 24. září, naprosto popíral jakoukoli vinu. Co se mu přičítá, mluvil sám hrabě duchcovský. Nic neřekl dětem hraběcím urážlivého o otci; jen když mladí páni byli v klášteře obědem a se potom bavili hrou, a mladší řekl, že zdědí po strýci Duchcov, pověděl: „To si budou moci mostští kapucíni gratulovati, obdrží opět dobrého patrona“. Dokonce vinil Jiljí P. Jana Marii, že ten ho pomluvil. Neodprosil.

Do rmutných těch pletich potom zasáhla náhle Smrt. Již v květnu 1721, když měl hrabě těžší záchvat nemoci, se prý v Hradišti v kostele klášterském třikrát při kázání naklonil obraz Spasitelův na oltáři sv. Felixe; tenkrát nevěděli, co o tom mysliti, ale potom se říkalo, že bylo znamením. Dne 24. února 1722 o 3 hodině po bolestné trýzni, zaopatřen svátostmi, prostřed konventu kapucínského, jenž se modlil nad umírajícím, František Josef z Valdštejna vypustil duši, stár jsa teprve 42 léta. Tělo jeho dovezeno potom do Prahy, a tiše, neokázale, jak sám byl nařídil, uloženo v hrobce rodové u sv. Víta.

Provinciál kapucínský poslal pak guardiany P. Adama z Hradiště a P. Timothea z Nového Města Pražského, aby projevili truchlící rodině účast celé řehole a těšili ji v jejím sklíčení.

III.

Sotva však zapadl nad hrabětem kámen hrobový a minula doba smutku, opět se počalo panstvo starati o vdovu Marii Markétu a jejího zpovědníka. Paní byla ještě v květu života, i nadáli se, že jí zhořkne samota a že se vrátí opět do světa, a Jan Maria do svého kláštera.

A když se předpovědi neplnily, zase klíčily a se trousily klepy, nejspíše z duchcovského zámku, jak hraběnka rozhazuje jmění rodové na církevní účely, zanedbávajíc při tom výchovu dětí a šetříc na nich, takže chodí v šatě roztrhaném.

Prý sám císař zakročí a děti jí odejme. Zpovědník její si vede jako všemocný pán, poroučí v důchodech, ve správě, mladým hrabatům a tím více čeledi, osvojuje si autoritu větší nežli nebožtík hrabě.

Provinciál, jemuž řeči takové doneseny, upozornil P. Jana Marii na ně, aby pamatoval na svou čest a dobro hraběnčino a nedal dojít k nepřijemnostem. Kněz však odpověděl uctivě, ale důstojným sebevědomím. Může se radovati s apoštoly, že je tupen pro jméno Páně; neosobuje si vážnosti, ctí-li jej u Valdštejnů, je to úcta upřímná; u mladých pánů jest jen zpovědníkem, nikoli hofmistrem; nemísí se do správy, ledaže předkládá úředníkům žádosti prosebníků, jimiž je zasypáván; mladý hrabě po absolvování filosofie půjde na práva do Lyonu. Je ohavná lež, že císař míní zakročit; zbožné dary vyčítají jeho paní dámy, které plýtvají zlatem na přepych a marnosti; když hraběnka dříve rozhazovala na šaty, na hody, na dary, nikdo se nad tím nepozastavoval, aniž měl obavy, ochudí-li tím své děti.

Hraběnka doslýchala tyto řeči, ale již jimi pohrdala. A aby ukázala, že se nebojí, tím štědřeji otvírala ruce své. Listem z Bělé 3. července 1722 darovala celou svou knihovnu kapucínům hradčanským po své smrti, vyměnila, že zatím jí má užívati P. Jan Maria. Na blahopřání provinciálovo ke svým jmeninám, k němuž přiložen byl koš hrušek, odměnila se krabičkou „zlatých jablek“, patrně dukátů, a vzkázala do Prahy, aby se bratr hospodář postaral o 6 pěkných vepřů v ceně 30 zl., že je zaplatí. Při Lorettě zřídila nadání 30.000 zl. na mše (ale pro liknavost patrona kněz. z Lobkovic vloženo do desk až r. 1726), jiné nadání na kůr hudebníků, pro něž poté koupila za 2000 zl. sousední dům Smitzerův a za 3225 zl. vyvadila jeho břemena, pak složila kapitál na chování 9 hochů choralistů. Před tím r. 1722, 18. května, 28. srpna a 2. října obdařila Lorettu bohatými rouchy, o nichž nejspíše sama pracovala, poté nádhernými čalouny, baldachýnem v ceně 2000 zl., dvěma stříbrnými korunami pro sochu P. Marie a Ježíška, dvěma stř. lampami v ceně 1900 zl., pak i skvostnou monstranci, jejímž dílkem je postava Abrahamova, držícího 2 kmeny, na nich sv. Jáchym, Anna, P. Maria, emailové obrázky, křišťály, perly, amethysty. — R. 1723, 29. dubna odkázala řádu 3000 zl. (jež jí neb. manžel zapsal 24. října 1721 na zboží Hradištském), tak aby každý z 30 klášterů po její smrti obdržel po 100 zl.; za života jejího budou bráti aspoň 5% úroky. Krom toho roční příspěvek na šaty po 15 zl. Na beatifikaci sv. Fidela z řehole kapucínské přispěla 6000 zl.; zajistila dvojí věčné světlo v oněch lampách v Lorettě hradčanské, třetí v Lorettě chrudimské (úroky z kapitálu 400 zl. z důchodů hruboskalských), čtvrté u sochy sv. Františka na mostě Karlově. R. 1722 zvětšila roční almužnu Třebíči, 1723 a 1724 uhra-

díla vychování při řádových kongregacích v Chrudimi i v Hradišti. Pro Lorettu pražskou koupila za 520 zl. nový zvon.²⁾

Nový provinciál r. 1723 P. Koloman nemohl než počítí své působení projevem vroucích děků přestědré dobroditelce, i slíbil dva dni mší v každém klášteře za ni i za duši nebožtíka hraběte.

R. 1722 založila při piaristickém gymnasiu v Kosmonosích na panství bratrově učení filosofické. Když se pak na jaře 1723 s úspěchem léčila v Karlových Varech, projevila i tomuto městu svou přízeň darem 1000 zl. na zřízení mostu kamenného, 300 zl. na opravu radnice a hodin, a stříbrné lampy v ceně 1900 zl. do tamní kaple. Vracejíc se, zajistila hradčanskému konventu dary vína, dříví, másla a j. Provinciál jel ji potom uvítat do Hradiště s pozdravem a blahopřáním; dávaje zprávu guardianu na Hradčany právem připsal: „Nunc dulce est esse guardianum in Hradschin“.

Usmířena již docela s řeholí hradištskou založila r. 1722 trvalé nadání na udržování slavného processí k soše sv. Anny, což na její žádost (ze Skal 11. října) arcibiskup 21. října vlastnoručním listem schválil a konsistoř dekretem 16. listopadu potvrdila. A již prve znamenajíc, že k těm poutem kostel sv. Tří Králů nestačí, a pro památku svého chotě, položila již r. 1721 základy ke svatyni nové ke cti sv. Anny, již svěřila tuším opět Kiliánu Dientzenhoferovi. Dílo podivuhodné, nezvyklé koncepce, osou v pravém úhlu k lodi chrámu kapucínskému, kterýž úhel však vyplněn vedlejšími kaplemi, chodbami a oratorií, spojené se Třemi Králi v jednu prostorou otevřeným obloukem, ale zase samostatná kaple. Levý bok její zevně vystrojen jako bohaté průčelí domyšleného velikého chrámu, po vzoru Loretty. I dekorace bohatá, ale harmonická, architekturou, plastikou, štukem, řezbou i malbou vyzvedla stavbu na pravý klenot souvěkého umění. Než i vnitřní inventář kaple darovala patronka, roucha, nádoby, lampy, vásy, obrazy, a k tomu věnovala 1000 zl. na její udržování. Kaple se všemi požitky inkorporována byla výlučně klášteřu, tak aby nikdo jiný, ani děkan místní, neměl na ni nároků. Stavba dokonána a slavně posvěcena 9. června 1724 biskupem Mayerem. — Nežli ještě k tomu došlo, zvětšila paní 1. ledna 1724 značně roční almužnu hradištským bratřím; k tomu darovala jim 5000 zl. na knihovnu (krom knih, jež jim dala sama) a uložila pro ni v důchodě 1000 zl., aby odtud vycházelo ročně 50 zl. na její doplňování, což potvrdili 20. září 1724 svými podpisy a pečetmi Fr. Josef hr. Černín a Fr. Karel hr. Sweerts Spork.

²⁾ Dostal nápis: *Expensis et liberalitate Excell. D. D. Mariae Margarethae Comitissae Waldsteinatae Comit. Czernin de Chudenitz pro honore Vnigeniti filii VacqVe genitricis sine Labi Conceptae haeC CaMpana Consecrata est die 9. Decembris 1795.*

R. 1725 hraběnka přikoupila statek Loukovec a hned založila tu nový kostel Povýšení sv. Kříže, rovněž pěkné stavby i výzdoby, jenž r. 1726 byl dokonán. Z tohoto statku pojistila r. 1725 roční plat 260 zl. na vydržování 2 alumnů v konviktě sv. Bartoloměje v Praze.

Naklonila se pak ve svém dobročinném zanícení i lidumilnému řádu panen sv. Alžběty, i dala 6000 zl. na stavbu jejich kostela v Praze na Slupi, opět dílem Dientzenhoferovým. Dne 26. června 1724 počali bourati dosavadní skrovnou kapli, 25. listopadu 1725 byl nový chrám vysvěcen, 18. dubna 1726 položen základ ke klášteru; jeho dokončení se fundátorka nedočkala, ale složila zatím kapitál na vychování 12 sester a odkázala 2400 zl. na další stavbu.

Chtěla-li velikými těmi dary hraběnka své nepřítelkyně vydráždit, toho arci dosáhla, zejména u duchcovského švakra, jenže ten mohl míti i důvody spravedlivé, aby se neztenčilo jmění synovců za takovéto poručenské správy a neupadl tím význam rodu. Snažil se všelijak, aby omezil panino mecenášství, ano prý zas i u dvora projevil své obavy. O hraběncině životě dokonce složen byl jakýs pamflet a roznášen po jiných domech; hraběnce samé měl ho donést při nastrojené návštěvě někdejší sused její, druhdy loukovecký pán, starý hrabě z Bredova, jenž netušil celého komplotu. Než místo aby paní zahanbil, odešel zahanben sám; Valdštejnka vyčtla mu ostré levity, co si o nich a zvláště o švakra myslí, a dobře se naň uchystala: předložila překvapenému hosti připravené už účty o svém hospodaření, v jakých dluzích a závadách tonula panství, když přejímala poručenství, co za těch několik let ušetřila a zaplatila, a že všechna ta dobrodiní činí z vlastních úspor, nikoli na účet majorátu. Dala mu vše s ironickou prosbou, aby předložil je dvoru, a přesvědčil tam, co si na ni vymýšlejí.

Triumfovala, ale přece byla bolestně sklíčena těmi pletichami, i ulehčila si stesky do Říma zástupci tamnímu kapucínskému P. Maximiliánu z Wengen, a došla vskutku od něho vlídné útěchy. Aby pak předešli opětným možným žalobám na P. Jana Marii, psali kapucíni svému sekretáři v Římě P. Romanovi de Ficino; sekretář pak spěchal je uklidnit 2. září 1724, že žádných denunciací nebylo, a kdyby přišly, že nevěří, dokud se nepřesvědčí.

Oddanost, kterou se paní přivýjela církvi a svému řádu, vždy tíže již tou dobou nesla, že jí, jakožto ženě, klausura zapovídá přístup do klášterů, třeba byla jejich fundátorkou. Až se utekla s prosbou k novému papeži Benediktu XIII. a dosáhla od něho breve 9. září 1724 s platností na 6 let: pokud nepřekážejí zvláštní předpisy, a svolí-li představení, smí dvanáctkrát do roka vejíti do konventů, jichž je dobroditelkou, v průvodu 4 vážných mužů a 4 žen v počestném oděvu, ale nesmí tam ničeho přijmouti z jídla a pití a odejde před západem slunce.

Škoda, že nemohla toho již užítí, když v létě t. r. bylo valné shromáždění řádové právě v Hradišti, jí na velikou radost a potěchu.

V květnu r. 1725 se hraběnka dlíc v Dokzích těžce rozstonala, i věřila, že s lože již nevstane. I psala na rozloučenou 3. června list vzdáleným svým synům: „Žehnám se s vámi, milé mé děti, a jsem na cestě k věčnosti. Nastupuji tu cestu s radostí, neb jsem se již dlouho odvrátila od světa, i přeji i vám tolikéž, abyste se dobře chovali a křesťansky. Zavazuji vás, abyste tak studovali, abyste mohli býti jednou užiteční zeměpánu. Ctěte svého ujce, jehož pravou přítelkyní jsem v životě i smrti, k mému nejmilejšímu bratru se utíkejte, mí páni synové. Otce kapucíny ctěte jako své bratři a čiňte jim tolik dobrého, co můžete. Mého zpovědníka P. Jana Marii milujte, ctěte a važte si ho jako otce svého, neboť máte, jak jsem vám již častěji říkala, své i mé prostředky onde. Povedete-li si moudře, nepochybují, že ve 20 letech se ujmete svých statků, a že starší mladšímu bude dobře hospodařiti; poručníky vám už stanoví jeho Majestátmost. Obdrží-li však starší dispens, může sám na se vzítí správu a spolehnouti se na mého hejtmana Birnera. Nedejte se od nikoho navésti, abyste měnili hospodářství, nechte vše, jak nyní je. Žehnám vám a umírám jako vaše věrná máti.

Zanechávám vám všecku svou hotovost, z nichž jsem neučinila žádných odkazů, krom něco otcům kapucínům na Hradčanech a z mého statku Loukovce na několik let. Péči mějte o P. Jana Marii“.

Zatím však jinak bylo v božích radách souzeno a hraběnka z Valdštejna zase s lože povstala. Psala o tom radostně arcibiskupu Khünburkovi, provázejíc svou zvěst statným jelenem, začož jí arcibiskup 14. července děkoval i blahopřál.

Za nemoci její provinciál i definitoři čeští putovali do Říma na generální shromáždění, při čemž jednáno o zmíněnou již beatifikaci bl. Fidelia. Hraběnce měli při tom vyjednatí některé její fundace, i poslala za nimi onen svůj příspěvek ve formě krabičky, a když ji otevřeli, byla plna ryzího zlata. Ten čas také nuncijs papežský ve Vídni, Grimaldi, uslyšev o hraběnciných zásluhách, uctil ji darem jí velmi vzácným, částečkou dřeva sv. Kříže, kterouž ona vděčně přijala, ale potom odkázala klášteru na Hradčanech.

Ježto však po nemoci slabost Marii Markétu již neopouštěla, a také staříčká již 77letý zpovědník její trpěl dnou, a tím jich zbožné styky hrozily přerušením, vyprosila si paní u sama gener. vikáře kapucínského v Římě, aby P. Jan Maria směl bydleti v jejím paláci (čehož dosud z přísné opatrnosti nebylo dovoleno), aby byl po ruce, kdyby jí hrozilo nebezpečení; svolení vskutku dáno 30. května 1726. A potěšení její bylo dovršeno, když na její prosbu (doprovázenou vývodou, že pochází po matce z rodu Rožmbersko-Slavatovského, a tedy z knížat Ursinů),

kteřou předložil augustinián P. Benignus Sychrovský, dlící tehdy v Řítmě, v audienci papeži 30. července t. r., dovolil jí papež konečně 31. srpna, aby směla čtyřikrát do roka býti i hostem u kapucínů, a tím jako účastna chudého jejich stolu a pokorného rozhovoru. Chystala se k tomu s nesmírnou radostí ke dni sv. Františka 4. října, jenže zlá nepohoda jí účast zkazila. Ale vystrojila aspoň bratřím i hostem v refektáři jejich pravou hostinu.

Na konci roku 1726 paní pobývala na Hrubé Skále. Vrátil se tehdy majordán dědic František Arnošt z ciziny a 19. prosince přibyl na Hradiště. Guardian i vikář učinili mu uvítání, ale mladý pán je přijal chladně; druhý den odjel za matkou, po 2 dnech do Prahy, aniž vůbec přišel do klášterského kostela, tím méně mezi mnichy. Poté se odebral do říše, kde měl svatbu s princeznou z Fürstenberka. Teprve v květnu r. 1727 se vrátil do Prahy s mladou svou chotí.

V ten poslední čas vlády na panství se splnilo konečně 28. dubna 1727 mateři jeho, že poprvé zasedla u stolu v refektáři kapucínském v Hradišti, v průvodu své komorné a 2 jeptišek alžbětinek; vše, co bylo připraveno, dodala arci ze svých zásob. Podívala se i do cel bratří domácích i hostinných a pobyla v klášteře do 4 hodin. Opět 14. května byla tu hostem, tentokrát se svou snachou, mladou Fürstenberkovou; po obědě pozvala konvent ke hře v husu, při čemž dávala ceny. Tu byla naposled v Hradišti. Dne 19. května skrze svého plnomocníka odevzdala svému prvorozenci jeho díl, panství Mn. Hradiště, Bělou a Dokzy (Svijany, Hr. Skála a Komorní Hrádek připadly bratru mladšímu), sobě ponechavši pouze Loukovec. Dne 23. června František Arnošt z Valdštejna za hláholu trub a zvonů se ujal panování; máti jeho již přítomna nebyla. Otcové kapucíni oddaně vítali nového patrona, ale brzy vzpomínali na vládu odešlé své „mateře“; roční almužna, kterou jim hrabě 10. srpna vykázal, zmenšena byla zas na míru původní, co jim r. 1723 hraběnka přidala, bylo škrtnuto.

Od té doby už někdejší své paní nespátřili. A s koncem její vlády se vlastně chýlil i její život, třeba nebyla věku pokročilého, ale již sklíčena chorobou, která se vracela. Síly její tělesné udržovala především síla duševní, rozněcovaná stále působením P. Jana Marie. Ale ten, stařeček 79letý zemřel r. 1728, a tím padla i její podpora. Pověst spravedlivého ho dlouho přežila; předpověděl prý — svědčí později písař arcibiskupský — nejen chvíle své smrti, anobř i den, kdy paní jeho za ním bude následovati.

Nepřečkala ho dlouho. K nemoci její, vodnatelnosti, přidružila se růže v levé noze, jež uvrhla ji od počátku r. 1728 na Komorním Hrádku na lože; tam ošetřovalo ji 5 panen sv. Alžběty a noví zpovědníci P. Sabinus a P. Mauric Viškovský.

Kdož milovali paní svou, již se báli, že jí tu dlouho nebude. Nebot znamení smrti rodu Valdštejnského se již ohlásilo; na starém náhrobku v chrámě choce-radském se objevily kapky potu. Hraběnka, tušíc svůj konec, zaslíbila se v ten čas sv. Prokopu — ležít klášter jeho vedle tohoto panství — aby jí byl průvodcem do věčnosti; i modlila se k němu a uložila pak vikáři choce-radskému, aby se postaral o důstojnou oslavu svátku tohoto patrona z celého zboží; cítilc pak rostoucí slabost, přijala z rukou jeho poslední pomazání.

Toho dne 4. července po půlnoci se vzbudila a s velikou zkroušeností zpoví-dala a přijímala, potom se modlila (jak v nemoci činila ráno i večer podle slibu) k svaté léčitelce Valburze, a užila kapky jejího balsamu v posvátné vodě sázavské, zbývala v lahvičce právě kapka poslední. Oznamil jí pak lékař, že zánět jest již beznadějný, i prosila zpovědníka, aby se modlil s ní a dodával jí posily, a tak, odevzdána do vůle boží, setrvala do rána. Po hodině sedmé P. Sabinus, zname-naje, že se blíží poslední chvíle, rozloučil se s ní jménem všeho řádu, slibuje věčnou vděčnost za to, co pro ně učinila, a prose za odpuštění, v čem jí kdy zarmoutili. Odpověděla: „I já jsem vás kolikrát zarmoutila, odpusťte mi“. Podobně se s ní plačky loučily panny alžbětinky a starý sluha Jan; z příbuzenstva byla přítomna jen hraběnka Götzova. Hraběnka pak odprošujíc všechny, komu ublížila, odpouštěla také vinníkům svým, prosíc zpovědníka, aby veřejně ohlásil. Potom na jeho vy-zvání vzbudila zkroušenou lítost, přijala plnomocné odpuštění a líbajíc podaný kříž, zavřela oči. Po chvíli opět prozřela a tak tiše zesnula po 8. hodině ranní. Bylo jí teprve 39 let.

V tu chvíli právě veliké zástupy pobožných na Sázavě se modlily za svou patronku a dobroditelku, a když se rozneslo, že již opustila svět, srdečně zaplakali.

Jak paní si za života přála, nepřevlékali ani neumývali jejího těla, nýbrž při-oděli ji hábitem kapucínským a hlavu závojem alžbětinským, a tak vložili do rakve. Do večera spočívala ve své ložnici, pak zanesli ji do oratoře, kde vykro-pena vikářem z Choce-rad. 5. července se dály v kapli zámecké bohoslužby, k nimž přibyli 2 piaristé z Kosmonos a 2 františkáni z Hájku, rekvie zpíval vikář, záslibnou mši četl piaristický rektor. Večer se potom hnul pohřební průvod ku Praze; v Mnichovicích po 11. hod. v noci vyšli mu duchovní i celá obec se světly a za bití zvonů vstříc a doprovodili až za městečko. Ráno 6. července k páté hodině dovezena rakev do Prahy na Hradčany a tam pohřbena tiše v hrobce kapucínské, jak si nebožka byla vyprosila.

V tu noc, než dokonala, i jiné znamení se prý ukázalo v zámku Hradiš-ském. Slyšeli hlas zvonku, jakoby na mši zvonil; slyšel i sám syn hrabě František Arnošt.

Provinciál kapucínský nařídil ihned za spásu zesnulé trojí pobožnost po celé provincii, a sama nebožka poručila v závěti své 6000 zl., aby každý z 30 klášterů dostal po 200 zl. a tolikéž mší za ni obětoval.

Vzpomínali poddaní i bratři řeholní, zvláště na Hradištsku. Jinak bylo jim za panování Františka Arnošta, jenž nechodil v šlépějích matčiných. Ale po letech nastal i u něho obrat a sám vstoupil aspoň do III. řádu sv. Františka a zemřel 13. září 1748 jako kapucín. R. 1760 následoval jej i mladší bratr, pán hruboskalský, přijav přímo hábit kapucínský a jako br. Jan 2. února 1770 v řádu zemřel. Tenkrátě jistě radostí v nebesích se chvělo srdce „matky kapucínů“.

FR. TISCHER

O NÁBOŽENSKÉM HNUTÍ NA OPOČENSKU ROKU 1732

Ke vzniku hnutí náboženského na Opočensku r. 1732 značný vliv měly zásady kazatele církve ve Velkém Hennersdorfu Jana Liberdy, které kořeny zapustily hlavně donesenými knihami jeho, z nichž zvláště se rozšířily mezi lidem věroučné „Pravidélko Hennersdorfské“ a zpěvník „Harfa na hoře Sion znějící“, jak dosavadní badání nesporně zjistilo. Knihy samy o sobě by ovšem nebyly mohly rozpoutati vzpouru proti stávajícím poměrům, kdyby jejich rozšiřování nebylo podporováno živým slovem těch, kteří je tajně do Čech donášeli. Emisaři to byli, kteří udržovali mezi tajnými souvěrci v Čechách naději na pomoc krále pruského, a to nejen morální, ale i podle potřeby vojenskou, která jim ke svobodě náboženské aneb kdyby ji císař povoliti nechtěl, alespoň k emigraci po příkladu emigrantů solnohradských dopomoci měla.

K propuknutí bouře samé jistě značně přispěla zpráva, že kazatel Jan Liberda v Postupimi dne 30. srpna 1732 v čele deputace emigrantů českých z Velkého Hennersdorfu přijat byl ve slyšení králem pruským Bedřichem Vilémem I. a jemu pomoc pro tajné souvěrce v Čechách přislíbena. Zpráva o tomto slyšení — dle ústního vypravování emigrantů českých z Velkého Hennersdorfu pro tajné souvěrce české tak příznivém — rozšířila se záhy také písemně po Čechách, jmenovitě koloval v domech tajných evangelíků na Opočensku výpis z dopisu Liberdova o slyšení jeho v Postupimi do V. Hennersdorfu zasláného, pořizovaný emigrantem Jiřikem Mojžíšem, který Václav Javůrek z V. Hennersdorfu do Šestajovic přinesl, kde v domě Jana Javůrka dne 24. října 1732 nalezen a zabaven byl.

Liberda ve zmíněném dopisu psal, že na cestě z Halle do Berlína přišel do Postupimi, neboť se dověděl, že král pruský Bedřich Vilém I. tam prodléval. V bráně městské musel oznámiti účel svého příchodu do Postupimi, že chce totiž požádati o slyšení u krále. K bráně přišel potom jeden z důstojníků, který jej vyzval, aby hned ke králi šel. Šel tedy a králi se představil. Rozmlouvatí s králem v této chvíli nemohl, poněvadž král byl vojenskými záležitostmi zaneprázdněn. Odešel proto bez meškání, když již králi jeho jméno bylo oznámeno a chystal pro krále memoriál s historií o utlačování lidu českého pro náboženství v přítomném čase. Druhého dne jel král do Berlína, kam jej i Liberda následoval. Tam sdělil mu

probošt (Jan Arnošt Schubert), který byl učitelem náboženství královské princezny, že k němu přišla královna se zprávou, že král memoriál o pronásledování lidu českého pro náboženství dostal, jenž vzbudil jeho velký zájem. V Berlíně mohli tři z deputovaných s králem promluvit, který jim poručil, aby se do Postupimi odebrali, kde chtěl s nimi důkladněji promluvit, poněvadž měl v Berlíně k tomu málo času. V Postupimi se všichni deputovaní ke králi dostavili a dosti dlouho s ním mluvili. Král jim zapověděl, aby nikomu nesvěřovali, co s nimi mluvil, podle jehož poručení se zachovali. Liberda povzbuzoval proto emigranty Hennersdorfské k vytrvalosti v naději, že Bůh jim a milému lidu českému milostí svou pomáhati bude.¹⁾

Možno tedy Liberdu pokládati za intelektuálního původce bouře opočenské. Za vlastního původce hnutí pokládán emigrant Jan Moc, rodák opočenský, absolvovaný bohoslovec, jemuž byl list propustný ku svěcení na kněze odepřen, pročež na kněze vysvěcen nebyl, nýbrž vstoupil do služeb misionáře kraje královéhradeckého P. Matěje Třebického T. J., v nichž dvě léta setrval. Po této době oženil se v Opočně, prchl do Saska, kde odpadl od víry katolické a podnikal odtud třikráte do roka jako emisař obchůzky po krajině opočenské, kde z dřívější své zkušenosti krajinu i lid dobře znal, a lidi stejného smýšlení v bludu nejen převrácenými řečmi potvrzoval, ale i horlivě povzbuzoval, aby se veřejně o povolení svobody náboženské pokusili. Byl na svých tajných pochůzkách velmi obezřelý a obratný a znamenitě se dovedl skrývat, takže bylo obtížné jej při některém podnikání dopadnouti. Sám veřejně nikdy nevystupoval, nýbrž za zástupce svého používal Matěje Tauce, bývalého učitele meziříčského, který, pro odůvodněné podezření z kacírství místa učitelského zbaven, zahradničil v Rohenicích. Matěj Tauc pokládán současnou tradicí za původce listu krále pruského — nebyl-li i v tom inspirátorem jeho Jan Moc — napsaného poddaným opočenským písmem zlatým, v němž byli povzbuzováni, aby trvali na žádosti své o povolení svobodného vykonávání evangelické bratrské víry s ujištěním o vojenské pomoci krále pruského, kdyby se jim to však nikterak nepovedlo, konejšeni ujištěním, že bude jim poskytnuta možnost vystěhovati se do země pruské, kde je král chtěl opatřiti všemi časnými potřebami, jakých se vystěhovalcům solnohradským dostalo. Těmito zprávami emisary ústně pronášenými a předstíranými doklady písemnými dotvrzovanými, z nichž autentičnost listu krále pruského není možno prokázati, svedeni, posílení klamnými nadějemi a sliby nerozumných horlivců z Velkého Hennersdorfu do Čech přicházejících odvážili se poddaní opočenští žádosti v tehdejší době ne-

---

¹⁾ Příloha I.

slýchané o svobodu náboženskou s podotknutím, kdyby jim vyhověno nebylo, že se horšího odvážiti chtějí.

Poddaní opočenští horlivě živili klamné naděje své na tajných schůzkách náboženských, které konány nejvíce u Václava Klance v Meziříčí, Matěje Tauce v Rohenicích a chalupníka Mikuláše Jakla v Slavětíně. V Slavětíně sice nebyli při schůzkách dopadeni, za to však tam nalezeno značně mnoho knih kacířských, převahou Liberdových.

Náboženská bouře sama vznikla v Meziříčí. Když 14. září 1732 ve vesnici Meziříčí — kde byla fara katolická — na služby boží se sezvánělo, šel kaplan po třetím zvonění do kostela, nenalezl tam kromě několika žen nikoho. Počkal půl hodiny, až by se sešli, ale nikdo již nepřicházel. Příčiny této neúčasti se nemohl doptati. Konečně vyšel z kostela, vešel do domku, jenž se nacházel nablízku, kde našel četné osadníky ve světnici shromážděné, kterých se tázal, proč nejdou do kostela, ač již odzvoněno. Shromáždění však mu odpověděli, aby se jen odtud klidil, je-li mu život drahý. Kaplan odebral se k faráři, který churavěl, jemuž událost tuto oznámil. Farář šel na to sám do naznačeného domku, kde zpronevěřilí osadníci byli shromážděni, aby je napomenul a se otázel, jakou to schůzku konají a proč k službám božím se nedostavili. Shromáždění však mu odpověděli, aby se jen se svými službami božími a falešným učením klidil, že budou míti jiného správce duchovního, který jim bezpečnější cestu ke spasení ukáže. Farář na to odešel a regenta panství o události zpravil. Druhého dne [15. září] dostavili se zpronevěřilí osadníci meziříčtí na zámek Opočen žádající slyšení u svého pána dědičného Rudolfa hraběte Colloredo, který jim dal oznámiti, aby přání svá regentu panství přednesli. Zástup však se nechtěl tímto vzkazem spokojiti žádaje, aby před hraběte předpuštěn byl. Když hrabě přání jejich vyhověl, tu jeden z nich jménem celého zástupu přítomných i nepřítomných takto k hraběti promluvil: Ješto každý člověk nejprve pečovati má, aby pravou víru poznal a ji vyznáváje spasen býti mohl, oni však jasně poznali, že víra, kterou posud vyznávali od starobylé pravé víry a čistého slova božího se liší, proto pečujíce o spásu duší svých a nechtějíce věrolomni býti Pánu svému, pro tuto víru svou po příkladu mnohých do cizí země, kde pravá víra se vyznává a čisté slovo boží káže, odejítí hodlají, dříve však ještě chtěli se pokusiti, zda by u svého pána dědičného dovolení docílili, aby svým nákladem si kostel vystavěli a v něm svobodně náboženství své v jednotě bratrské víry a čistého slova božího, v němž i předkové jejich zemřeli, vyznávati a kazatele neporušeného slova božího sobě chovati mohli s tím doložením, že nejsou osamoceni, ale podobně smýšlejících jest veliké množství nejen na panství opočenském, ale i na všech okolních panstvích, ba v celých Čechách. Hrabě Col-

loredo s velkým pohnutím myslí k nim přísnými slovy promluvil s hrozbou trestu, kdyby od své přehálené a neslýchané žádosti upustiti nechtěli. Zástup však jednomyslně prohlásil, že všichni jsou hotovi za víru svou nejen statky a zdraví, ale i život obětovati, aniž dříve zámek a komnatu tuto opustiti, pokud slibu o splnění žádosti své neobdrželi. Hrabě pozoroval rozkvašenou mysl zástupu a z obavy, aby se skutku nebezpečnějšího neodvážili, jim odpověděl, aby se v pokoji domů odebrali, že bude o jejich žádosti — která jest velikého dosahu — uvažovati, poněvadž není v jeho moci jim svobodu náboženskou povoliti, aby jen měli strpení, že žádost jejich na místě příslušném k vyřízení předloží.

O události zpravil hrabě bez prodlení krajský úřad ve Velkém Barchově, sám pak se odebral do Prahy, aby sobě u král. místodržitelství potřebnou direktivu vyžádal.

Fantastické přemlouvání emisaře Jana Moce neslo nyní ovoce, neboť nejen meziříčtí, ale i značné množství poddaných na panství opočenském ve vesnicích Rohenicích, Šestajovicích, Slavětíně, Jílovicích a Jenkovicích za vedení bývalého učitele meziříčského Matěje Tauce, k němuž se připojil i mlynář Václav Čejka a myslivec Mikuláš Pancfř, domáhali se povolení ke svobodnému vykonávání víry evangelické bratrské.

Dne 16. září 1732 přišla na zámek Opočen deputace sedláků jenkovských a meziříčských s Matějem Taucem v čele, kde předložili v kanceláři vrchnostenské písemní žádost či memoriál o povolení k vyznávání víry evangelické bratrské, jako to byli ústně již předešlého dne meziříčtí učinili.

Veliká nedočkavost zmocňovala se poddaných opočenských, kteří hned v domech a pod širým nebem tajné schůzky náboženské konali, své písničky kacířské zpívali v plném shromáždění a planými nadějemi k vytrvalosti ve svém nezřízeném předsevzetí se povzbuzovali, a to s takovým výsledkem, že zanechávali polní práce a zahálce se oddávali, ba odvažovali se i do kostela meziříčského vniknouti a tam beze všeho ohledu a nedbajíce napomínání faráře i kaplana k pohoršení osadníků katolických své písně kacířské zpívali. Této své domnělé svobody však jenom krátce užili, neboť na vyšších místech pomýšlelo se již na vojenské potlačení hrozivě ze vzrůstajícího hnutí.

Dne 18. září 1732 dorazily do Meziříče dvě setniny vojska, jedna jízdní a jedna pěší, obklíčily vesnici, kdy se toho obyvatelé nejméně nadáli, a odvezly spoutané poddané na četných vozech pod silnou stráž vojenskou na zámek Opočen; i do Opočna a Rohenic položeno po setnině vojska, které pak do ostatních vesnic podle potřeby posíláno.

Ještě téhož dne [18. září] přijel na zámek Opočen krajský hejtman Krištof

Voračický z Paběnic a o několik dní později (21. září) dva vyšetřující komisaři od apelačního soudu, radové Václav Josef Oudrčský z Oudrče a Jan Václav Řehák, kteří delší čas s výslechy uvězněných ztrávili, shledavše, že v předsevzetí svém jsou zatvrzelí a bludu svého i pod ztrátou hrdla se přidržovali. Uvěznění byli z velké části lidé na celém panství nejmohovitější. Ježto počet uvězněných se množil, byli 22. října 1732 rozvezeni do vězení po sousedních městech Hradci Králové, Jaroměři, Bydžově, Novém Městě nad Methují, Trutnově a Jičíně.

Původce a inspirátor hnutí, emisař Jan Moc tentokrát opět vyvázl, obrátiv se do Saska, hledal pak útočiště v Polsku, ale odevšad vypuzen, obrátil se do Uher. Jeho zástupce na Opočensku, Matěj Tauc, uvězněn prozatím s hlavními spoluvinníky v městské věži královéhradecké. Na uprchlé původce hnutí, emigranty Jiříka Urbana, Lukáše Piksu, Jana Moce a Jiříka Mojžíše, vydán dne 2. října 1732 otevřený patent po kraji královéhradeckém k jejich sthání a uvěznění.²⁾ Matěj Tauc vydal — byv okolnostmi donucen — komisařům od apelačního soudu seznam zbloudilých poddaných, počtem 500 osob a z písně tehdejší složené vycházelo na jevo, že do tisíce osob do bratrstva toho — jak se sami přívrženci jeho nazývali — náleželo.

Zajímavá zpráva, která ovšem vyžaduje ještě potvrzení v dalším badání, pravila, že pět set uprchlíků z království českého, kteří krále pruského za ochranu chtěli žádati, nebylo k němu připuštěno, nýbrž král, seznav jejich žádost a tu důležitou okolnost, že bez dovolení císařova a svých pánů dědičných ze země odešli, poručil svému generálu, aby je jakožto neposlušné poddané císaře i pánů dědičných, věrolomné Bohu a církvi, ze země pruské vojskem vyvésti dal a zakázal jim, aby se pod trestem ztráty hrdla do Pruska a ostatních zemí krále pruského neopovážili vrátiti, z nichž někteří se domů vrátili, jiní, obávající se vrchností svých, v rozličných zemích mimo Čechy se zdržovali, očekávající, že poměry pro ně se zlepší.

Náboženské hnutí na Opočensku vzbudilo pozornost na místech nejvyšších. Již 1. října 1732 dotazoval se na ně arcibiskupa pražského Daniela Josefa Mayera z Mayernu nuncius apoštolský z Vídně. Nepříznivá zpráva, které se nuncius doslechl o poddaných opočenských, kteří se odbojně svobody náboženské dožadovali, tak psal arcibiskup 7. října 1732 nunciovi, také arcibiskupa poděsila, ač z počátku se jen z doslechu o ní dověděl, když však se potvrdila tato zpráva vysláním komisařů soudu apelačního z nařízení král. místodržitelství, zalekl se i arcibiskup tohoto zla, které mohlo velké zmatky způsobiti ve veřejném pořádku. Když nedostal o tomto nebezpečném hnutí ani od král. místodržitelství, ani od biskupa královéhradeckého

²⁾ Příloha II.

žádné zprávy, umínil si ji vyžádati od biskupa diecesního, aby ji co nejrychleji nunciiovi sdělití mohl. Zatím, než by ho autentická zpráva došla, sděloval nunciiovi, že na panství opočenském v minulém měsíci září kolem sta poddaných uvězněno pro vzpouru při domáhání se svobody náboženské a vyslýchání také pro vzpouru proti pánu dědičnému a moci světské. K potlačení vzpoury bylo povoláno z okolních posádek vojsko. Při prohlídce příbytků uvězněných poddaných nalezeno veliké množství knih kacířských. Náčelníci a vůdcové vzpoury uprchli a vydán na jejich dopadení krajským hejtmanstvím patent s popisem osob. V arcidiecesi pražské takto se postupuje proti kacířství: Když někdo z kacířství podezřelý aneb v kacířství samém dopaden světské mocí udán a zatčen, světský soudce koná všeobecný výslech a ten prostřednictvím král. apelačního soudu zároveň s knihami neb jinými corpora delicti sdělí konsistoři pražské, která nařídí výslech komisary z vikářů venkovských a jiných osob světských. Po výslechu a provedeném procesu vynese konsistoř rozsudek a sdělí jej král. apelačnímu soudu, takže o blaho duše stará se biskup, o trest časný soudce světský, kterýžto postup určen král. pragmatikou z r. 1721 za předchůdce arcibiskupova Ferdinanda hrab. Khünburka. Arcibiskup očekával odpověď od svého sufragána, zdali se proti kacířství v diecesi královéhradecké stejným způsobem pokračuje.

Arcibiskup obrátil se téhož dne na biskupa královéhradeckého Mořice vévodu Saského o autentickou zprávu o náboženském hnutí opočenském, poněvadž sám nuncius u dvora císařského se již o hnutí tomto dověděl a arcibiskupa o informaci požádal. I očekával arcibiskup rychlou informaci svého sufragána tím spíše, poněvadž náleží k povinností jeho jako metropolity, aby kacířství ani ze vzdálených zemí, tím spíše pak z blízka, ze sousední diecese do arcidiecese vniknutí nemohlo. Očekával též podrobnější zprávu o hnutí, zda se týká hlavně náboženství nebo pouze veřejných, politických, časných a vrchnostenských poměrů, zda byl zaveden proces církevní, zda moc světská koná výslechy dle král. pragmatiky z r. 1721.

Biskup Mořic vévoda Saský obdržel dopis arcibiskupův 10. října 1732 v Chrasti, i sděluje arcibiskupovi 12. října, že nebyla planou zpráva o náboženském hnutí na Opočensku, kde misionáři velmi horlivě působili, ale on sám i konsistoř jeho nic neobmeškali z toho, což povinnost jim ukládala při vypuknutí tak nebezpečného hnutí, nýbrž i vyžádali si k udržení veřejného pořádku pomoci světské, takže vojsko a komisaři soudu apelačního byli vysláni. Zprávu o hnutí slíbil biskup podati přímo nunciiovi apoštolskému do Vídně. Hnutí opočenské, tak zpravoval biskup dále, jest hlavně hnutím náboženským a jen částečně se týká též časných poměrů veřejných, politických a vrchnostenských, z církevní strany nebylo přistoupeno k výslechům, nýbrž výslechy koná moc světská, které nebyly ještě konsistoři

biskupské sděleny, aby mohla zavést proces církevní podle král. pragmatiky z r. 1721. Biskup hleděl zabrániti škodě, která náboženství a veřejnému pokoji hrozila, veškerým úsilím staraje se, aby ze sousedství nemohlo se kacířství šířiti do jeho diecese.

Dopis biskupův arcibiskupa Mayera neuspokojil, neboť stěžoval si 13. října nunciiovi do jednání biskupa královéhradeckého, že jenom povrchní zprávu mu o hnutí opočenském podal, vlastně však dosti zřejmými slovy docela podati odepřel, ač jemu jakožto metropolitovi moc náleží, zvláště v tak nebezpečných případech, kde jde o škodu náboženství a nebezpečí pro veřejný pořádek, informace od sufragána svého si vyžádati.

I sám císař Karel VI. obrátil se vlastnoručním dopisem z 5. listopadu 1732 na arcibiskupa o zprávu o náboženském hnutí opočenském a stavu náboženství katolického v království českém, kde zvláště dle informací císaře došlých v diecesi královéhradecké duchovenstvo horlivost v hlásání nauky náboženské na jevo nedávalo a životem svým pohoršení působilo. Hlavním úkolem zůstávalo, aby se odpomáhalo nedostatku far zakládáním nových far z prostředků solní pokladny, k čemuž i císař sám chtěl přispívati, na které fary měli dosazováni býti schopní a příkladní faráři, aby se zlo z kořene vyvrátilo a již uchytiti nemohlo, a tak hned v začátcích se pomoc vyhledala, poněvadž v náboženských otázkách třeba s láskou a poučováním pokračovati, nikoliv mocí a násilím. Ježto nezřídka s náboženskými otázkami souvisí i otázky světské, jest třeba, aby obojí moc svorně a ve srozumění pokračovala, poněvadž na spolupůsobení moci duchovní a světské blaho obecné založeno jest, žádal císař za zprávu, jak se v nápravě poměrů náboženských pokračuje a pokračovati hodlá, a za návrh, aby nebezpečným nepokojům náboženským v nynější době i pro budoucnost zabráněno býti mohlo, čemuž i světské úřady napomáhati mají.³⁾

Arcibiskup podal 8. listopadu 1732 císaři obšírnou zprávu o stavu náboženství v arcidiecesi pražské, o příčinách šíření se kacířství a o prostředcích k odpomoci.

Tajné kacířství — tak praví arcibiskup ve své zprávě — rozšířeno jest hlavně v městech pražských a na venkově v krajích čáslavském, kouřimském, chrudimském a mladoboleslavském, příkladem uváděje bouře selské na panstvích červeno-pečeckém a malešovském, které měly částečně pozadí náboženské, neboť tam přívrženci kacířství nalezeni. Stálá duchovní správa pěstovala pilné katechisování, v čemž podporována častým konáním misí, které od postního času až do svátku Nejsv. Trojice se konávaly, nejvíce v odlehlých vesnicích. Kacířství udržovalo

³⁾ Příloha III.

se nejhrouževnatěji v místech odlehlých a hornatých, kde lid čtení knih nesmírně milovný, knihy luteránské a jiných sektářů nekatolickými emisary, kteří čas od času po Čechách se potulovali, nejen sám horlivě četl, ale i jiným předčítal a je v bludu posiloval. Arcibiskup — aby čtení kacířských knih postupem času bylo odstraněno — dával tisknouti v řeči české i německé katolické knihy, zejména katechismy a duchovní čtení, které duchovní správcové a misionáři za kacířské vyměňovali aneb lidu rozdávali, a to zvláště v krajích, kde kacířství shledáno. Udržování kacířství živila i ta okolnost, že vrchnosti a jejich úředníci nedbali řádně císařských patentů o vykořenění kacířství, zvláště patentu z 18. prosince 1725, a duchovní moc ne příliš horlivě ve vykonávání dohledu na náboženský život poddaných podporovali, takže se stávalo, že pro špatnou podporu úředníků a průtahy spoluvinníci osob kacířských mohli včasné uprchnouti, ale také uvěznění již pro kacířství nežli výslech před soudem světským započítati mohl, často na útěk se dávali a bez napravení a v bludu umírali. Hospodáři, zvláště v městech pražských dítky své a čeládku neposílali na kázání a křesťanská cvičení, která pak navštěvovala hostince i za služeb božích otevřeně. Mnoho zla způsobili také potulní písničkáři, jejichž náboženské vyznání nebylo ani možno zjistiti, světskými i duchovními písničkami, v nichž často vybásněné události a pohoršlivé případy vypravovali. Písničky tyto nebyly podrobeny cenzuře a zvláště o slavnostech církevních, poutích a posvíceních u kostelů na veřejné ulici ve velkém množství na prodej vykládány, ano i zpívány, aby tím většího odbytu docílily. Dozor nad vykonáváním náboženských povinností, zvláště zpovědi velikonoční, duchovním správcům znemožňován, čímž se snadno stávalo, že kacířští predikanti ze sousedních zemí, zvláště Saska a Lužice, ano i z Uher do měst pražských, a to nejvíce na Nové město přicházeli, kde je měšťané do domů svých přijímali, schovávali a nad jejich bezpečností bděli. Predikanti tito pořádali pak nočního času v odlehlých zahradách tajné náboženské schůzky, při nichž lidu shromážděnému kacířskou večeří pod obojí podávali. Touto agitací sváděli neuvědomělý lid, zvláště lehkověrné starce k pokrytectví, namlouvajíce jim, že mohou zevně po katolicku žíti, jen když v srdci zůstanou vůře evangelické oddáni a při příležitosti večeří pod obojí přijímati budou, kterýmižto podvratnými zásadami lid do svých tenat lákali. Zlé účinky objevovaly se také pro nedostatek horlivých a nábožensky vzdělaných učitelů, které vrchnosti bez dorozumění se správcem duchovním přijímali, kteří mnohdy nezkušení a nezpůsobili byli. Také tvrdé nakládání s poddanými ve věcech manželských, zvláště odpírání souhlasu k sňatku manželskému, některými vrchnostmi prováděné, působilo zhoubně na smýšlení poddaných. Snoubenci nemohouce dojíti souhlasu k uzavření řádného manželství, nechtějíce za žádnou cenu od sňatku

upustiti, do zemí kacířských prchali a od víry katolické odpadali, odkud pak prostřednictvím emisařů příbuzné své za sebou k emigraci a odpadu lákali.

Nejvydatnější pomoci proti šíření se kacířství poskytuje stálá duchovní správa a zřizování nových far, které z velkého počtu 2000 nepřízní času na polovici klesly, ač od času arcibiskupa Arnošta hr. Harracha na sněmech stále o zřizování far se jednalo, než k uskutečnění nedocházelo pro nedostatek peněžních prostředků, neboť farní pokladna nestačila, patronové pak nechtěli svá svěřenství zatížit a statky znehodnotit přijímáním nových břemen, ač statek s právem patronátním o 200 kop českých výše byl ceněn a patron měl nárok na třetinu pozůstalosti beneficiátovy. Jmění kostelní, které nezřídka na výživu faráře přispívalo, nalézalo se ve správě patronů, kteří mnohdy podle vlastní libovůle bez svolení konsistoře s ním nakládali, proti výslovnému znění pragmatiky císařovy z 9. října 1724, která pravila, že, kdyby zádušní peníze patron sám pro sebe si vypůjčiti chtěl, nemá se tak nikdy státi bez vědomí biskupa neb jeho konsistoře. Rozmáhání kacířství čelilo by se velice pořádáním pravidelných misí po venkově ku pomoci a podpoře stálé duchovní správy a vikářů, jimiž by zjištěné nedostatky mohly k nápravě přivedeny býti, avšak nelze nalézt pramene, z kterého by se na ně náklad mohl vésti, leč solní pokladnu neb dobrovolný příspěvek od stavů zemských.

I v dopisu nunciovi do Vídně z 12. listopadu 1732 za hlavní příčinu šíření se kacířství v Čechách, které z prvků staré víry bratrské a luteranské pozůstávalo, pokládal arcibiskup Mayer, že v některých farnostech vesnice a samoty tak osamocené, nepřístupné a roztroušené jsou, že farář nestačí zameziti tajných schůzek, které nekatoličtí emisaři co nejtajněji svolávají, při nichž večeri pod obojí podávají bez rozdílu času a místa v chatrčích a lesích, jak ve dne tak v noci, při nichž lid k přetvářce vybízejí. Jest tedy nejvyšší potřebou mimo správce duchovní vyslati do venkovských krajů, zvláště odlehlých, misionáře, kteří by svojí prací duchovní správy podporovali.

*

Poddaní opočenští byli ku práci na šancích odsouzeni a byli v říjnu 1734 do Prahy dopraveni. Počet jejich byl 33, z nichž umístěno 22 ve strážnici na šanci mariánské, a to: Matěj Kupka, zahradník z Jílovic, Mikuláš Pancír, myslivec panský z Jenkovic, Václav Glantz z Meziříčí, Mikuláš Jakl, sedlák ze Slavětína, Jan Hovorka, chalupník z Jenkovic, Jan Hrubý, sedlák z Jenkovic, Mikuláš Šafář, zahradník z Rohenic, Jan Javůrek z Šestovic, Jakub Jakl, zahradník ze Slavětína, Václav Čejka, mlynář z Nového Města, Václav Javůrek z Šestovic, Jan Franc, chalupník z Meziříčí, Tobiaš Němeček, Matěj Tauc, zahradník z Rohenic, Mikuláš Schwarz, chalupník z Rohenic, Mikuláš Jakl, chalupník ze Slavětína, Matěj Hla-

váček, chalupník a Jan Hlaváček, sedlák z Jenkovic, Matěj Kupka, sedlák ze Slavětína, Václav Horák, sedlák z Jílovic, Jan Franc, chalupník z Roztok, Jan Vaněček, sedlák z Meziříčí.

Ostatní, počtem 11 umístěni v lazaretu za branou poříčskou, a to: Jiří Reichert, chalupník z Rohenic, Jan Leyfer, kovář ze Slavětína, Jan Sviták, chalupník z Jenkovic, Václav Zvoníček, sedlák ze Slavětína, Jan Hubáček, rychtář a sedlák z Meziříčí, Jan Němeček, chalupník z Šestovic, Jan Hlaváček, sedlák z Bolehoště, Jan Jiří Bartoš, zahradník z Králové Lhoty, Václav Lacina, zahradník z Králové Lhoty a Jan Volný, ovčák ze Zárybnice na Chlumecku.

Král. místodržitelství žádalo 24. září 1734 arcibiskupa Jana Mořice hr. Manderseida, aby uvězněné poddané opočenské v strážnici na baště mariánské vyučovati dal ve víře katolické a dovolil, by v neděle a svátky na služby boží ke kapucínům na Hradčanech choditi směli pod vojenským dohledem; v lazaretu za branou poříčskou staral se o služby boží pro vězně administrátor tamní Vodička.

Když byli podle zpráv faráře u sv. Petra na Poříčí křížovníka Jana Alexandra Malce z 5. ledna 1735 a sakristána u sv. Víta Bohumila Stehlíka z 18. ledna 1735 od bludu kacířství rozhřešeni a žádosti o propuštění ke král. místodržitelství 18. ledna 1735 a arcibiskupovi 21. února 1735 podali, v nichž dokládali, kterak pro své poblouzení a provinění proti víře katolické skrze podvod lidí nepravých do velikých úzkostí a vězení uvedeni, v němž 28 měsíců prodlévati nucení a manželky své a děti i živnosti, z nichž kontribuci platiti povinni jsou, v nynějších těžkých časích zanechati museli, takže živnosti jejich v nic uvedeny a ke zkáze přivedeny byly, nadešla doba jejich propuštění z vězení.

Císař Karel VI. listem z 11. října 1735 odpustil uvězněným poddaným opočenským zbytek trestu, načež podle výnosu české kanceláře ze dne 24. října 1735 na svobodu propuštěni byli; ovšem návrat jejich do církve katolické nebyl upřímný, jak se jasně objevilo r. 1742.

Literatura. Klugar, Katechismus (1746) str. 785—877. — Rezek, Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách str. 78—85. — Volf, Soupis nekatolíků panství opočenského z r. 1742 (Příspěvek k bouři opočenské r. 1732) VKČSN 1908 č. IV. — G. A. Skalský, Exulantenprediger Johann Liberda (1911). — J. V. Šimák, Několik dokladů k bouři opočenské r. 1732, VČA XXVI.

Předcházející článek založen na původních zprávách archivu arcibiskupského v Praze, zvláště na zprávách Frant. Ignáce Schertzera, děkana vysokomýtského a vikáře půlkraje chrudimského (příl. č. IV) a Josefa Štřelského, faráře v Osicích u Pardubic (příl. č. V).

PŘÍLOHY.

I.

Latinský překlad (misionáře Antonína Koniáše) dopisu kazatele Jana Liberdy z Berlína do V. Hengersdorfu poslaného a ve výtahu emisaře Jiříka Mojžíše Václavem Javůrkem na Opočensko přineseného, který 14. října 1732 u Jana Javůrka v Šestajovicích nalezen a zabaven byl.

Omnibus fratribus in Christo Jesu, Domino nostro. Dominus Jesus consolans corda vestra et adaugens in vobis fidem omnipotentis, benigni et veracis Dei et confortans vos in immutabilibus promissionibus suis, prout et in charitate et amore sui super omnia et in amore cuiusvis proximi, praecipue vero in dilectione mutua propter gratiam, cuius participes estis, et propter thesaurum coelestem sancti et infallibilis Evangelii, in quo habetis conversationem, item in cordiali dilectione proximi sicut sui ipsius, et in spe omnium vobis revelatorum bonorum et thesauris in Christo repositis, ad suam aeternam laudem et gloriam. Amen. Qui charitatem habet dicat: Amen, qui spem habet dicat: Amen. Ergo Amen, Alleluja in Christo Domino dilectissimi fratres et sorores. Obligamur Domino Deo gratias referre, pro hac gratia, qua nos dignatus est in itinere nostro et proposito, ipse benignissimus et clementissimus Pater dirigere et iter nobis praebere et in via mediare. Sit nomen eius benedictum ex hoc nunc et usque ad saeculum. Cum perexissem Halla Berlinum, perveni Potzdamum, inaudiivi enim ibi regem esse, debui equidem in porta civitatis pateri, quod ad regem progrediar. Mox igitur unus militarium officialium ad me venit ad portam mihique dixit, ut me actutum ad regem conferrem. Ivi eique me ostendi, nihilominus tunc temporis ei loqui non potui, quia aliis laboribus cum militia occupatus fuerat. Sine mora igitur abivi, cum iam nomen meum regi innotuisset, et praeparavi memoriale et historiam de moderna persecutione gentis boemae. Die subsequa perexit rex Berlinum, quem et ego secutus sum. Ibi informatus sum a quodam praeposito, qui principissam regiam examinavit et ad Coenam Domini disposuit, quomodo ad hunc praepositum regina venerit eique recensuerit: Regem accepisse memoriale ratione persecutionis Boemorum remque hanc sibi vehementer cordi sumpsisse. Deinde tres cum eo locuti sunt, qui ipsis praecepit, ut progredierent Potzdamum, se ibi velle pluribus illis loqui, ibinamque ei tempus minime suffecit. Potzdami autem omnes coram eo comparere debuimus et satis diu illi colloquebamur, ille vero nobis prohibuit, ne ullibi revelaremus ea, quae nobiscum locutus est, quod et facimus. Quapropter dilectissimi fratres confidite, quod Dominus Deus nos et nostram dilectam gentem boeam clementer iuvare dignabitur et orate pro nobis pariter, ut Deus nos ulterius iuvare dignetur, ut nomen eius Sanctissimum ob hoc benedicere possimus. Hic usque ad 8 Septembris nos adhuc commorari oportet, idcirco nos hac hebdomada non expectate. Actu nobis submiserunt Isaiam Prophetam, cap. 49 a v. 7 usque ad finem.

(Dopis psán Liberdou po slyšení dne 30. srpna 1732 v Postupimi v prvních dnech měsíce září 1732.)

II.

*Patent do kraje Hradeckého z 2. října 1732 o stěhání předních emisařů
činných při vzniku náboženského hnutí na Opočensku.*

Pánům obyvatelům kraje tohoto milostivé poručení lit. A dostatečně se k vyroz
umění dává, kterak v kraji královéhradeckém na panství Opočně při examinování těch
tam již na 500 rozmnožených od víry katolické samospasitelné skrze kacířské svůdce
k kacířství převrácených poddaných tolik vypadá, že by ti zejména vypsání svobodníci,
jmenovitě Jiří Urban, Lukáš Piksa, Jan Moc a Jiří Mojžíš z nadjmenovaného panství
zběhlí poddaní (jichžto již na 30 osob do luterské země zběhnout jmělo) největší svůd-
cové a jako emissarii a praedicanti býti měli. Poněvadž pak na tom mnoho záleží, aby
takoví lidé k doptání byli, pročež na vše strany bedlivě pozor dáti se má a arrestem
přidržení býti mají.

Lit. A.

Vypsání těch svůdcův kacířských, totiž Jiří Urban je prostřední skrovný postavy,
červený podlouhlý tváře, vlasy svislý, požloutlý a dlouhý, při čele drobet přistřihaný,
modré oči, světlý obučí, špicatej suchej nos, málo přitmavělý vousy, však ale větším dílem
je opucovaný, prostředně řmotnou řečí, mluví česky i také německy, zelenej soukenej
kabát po řemesnicku ušitej, hladký placatý mosazný knoflíky, modrej soukenej brustflek,
při něm mosazný malý kulovatý knoflíky, z tlustýho floru halstuch, úzký kožený kalhoty,
dole do límečka ušité, bílý vlněný punčochy a střevíce rohatý.

Lukáš Piksa dlouhé a skrovné postavy, černou podlouhlou tvář, černý, svislý, dlouhý
vlasy, černý oči i obučí, dlouhej suchej nos, černý vousy, mluví česky i německy, má
modrej soukenej kabát po řemesnicku ušitej.

Jan Moc dlouhý a suchý postavy, podlouhlý suchý tváře, vlasy dlouhý počernalý,
černý obučí, když se směje, tehdy zamužuje oči a šklíbí se s nima, má černý soukený
kabát.

Jiří Mojžíš, ovčácký pacholek, zůstává v Bračicích neb Vlačicích okolo Čáslavě,
jest malý, tlustý a složený postavy, tlustej obličej, drobet doličkovatý, ohnutej suchej
nos, podlouhlý svislý vlasy, zelený soukenej kabát z kerlickýho sukna a placatý mosazný
knoflíky při něm.

III.

*Císař Karel VI. žádá arcibiskupa Mayera za zprávu o náboženském hnutí
opočenském a náboženských poměrech v Čechách vůbec, jakož i za návrhy,
jak by se šřtení kacířství čeliti mělo. Vídeň, 1732. 5. listopadu.*

Hochwürdiger Erzbischof, lieber Fürst! Aus dem, was so oft hernach mündlich
mit Euch geredet hab, werdet Ihr leicht glauben können, wie unlieb und schmerzlich
mir noch weiters im Herz gewesen, dass in meinem Königreich Böhmen unter selben
Unterthanen, absonderlich auf denen Colloredischen und anstossenden Gütern in Glau-

benssachen alleweil mehr und schwere Irrungen und Abfälle sich ereignen wollen. Es seind die öftere Nachrichten von meinem Governo eingelofen, dass es sich damit in keiner weiterer Folg annoch anlasse, sondern alles bald wiederumb durch die angeruckte Miliz und die von Prag dahin abgegangene Commission in Ruh gesetzt worden sei. Weilen aber in dergleichen Materien öfters die Sachen sich aus Forcht nur zum Schein beilegen, das Feuer und Gift aber dennoch unter der Aschen glooset und fortgreift (wie mir dann geheimbe Nachrichten zukommen, dass viele wirklich in acatholische Landen in der Still emigrirt sein sollen) und im Königreich ohnedem hin und her vom alten Ketzerthumb noch ein Gift steckt und ich zwar von Euerem wachşamb = und groszen Hirteneifer pro comisso vobis grege mehr als genug gesichert bin, auch dessentwegen in meinem Gewissen genug gethan Euch zu diesem Oberhirtenamt zu benennen, und dann mich sicher verlassen kann, dass Ihr an Euch und eueren Untergebenen in spirituali nichts unterlassen werdet, damit nicht nur in loco mali selbst solche heilsambe Mittel schleinig vorkehrt werden, wodurch die irrige Schaaf wieder mit Lieb auf rechten Weeg gebracht und darinnen durch eifrig und fleiszig genugsambe Instruction (dann viele die Ignoranz und Mangel der Lehr vorschützen) beständig erhalten werden mögen. Ihr Euch weiters dahin (wie auch mit Euch geredet und gern zu Allem Euch die Hand bieten und verhilfflich sein werde) besorget sein werdet, dass in dem ganzen Euch untergebenen Königreich, absonderlich im Königgrätzer Bisthumb (wo ich Euch nicht verhalten kann sicher und von vielen Orthen gehört zu haben, dass das Meiste zu diesem Ubel die Geistlichkeit selbst, absonderlich Pfarrer mit ihren nicht besten und exemplarischen Leben, weniger Doctrin und Fauligkeit, die Untergebenen fleisziger instruiren und ihnen das Wort Gottes auszulegen, sondern ehender bedacht sein umb Geld auch die Unterthanen mehr zu angariren, als ihnen die Sacramenta zu administriren und den geistlichen Trost mit christlichen Lieb zu geben) die Seelsorg so eingerichtet, wo nöthig, auch mehr Pfarreien gestiftet, zu welchem auch die Salzcassa helfen könnte, ich auch gern dazu helfen werde und die Pfarrer, die gesetzt worden, sowohl examiniret, auch so taugliche und tugendliche Subjecta sein mögen, damit dadurch das Ubel aus der Wurzel gehebt werde und nicht mehr einwurze, nach dem alten: Principiis obsta, welches umb desto nöthiger, als sehr wohl bewusst, dass die Religionssachen nicht durch Gewalt und Coaction (welche auch beizutragen autoritate saeculari nicht unterlassen werde) sondern mit Lieb und Predigen nach dem Evangelio befördert werden sollen. Weilen aber oft in so hacklichen Religionssachen öfters auch darauf ankombt, was dahinüber auch weltliche Coniuncturen mit anstoszen und die itzige so beschaffen sein, dass darauf nicht acht gegeben werden kann, und dann das publicum mit dem ecclesiastico beständig einig gehen und sich darüber zu verstehen umb desto nöthiger hat, als in dessen Beedes und salus publica zu viel damit verknüpft ist, so vertraue mich und verlange von Euch nach der auch mir geleisteten Pflicht, dass Ihr mir berichtet, was Ihr forderist bei dem jüngst ausgebrochenen Casu und sonst vor remedia vorgekehrt habt oder noch vorzukehren gedenkt, auch mir weiter rathet und eröffnet, was Ihr sowohl in spirituali, als a parte saeculari und mit dessen Beistand weiters vorzukehren rathsamb findet, umb das hin und her glosend und laufende Ubel vor gegenwärtig und künftig von Grund zu heben und zu hindern, wozu ich vor mich und durch mein Governo und Stellen alle kräftigste Assistenz, wie es der Zustand der Sachen erfordern wird, auch allzeit schleunig angedeihen lassen werde, worüber Ihr dann in Nöthigem Euch mit

dem Governo politico beständig wohl verstehen werdet, und setze ferners mein ganz gnädigstes Vertrauen in Euch, dass Ihr mir in eigener Particular-Nachricht und sicherer Direction alles dazu Nöthige frei, treu und wahrhaft berichten und an Hand geben werdet, dann ich nacher darüber nach der Noth und von Euch von der Wahrheit berichtet, das Nöthige ernstlich und gesambter Hand vorkehren könne, welches mich von Euch verlasse, mich in Euer und Eueres Cleri eifriges Gebet empfehle und allzeit Euer ganz gnädigster Herr verbleibe

Carl.

Wien, den 5. November 1732.

IV.

František Ignác Schertzer, děkan vysokomýtský a vikář půlkraje chrudimského, zpravuje arcibiskupskou konsistoř pražskou o vzniku náboženského hnutí opočenského. Bez data; praes. 21. listopadu 1732.

Gratosae reverendissimi archiepiscopalis officii ordinationi debitum morem gerendo ea, quae in causa motus et disturbii ex parte subditorum opocznensium mihi innotuere securius, hisce humillime inservio, et quidem, quod in causa hac famam vulgi attinet, utpote pro more suo minus fundata de die in diem variat in partes diversas.

Initium autem motus et disturbii mihi recensuit ill. mus dominus Joannes Norbertus comes de Colowrat, paulo ante tabularis plenipotentarius in dominio opocznensi et affinis moderni possessoris domini opocznensis ill. mi domini comitis Rudolphi de Colowredo sensu et verbis quasi sequentibus:

Dum die quapiam dominica in pago quodam quantum fallor Mezricz nuncupato, in quo parochus residet, pro divinis more solito compulsatum fuisset et tertio peracto pulsu ad peragenda divina capellanus ad ecclesiam venisset, praeter aliquot personas faemineas nullum ex parochianis reperit in ecclesia. Substitit is media hora cogitans eos venturos, ast comparuit nullus. Sciscitavit ex aedituis rationem, qui autem se nescire asserebant. Tum demum exiens ex ecclesia intravit villam rusticam ecclesiae vicinam et invenit copiosos in cubili congregatos, quos cum interrogasset, cur absoluto dudum pulsu pro divinis non compareant? Cui illi, ut se expediat, si caput integrum ferre praeeligit, reposuerunt. Quo super capellanus accedens curatum — aliquantum valetudinarium — eidem nuntiavit, qui se proripiens personaliter ad villam, ubi congregati erant, expedit, eosdem monendo: Quid conventionis inibi habeant et cur pro divinis non compareant? Qui eidem voce unanimi reposuerunt, ut ille cum divinis suis et falsa doctrina, qua animas eorum in viam damnationis ducit, se expediat, habituros se alium, qui viam securiorem iisdem commonstret. Quo super parochus recessit et supremum domini regentem super facto informavit. Subsequa die mane comparuerant eorum viginti aliquot in arce opocznensi petentes audientiam apud ill. mum dominum comitem, qui iisdem nuntiari fecit, ut sua, si quae habent, apud regentem domini proponant: ast illi nullo modo recedere voluerant asserentes, se cum domino suo loqui velle et debere, quo super ill. mus dominus comes eosdem admisit, quorum unus nomine totius communitatis praesentium et absentium in hunc sensum sermocinatus est: Cum cuilibet homini maxime

curae esse debeat, ut fidem veram agnoscendo et tenendo animam suam salvam facere possit, illi autem clare agnoscant, fidem hanc, quae isthic tenetur et praedicatur a vera veterana fide et puro verbo Dei longe alienam esse adeoque amore salutis animarum suarum, nolentes perfidi fieri Domino suo et ob fidem exemplo aliorum in partes alienas, ubi vera fides tenetur et purum verbum Dei praedicatur, abire, praesentibus licentiam tanquam a Domino haereditario suo sibi expetunt, ut expensis suis sibi ecclesiam aedificare et in ea liberum religionis suae, in qua et antecessores eorum demortui sunt, nimirum v jednotě bratrské víry a čistého slova božího exercitium habere ac praedictorem incorrupti verbi Dei sibi servare possint. Super proposito eorum commotus ill. mus dominus comes eosdem severioribus verbis aggressus, minando iisdem verbera, carceres, ni a suo futili petito remittant; qui tamen pervicaci fronte una voce reposuerunt, se paratos esse ob fidem suam non modo possessiones suas, sanitatem, sed et vitam libenti animo amittere, neque ex arce et cubili citius discedere velle, donec annutum petiti sui consequantur. Advertens desperatam proterviam illorum ill. mus et metuens, ne periculosior ab eis fors fiat insultus, iisdem reposuit, ut in pace se domum conferant, se hodie super petito illorum, utpote gravioris momenti, deliberaturum, et die subsequa post meridiem responsum accepturi revertantur.

Interim data indilate notitia officio districtuali ill. mus se Pragam expedivit, necessaria hac in parte apud regiam locumtenentiam factururus.

Die vero altera commendatae fuerunt ad pagum compagniae duae, una desultoria, pedestris altera militum, cingentes pagum, paganos ad carceres reginaehradecenses devexerunt in curribus compluribus. Et haec sunt, quae ex ore alte fati ill. mi domini comitis de Collowrat habeo, quo super in discursu memorato ill. mo dixi: ludico, quod hac in parte multum negligentiae parochi adscribetur. Qui mihi reposuit: Parochum novi optime, est vir bonus et exemplaris, non credo, quod in ipso reperietur defectus.

Intermedio tempore delegati fuerunt Reginaehradecium commissarii ab inclita appellatione, qui longius tempus cum examinibus incarcerationum absumpserunt, et prout passim dicitur, eos in proposito suo pertinaces et errorem suum etiam cum amissione vitae manutinentes invenerunt. Absolutis examinibus alii eorum in carceribus reginaehradecensibus servati, alii ad custodiam Opocznam deveci sunt, actutum autem mihi refert quidam vir consularis hujas, missivam circularem ab officio districtus advenisse, quod octo eorum ex carceribus opocznensibus transfugerint, ut, si eos transire contigisset, intercipientur. Fama quidem vulgaris fert, quod homines hi quibusdam novis ab officialibus oeconomicis exactionibus pressi causam hanc fidei pro titulo et pallio assumant. Certum quidem est, quod homines isti in toto dominio potentissimi sint, optimorum mediorum et possessionum.

Lapis autem offensionis huius inibi exorti mali dicitur esse quidam Joannes Motz, patria opocznensis, theologus absolutus, qui ob denegatas sibi litteras dimissorias ad sacros ordines promoveri non poterat, exinde absolutis studiis vagando se sustentabat et demum per biennium Patri missionario districtus hradecensis ab obsequiis fuit et cum eo districtum peragrabat. Ante annos autem aliquot Opocznae matrimonio junctus, paulo post cum uxore ad partes haeterodoxas abiit, hic non modo binis et ternis vicibus ex Saxonia advenisse eo dicitur et pseudodoctrinam eis praedicasse taliterque dominium opocznense malo hoc imbuisse fertur, cujus substitutum in absentia egisse perhibetur actualis pagi illius ludimagister, parochi domesticus et commensalis, de quo fama communi narratur, eundem aureo caractere literas formasse et quasi a rege Prussiae ad pa-

ganos hos exaratae forent, iis exhibuisse, in quibus ad perseverentiam petiti sui quoad libertatem exercitii religionis animantur, quod si autem nullatenus iisdem placidare deberet, ut in ditiones suas emigrent, se eos omnibus temporalibus ad exemplum emigrantium salisburgensium provisurum et ob hoc sub- et obreptitium factum ludimagistri dicitur ille ex mandato dominorum commissariorum arcetissimae custodiae inclusus esse.

Et haec sunt, quae in causa disturbii opocznensis partim ex narratis mihi ill. mi domini comitis de Kollowrat, partim fama communi inaudii.

V.

*Josef Střelský, farář v Ostřech u Pardubic, zpravuje arcibiskupskou konsistorii pražskou o vzniku náboženského hnutí opočenského.
Bez data; praes. 25. listopadu 1732.*

Etsi notabili iam tempore in dominio opocznensi per R. R. P. P. missionarios S. J., Patrem videlicet Antonium Konias et P. Franciscum Materzovsky complures de haeresi suspecti numerati sint, nihilominus tandem suam palliare conati sunt malitiam, donec tandem anno currente 1732 in publicam prodivisset lucem, quod potissimum actum est coryptheo quodam Mathia ⁴⁾ Motz, homine utcunque litterato, prius defuncti P. Trzebicky S. J. districtus hradezensis missionario, suae missionis servo, tandem ad partes haereticas transfuga et apostata. Is brevi tempore inde redux, abjurata rursus haeresi, in gremium s. matris ecclesiae receptus, nihilo melior factus est. Si quidem tam territorii, quam personarum optime gnarus, hinc inde transeundo, familiaritatem iniit cum eiusmodi farinae hominibus, quorum occulta haeresis sibi perquam bene perspecta fuerat. Hos ille in suo errore non solum perversis sermonibus confirmabat, verum ad audendum plura (quae suo maligno intento suffragari valeant) instanter animabat nequam seductor. Tantum autem phantastica sua persuasione effecit, ut subditi domini opocznensis duce praeunte quodam actuali ludirectore ecclesiae Mezzricensis ⁵⁾, adjunctis sibi molitore ⁶⁾ et venatore ⁷⁾ pluribusque aliis eiusdem domini subditis a saeculari sua superioritate publicum suae religionis exercitium juxta tenorem articulorum in formalibus sub lit. A ⁸⁾ appositorum et mihi a reverendo capellano mezzricensi communicatorum, insuper etiam specialem pro persolvendis divinis suis ecclesiarum designationem expetere praesumpserint.

Verum inordinatae huic subditorum suorum petitioni sapientissima obviavit ill. mi Comitis de Kolorado loci domini providentia. Is enim, suscepto interim eorum memoriali, similia subditis suis concedere esse extra spheram suae activitatis, reposuisse fertur, nihilominus patientiam eos habere jussit, quoadusque propositum negotium in foro competentis suum sortiatur eventum.

Ast malevola turba morae impatiens, tum intra domesticos parietes, tum extra claustraria conventicula instituendo, consuetas cantilenas suas, indubie haereticas, cumu-

¹⁾ Recte Joanne. — ²⁾ Mathias Tauc. — ³⁾ Venceslaus Čejka. — ⁴⁾ Nicolaus Pancf.

⁵⁾ Artikule o vše odtženy v Klugarově Katechismu, str. 788–793 a výklad podán u Rezka, Dějiny prostodědného hnutí náboženského v Čechách, str. 80–82.

latim decantare seseque vanis exhortationibus ad constantiam sui inordinati propositi animare non destitit, et quidem cum tanto applausu haec acta fuere, ut intermissis laboribus agrestibus (prout ex fide dignis illuc tunc temporis transituris habetur) non jam rusticari, sed solemniter feriari viderentur. Ut autem directe suam contra romanam ecclesiam palam facerent passionem, in ecclesia mezzicensi similibus insuetis cantilenis, secluso omni respectu spretaque tum curati loci tum ejusdem capellani zelosa dehortatione ad scandalum plurimum ibidem praesentium piorum catholicorum divina et ordinariam concionem praevenierunt.

Interim autem accepto a subditis suis memoriali suprafatus ill. mus comes loci dominus indilate seriem rei ad districtuale officium capitaneatus deferre non intermisit. Proinde etiam hac sua praesumpta libertate valde exiguo tempore usa est plebs dissoluta. Nam sub laetissima Mezzicium encaeniorum solemnitate cohortes militares submissae pagum Mezzicz, incolis nil simile suspicantibus, undique cinxerunt et omni extra passu praecluso eosdem captos manibus post terga ligatis in curribus comitante robusta custodia militum Opocznam et ad diversas circumjacentes civitates secure incarcerandos devexerunt.

His vixdum persolutis ab inclyto regio appellationum tribunali deputati advenere commissarii legalique instituta inquisitione et examine, minus reis (illis videlicet, qui se seductos ab aliis profitebantur et sui se facti poenitere remonstrarunt) liberis dimissis, pertinaces reliquos et perversores denuo ad suos carceres partim Hradecium, partim Bydžovium, Neostadium, Trutnovium, Giczinium et alio ad ulteriorem usque inquisitionem carceribus mancipandos remiserunt.

Hi, qui incarcerati sunt, potiori ex parte in sua de facto perdurant pertinacia; de reliquis qui pro tunc evaserunt, seductoribus, diligens ubique fit inquisitio. Aliis ad sua domicilia dimissis provisi sunt missionarii, qui eos in fide catholica sedulo instruant, vacillantes in fide confirmant et residuum hocce territorium ab omni labe haeretica pro possibilitate sua emundant.

Suprafatus corypheus Mathias ⁹⁾ Motz hac vice evasit et ut passim fertur hinc inde suum, uti ad Saxoniam, Poloniam sumpsit refugium, verum ubique infelix repulsam passus ad Ungariam demigrasse dicitur. Substitutus suus ludimagister mezzicensis Reginaehradecii cum octo suis complicibus in turri civitatensi oclusus manet incarceratus.

Pagi hac lue infecti sunt complures, inter quos in dominio opocznenensi praecipue et totaliter a R. P. Konias missionario haeresi infecti dicuntur tres, videlicet Mezzicium, Králova Lhota et Bohuslavice. Ex aliis tum ejusdem, tum aliorum dominiorum pagis personae quam plurimae, nam in solo cathalogo illius pessimi ludimagistri (qui NB iam semel ob haeresim delatus fuerat et professionem fidei elicere coactus est) quem cathalogum tametsi multum invitae inclitae appellationum commissioni extradere coactus est, de nomine notati ultra quingenti dicuntur et nova, etsi stylo rudi, ab iisdem resipiscen- tibus actualiter composita et hic publice divulgata cantilena, ultra mille in fraternitatem hanc (prout ipsi vocant) inscriptas testatur personas.

Porro tantae audaciae et praesumptioni horum simpliciotarum ansam praebuisse palam fertur ludimagister mezzicensis, qui (an Marte proprio aut ex instigatione principalis sui Mathiae ¹⁰⁾ Motz), confictam nomine regis Prussiae ejusdemque nomine subscriptam sigillo regio munitam epistolam haereticae huic plebi detulisse passim dicitur, in qua ad constantiam in proposito suo omnimode animabantur cum hac assecuratione,

⁹⁾ Recte Joannes. — ¹⁰⁾ Recte Joannis.

se iisdem, id est regem Prussiae, brevi tempore militares auxiliares copias ad 18.000 virorum se extendentes submissurum, quo auxilio freti eo animosius luem suam haereticam in publicum producere attentarunt. Verum etsi de simili formata epistola plurimum spartum fuerit, quia tamen neminem, qui eam legisset aut vidisset, reperi, de rei certitudine multum asserere non valeo.

Nihilominus sit quod sit de hac confusa sorte quosdam non solum ex dominio opocznensi, verum et ex aliis Boemiae locis ante excitatam palam hanc commotionem (quorum pariter ad 500 numerantur) ad regem Prussiae pro protectione suum sumpsisse refugium ex alegata sub. lit. B¹¹⁾ et per P. missionarium Konias pro reverendissimo episcopo reginaehradecensi ex boemico idiomate in latinum versa mihiq^{ue} 17. currentis communicata epistola facile colligi potest; sed an tamen haec epistola in se genuina aut an non a Mathia¹²⁾ Motz vel alio sibi simili nequam confecta sit, etiam dubitari potest.

Caeterum communis hic fama volat conformis praetentae, quingentos fere ex regno Boemiae ad regem Prussiae protectionis causa confugisse, nihilominus ad regem admissos non fuisse, solummodo rex per generalem quendam suum, cognita petitione et citra facultatem tum Suae Augustissimae Majestatis tum etiam suorum dominorum agnito discessu, quod eosdem tanquam suo regi et dominis inoboedientes, ecclesiae et Deo foedifragos, e sua terra per milites educi demandaverit et reverti sub poena capitis ad Prusiam aut alias terras suas prohibuerit, quorum aliqui iam domum redivisse dicuntur, alii vero metuentes superioritates suas hinc inde, donec in meliori statu res collocabitur, in locis diversis extra Boemiam morantur.

Et haec est integra series, quantum colligere licuit, motus opocznensis, etsi praeter ista inter plebeios complura alia spargantur, quae cum exili vel quandoque nullo nitantur fundamento vel in ipsis contradicant terminis, locum non obtinent veritatis.

---

¹¹⁾ *Průloha č. I.* — ¹²⁾ *Recte Joanne.*

FR. TÁBORSKÝ
ZE STARÝCH ŠPALÍČKŮ

(Uryvek)

Drobným, nevšimáným, šlapaným chudobkám, které leda děti vážou do věnečků, dali u nás, na východní Moravě, pěkné jméno „jiskerky“. Lidová duše vycítila, jak čiperně ony hledí z trávníku a jak jej oživují. Hotové jiskerky. Takovými jiskerkami jsou také chudobky v literatuře, drobné, nevšimané, odhazované špalíčkové písničky.

Před lety získal jsem jich několik špalíčků. Přes 500 písní. Každý špalíček hodně starý a hodně opotřebovaný. Zašivali do nich písničku za písničkou. Zpívalo se z nich kdysi často. Písně zašity bez ladu a skladu, staré i nové, nábožné i světské, cenné i bezcenné, poetické i odrhovačky. Zrovna jako je život a jako jsou lidé. Časové jejich rozpětí — přes půl druhého sta let, od roku 1707 přes polovici minulého století. Ty nejstarší písně byly už vydávány jako špalíčky. Byly to svažečky o 5—9 písních, malého formátu (9·5×7·5 cm), tištěné v Praze i na venkově.

Zajímavější ještě, než časové, je rozpětí místní, kde písně byly tištěny a vydány. Čechy, Morava, Slezsko, Slovensko, snad i Bavorsko tiskly a vydávaly tyto české písně. V Čechách ovšem nejvíce Praha: u Vojtěcha Jiřího Koniáše (1707, 1710), Jana Julia Jeřábka (1753), V. Šlereta a M. Hollauera (1789, zároveň také v Příbrami), u Josefy Elsewangrovny u pěti korun (1799), Jana Rokosa (1799), Františka Jeřábka v klášteře sv. Havla (1799), v České expedici na Novém městě, ve Spálené ulici, u M. Gintla v Plateise, Jana Bohumila Meisnera v Plateise v krámě knihařském, Bedřicha Stýbla „na Dobytčím trhu v knihařském krámě“ a také na Příkopech (Kolovratské třídě), u Hrabovských dědiců, u Jana Spurného, Václava Turečka, Františka Průši v „Karolíně“, a také v Jalovcové ulici, v červeném domě, t. j., jak na jiné písni, z r. 1849, udáno, „v staré české expedici, v Jalovcové ulici, v červeném domě čís. 147“.

Mimo Prahu byly tištěny a vydávány: „v Hoře Kutný“ nebo „na Horách Kutných“ u Antonína Vondráčka (1799, 1802), v Hradci Králové, v Chrudimi u Jozefa Košiny (1827), u vdovy F. Košinové a Š. Pospíšila, v Jičíně, „v Jindřichovské Hradci“ (1755, 1790) u Aloisia Josefa Landfrasa, v Litoměřicích u K. V. Medaua, v Litomyšli (1816, u Ant. Augusty 1855), v Mladé Boleslavi (1858), Pardubicích (1769), Písku, Příbrami mimo zmíněné V. Šlereta a M. Hollauera u Jana Martina Kyhnely (1721) a u Anýšky Pileciusovy.

Na Moravě: v Holomouci (17.., utrženo), Hradišti, Jihlavě (Ripplův tisk a sklad) a Znojmě u M. Hofmanna.

Ve Slezsku: v Těšíně (1811, u Procházky 1825).

Na Slovensku: „v Baňské Bystřici“ nebo pouze „v Bystrici“ u Jana Tumlera, v Miškolci (1848), Prešpurku a Skalici nebo Uherské Skalici u Škarnyclů a synů (1845).

V Bavořích: v Bamberku — není-li to chyba tisku místo Vamberku.

Již toto rozsáhlé území českých špalíčkových písní — ono bude ještě větší, až se prohlédnou špalíčkové písně vůbec, já zůstávám jen při svých — jest vážným historickým dokladem. Ukazuje, jak živá byla lidová potřeba českých písní nejenom v Čechách, ale i na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. A to v době, kdy v našich zemích bylo vládní snahou zatlačovat český jazyk a ze škol jej odstranit. Drobní zpěváci a prodavači těch písní šřili je ve všech těch zemích o poutích, jarmarcích, posvíceních, a lid je kupoval a zpíval. A zajímavo: nikdo se na Slovensku nepozastavoval nad tím, že jsou tištěny spisovnou češtinou, i ty, co byly tištěny na Slovensku. Lid cítil jazykovou jednotu zcela přirozeně a ty písničky ji utvrzovaly. Jiskerky.

*

Ale i s jiných stránek jsou ty drobotiny zajímavé. Vidíme v těch starších, ze samého počátku XVIII. století, jak české vědomí státní a národní je stále živé.

Měj se dobře, krajino milá
Českého království,
kterás mne zplodila!

volá se v písni tištěné r. 1707 u V. J. Koniáše a tak i v písni k sv. Václavu z téhož roku:

Neb zem Česká tuze hyne,
ach Václave rozmilý,
povstaň, povstaň v tuto chvíli
a podívej se nyní,
jak se pejcha provádí
a nás ubohé hubí!

S jedné strany Turek na nás,
Francouz taky se valí.
Ach Václave ctný, udatný,
nebs nám byl rek spanilý,
ochraňuj nás té chvíle,
Čechy své roztomilé!

V jedné písni (bez data) je poznamenáno: „Zpívá se jako: Což jest ta Česká zem velik[á]“ etc., svědectví o plném ještě sebevědomí lidovém. Ale v pozdějších písních vyvětrává toto vědomí, ztrácí se českost světcova i českost proseb a tužeb prosebníků.

A. NOVÁK

KAREL HAVLÍČEK DLUŽNÍKEM TOMKOVÝM

Dvě stati, které Karel Havlíček Borovský věnoval rychle za sebou a v těsné souvislosti vnitřní osudu a významu Husovu — první ve dvou zářijových (14. a 18.) číslech Slovana r. 1850 (Politické spisy K. Havlíčka Borovského vyd. Zd. Tolibka 1902, díl III. 319—339) a druhá, zařazená jako X. kap. do II. t. j. knižního vydání Epištol kutnohorských r. 1851 (tamže díl III., 862—869) — zaujmají podle obecného soudu významné místo mezi Havlíčkovými projevy náboženskými a zvláště mezi dokumenty jeho poměru k české reformaci náboženské. Jim přisoudil Denis (Čechy po Bílé Hoře, přel. Vančura, 1905, díl II., str. 367) zásluhu, že „opravdu založily kult mučedníka kostnického a na dlouho zdržely v Čechách propagandu klerikální“; z nich vychází Masaryk, když Havlíčkovi ve velké své monografii (Karel Havlíček, snahy a tužby politického obrození II. vyd. 1904, str. 286) připisuje snahu o reformu církve ve smysle naší minulosti husitské a reformační, a dokonce když v syntetické přednášce o své „české filosofii“ (Jan Hus, naše obrození a naše reformace 1896) podkládá Havlíčkovi názor, že „Husa a reformaci poznat a ctíti je podstatou všeho snažení liberálního“ (str. 23), že si „přál reformu svého vyznání právě podle vzoru reformy české, obzvláště Husovy“ (str. 40) a že tedy je s Kollárem i Palackým za jedno v tom, že jádro našeho národního charakteru je a musí býti náboženské; jenom E. Chalupný (Havlíček, obraz psychologický a sociologický 1908, str. 170, a znovu Havlíček, prostředí, osobnost a dílo 1929, str. 145) prohlašuje tento článek o Husovi — míní první úvahu ve Slovanu a poukazuje na rozpory v ní — za jeden z jeho nejslabších.

Obě tyto stati stojí v Havlíčkově publicistické činnosti celkem osamoceně, neboť ani jeho povaha ani praktický směr jeho novinářského působení nenesly se k předmětům historickým, nezabývaly se hloub věcmi náboženskými, pokud nezasahují do praktické církevní politiky a mezi aktuality národní, a nikdy se soustavněji nevěnovaly českému hnutí náboženskému. Jest jenom pramaličko Havlíčkových projevů, které možno obsahově a názorově uvést do vztahu k těmto husovským článkům z okruhu Slovana a z doby postupující reakce politické. Mladický protiřímský epigram „Bratře Čechu, shod' černou hazuku“ (Spisy K. Havlíčka vyd. L. Quis, 1906, sv. I., str. 5), psaný r. 1841 v kněžském semináři, volá do oposice proti Římu pro jeho vinu na Husově smrti; jest to nejběžnější a nejnaivnější forma českého protiklerikalismu v období předběznovém. Pak se dozvídáme

z moskevského dopisu příteli Girglovi z 30. dubna 1844 (Korespondence K. Havlíčka vyd. L. Quis 1903, str. 129), kterak byl Havlíček moskevským slavjanofilem O. M. Bodjanským upozorněn na slovanský a protiněmecký dosah husitského hnutí v dějinách. S těmito třemi motivy, protiřímským, slovanským a protiněmeckým, potkáváme se potom v publicistických statích Havlíčkových před revolucí i v revoluci; z pravidla vystupuje tu Hus spolu s Žižkou a celým hnutím husitským, nikdy však jako individualita náboženská.

V rozsáhlé serii článků Pražských Novin v únoru a březnu r. 1840, Slovan a Čech, zapíná Havlíček husity mezi průkopníky vzájemnosti slovanské a jmenuje je v této souvislosti před novodobými buditeli Krameriem a Dobrovským (Politické spisy, díl I., str. 41). Když 13. prosince 1849 v Národních Novinách polemizuje s oficiálním novinářem L. Landsteinerem z Oesterreichische Reichszeitung, zdůrazňuje rozmarným a posměšným způsobem u Husa i u Žižky motiv protiněmecko národnostní a jmenuje při té příležitosti Husa „naším osvíceným a svobodomyšlným krajanem“ (tamže díl II., str. 840). Dvakráte se pak vrací k Husovi a husitství v cyklu zásadních statí červencových ve Slovanu r. 1850, Slovanská politika, nejprve peprnou poznámkou o trvalém snižování a dočasném zneužívání Husovy a Žižkovy památky rakouským absolutismem (tamže díl III., str. 166), po druhé historicky zmateným výkladem o slovanských výbojích husitství, z něhož zaznívají snad staré moskevské reminiscence slavjanofilské: „kdyby Čechové byli za časů husitských se svými liberálními a svobodomyšlnými zásadami zvítězili, kdyby v jisté míře zůstávali, nebyli mezi sebou dali vzniku tolika přepjatým sektám, kdyby pak byli od tohoto času ustavičně duševně a materiálně postupovali, kdož ví, jestli by nyní nebyla čeština spisovným jazykem všech Slovanů a jestli by se všechny ostatní nářečí nepovažovaly za dialekty češtiny?“ (tamže díl III., str. 185). Národnost, slovanství, svobodomyšlnost v názorech a politická expanse budí na hnutí husitském Havlíčkovu pýchu i v r. 1850. Že se snažil také o tom poučiti ve spolehlivých pomůckách, o tom svědčí ušlechtilý jeho počín v Slovanu dne 1. června 1850, kdež jako „Upomínku na staročeskou šlechtu“ otiskuje z Palackého edice v Archivu českém sv. III., str. 187 se sympatickou poznámkou o Husovi i o české šlechtě a s prudkým odsouzením císaře Zikmunda stížný list českých pánů z 2. září 1415 (tamže díl III., str. 1503).

I byli čtenáři Slovana poněkud připraveni na rozsáhlý článek Mistr Jan Hus, který v měsíci září 1850 Havlíček otiskl ve dvou svazcích a to se slavnostně znějícím úvodem o historických změnách názorů na vůdčí osobnosti. Mezi ně spisovatel počítá Mistra Jana Husa, „jednu z prvních hvězd na obzoru českého národa, kterého alespoň, pokud nám popřáno bylo okem od předsudků protřelejších hledět

na dějiny naše, přede všemi ostatními nejvíce milujeme“ (tamže str. 320). Ačkoliv pak hned hájí Havlíček Husa před předsudky starší i nové hierarchie katolické, přece prohlašuje zásadně liberalistické a mimonáboženské stanovisko; projevuje stejnou necht k otázkám bohosloveckým a dogmatickým jako Palacký, a míní, že „Husovy zásluhy o vlast v národním, politickém a literárním ohledu jsou v každém ohledu veliké a zasluhující především naší velké úcty a vděčnosti“; příčinám národním a politickým přisuzuje Havlíček v této partii — rozpor se závěrem na str. 336, kde praví, že „nenávisť celé hierarchie jest jediná příčina jeho ohavného usmrcení a mučednictví“, postřehl již Chalupný na uved. m. — hlavní vinu na Husově tragickém konci.

Kdo by po tomto úvodě, psaném úplně v duchu národního liberalismu a úmyslně se vzdalujícím jakékoliv náboženské koncepce, očekával, že Havlíček nakreslí pro lidového čtenáře soustavný obraz Husova národního, politického a literárního působení, bude překvapen tím, co následuje. Jest to dosti pestrá a ne zcela souvislá mosaika historických i polohistorických zpráv o školských, národních, církevních poměrech v Čechách za doby Husovy, o jeho srážkách s Němci a s katolickou hierarchií s nepoměrně rozsáhlými citáty nejen z Husovy kostnické korespondence, ale i z jeho proklamací, ano i z exkomunikační bully papežské; kdežto v první části těchto zlomkovitých výkladů proniká stanovisko národně politické, jest v poslední třetině silně zdůrazněna tendence protihierarchická, až pak v slohově jednotném a účinném závěru Havlíček s rozhodností a výmluvností sobě vlastní napadá despocii církevní, kterou ztotožňuje s despocií světskou, a proti níž staví Mistra Jana Husa, „nejvěrnějšího přítele a otce národa, jenž lásku svou k národu českému a k pravdě největší lidskou cenou, svým životem ochotně zaplatil“ (tamže, str. 338).

V závěrečné poznámce odkazuje Havlíček — kromě chystaného husitského svazku Dějin Palackého, který vyšel za nedlouho — své čtenáře na dvě informační pomůcky, na Tomkovy novotné Děje university pražské 1849 a na Sommerův právě (1850) vydaný obšírný životopis Mistra Jana z Husince od česko-německého osvícence P. Aug. Zitteho (1789). Masaryk (K. Havlíček, str. 290) a po něm důrazněji a s četnými libovolnými dedukcemi Arn. Kraus (Husitství v literatuře devatenáctého století, 1924, str. 187) se domnívají, že Zitte byl hlavní a vlastní pomůckou Havlíčkovou; zcela mylně. K dílu Tomkovu nepřihlédl žádný z nich, ačkoliv Havlíček z něho několikrátě výslovně a doslovně cituje. Snad se jim zdálo prací příliš odbornou a bez hlubšího vztahu k Havlíčkovi, kterého bylo přirozeněji spojovati s josefinistou Zitem.

Ve skutečnosti celá, právem či neprávem proslulá úvaha Havlíčkova není než kompilací neb parafrází díla Tomkova, a souvisí s ním také celým pojetím; Havlíček

ji prostě sestavil z výpisků, z II. a III. oddílu Tomkových Dějů, objímajících l. 1384—1436; partie ty, zvl. str. 103—136 četl patrně s tužkou v ruce a výpisků v libovolném sledu použil pro svou stať husovskou. Počínajíc Havlíčkovými výklady o poměrech na pražské universitě na str. 322, možno sledovati stránku za stránkou Havlíčkovy výpůjčky u Tomka. Přehled obsahu Havlíčkova ozřejmí to schematicky: str. 322, scholastické hračky a hádky na pražské universitě a český národní odpor proti nim (Tomek, str. 103, 104, 107 a 172); str. 324, poprava tří mládenců v Praze (Tomek, str. 196); Husův výrok o Pálčovi při schůzi na Staroměstské radnici (Tomek, str. 200); kázání Husovo po německé secessi (Tomek, str. 155); Hus se hájí ze sočení proti Němcům (str. 162); str. 325, německý útok na Betlémskou kapli (Tomek, str. 205); str. 330, chování slovanských národů po německé secessi (Tomek, str. 154); stížnost do slovanské agitace Husovy (Tomek, str. 226); slovanské snahy Jeronýmovy (Tomek, str. 226); str. 331, dopis university Lackovi z Kravař (Tomek, str. 236); definice církve na koncilu kostnickém (Tomek, str. 216); str. 332, odpustky papežovy při válce neapolské (Tomek, str. 190); str. 333, Husovy námítky proti bulle Jana XXIII. (Tomek, str. 195—196); str. 334, exkomunikační bulla proti Husovi (Tomek, str. 204—205); str. 336, obsah Husova spisu o šesti bludích (Tomek, str. 221); Husův názor o papeži (Tomek, str. 222 a násl., které parafrasovány).

Jak patrně, všechna historická fakta i s doklady a příslušnými výklady má Havlíček z Dějů university pražské od Tomka; sám přidal jenom (str. 326—330) tři výňatky z kostnických dopisů Husových (jsou to podle číslování Novotného, M. J. Husi korespondence a dokumenty, 1920, dopisy č. 128, 129, 130, citované však podle starších tisků a překladů, nikoliv z tehdy nové, přesné edice Vocelovy v CCM. 1848).

Ale Karel Havlíček byl Tomkovi zavázán za více než za dějinnou látku, kterou od něho převzal přímo mechanicky. I řada vůdčích myšlenek pochází z klasického díla Tomkova o dějinách vysokého učení pražského. Tomkova jest liberalistická koncepce, že scholastika, od lidského života odvrácená, znamenala pro Karlovu universitu zhoubu, stejně jako dvojitý názor nacionalistický, že prý Čechové odedávna zahájili opozici proti nelidové scholastice a že prý, vedeni Husem, znamenali v universitních bojích liberální pokrok proti německému reakcionářství. S Tomkem souvisí názor, že spory náboženské věku XV. byly těsně sloučeny se spory národními, a že odpůrci myšlenek Husových byli zároveň nepřáteli živlu českého. Ostatně právě Děje university pražské zastávají v tehdejší rozhodném liberalismu Tomkově koncepci Havlíčkovi velice blízkou a příhodnou jeho svobodomyšlnému zápasu proti despocii církevní, že v Husově době šlo na universitě

o boj mezi autoritou a rozumem (viz hl. str. 217 a výklad Pekařův v Památníku na oslavu Františka Josefa I., 1898, Dějepisectví, str. 29).

Karel Havlíček nesáhl pro poučení a pro pomůcku do díla, jehož duch a jehož autor mu byli cizí; naopak, znamenajíc Tomkovy Děje university pražské, které byly vhodně definovány jako „dějiny hnutí husitského, pokud souviselo s universitou“ (Pekař na uved. m.) nejdůležitější vědecké dílo svého autora z prvního období, neseného koncepcemi národně liberálními, jemuž se ani Děje země české (1843), ani Děje pražské v krátkém nástinu (1845) rovnati nemohou; jenom vynikající článek o církevní správě strany podobojí v Čechách od r. 1415—1622 (v ČČM 1848) bývá měřen s Ději university jak pro odbornou cenu tak i pro svobodný rozhled myšlenkový. Všichni, kdož kriticky psali o Tomkově historickém vývoji (vedle Pekaře na uved. m. zvláště V. Novotný v ČČH, 1898, str. 144—161 a v Ottově Slovníku naučn. sv. XXV., str. 527—545, Jar. Werstadt v ČČH 1920 str. 42—50), vytkli osobitost tohoto mladistvého před-revolučního období Tomkova a jeho souvislost s ideami národně liberální revoluce r. 1848. Jsou to také ideje Havlíčkovy, jimž na rozdíl od svého staršího přítele zůstal trvale věren. Havlíčkův článek ve Slovanu jest vysoce zajímavým příkladem, jak Tomkovy myšlenky, ovšem nikoliv osobně původní, nýbrž převzaté z dobového ovzduší evropského a tehdy již také českého, z díla učeného došly přístupu do publicistiky a její pomocí pak v lidu zdomácněly. V. V. Tomek to byl, kdo pomohl Havlíčkovi modelovati Husovu podobiznu pro potřebu lidového čtenáře a vlastence českého.

Co zůstává tedy z Havlíčkovy úvahy jeho osobitým majetkem? Vedle obratné novinářské úpravy historického materiálu důtklivé zdůrazňování národně liberálních, protidespotických a protihierarchických zásad, důmyslné, ač leckdy i násilné shledávání obdob mezi ději XV. věku a poměry současnými, silná tendence slovanská a demokratická; předpoklady i pro toto vše lze sice shledati u Tomka, ale jen naznačeny jakoby mezi řádky. Havlíček s působivou výmluvností upozorňuje na vše zpříma a bez jakýchkoliv ohledů, a jeho hlas, pozdvižený právě za přísné reakce, nabývá zároveň mravní odhodlanosti, která s mužnou přímostí byla nejkrásnější výsadou redaktora a pisatele Slovana. V tom zároveň záleží význam jak husovského článku v Slovanu tak i jeho pozdější úpravy v Epištolách kutnohorských.

Nebylo to po prvé, ale bylo to naposled, co se tu Havlíček dovolával Tomkovy vědecké autority; od r. 1845 poutalo oba mladé muže důvěrné přátelství, zpečetěné nejen vzájemným svědectvím při svatbách ale i pomocí při pracích redakčních. R. 1846 poukazuje Havlíček v Pražských Novinách ve stati o školách

a učitelch na Tomkovu studii o Bacháčkovi (Politické spisy, díl I., str. 21); tam že v květnové polemice roku 1846 s Jakubem Malým zahanbuje osobivého protivníka vědeckou kritikou Tomkovou Prostonárodního dějepisu české země (tamže díl I. str. 100). V lednu roku 1849 se v Národních Novinách ztotožnil se stanoviskem přítele Tomka o poměru správy církevní a státní, proneseným v týchž Národních Novinách v duchu liberálním (tamže díl II., str. 282) a v září 1850 ve Slovanu doporučil čtenářstvu srdečně Tomkovy Děje země české a otiskl z nich partii o následcích bitvy bělohorské (tamže díl III., str. 280—281). O čtrnáct dnů později vyšla obširná stať husovská s příklonou k Tomkovým universitním Dějům, ale již v únoru 1851 mluvil Slovan o V. V. Tomkovi jako „bývalém českém dějepisci, nyní domácím a hospodářským leibhistorikovi u hr. Thuna“ (tamže díl III., str. 598). Rozpor mezi někdejšími přáteli se již nikdy nezacelil.

Ale své husovské studii, založené na Tomkově materiálu, se Havlíček ani po rozchodu s V. V. Tomkem neodcizil; způsob, jak jí znovu použil, obsahuje zároveň správnou a soudnou její kritiku. Havlíčkovi nemohlo ujít, že článek působí velice mosaikovitě, a že mnohé citátové vložky jsou zcela nepoměrné. Rovněž si povšiml asi rozporu, který zeje mezi národně politickým pojetím universitního reformátora na začátku stati a nábožensko polemickou koncepcí jejího závěru, vrcholícího prudkou invektivou proti dvojí despocii, i výzvou k národu, aby kacíře církví odsouzeného miloval a slavil jako „pravého ctitele Boha a přítele lidu.“ Vlastně jenom tuto druhou náboženskou část — mimo vstupní odstavec o potupení památky Husovy stranou jesuitskou — převzal r. 1851 Havlíček do druhého knižního vydání Epištol kutnohorských, jejichž X. kapitola, vložená mezi někdejší hlavu IV. a V., není než zkráceným přetiskem článku ze Slovana 14. a 18. září 1850 (o vzájemném poměru obou vydání jedná zevrubně Tobolka, Politické spisy díl III, str. 815—817, který in margine textu poznamenal také shody obou znění). V rámci Epištol omezil se sice na nábožensko církevní stránku Husova zjevu, ale jednotného a tím charakteristického obrazu jeho ani tu v redukující své úpravě nenakreslil. Opět jest to mosaika značně nahodilá, složená z těchto kaménků tomkovské provenience: definice církve na koncilu, boj s Janem XXIII. ve válce neapolské o odpušky, Husovy námitky proti příslušné bulle papežské (per extensum!), názory Husovy proslovené ve spisku o šesti bludích, Husův odpor protizbožňování papeže. Stať, kde Havlíček ponechal všechny své aktuální narážky na neomylnost papežskou, na poměr církve ke zřízení despoticko monarchickému, na ziskuchtivost hierarchie, končí se opět mohutnou invektivou proti despocii světské a církevní a výzvou k národnímu kultu husovskému.

Když Václav Vladivoj Tomek v létě r. 1851 četl tuto žurnalistickou úpravu svých historických poznatků, kterou v radikalismu stále stupňovaném jeho někdejší druh znovu zahrotil proti církvi a despotismu, vyzýváje tím proti sobě sílejší reakci, sotva reklamoval učený předák strany konservativní kus svého autorského práva v publikaci, kde se jeho jméno již nevyskytovalo a nikomu nesvěřil, že jest sám také věřitelem buňčských Epištol kutnohorských.¹⁾

---

¹⁾ Zoláštní dějinný paradox, že se názory českých liberálů starší doby o Husovi v podstatě zakládají na úsudcích učence, vyhlášeného za zpátečníka, jest zajímavou obdobou ke zjevu, k němuž ukázaly právě Peškařovy studie z doby husitské, že totiž obecné pojetí mohutnosti Žižkovy, v němž se tolik zalíbilo svobodomyšlnému táboru, pochází v jádře ze zpráv muže, platicího za krajního odpůrce reformace české, Aeneáše Sylva.

F. ROUBÍK

ÚČAST POLICIE V ÚTOKU NA RUKOPISY ROKU 1858

Rukopisy, vzešlé z romantického ducha doby a z psychologické půdy fals Macphersonových písní Ossianových a podvrhů Chattertonových, chtěly vyplnit bolestnou mezeru ve staročeské literatuře a dáti českému nacionalismu do rukou domněle starou národní poesii podobného významu, jaký měla u Němců píseň o Nibelunzích. Plán tento se skutečně zdařil. Rukopis Královédvorský spolu s ostatními menšími rukopisy, již současníkům více méně podezřelými, stal se brzy celému národu posvátným palladiem národní hrdosti a sebevědomí, jehož bylo zvláště v době absolutismu po roce 1848 českému živlu velmi potřebí.¹⁾

Bylo to hlavně v době absolutismu, kdy se stal národní a politický význam Rukopisů velmi nemilým i státním úřadům. Zpěvy tyto, vymykající se svou domnělou starobylostí ostrým tehdejšíms censurním předpisům, dostaly se v četných vydáních do rukou nejširších vrstev, jspuce vykládány i na školách a budíce všude ducha národního sebevědomí a hrdosti nad skvělou českou minulostí.

Poprvé byl úřední zájem obrácen k Rukopisům roku 1857 v souvislosti se slavnostním odhalením sochy domnělého mythického pěvce Záboje na královédvorském náměstí. Povolení k postavení této sochy, dšlá to Maxova žáka Františka Wagnera, bylo v prosinci r. 1856 bez obtíží uděleno, a rovněž vlastní slavnost dne 29. září 1857 minula bez širší pozornosti. Teprve když se v „Neue Preussische Zeitung“ objevil v prosinci 1857 článek (psaný podle mínění pražského policejního ředitelství známým německým básníkem Uffem Hornem) o této jubilejní slavnosti, povšiml si věci i nejvyšší policejní úřad a pražské úřady byly vy-

---

¹⁾ Článek jest psán podle původních, většinou důvěrných a dosud nepoužitých úředních spisů a to: z archivu ministerstva vnitra v Praze: registratura místodržitelského presidia 1855—1859, sign. 3/11/16 a 8/4/28/1 a Presidiale 1853, sign. K 23, registratura policejního presidia 1858—1862, sign. P 2/9; z registratury nejvyššího policejního úřadu, uložené ve státním archivu ve Vídni: Nr. 9/BM/1858 a Nr. 55/BM/1859. Za opatření vídeňských spisů srdečně děkuji příteli Dr. K. Kazbundovi. O otázce Rukopisů vůbec srv. blíže Jos. Hanuš: *Podělký první romantické družiny české (Literatura česká devatenáctého století, díl I., str. 809—856)*, J. Hanuš: *Rukopisové Zelenohorský a Kralodvorský. Památka z XIX. věku (Světová knihovna č. 933—935, v úvodě) a příslušnou četnou literaturu.*

J. HÁJEK

O RODU JOSEFA PEKAŘE

Na chalupnické živnůstce na Malém Rohozci u Turnova č. domu 19, bývalé panství Hrubý Rohozec, hospodařil od roku 1729 28. března *Václav Cop*. Tento *Václav Cop* se dopustil nějakého zlého činu, pro který byl na hrdle trestán a chalupnická živnůstka mu odňata. Z vůle a z poručení milostivé vrchnosti a kanceláře dosazen na tuto živnůstku *Samuel Pekař*. Škoda, že neudáno, odkud byl povolán; ujal živnost roku 1740 22. listopadu i s řeznickým krámem. S ní ujal role a pole, která ležela vedle gruntů milostivé vrchnosti se strany jedné a vedle gruntů *Jana Ťokana* se strany druhé. Živnůstku ujal za 210 zl. r., závdavku položil 87 zl. 6 kr. r., zbytek splácel každoročními lhůtami po 8 zl. r. V chalupě zůstaly špatné brány, hák, ostatně vše chatrné a pusté. V chalupě zůstalo též nějaké žito v truhle zavřené; z toho měl rychtář počet dáti a vše navrátiti dětem *Copovým*. Výměnek se pro zlé chování předešlého hospodáře *Václava Cop*a, který pro zlé činy a výstupky na hrdle trestán býti měl, žádný neučinil, nýbrž stálo při vůli nynějšího hospodáře, děti někdy „schrániti“, t. j. poskytnouti jim schránku (byt) v chalupě.

Samuelovi Pekařovi se narodili na Malém Rohozci č. d. 19. tři děti, a to 1.) *Josef*, nar. 17. června 1740, oženil se 20. listopadu 1768 s *Annou*, dcerou *Matěje Mráze* z *Ohrazenic* a *Kateřiny*, dcery po zemřelém *Václavu Šilhánovi* z *Ohrazenic*; 2.) *Jan Ev.*, nar. 9. ledna 1744, oženil se asi roku 1777 s *Dorotou*, dcerou *Matěje Bárty*, sedláka z *Přívšovic* č. d. 20. a *Doroty Kouřilové* z *Kotle*; 3.) *Anna Marie*, nar. 4. prosince 1746; o ní nic bližšího nevíme.

Od *Samuela Pekaře* ujal roku 1771 1. května jeho syn *Jan Ev. Pekař* tuto chalupu za 128 kop m.; závdavku složil 11 kop 35 kr. m., ostatní kladl ročními termíny po 5 kopách m. S chalupou dostal rolní potřeby, volka a krávu, jako jiné děti, a co hlínou přimazáno a hřebem přibito. Otec si vymínil ve světnici svobodný byt. Sutého obilí: 2 kor. žita, 2 větele pšenice, 2 větele ječmene, 2 čtvrce hrachu, 2 čtvrce čečelky, kousek půdy pro čtvrtku okurkových jader, záhon pro zelí a nad chalupou jeden záhon, kousek pažití i se stromem. Z míšenské jabloně půl a hrušky též polovic, voříš pod mezí. Krávu na hospodářským obroku si hlídali a slepici. Ostatní domácí nádobí, co by potřeboval, si mohl svobodně pro svou potřebu vzíti. Komoru nad sklepem a ten krám si také vymínil.

Samuel Pekař byl asi řezníkem a zemřel 12. května 1771, stár 75 let a jeho manželka *Anna* zemřela 9. ledna 1779, stará 75 let.

Jan Ev. Pekař měl 11 dětí, z nichž některá buď v dětském, buď ve mladém věku zemřela. Z nich Anna, nar., 25. června 1784, se provdala 26. listopadu 1805 za Josefa Vitinu z Bukoviny č. d. 9.; Barbora Kateřina, nar. 4. října 1788, se provdala 26. listopadu 1804 za Josefa Kopala z Bukoviny č. d. 9.; Marie Terezie, nar. 1. srpna 1793, se provdala za Františka Krause, kamnáře a souseda z Turnova.

Po otci Janovi Ev. Pekařovi ujal tuto chalupu syn *Jan Ev. Tomáš Pekař*, nar. 14. prosince 1799. Týž se oženil 25. listopadu 1823 s Monikou, dcerou Jana Bechyně, chalupníka z Malého Rohozce č. d. 6. a Anny roz. Skálové ze mlýna ve Vazovci č. d. 8., narozenou na Malém Rohozci č. d. 6., 3. října 1805. Otec jeho Jan Ev. zemřel 18. června 1820, stár 75 let, a matka jeho Dorota 1. ledna 1845, stará 92 let. Dle urbáře z roku 1773 měl Jan Pekař při chalupě 8 korců a 3 a půl věrtele polí a 1 korec lada, platil daní 6 zl. r., úroků vrchnosti 2zl. 8 xr. r., z přádlá 12 $\frac{1}{2}$ xr. a robotoval dva dny týdně. Jan Ev. Pekař byl též roku 1803 rychtářem a měl s Monikou Bechyňovou 4 děti, a to 1.) Kateřinu, nar. 19. října 1824, provdanou 26. ledna 1847 za Josefa Vitáka, chalupníka z Malého Rohozce č. d. 1.; 2.) Františka, nar. 22. června 1828, který studoval a po gymnasiálních studiích vstoupil do bohosloveckého semináře v Litoměřicích, kdež ve druhém ročníku dne 22. února 1853 zemřel; 3.) Josefa, následujícího hospodáře; 4.) Annu, nar. 8. srpna 1837; zemřela 28. března 1853, stará 16 let.

Od otce Jana Ev. Tomáše Pekaře a matky Moniky ujal r. 1867 1. srpna syn *Josef Pekař*, nar. 13. července 1832, tuto chalupu č. d. 19 za 1200 zl. r. č. i s těmito pozemky:

č. parc.	32. stavební	79 ^o
	1. pastva	58 ^o
	2. „	102 ^o
	3. „	97 ^o
	4. lom	231 ^o
	5. pole	114 ^o
	6. pastva	180 ^o
	7. pole . . . . . 4 j,	536 ^o
	8. pastva	132 ^o
	9. zahrada	1265 ^o
	145. pole . . . . . 3 j,	712 ^o
	170. „	684 ^o
	436. cesta	53 ^o
		<hr/>
		9 j, 1043 ^o

Josef Pekař se oženil 4. června 1867 s Františkou, dcerou Jana Černého, sedláka z Daliměřic č. d. 18. a Anny, dcery Antonína Matouše, největšího sedláka z Frýdštejna č. d. 21., narozenou v Daliměřicích č. d. 18. 15. června 1848. Otec jeho Jan Ev. Tomáš Pekař zemřel 5. července 1882 stár 83 let a matka Monika zemřela 22. ledna 1884, stará 79 let, oba na Malém Rohozci č. d. 19.

Josef Pekař měl s manželkou Františkou Černou 8 dítek, z nichž zůstal na živu jen náš professor *Josef Pekař*, narozený na Malém Rohozci č. d. 19. dne 12. dubna 1870; ostatní bratři a sestry jeho zemřeli vesměs v jinošském věku. Roku 1874 18. ledna prodal Josef Pekař chalupu svou na Malém Rohozci č. d. 19. a koupil od svého tchána Jana Černého usedlost v Daliměřicích č. d. 18., kde vyrostl náš oslavenec a zde byl také vychován. Zde v Daliměřicích mu zemřela matka ještě v mladém věku, stará teprve 36 let, dne 9. února 1884. Otec jeho pan Josef Pekař se oženil 18. května 1885 po druhé s Marií, dcerou Josefa Nováka, chalupníka z Příhrazí č. d. 6. a Alžběty, dcery Václava Vocáska, chalupníka ze Zehrova, narozenou v Příhrazí č. d. 6., 14. června 1856. Josef Pekař měl s druhou manželkou Marií Novákovou tři dítky; zemřel 23. listopadu 1904 a jeho druhá manželka Marie zemřela 3. března 1923, oba v Daliměřicích.

Strýc profesora Josefa Pekaře, Jan M. Černý, bratr jeho matky, narozený v Daliměřicích č. d. 18. 26. září 1839, byl vynikajícím publicistou, cestovatelem, spisovatelem a konečně tajemníkem národního musea. Byl pro svou vlasteneckou činnost, a že rozšiřoval: „Pláč koruny České“ dvakrát žalářován. Byl též zemským poslancem za města: Bělou, Mnichovo Hradiště a Turnov. Ve svém rodišti Daliměřicích založil krásnou obecní knihovnu, které nebylo daleko široko rovno. Dokud ji spravoval pan František Salmon, dobrý přítel J. M. Černého, byla v pořádku, pak čím dále, tím více scházela, až u Predigrů shořela.

F. NAVRÁTIL

JAN MATOUŠ ČERNÝ

Příspěvek k životopisu.

Turnov a Turnovsko se svými malebnými hrady a historickými památkami mocně burcovaly historický zájem, historiky rodily a vychovávaly. Profesor Pekař má předchůdce v Turnovanu *Fortunátu Durychovi*, předchůdci a učiteli J. Dobrovského, i ve svém strýci z matčiny strany *Janu Maloušovi Černém*, dnes již skoro zapomenutém, ale zasloužilém vlastenci a historikovi.¹⁾

Nebude proto od místa, vzpomenouti tohoto muže ve Sborníku, jenž jest věnován profesoru Pekařovi, a to tím spíše, že J. M. Černý byl první, který budil v Pekařovi zájem historický a působil mocně na jeho duševní rozvoj nejen ry- zostí svého charakteru a vynikajícími vlastnostmi osobními, nýbrž i svou činností veřejnou a spisovatelskou, v níž mladistvý Pekař našel svůj první vzor. Ostatně osobnost J. M. Černého by si zasloužila podrobnějšího rozboru též proto, že J. M. Černý měl v našem životě politickém i veřejném úlohu ne sice vůdčí, ale přesto velmi význačnou a čestnou. Věc jest ovšem podstatně stížena tím, že se nezachovala ani jeho souborná korespondence²⁾ ani jeho osobní dokumenty nebo zápisky, které by dovolily nahlédnouti blíže do jeho nitra a osvětlily jasněji jeho postavení ve veřejném životě i vztah k ostatním souvěkým osobnostem. Proto bylo nutno omeziti tuto životopisnou črtu hlavně na shrnutí a zhodnocení fakt již dříve odjinud známých; novými daty bylo možno částečně ji doplniti toliko v líčení období 1868—1869, kdy se J. M. Černý jako žurnalista, zaměstnaný v předním českém listu, osvědčil jako neohrožený bojovník za české národní právo, nezaleknuv se ani žaláře, do něhož byl vládní persekcí uvržen.³⁾

*

Rodištěm Jana Matouše Černého byly Daliměřice u Turnova, náležející k rohozeckému panství hraběte J. Desfoursa, kde se narodil dne 26. září 1839. Otec jeho Jan Černý byl majitelem selské usedlosti a matka Anna, rodem Matoušova, pocházela z nedalekého Fridštejna. Ve svých třinácti letech byl dán J. M. Černý

¹⁾ Příloha „*Národních listů*“ z 20. 6. 1925 č. 169.

²⁾ V archivu knihovny Národního muzea v Praze jsou zachovány pouze 4 delší jeho dopisy a 10 kratších dopisů povahy většinou úřední.

³⁾ Registratura státního nákladnictví VI. 1867/84 „*Národní pokrok*“ 1867—1869 v archivu ministerstva vnitra v Praze.

na gymnasijsní studia do Jičína. Jičín byl tehdy střediskem studentů z celého Turnovska; zde se J. M. Černý sešel a seznámil s *Janem Gebauerem* a *Josefem Emlerem*, z nichž první byl o dva, druhý o čtyři roky ve studích výše. O bystrosti a nadání mladého studenta svědčí již vysvědčení z první třídy a jeho pořadí ve prospěchu, kdež se uvádí jako devátý mezi padesátiosmi žáky. Z předmětů nepovinných navštěvoval mimo němčinu a krasopis také češtinu, kteréž jej v první a druhé třídě vyučoval *Dr. Gustav Lindner*, později známý paedagog a ředitel reálky v Kutné Hoře. Teprve ve třídě sedmé se staly němčina a čeština povinnými předměty. Maturitní zkoušce se podrobil dne 19. července 1860 ⁴⁾ a na podzim vstoupil na pražskou universitu, kdež absolvoval šest semestrů filosofické fakulty.

Již tehdy prý obracel k sobě pozornost vážnými názory životními. Veřejnou svou činnost počal z jara roku 1861, kdy byl přijat do redakce vládního politického listu „*Pražských novin*“, kterou vedl Jos. Šesták. Téhož roku o prázdninách se vydal na cestu do Chorvatska, Dalmacie a Černé Hory, kam lákalo jej nadšení slovanské. Na svých cestách poznal vynikající národní pracovníky a politiky jihoslovanské. Vzpomínky a dopisy z těchto cest uveřejňoval pak v novinách a časopisech. Samostatně vyšla knížka „*Hercegovina, země a lid*“ v „*Osvětě lidu*“ roku 1876, napsaná podle „zápisků vlastenců a zkušeností cizinců“. Na slovanský jih zavítal ještě v roce 1872, kdy cestoval po Srbsku a Bulharsku.

Navrátiv se ze své první cesty vstoupil do *redakce Riegrova Slovníku naučného*, jenž byl tehdy považován za chloubu a pýchu současné české literatury i vědy. V redakci slovníku zůstal po celou dobu svého prvního pobytu v Praze. V roce 1863 podnikl druhou cestu do ciziny. Z pobytu v jižním Německu a Švýcarsku vytěžil materiál pro příspěvky, které uveřejňoval v nepolitickém Šimáčkově týdeníku „*Poslu z Prahy*“, do něhož i jinak literárně přispíval.

Když v prosinci roku 1863 počal vycházeti nový politický deník „*Národ*“, byl J. M. Černý mezi jeho prvními stálými spolupracovníky. Palacký a Rieger prohlásili „*Národ*“ za svůj orgán a odůvodňovali jeho vydání tím, že je potřebí listu, jenž by čelil snahám rozdrobujícím český národ na různé strany. Vskutku však byl „*Národ*“ založen proti „*Národním listům*“, které se staly majetkem Dr. Julia Grégra a sloužily straně mladočeské. Tím že se přihlásil J. M. Černý za spolupracovníka „*Národa*“, vstoupil zároveň do řad staročeských, jichž programu zůstal vždy věrným.

---

⁴⁾ Podle maturitního vysvědčení byl uznán dospělým s tímto prospěchem: Chování: Zcela přiměřené — Náboženství: Velmi dobrý — Latina: Dobrý — Řečtina: Dobrý — Matematika: Dobrý — Fysika: Dobrý — Němčina: Velmi dobrý — Čeština: Výborný — Přírodopis: Velmi dobrý — Propedeutika: Velmi dobrý.

V Praze však již dlouho nepobyl; neznáme blíže příčiny, proč nedokončil svá studia, neznáme příčiny jeho odchodu. Již roku 1865 odebral se do svého rodiště a domáhal se povolení ke zřízení knihtiskárny a knihkupectví v Turnově. Ježto však se nemohl prokázat odbornou způsobilostí, byla žádost jeho za povolení od úřadů zamítnuta. Do této doby spadá první z jeho literárních prací samostatně vydaných. Vydal totiž „*Kroniku Turnovskou první doby XVIII. století*“, sepsanou svědkem události Kristiánem Josefem Vejřichem, měšťanem turnovským.⁵⁾ Čistý výtěžek z prodeje knížky, kterou J. M. Černý vydal vlastním nákladem, měl připadnouti obecní knihovně v Daliměřicích, v jejímž majetku byl originál vydané kroniky. Není pochyby, že byl to v prvé řadě místní zájem, který vedl J. M. Černého k vydání kroniky, ale není vyloučeno, že spolupůsobila u něho i tendence politická. V předmluvě ke kronice zvláště zdůrazňuje, že je v ní zachována „paměť neobyčejné statečnosti, s jakouž občané turnovští hájili svobod a práv svého města proti násilnictví vrchnostenskému“ a tak naznačuje, že i potomkové jejich mají statečně a neochvějně hájiti svobod a práv svého národa.

Válečné události roku 1866 zastihly J. M. Černého v Turnově, kde byl tajemníkem hospodářského odboru turnovského. O jeho politické orientaci za války rakouskopruské se nám zachovaly zajímavé doklady, z kterých je zřejmo, že mladý J. M. Černý sympatisoval s myšlenkami propagovanými blouznivým exulantem a bouřlivákem J. V. Fričem. J. V. Frič, jak známo, oddával se klamně naději, že pruská pomoc by mohla sjednati českému národu úplnou samostatnost. Pro svou myšlenku získal malou skupinu mladších českých radikálů,⁶⁾ sdružených kolem knížete Rudolfa Thurn-Taxisa.⁷⁾ V jejich poradách, konaných na Honsově statku v Nemyslovicích u Ml. Boleslavě byl vybídnut mladý redaktor „Národních listů“ Antonín Kotlík⁸⁾ k sepsání letáku, jenž by rozšiřoval tyto ideje. Kotlík vskutku v tomto duchu napsal — ovšem anonymně — brožurku, která byla vytištěna v Berlíně pod titulem „*Pláč koruny české, čili upřímná slova Staro-Čecha propověděná milým krajanům leta bídy 1866. Seberme se!*“ a koncem srpna rozhozena v Praze a v severních Čechách. Radilo se v ní, aby Čechové společně se Srby a Uhry uzavřeli „velikou svobodnou federaci na základě práva mezi-

⁵⁾ K. J. Vejřich zaznamenal turnovské události z let 1707–1736. Od r. 1736 je mezera až k r. 1775, kdy jiný kronikář zapsal paměť o selském povstání a pak o znovuzřízení magistrátu. K vydání svému připojil J. M. Černý ještě ze soukromých zápisů vypravování souseda Fr. Tázlera. Tento byl předním účastníkem hájení práv a svobody města Turnova, za což byl mučen a vězněn v letech 1712–1721.

⁶⁾ Byl mezi nimi též Adolf Šimek, okresní tajemník v Bělé, přítel J. M. Černého.

⁷⁾ K. Krofta, *Válka roku 1866 a české snahy státopravní*. Česká revue XI. str. 77.

⁸⁾ Antonín Kotlík, později okresní tajemník v Nové Pace, vydal znovu tento leták po přecoratě r. 1919. Srov. referát Peškařův ČČH XXV. str. 118.

národního, která bude sloužit za vzor celé Evropě.“ — „Nejedná se o žádnou revoluci“, praví se v letáku, „jedná se jen o veřejné osvědčení českého národa, aby Evropa viděla, že žijeme a co chceme. Evropa nám jistě podá pomocné ruky, ano ona čeká, abychom se ozvali. Nuže bratři, Čechové a Moravané, ozvěme se tedy hlasitě, aby nás slyšel svět a řekněme: My nechceme Rakouska, poněvadž jsme poznali, že nám nejen nic platno není, nýbrž že nám i překáží; my chceme a můžeme bez něho býti a samostatný život vésti. Snad dnes, snad již zítra nastane potřeba takového osvědčení; protož hotovme se k němu, aby okamžik ten nás nezastihl nepřipravených.“

Není divu, že tato nadšená vlastenecká výzva našla ohlas u J. M. Černého a že se mu zalíbila. Když obdržel od svého přítele A. Kotíka část nákladu, nepomýšleje na nebezpečí a možné následky, začal letáky horlivě šířit po kraji. Činil tak zvláště prostřednictvím Hruboskalského kostelníka a posílčeka Čimbála.⁹⁾ Avšak věc, jak ani jinak nebylo možno, brzy se prozradila a J. M. Černý byl na telegrafický rozkaz c. k. trestního soudu zatčen. O způsobu jeho zatčení a dopravení do Prahy se dovídáme některých podrobností ze zprávy, kterou podal dne 8. září 1868 c. k. okresní hejtman místodržitelskému presidiu. Zatčení bylo prý provedeno v noci z 31. srpna na 1. září bez jakéhokoliv hluku v úplném klidu, takže kromě rodičů J. M. Černého nikdo o tom nevěděl. Do Prahy byl dopraven zcela nenápadně jedním četníkem a nikoliv, jak bylo psáno v „Národních listech“ ze 6. září, šesti pruskými vojáky. Zpráva však přiznává, že zatčení způsobilo později rozruch v Turnově v kruhu mladých mužů, s nimiž se J. M. Černý stýkal.

Ještě jednou za svého zatčení podíval se J. M. Černý do Turnova, aby byl u turnovského okresního soudu konfrontován s Janem Reslem, na jehož svědecké výpovědi prý mnoho záleželo a který pro nemoc se nemohl do Prahy jako svědek vydati. Stalo se tak dne 17. září za veliké bezpečnostní opatření v průvodu policejního úředníka H. A. Katzerovského a četníka Ignáce Johna, neboť měl zemský trestní soud obavu, aby se J. M. Černý nepokusil o útěk, nebo aby snad nebyl ze strany pruské učiněn pokus o jeho osvobození. Další průběh vyšetřování není znám; je pouze jisto, že J. M. Černý svého známého Ant. Kotíka neprozradil a že se rakouské úřady nikdy nedozvěděly autora „Pláče koruny české“.¹⁰⁾

Mimo J. M. Černého byli zatčeni z téže příčiny *Fr. Pfeffermann* tesařský mistr, *Jan Ladl* kupecký příručí z Karlína, *Fr. Storek* představený obce Podlusk v okrese roudnickém a *Jan Pujman* z Německého Brodu. Po uzavření pražského

⁹⁾ J. L. Turnovský, *Ze života J. M. Černého. Hlas Národa* z 9. března 1893.

¹⁰⁾ Za jejího autora byl všeobecně považován J. V. Frič, který opět meškál v cizině a také c. k. trestní soud vydal proto na něho tajný zatýkač. *Srov. J. Opočenský, Historie „Pláče koruny české“, Sobota I. roč. 6.*

míru se soudilo, že X. článek tohoto míru (ve kterém se praví, že nemá býti žádný poddaný císaře rakouského ani krále pruského pro politické chování své za posledních událostí stíhán) se vztahuje také na tyto vězně, avšak trestní soud byl opačného náhledu. Po osmiměsíční vazbě bylo vězňům oznámeno, že X. článek mírový se na ně nevztahuje. Neměla se jich týkati ani úplná amnestie vydaná 20. června 1867 na paměť slavnostní korunovace v Uhrách, která platila pro politické provinilce odsouzené v době od 13. března 1848 až do 15. prosince 1866, poněvadž nebyli dosud odsouzeni. Teprve dodatečně zvláštním rozhodnutím císařovým ze dne 10. září byl J. M. Černý s ostatními občany téměř po třináctiměsíčním vězení propuštěn na svobodu.

Když opouštěl těsné a dusné stěny žalární, jistě sobě J. M. Černý nepomyslí, že v poměrně krátké době se opět do nich vrátí. Tentokrát ne jako planý „revolucionář“, nýbrž jako redaktor a uvědomělý bojovník za česká práva v době nadšených táborů a v době krutého pronásledování českého tisku.

Po svém propuštění zůstal J. M. Černý v Praze a za krátko se stal členem redakce nově založeného deníku „*Národní pokrok*“, který počal vycházeti místo Šimáčkova „*Národa*“, neboť tento zanikl v květnu r. 1866 dílem z nedostatku předplatitelů, dílem nedbalostí svého nakladatele. Nový deník, jehož prvé číslo vyšlo 19. prosince 1867, vedl J. S. Škřejšovský se svým bratrem Dr. Fr. Škřejšovským a jako vydavatel a zodpovědný redaktor byl na policii ohlášen August Tonner.¹¹⁾ Nebyl jím však dlouho, neboť již 30. dubna 1868 oznamuje c. k. státnímu návladnictví společně s J. M. Černým, že od 1. května t. r. počínaje převezme vydavatelství a odpovědnost za redakci „*Národního pokroku*“ Jan Černý, bytem v Šlikově paláci na Novém městě. Týž dokládá se v oznámení, že jest plnoletý, bezúhonný, že studoval filosofické vědy a že jest příslušníkem obce Vohrazenic v okresu turnovském, tedy občanem rakouským. A. Tonner byl asi nucen se vzdáti své funkce, neboť se dopustil přečinu opomenutí povinné péče tím, že ve 125. čís. „*Národního pokroku*“ nechal vytisknouti v překladu vídeňských telegramů jméno panovníkovo s vnecháním titulu, totiž pouze „*František Habsburský*“. „*Tak prý*“, píše policejní ředitel Straub v úřední své zprávě státnímu návladnictví, „*mluvilo se za francouzské revoluce o Ludvíku Capetovi nebo v Mexiku o Maxmilianovi Habsburkovi*“. A. Tonner byl proto později odsouzen na měsíc do vězení a korektor Fr. Mikeš, který telegram přeložil, byl odsouzen pro zločin urážky majestátu na 6 měsíců do těžkého vězení. Toto byla však jen předzvěst dalšího pronásledování listu.

Prvním závadným článkem za redakce J. M. Černého shledalo policejní ředi-

¹¹⁾ Rodák ze Zdíkova, bývalý tajemník okres. zastupitelstva v Písku.

telství úvodník ve 154. čísle „Národního pokroku“ ze dne 23. května pod názvem „Cislajtánská svobodomyslnost v koncích“. Jednal o zprávě, kterou přinesla „Neue freie Presse“, že prý vláda se rozhodla energicky zakročit proti české opozici a především že nebudou povoleny žádné tábory lidu, které by směřovaly k podkopání ústavy.

V tomto článku jsou nadhozeny otázky: „Co je to za ústavu, kterou vláda musí hájit proti národům? Co je to za vymoženost lidu, kterou lid sám chce podkopat? Co je to za ministerstvo, o kterém jediný hlas, kterýž jest slyšeti z lidu, jest hlas nedůvěry?“ Při zodpovídání těchto otázek přichází se k závěru, „že vláda cislajtánská vystrojila vývěsku svobodomyslnosti a že tato svobodomyslnost je jenom prázdnou dutinou. Vláda prý ihned zavírá krám svobody, jakmile Čechové se blíží; tato vláda musí padnout, neboť sama otvírá oči světu, že příčina jejího bytí jest jen předstíraná. Vláda z lidu proti lidu, vláda parlamentní proti vůli většiny obyvatelstva, vláda dle jména svobodomyslná nad národy spoutanými jest nesmysl, jest věc nepřirozená, strojená, sama sobě odporující a musí zahynouti na neduh, jenž jest její podstatou“. Neméně ostrý, ba možno říci i protirakouský v plném slova smyslu je úvodní článek z 31. května v čísle 162, pojmenovaný „Svatodušní svátky r. 1848“. Nebádá se v něm, aby svátky svatodušní r. 1848 a jejich politické následky se přikryly rouškou zapomenutí a za základ aby byl vzat patent z 28. dubna toho roku. Z událostí svatodušních je zapotřebí vzít si i naučení, aby vždy jen cestou zákonnou se hledělo dosáti práv, neboť ruská vláda přede všemi jinými uznává toho ducha zákonitosti při českých snahách. Policie dobře vystihla smysl článku a ve své relaci státnímu návladnictví shrnula jeho vedoucí myšlenky: „Nyní jest třeba zachovat pasivní odpor proti ministerstvu až do krajnosti, poněvadž bychom v otevřeném odboji nic nepořídili; pak budme svorni a připraveni, a až to jednou v Evropě začne, tehdy udeříme i my; v Rusku máme svou podporu“.

Podobně protivládň jsou zahroceny i další články v čís. 165. a 166. pod názvem „Narovnání s Čechy“ a „České tábory a přímé volby“. Proto požádalo státní návladnictví, které shledalo v těchto článcích zločin rušení veřejného pokoje, aby zemský co tiskový soud zavedl trestní řízení proti zodpovědnému redaktoru a vydavateli J. M. Černému. Obžalobu vypracoval 17. června referent V. Předák a uvádí v ní, že J. M. Černý zdá se býti vinným zločinem rušení veřejného pokoje, poněvadž neprokázal, že bez jeho vědomí a vůle jmenované články byly v „Národním pokroku“ otiskeny, dále pak, třeba že udává, že autory oněch čtyř článků zná, přece nechce jejich jmen udati, dokonce sám výslovně přejímá na sebe zodpovědnost za první z uvedených článků. Posléze, třebas že zajisté svou zodpovědnost musí znáti, přece dopustil, aby se rukopisy článků zničily, takže nemůže je předložit.

Proto navrhuje, aby J. M. Černý byl dán v obžalovanost a ponechán zatím na svobodě až do vyjití konečného rozsudku.

Mezi tím přinášel „Národní pokrok“ řadu článků, které byly zabavovány a postupně hlášeny policií státnímu návladnictví. Již samy názvy jejich mluví za celý jejich obsah jako: „*Vyrovnání s Čechy*“ (č. 176), „*My chtěli chléb a dostali jsme kámen*“ (č. 185), „*Pozor*“ (č. 187), „*Na Betlémském plácku*“ (č. 196), „*Všem hlavy dolů*“, „*Čím dál, tím hůř*“, „*Kdo se smí vyrovnat*“ (č. 199, 197, 198). Zabavována byla i čísla, která přinesla výzvu k účasti na táborech lidu v Hradci u Strahovic, Levíně u Nové Paky a na Šaldách na Ml. Boleslavsku. Státní návladnictví opět podávalo zemskému co tiskovému soudu návrh, aby pro všechny tyto články bylo zavedeno trestní řízení se zodpovědným redaktorem J. M. Černým, stejně jako i pro články další, jako „*Politický bankrot*“ (č. 206), „*Tajná armáda*“ (č. 209), „*Vyšetřování pro tábor na Pravdě*“ (č. 210), „*Jeden a šedesáte osob*“ (č. 202), „*Doba španělské inkvizice*“ (č. 219). Když pak v čís. 211. uveřejnil J. M. Černý noticku „*V ruské korespondenci*“, ve které se kritikuje poměry v Rakousku vzhledem k Čechám, shledalo v ní státní návladnictví zločin velezrády, a protože zločin ten se trestal nejméně desetiletým žalářem, podalo 24. července návrh, aby bylo povoleno předběžné uvěznění J. M. Černého. Jako důvod se uvádělo, že proti „Národnímu pokroku“ je před soudem již 15 tiskových procesů pro zločin rušení veřejného pokoje a 9 procesů pro přečin proti veřejnému pokoji a bezpečnosti. V úvahu prý přichází, že „Národní pokrok“ se tiskne v téže tiskárně u Dr. Fr. Skrejšovského, kde také „Politik“ vychází a poněvadž již dva redaktoři tohoto časopisu a to Fr. Koteř a Václav Nedoma se vyhnuli útekem trestnímu vyšetřování a zatýkačem jsou stiháni, jest prý se třeba obávat, aby také toto již trvajícím vyšetřování, případně jeho ukončení, útekem redaktora J. M. Černého nebylo zmařeno, nebo aspoň ztíženo. Uvěznění J. M. Černého je proto žádoucí a to z ohledu na veřejnou bezpečnost a právní stav pro vysoce nebezpečný směr „Národního pokroku“. Zemský co tiskový soud nespátroval v uvedené zprávě skutkovou povahu zločinu velezrády, nýbrž pouze zločinu rušení veřejného pokoje, avšak svolil k předběžnému uvěznění J. M. Černého, zvláště když dne 29. července přinesl „Národní pokrok“ článek „*Samostatné království české*“ namířený proti dualismu a úvodník „*Čechy a Evropa*“, přeložený z francouzského listu „*Messenger de Paris*“, v němž se praví, že Palacký a Rieger se netají vyznáním, že otázka česká je otázkou mezinárodní a že se při ní jedná o rovnováhu evropskou. Není prý to náhled mylný. Hned na to klade autor článku otázku: „Jsou základové Rakouska tak pevné, aby se říše ta nemohla zbořiti?“ a proto Evropa prý se musí připravit na vše a Čechové zasluhují veškerou pozornost, když se táží, co se bude

díti s Čechami, kdyby Austrie klesla v zříceniny. Pro uveřejnění těchto článků byl dne 30. července redaktor J. M. Černý předvolán k trestnímu soudu a po výsledku podržen ve vazbě.

Funkci zodpovědného redaktora „Národního pokroku“ převzal zaň od 1. srpna Jan Kořtoň¹²⁾ a když byl i tento zatčen, ujal se vydávání a redakce Jan Zehnal.¹³⁾ Avšak i tento se dostal do vyšetřovací vazby a vydávání „Národního pokroku“ bylo dne 21. října zastaveno. Na místo něho byla založena v Chrudimi „Koruna“, která však stíhána byla státními úřady způsobem nejhorším a zanikla dne 20. dubna 1869.

J. M. Černý, jenž byl uvězněn v jedné celi se sprostým zločincem, odvolal se proti vyšetřovací vazbě, avšak žádost jeho byla nejvyšším soudním dvorem zamítnuta. Dne 14. září došlo k líčení pře pro zločin rušení veřejného pokoje podle § 65 odstavce a), b), trestního zákona, spáchaný čtyřmi prvními články.¹⁴⁾ J. M. Černého hájil obhájce Dr. Mezník. Obžalovaný se hájil také sám, avšak byv dvakrát napomenut vzdal se dalšího hájení, ježto prý se mu zakazuje hájiti se způsobem, jaký sám uznává za dobrý. Jedině prý nemůže pochopit, proč má býti žurnalista stíhán, když konstatuje pouhá fakta. Po té probíral Dr. Mezník každý článek zvláště, snaže se stejně jako dříve obžalovaný dokázati, že v člancích jsou uvedena pouhá fakta.

Rozsudek byl vyhlášen druhého dne a podle něho byl J. M. Černý uznán vinným podle § 65 a) a odsouzen do těžkého žaláře na dobu 18 měsíců zostřeňného každý první pátek v měsíci postem a ke ztrátě 3000 zl. z kauce ve prospěch chudinského ústavu města Prahy. Proti tomu rozsudku podalo státní návladnictví dne 21. září odvolání k vrchnímu zemskému soudu pro nízkou výměru trestu, kterýž prý není v žádném poměru k velikosti a nebezpečí trestních činů J. M. Černého. Přílišná mírnost trestu mohla by prý býti za nynějších politických poměrů spojena s velikými škodami pro veřejnou bezpečnost. Vyměření vyššího trestu, jenž by odpovídal zákonu i provinění obžalovaného, jest prý tím potřebnější, ježto otištěné články hraničí přímo s velezradou a ježto „Národní pokrok“ velmi povážlivě jest veden směrem vládě nepřátelským. Avšak vrchní zemský soud potvrdil 16. října prvotní rozsudek a pozměnil jej jedině v tom, že J. M. Černý byl uznán vinným i podle § 65 b). Odvolání, jež podal J. M. Černý proti těmto rozsudkům, bylo nejvyšším soudním dvorem dne 3. listopadu zamítnuto.

Tím byla skončena první etapa tiskového procesu. Po ní následovala další vyšetřování, přelíčení, obsáhlé obžaloby a rozsudky a mamá, nic nepomáhající

¹²⁾ Jan Kořtoň, spisovatel, narozen v Praze 25. dubna 1827.

¹³⁾ Jan Zehnal, mědirytec, narozen ve Štípu na Moravě 9. ledna 1836.

¹⁴⁾ Část líčení otlukuje J. Arbes, *Pláč koruny české* I. 276 (1894).

odvolání. Tak dne 22. října byl J. M. Černý odsouzen do vězení na 3 měsíce a ke ztrátě 300 zl. z kauce, dne 10. prosince v závěrečném tajném přelíčení za předsednictví rady Macha prohlášen proti němu rozsudek, odsuzující jej na 2 leta těžkého žaláře a ke ztrátě 1000 zl. z kauce. V procesu se pokračovalo i následujícího roku a po jeho skončení činil souhrn všech trestů J. M. Černého čtyři a půl roku těžkého vězení. Takovým způsobem hleděla vláda zbaviti se nepohodlných osob a donutiti je k mlčení.

Z trestnice novoměstské, kde bylo vězněno ještě 8 jiných spisovatelů a redaktorů opozičních listů, byl J. M. Černý odveden v lednu 1869 do trestnice svatováclavské, avšak ani zde nezůstal nečinným. Byl v tajném spojení se svými přáteli a v červenci 1869 napsal ve vězení článek „Z listů Juniových“. Prostřednictvím Emanuela Tonnera poslal jej Skrejšovskému, který jej otiskl dne 22. července pod čarou v 87. čísle „Pokroku“, ¹⁵⁾ pokračování pak 23. července, 5. a 19. srpna. Článek obsahoval vybrané ukázky z politických listů, které právě před sto lety (1769) byly pod pseudonymem „Junius“ uveřejňovány v londýnském listě „Public Advertiser“ a velmi prudce útočily na státní úředníky ano i na samého krále. Ke svému výboru z listů připomíná J. M. Černý, „že podává některé různé lupeny, o nichž se naděje, že i v nynější době budou zajímavé a českému lidu srozumitelné“. Proloženým písmem pak upozorňuje své čtenáře zvláště na některá místa, která shledává obdobnými s českými poměry, jako o ústavě, zákonodárství a vládě a je věru ku podivu, že články tyto, ač smysl jejich byl jasný, nebyly skonfiskovány.

Bránu vězení otevřela J. M. Černému i ostatním politickým vězňům amnestie, kterou jim dalo v dubnu 1870 po pádu vlády německoliberalní nové ministerstvo hr. Potockého. Po propuštění vrátil se J. M. Černý opět k práci redakční do „Pokroku“, jehož zodpovědnou redakci vedl od 13. srpna 1871 do 5. ledna 1872; mimo jiné psával vřelé a obsažné články o vzájemnosti slovanské, při čemž mu byla vhodnou oporou znalost jazyků a literatur jihoslovanských. V roce 1874 se stal majitelem politického a literárního týdeníku „Slovan“. Hlavním jeho spolupracovníkem byl Ed. J. Zajfček, redaktorem a vydavatelem J. L. Turnovský. Po dvou letech nejspíše pro finanční obtíže „Slovan“ jako samostatný list zanikl a sloučil se s politickým deníkem „Brouskem“. Žurnalistický sloh J. M. Černého byl jasný a prostý vši frášovitosti; skutečné vědomosti a bystrý talent pozorovací činily ho nevšedně působivým publicistou, takže míval v záležitostech politických a v české společnosti závažné slovo. To uznali i jeho krajané v Turnově, kteří ho

---

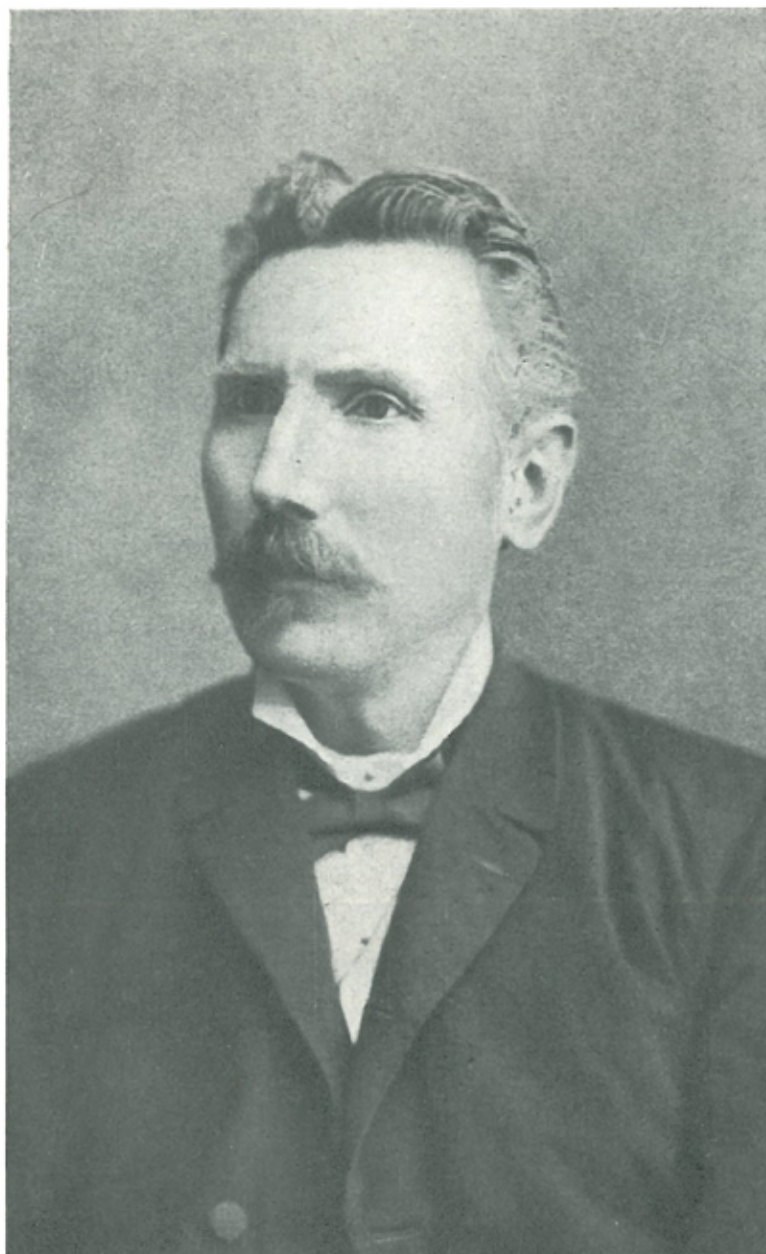
¹⁵⁾ „Pokrok“ začal vycházeti v Praze 25. dubna 1869 hned po zániku chrudimské „Koruny“ pod vedením Dra J. Jeřábka, později A. O. Zeithammera.

s Mnichovohradištskými a Bělskými zvolili r. 1871 do českého sněmu, kdež zasedal až do všeobecných voleb r. 1889, kdy stížen jsa chorobou vzdal se kandidatury. Pro svou činnost a zvláště pro svůj zájem všeslovanský zůstával státním úřadům stále podezřelým a policie si opatřovala o něm zprávy od konfidentů. Když v lednu r. 1872 meškal ve Vídni, měla policie v patrnosti jeho obydlí a měla i zjištěno, že ráno o 9. hodině odchází a vrací se až druhého dne ve 2 hodiny ráno. Podobně o rok později v únoru má jej policie v podezření, že je to on, ten „panslavistický apoštol“, jež česká oposice poslala do Vídně a do Záhřebu.

V roce 1876 dostalo se J. M. Černému, jenž se zabýval až do té doby jedině žurnalistikou, pevného zaměstnání; byl totiž od 1. července ustanoven zástupcem nemocného musejního sekretáře *V. B. Nebeského* a od 1. dubna 1877 sekretářem českého musea s ročním požitkem 800 zl. a v úřadě tom setrval až do své smrti. Sekretářem se stal přičiněním *W. W. Tomka*, tehdy jednatele Společnosti musejní, neboť v dopise z 21. června 1876 píše mu J. M. Černý své stručné „curriculum vitae“ a na doklad svých znalostí uvádí, že ve všech jazycích slovanských se vyzná v té míře, že z nich může překládati, srbsko-chorvatsky pak umí i mluvit tak jako německy. Ke konversaci francouzské nenabyl prý příležitosti, ale jest mocen frančiny tak, že spisy francouzské dovede věrně a rychle překládat, jakož i anglické, ač si při těchto musí ukládati trochu více opatrnosti. O jazykových znalostech J. M. Černého svědčí i ta okolnost, že v roce 1877 přeložil do ruštiny projev souhlasu a díků českého studentstva adresovaný slovanskému komitétu v Moskvě za to, že se Rusko vojensky ujalo Jihoslovanů v jejich bojích proti Turecku. Téhož roku pojal J. M. Černý ještě s Kalouskem a některými jinými vlastenci myšlenku vydati u příležitosti stoleté památky narozenin cara Alexandra I. českoruský sborník, který by obsahoval vědomí totožného původu kmenového a vše, v čem se jevily vzájemné sympatie českoruské za dob panování cara Alexandra I. Děly se přípravě a byl sbírán materiál pro sborník, avšak vydání jeho nebylo uskutečněno.

Úřední činnost jakožto sekretáře musejního dala J. M. Černému podnět, že sestavil a vydal svým nákladem r. 1884, když se schylovalo k tomu, že zemský sněm rozhodne o stavbě nové budovy musejní, stručnou zprávu historickou i statistickou „*Museum království českého*“. V připomenutí datovaném v Praze „na den sv. Václava, patrona a dědice země České“ praví, že se mu zdálo býti vhodné podati alespoň stručnou zprávu, kterouž by snad některé mínění mylné o Museu mohlo býti napraveno a kusé o něm vědomosti porozšířeny, neboť za příčinou stavby nového domu musejního jest k ústavu tomu obrácena všeobecná bedlivější pozornost. Zprávu zpracoval J. M. Černý podle tištěných pramenů, které v předmluvě uvádí, a podal české veřejnosti o musejní společnosti a jejich sbírkách pěkný

JAN M. ČERNÝ, STRÝC PEKAŘŮV
(publicista a historik, 1839—1893).

přehled po všech stránkách. Po vystavění této budovy pořídil r. 1891 její dosti podrobný popis „*Nové museum království českého v Praze*“.

Když v roce 1880 byla založena *Ústřední matice školská*, byl J. M. Černý mezi jejími zakladateli a byl prvním jednatelem jejího ústředního výboru. Funkci svou zastával až do r. 1886 včetně; od r. 1887 zůstával dále jen členem výboru. Poněvadž v prvních letech po svém založení neměla *Ústřední matice školská* spolkové kanceláře s úřednictvem a všechna spolková agenda spočívala na bedrách čestných funkcionářů, byla činnost J. M. Černého jakožto prvního jednatele zvláště namáhavá a záslužná. Funkce tato dala J. M. Černému podnět k sepsání brožurky „*Pravda o Schulvereinu*“ (1883). Podává v ní zprávy o povaze a činnosti tohoto spolku s úmyslem nejen poučiti, nýbrž i upozorniti na nebezpečí, jež *Schulverein* v sobě má pro české školství. Stejně tak činil již dříve ve člancích novinářských a vyzýval národ k jednomyslnému zápasu o právo na českou školu.

Ke konci svého života oddal se J. M. Černý se zvýšenou horlivostí spisovatelské činnosti. O jeho širokém interese svědčí i ta okolnost, že účastnil se r. 1886 sporu o *Rukopisy*; nevystupuje však jako jejich fanatický obránce, spíše povzbuzuje k mírnosti boje a k opatrnosti při posuzování pravosti *Rukopisů*. Učinil tak nejprve článkem v „*Národních listech*“ z 22. dubna 1886 „*K sporům o naše rukopisy*“, kdež se obrací proti poslednímu číslu „*Athenea*“ a proti „pp. Truhlář a spol.“, kteří dokazují, že zásoba jazyková, rčení a obraty *Rukopisů* jsou vzaty z české literatury novověké a pak sám vydal brožurku „*Legenda o sv. Kateřině a Rukopisové Kralodvorský a Zelenohorský*“, jako příspěvek k obraně jejich pravosti. Pokládá za užitečné, aby se věnovala bedlivější pozornost legendě o sv. Kateřině, neboť tato nebyla při objevení *Rukopisů*, ba ani dlouho po tom známa. Rozborem shledává, že jazyk a některá slova legendy o sv. Kateřině i její poetická technika se srovnávají s *Rukopisy* a tím pomáhají k jejich vysvětlení a proto ji považuje za svědectví pro staročeský původ *Rukopisů*.

O dva roky později vydal na čtyřicetiletou památku slovanského sjezdu v Praze publikaci „*Slovanský sjezd v Praze roku 1848*“. Vypisuje a příslušnými akty dokládá vznik a průběh „myšlenky krásné a pokusu utěšeného“, jenž z kvasu r. 1848 vynikl na povrch a měl „opatřiti důležitosti Slovanův ve střední Evropě proti nebezpečím, jimiž doba právě soptila“. Nazývá slovanský sjezd v Praze mnohoslibným počátkem podnikání Slovanů rakouských, jehož úspěch byl však daleko nedokonalý. Sám v něm shledává mnoho velevážených myšlenek politických a návrhů praktických, ale mimo to i dosti politické poesie. Ke své práci použil současných obecně přístupných publikací a ústního sdělení účastníka sjezdu *Josefa Jirečka*.

Posléze pořídil na základě spisů a korespondence Durychovy životopisný nástin svého krajana pod názvem „*Fortunát Durych, první slavista český*“, vydaný nákladem obce města Turnova r. 1889. Tato historická práce vděčí za svůj vznik interese krajskému. J. M. Černý v úvodě přiznává, že jakožto krajan Durychův velmi blízký zaujímal se živě o činnost, povahu a osudy jeho. Zajímal se však o Durycha zvláště pro jeho snahy o pravou všeslovanskou vzájemnost a viděl v něm jednoho z prvních nadšených pracovníků, který podle slov libušského faráře Antonína Marka „už před sto lety mýtil prvorodné slovanské luhy, aby potomkové je v úrodné pole obracet a zasívat mohli dobrým semenem“.¹⁶⁾

Nejvýznamnější historickou prací J. M. Černého je sborník aktů politických o věcech státu a národa českého od r. 1848 „*Boj za právo*“. K vydání této sbírky J. M. Černého povzbudil Dr. F. L. Rieger, který jej vyzval, aby sbíral a k tisku připravoval „akta politická“, kterýmižto akty se rozuměly petice, žádosti, kabinetní listy, patenty, diplomy, protesty, deklarace, memoranda, zkrátka toho druhu důležitější projevy v českých věcech státoprávních, politických, národních i kulturních. S přípravnými pracemi započal již asi v roce 1886 a v prosinci r. 1891 v úkolu svém dospěl tak daleko, že měl přehled a seznam takových aktů politických od r. 1848 do r. 1879, totiž do druhého vstoupení českých poslanců do říšské rady. O aktech zejména z let dávnějších, kamž nesahala jeho paměť, sbíral zprávy o příčinách jejich vzniku, o jejich původcích a okolnostech a snažil se podati jejich výběr co možná úplný, aby zvláště bouřlivý ráz roku 1848 co nejvíce vynikl.

Poněvadž pak sborník byl míněn i pro širší české čtenářstvo, bylo potřebí poříditi dílo úplně české a proto mnohá akta přeložil z němčiny do češtiny. Část těchto aktů připravil již k tisku opatřiv je stručnými úvody a připojiv k nim i obsah případných aktů jiných, jichž nebylo třeba pojmáti do sborníku v celé obšírnosti. Nežli by se mohlo přikročiti k tisku, potřeboval ještě J. M. Černý zajeti do Brna, aby tam doplnil si materiál sebraný v Praze zejména pokud se týkalo zemského sněmu moravského r. 1848. Rád by byl také doplnil sborník některými akty slovenskými z let 1848—1861, kteráž chtěl vyhledati v Hurbanově pozůstalosti. Počítal totiž Slováky v oněch letech ještě k Čechům, jakož oni sami se k nim počítali a od jiných počítáni byli.

Avšak práce šla mu pomalu ku předu, neboť již po několik let trpěl reumatismem. Léčil se sice v lázních Sedmihorkách, ale přesto býval často chorobou svou poután na lůžko a nemohl psáti. Ještě v září 1892 se obrací J. M. Černý

---

¹⁶⁾ Z řeči Ant. Marka proslovené při svěcení pomníku F. Durycha na hřbitově turnovském 29. 9. 1867. Poslední řádek II. roč. str. 168.

na W. W. Tomka s prosbou o zapůjčení některých spisů pro chystaný sborník. Maje část látky i s historickými výklady připravenu počal tisknouti, ale úplného vydání své práce se již nedočkal. Když dospěl v tisku do června r. 1848, zachvácen byl těžkou chorobou a zemřel dne 7. března 1893.¹⁷⁾

Dne 9. března pohřben byl J. M. Černý za účasti svých přátel a zástupců rodného kraje. K věčnému odpočinku na hřbitově Olšanském byl uložen „muž ryzí, přímé povahy, horoucí vlastenec a ke každé oběti pro dobro svého národa odhodlaný“, jak napsal o něm nekrolog v „Osvětě“,¹⁸⁾ jeden z těch, o nichž obyčejně historie mnoho nemluví, ale kteří přece jen sami dějiny tvoří.

---

¹⁷⁾ V jeho díle uvolil se pokračovati V. Schulz, a to podle plánu původně stanoveného; první díl sborníku, obsahující dobu od 11. března 1848 až do rozpuštění sněmu Kroměřížského dne 7. března 1849, byl vydán v čerenci r. 1893, druhý díl jdoucí až do vydání diplomu říjnového r. 1860 byl dokončen v prosinci téhož roku 1893. K vydání třetí části pokračující až do r. 1879, po případě až k úmlouvám vídeňským, již nedošlo a tak toto důležité a cenné dílo zůstalo nedokončeno.

¹⁸⁾ J. L. Turnovský, *Nové rovy české, Osožta 1894 str. 173.*

J. KLIK

BIBLIOGRAFIE PRACÍ JOSEFA PEKAŘE

Do této bibliografie nebylo možno pojmouti všechny drobnější recenze Pekařovy, jichž na sta jest otištěno v Českém Časopisu Historickém v rubrice „Zprávy“, případně i (hlavně v dřívějších letech) ve „Výtazích z časopisů“ dílem pod značkou *J. P.*, dílem bez podpisu. Široký zájem Pekařův o všechny problémy a otázky historické (patrný ostatně i z věcného přehledu k této bibliografii), bojovný duch a nezřídka i redaktorská jeho povinnost vedly jej k tomu, že reagoval obsáhlejšími či drobnějšími poznámkami na tolik prací historických, že výčet jejich by tuto bibliografii jistě zdvojnásobil.

S druhé strany ovšem nebylo dobře možno některé z těchto „Zpráv“ pominouti zcela; jsou zajisté mezi nimi stati povahy zásadní nebo silně polemické, ostře osvětlující Pekařovy názory na význačné zjevy i osoby našich dějin a dokreslující výrazně jeho složitý profil vědecký.

Zařadil jsem proto do bibliografie i ty „zprávy“, jež jsem pokládal za důležitější neodlišuje je nikterak od „referátů“. Jde ostatně většinou o práce, jež by jiné časopisy přinesly v rubrice referátů, kam vlastně svou povahou z největší části patří.

Řady novinářských a jiných článků, jež Pekař shrnul později ve větší knihy („Z české fronty“, „Světová válka“ a j.) rozepisují jednotlivě. Činím tak proto, že u některých z nich, zvláště těch, jež se dotýkají současných otázek politických, jest zvlášť důležité vytknout dobu jejich vzniku (mám na mysli hlavně stati z let válečných a popřevratových), u jiných zas dlužno upozorniti na jejich původní znění, které leckdy doznalo v knižním vydání korektur a doplňků.

1888

- 1 *Sevastopol v měsíci srpnu*. Napsal Lev Nikolajevič Tolstoj. Z ruštiny přeložil Jiří Douša (= Josef Pekař). Čech XX (1888), č. 108, 109, 110, 113, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 129 (9., 11., 12., 17., 22., 25., 26., 28., 29., 30. května, 7. června).
- 2 *Mistr Jiřík Kezelius Bydžovský*. Památky archeologické XIV (1887—9), str. 401—404, 451—456, 499—504, 635—640.
- 3 *O zahajování soudů*. Památky archeologické XIV (1887—9), str. 423—424.

1889

- 4 *Hrad Valdstein*. Jizeran X (1889), č. 32, 33, 35, 37, 39, 40, 41 (20., 28., dubna, 4., 11., 15., 18., 22. května).
- 5 *Liber klevetarum*. Jizeran X (1889), č. 54, 56 (13., 20. července).
- 6 *Mladá Boleslav ve věcích minulých*. Jizeran X (1889), č. 60, 63, 64, 65, 67 (3., 14., 17., 21., 28., 31. srpna), 69, 71, 72, 73, 74 (4., 11., 14., 18., 21. září),

77, 80, 82, 84 (1., 12., 19., 26. října), 86 (2. listopadu), 100, 101 (21., 25. prosince).

- 7 *O povstání královice Přemysla proti králi Václavovi I.* Seminární práce. Stran 16. Rukopis uložen v archivu m. Prahy. (Sem. práce IX, W 4, sv. 6.)

1890

- 8 *Hrubá Skála.* Příspěvek k historické topografii a ke sporu o Rukopis Královský. Atheneum, roč. VIII (1890), str. 33—41.

1892

- 9 *Kandidatury Přemysla II. na německý trůn.* Časopis Matice Moravské roč. XVI (1892), str. 45—48, 94—105, 227—237, 297—302. Ročník XVII (1893), str. 38—49, 131—140.
- 10 *Komenský a politické snahy české emigrace.* Národní listy XXXII, (1892) č. 34 (3. února).

1893

- 11 *Z mladoboleslavské knihy smolné* (Kulturní črta). Hlas národa 1893, č. 234 (24. srpna).
- 12 *Paměti o hradu Valdštejnu.* Zvl. otisk z „Jizerana“ 1889. Zpráva o činnosti komitétu a stavu musea Turnovského z r. 1880—92. Turnov 1893, str. 38.

1894

- 13 *Příběhy krále Přemysla Otakara II.* (Annales Otakariani). Časopis Matice Moravské roč. XVIII (1894), str. 128—136.

1895

- 14 *Dějiny Valdštejnského spiknutí.* (1630—1634). Kritický pokus. Rozpravy české akademie tř. I, roč. IV č. 3. Praha 1895, str. 507.
- 15 *Český Časopis Historický.* Nedělní Listy. Příloha k Hlasu Národa, 1895, č. 27 (27. ledna).
- 16 *Bílá Hora.* (Rf. o stejnojmenné knize V. Řezníčka). Nedělní Listy. Příloha k Hlasu Národa, 1895, č. 41 (10. února).
- 17 *Ref.:* Georg Irmer, Hans Georg von Arnim (Leipzig 1894), ČČH I (1895), str. 200—203.
- 18 —: *Memoari Prote Matije Nenadoviča* (Beograd 1893). ČČH I. 1895, str. 416—417.

1896

- 19 *Hrubá Skála v R-kém.* Listy filologické XXIII (1896), str. 259—264.
- 20 *Naukowe Towarzystwo im. Ševčenka.* Zpráva o utvoření a organizaci. ČČH II (1896), str. 132—133.
- 21 *Zpráva o čtvrtém sjezdu německých historiků v Inšpruku.* ČČH. II (1896), str. 395—398.
- 22 *Ref.: A. Huber, Studien über die Correspondenz d. Generale Gallas, Alringen u. Piccolomini im Februar 1634 (Wien 1895).* ČČH II (1896), str. 53.

1897

- 23 *Josef Vratislav Edler von Monse.* Politik XXXVI (1897) č. 37 (6. února).
- 24 *Spor o individualismus a kolektivismus v dějepisectví.* ČČH III (1897), str. 146—160.
- 25 *Alfred rytíř Arneth.* (Nekrolog). ČČH III (1897), str. 327—8.
- 26 *K slovanské politice Čech ve středověku.* (Rf. o knize J. Golla, Čechy a Prusy ve středověku. Praha 1897). Česká revue I (1897), str. 78—86.
- 27 *Böhmen und die deutschen Eroberungen an der Ostsee.* (Rf. o knize J. Golla, Čechy a Prusy ve středověku. Praha 1897). Politik XXXVI (1897) Nro 257, 258 (16., 17. September)
- 28 *Die Böhmen als die Apostel der Barbarisierung.* Theodor Mommsen gewidmet. Politik XXXVI (1897), No. 339, 342, 345 (8., 11., 14. Dezember).
Těž samostatně. Prag 1897, Bursík-Kohout, str. 22.
České vydání pod titulem *Čechové jako apoštolové barbarství.* Praha 1897, Bursík-Kohout, str. 18.
Polské vydání.
Ruské vydání pod titulem *Čechi apostoli varvarstva* (přeložil Th. Jareš) vyšlo v Kijevě 1901, stran 24.

1898

- 29 *Dějepisectví.* Památník na oslavu padesátiletého panování jubilea Františka Josefa. Praha 1898, nákl. České akademie, str. 58.
- 30 *Franz Palacký.* Politik XXXVII (1898), č. 140 (22. Mai), 149, 150, 155, 156, 162, 163, 165, 166 (1., 2., 7., 8., 14., 15., 17., 18. Juní), 179, 180, 187, 191, 204, 205 (1., 2., 9., 16., 26., 27. Juli), 211, 212, 227, 228, 238, 239 (2., 3., 19., 20.,

- 30., 31. August), 252, 253, 262, 263 (13., 14., 23., 24. September), 275, 277, 282, 289, 290, 291 (6., 8., 13., 20., 21., 22. Oktober), 345, 347, 351 (15., 17., 21. Dezember). *Politik* XXXVIII (1899) č. 46, 47, 87, 88, 90 (15., 16. Feb., 28., 29., 31. März).
- 31 *Myšlenky vybrané ze spisů Fr. Palackého*. Oddíl Dějiny. Otištěno v publikaci „Palacký národu“. Vydal výbor pro oslavu stých narozenin Frant. Palackého v Praze 1898, str. 25—33.
- 32 *František Palacký*. Zlatá Praha XV (1898), čís. 31 (10. června).
- 33 *Literatura k jubileu stých narozenin Palackého*. ČČH IV (1898), str. 279—284, 423—424.
- 34 *Memoiren des Bauers Josef Dlask*. *Politik* XXXVII (1898), č. 355 (25. Dezember).
- 35 *Ref.*: Karol Potkański, *Kraków przed Piastami* (Kraków 1897). ČČH IV (1898), str. 128—131.
- 36 —: Fr. Kryštůfek, *Čechy nenáležely nikdy diecési k Řeznu* (Praha 1897). ČČH IV (1898), str. 195—196.
- 37 —: A. Bernheim, *Der Universitätsunterricht u. die Erfordnisse der Gegenwart* (1898) ČČH IV (1898), str. 207—210.
- 1899**
- 38 *O Albrechtu Valdštejnovi v Plzni před katastrofou v Chebu*. (Výňatek ze stenogramu přednášky, již měl J. Pekař v Měšťanské besedě v Plzni 26. února 1899). *Plzeňské listy* 1899, č. 50, 51, 52, 53, 54 (2., 3., 4., 5., 7. března).
- 39 *Alfons Huber*. *Nekrolog*. ČČH V (1899), str. 66.
- 40 *A. Meissner o Mickiewiczovi*. ČČH V (1899), str. 179.
- 41 *Ref.*: F. Palackého *Spisy drobné*. Díl L *Spisy a řeči z oboru politiky* (Praha 1898). ČČH V (1899), str. 51—52.
- 42 —: J. Peisker, *Slovo o záduze*. (*Národop.* sborník 1899). ČČH V (1899) str. 192—195.
- 43 —: Prof. Masaryk o jubilejní literatuře Palackého (*Naše Doba* VI.) ČČH V (1899), str. 195—6.
- 44 —: Ch. V. Langlois a Ch. Seignobos, *Introduction aux études historiques* (Paris 1898). ČČH V (1899), str. 255—257.

- 45 —: L. Klicman, *Processus judiciarius contra Jeronimum de Praga habitus Viennae 1410 a 1412* (Praha 1898). ČČH V (1898), str. 260—261.
- 46 —: Paul Schweizer, *Die Wallensteinfrage in der Geschichte und im Drama* (Zürich 1899). ČČH V (1899), str. 262—265.
- 47 —: Jaroslav Vlček, *Dějiny české literatury I/1* (Praha 1897). ČČH V (1899), str. 325—327.
- 48 —: Jan Kvačala, *Neue Beiträge zum Briefwechsel zwischen D. E. Jablonsky und G. W. Leibniz* (Jurjev 1899). ČČH V (1899), str. 327—328.
- 49 —: J. Novák, *Henricus Italicus und Henricus de Isernia* (MJÖG 1899). ČČH V (1899), str. 330—331.

1900

- 50 *O době husitské*. Přednáška proslovená na slavnosti Husově v Slaném dne 8. července 1900. V Slaném 1900, nákl. redakce „Svobodného občana“, str. 14.
- 51 *Na adresu „Času“*. (Polemika s posudkem Pekařovy přednášky „O době husitské“ proslovené ve Slaném 8. VII. 1900. — Srv. výše číslo 50). *Politik XXXIX* (1900) č. 191 (13. Juli).
- 52 *Ještě na adresu „Času“*. (Odpověď na článek J. Herbena „Husovy oslavy“ v Času 25. VII. 1900). *Politik XXXIX* (1900) č. 214 (5. August).
- 53 *K sporu o zádruhu staroslovanskou*. ČČH VI (1900), str. 423—267.
- 54 *O t. zv. mapách základních*. ČČH VI, str. 341—348.
- 55 *Ref.*: F. M. Mayer, *Geschichte Oesterreichs mit besonderer Rücksicht auf das Kulturleben* (Wien-Leipzig 1900). ČČH VI (1900), str. 63—66.
- 56 —: Č. Pinsker, *Český panský stav a říšské hrabství*. (Praha 1899). ČČH VI (1900), str. 83—84.
- 57 —: G. Steinhausen, *Der Kaufmann in der deutschen Vergangenheit* (Leipzig 1899). ČČH VI (1900), str. 162—163.
- 58 —: Fr. Westberg, *Irâhîm's Ibn Ja'kûb's Reisebericht über die Slavenland aus dem Jahre 965* (Petrohrad 1899). ČČH VI (1900), str. 184—185.
- 59 —: E. Bernheim, *Geschichtsunterricht u. Geschichtswissenschaft*. (Wiesbaden 1899). ČČH VI (1900), str. 189—190.
- 60 —: E. Fiala, *České denáry*. (Praha 1897). ČČH VI (1900), str. 367—374.

- 61 —: J. Smolík, Denáry údělných knížat na Moravě (Praha 1896). ČČH VI (1900), str. 367—374.
- 62 —: J. Smolík, Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. (Praha 1899). ČČH VI (1900), str. 367—374.
- 63 —: B. Hilliger, Studien zu mittelalterlichen Massen und Gewichte (Hist. Vierteljahrschrift 1900). ČČH VI (1900), str. 398—399.

1901

Čechi apostoli varvarstva viz výše č. 28.

- 64 *Nová kniha o českém horním právu a českém dolování středověkém.* (Rf. o knize A. Zycha, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters. Berlin 1900). ČČH VII (1901), str. 40—56.
- 65 *Kojakovice. Materiály k dějinám české vesnice.* (Spolu s *Theodorem Antlem*). ČČH VII (1901), str. 163—187.
- 66 *K českým dějinám agrárním ve středověku.* ČČH VII (1901), str. 326—363.
- 67 *K dějinám stavovského státu.* (Rf. o knize Fr. Teznera, Technik u. Geist d. ständisch-monarchischen Staatsrechts-Leipzig 1901). ČČH VII (1901), str. 439—448.
- 68 *Dr. Ant. Lenz. Nekrolog.* Česká revue V (1901—1902), str. 145.
- 69 *Ref.: A. Chéradame, L'Europe et la question d' Autriche en seuil du XXe siecle* (Paris 1901) „Česká Revue“ IV (1900—1901), str. 857—863, 976—984.
- 70 —: Leo Heinrich, Untersuchungen zur Besiedelungs- und Wirtschaftsgeschichte des Thüringischen Osterlandes in der Zeit d. früheren Mittelalters. (Leipzig 1900). ČČH VII (1901), str. 76—81.
- 71 —: O. Höttsch, Die wirtschaftliche und soziale Gliederung vornemlich der ländlichen Bevölkerung im Meissnischezgebirg. Kreise. (Leipzig 1900). ČČH VII (1901), str. 81—84.
- 72 —: Georg von Belov, Territorium und Stadt. (München-Leipzig-Oldenburg 1900). ČČH VII (1901), str. 208—212.
- 73 —: Fr. Palackého Spisy drobné; díl II. Články z oboru dějin. Uspořádal a úvody opatřil V. J. Nováček (Praha 1900). ČČH VII (1901), str. 227—228.

1902

- 74 *Palacký František*. Ottův slovník naučný, sv. XIX, str. 39—71.
- 75 *Jan Hus*. Přednáška proslovená o Husově slavnosti dne 5. července 1902 ve velkém zasedacím sále radnice staroměstské v Praze. Praha 1902, nákl. Bursík—Kohout, str. 22.
- 76 *O poloze starého Velehradu*. ČČH VIII (1902), str. 198—202.
- 77 *Max Büdinger*. Nekrolog ČČH VIII (1902), str. 246—248.
- 78 *Nejstarší kronika česká*. Vnitřní kritika práce Kristiánovy. Kritika vnější. Závěr. Mnich Kristián. Kritika Dobnerova a Dobrovského. Výsledky pro českou historiografii. ČČH VIII (1902), str. 385—481.
- 79 *Prof. A. Bachmann und die zweite böhmische Universität*. Politik XLI (1902) Nro. 303, 304 (4., 5. November.).
- 80 *Prof. A. Bachmann und die böhmische Geschichtsschreibung*. Politik XLI (1902), Nro. 318, 319 (19., 20. November.).
- 81 *Ref.: Fr. Mikolášek*, Staré paměti osad soudního okresu Nymburského. (Nymburk 1901) ČČH VIII (1902), str. 76—77.
- 82 —: *J. Lippert*, Bürgerlicher Landbesitz im XIV Jahrhundert. (MVGDB 1901), ČČH VIII (1902), str. 78—82.
- 83 —: *K. Lechner*, Die ältesten Belehungs- und Lehensgerichtsbücher des Bisthums Olmütz. (Brünn 1902). ČČH VIII (1902), str. 216—217.
- 84 —: *M. Ritter*, Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des Dreissigjährigen Krieges. III 1. (Stuttgart-Berlin) ČČH VIII (1902), str. 226—227.
- 85 —: *Literatura česká XIX. století*. Dílu prvního seš. 1—5. (Praha 1903). ČČH VIII (1902), str. 228—229.
- 86 —: *H. Schreuer*, Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhmischen Sagenzeit. (Leipzig 1902). ČČH VIII (1902), str. 333—336.

1903

- 87 *Nejstarší kronika česká*. Námitky Kalouskovy. Ještě námitky Kalouskovy. Text bodecenský. Boj cyrilice s hlaholicí a správné datum umučení sv. Ludmily. ČČH IX (1903), str. 125—163, 300—320, 398—414.
- 88 *Nejstarší kronika česká*. Praha 1903, nákl. fy Bursík—Kohout, str. 203.

- 89 *In memoriam*. Otištěno v „Pamětním listu“ vydaném spolkem pro zbudování Husova pomníku k slavnosti položení základního kamene k Husovu pomníku na velkém staroměstském náměstí dne 4—5. července 1903 v Praze. Nákladem výboru. Str. 4—6.
Přetištěno v Husově čísle „České osvěty“, Praha 1908, str. 3—8.
- 90 *Zpráva Petra z Mladenic o procesu a umučení Husově*. V publikaci „In memoriam“ (viz výše č. 89), str. 12—18.
- 91 *Polemika s Naší Dobou a názor na husitství*. ČČH IX (1903), str. 233—235, 354—356.
- 92 *Bíтва na Bílé Hoře*. Máj II (1903/4), č. 7. (6. listopadu 1903), str. 97—102.
- 93 *Vrcholná scéna dramatu bělohorského*. V publikaci „Bílá Hora“, vydalo nakladatelské družstvo Máje v Praze, str. 26—33.
- 94 *Autoreferát: J. Pekař, Nejstarší kronika česká*. (Praha 1903). ČČH IX (1903), str. 90—91.
- 95 *Ref.: Fr. Pastrnek, Slovanská legenda o sv. Václavu*. (Praha 1903). ČČH IX (1903), str. 322—329.
- 96 —: Her. Jireček, *Právnícký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. stol.* (Praha. Brno 1903). ČČH IX (1903), str. 447—449.
- 97 —: A. Brückner, *Mystificationen. I. Die Wahrheit über die Slavenapostel und ihr Wirken* (1903). *Cyryli Metody* (1903). ČČH IX (1903), str. 474—475.

1904

- 98 *Nejstarší kronika česká. Děčinský text Kristiána. Námitky Bretholzovy. Staroslovanské zpracování Gumpoldovy legendy. Legenda „Oporetet nos fratres“*. ČČH X (1904), str. 37—44, 304—321, 414—433.
- 99 *K sporu o zakládací listinu biskupství pražského*. ČČH X (1904), str. 45—58.
- 100 *O knize Bezoldově „K dějinám husitství“*. Úvod k českému vydání. Vyšlo v Praze 1904, nákl. J. Pelcla, str. I—XI.
- 101 *Ref.: Ákos v. Timon, Ungarische Verfassungs- u. Rechtsgeschichte*. Přeložil F. Schiller. (Berlín 1904). ČČH X (1904), str. 110—111.
- 102 —: J. V. Šimák, *Příběhy města Turnova nad Jizerou. I.* (Turnov 1903). ČČH X (1904), str. 222—223.

- 103 —: Zd. Nejedlý, Dějiny města Litomyšle a okolí I. (Litomyšl 1903), ČČH X (1904), str. 223—224.
- 104 —: H. Jireček, Prove. Historický slovar slovanského práva. (Praha, Brno 1904). ČČH X (1904), str. 326—327.
- 105 —: Albert Schäffle, Aus meinem Leben I, II (Berlín 1905). ČČH X (1904), str. 463—467.

1905

- 106 *Nejstarší kronika česká. Ještě námitky Bretholzovy.* ČČH XI (1905), str. 267—300.
- 107 *Rakouské dějiny. I (Universitní přednášky).* Litografoval J. Kluch v Praze, nákl. J. Strakatého v Praze 1905, str. 417.
- 108 *Vývoj sociální v Čechách.* (Obsah z lidových přednášek c. k. české university Karlo-Ferdinandovy v Praze. Učitelská Beseda, roč. XXXVII (1904-5), str. 192, 205—6, 218—20, 233—34, 257, 271—72, 328—29.
- 109 *František Palacký v letech 1823—1848.* Napsali J. Pekař a Arne Novák. Literatura česká devatenáctého století, dílu III, část 1., str. 62—130. Praha 1905, nákl. J. Laichtra.
- 110 *Eine unbekannt gebliebene Abhandlung über die Echtheit Christians.* Věstník král. české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1905, II, stran 22.
- 111 *Bibliografie české historie za rok 1904.* Praha 1905, nákl. Historického Klubu str. II + 48.
- 112 *Rejstřík bibliografický prvních deseti ročníků Českého Časopisu Historického 1895—1904.* Praha 1905, nákl. Hist. Klubu, str. 72.
- 113 *K dějinám českého státního práva v XIX. st.* ČČH XI (1905), str. 66—68.
- 114 *Ref.: A. Dopsch, Die landesfürstlichen Urbare Nieder- u. Oberösterreichs aus dem XIII—XIV Jhrt.* (Wien. Leipzig, 1904). ČČH XI (1905), str. 91—95.
- 115 —: *První desítiletý rejstřík českého Časopisu Historického* (Praha 1905). ČČH XI (1905), str. 119—120.
- 116 —: M. Tangl, *Die Echtheit des oesterreichischen Privilegium Minus* (1904). ČČH XI (1905), str. 120—121.
- 117 —: Hip. Delehaye, *Les légendes hagiographiques* (Bruxelles 1905). ČČH XI (1905), str. 434—437.

- 118 —: H. G. Voigt, Der Verfasser d. röm. Vita des hl. Adalberti. ČČH XI (1905), str. 211.

1906

- 119 *Die Wenzels u. Ludmila-legenden und die Echtheit Christians*. Prag 1906. Verlag A. Wiesner, str. 443.
- 120 *O správním rozdělení země české do polovice XIII. st.* Sborník historických prací k jubileu Jaroslava Golla, nákl. Hist. Klubu, str. 81—123. Též zvláštní otisk, str. 44.
- 121 *K šedesátým narozeninám J. Golla*. Zlatá Praha, roč. XXIII. (1906). str. 477, 491—2.
- 122 *Bibliografie české historie za rok 1905*. Praha 1906, nákl. Historického Klubu, str. 54.
- 123 *Autoreferát o knize Die Wenzels u. Ludmila-legenden*. ČČH XII 244—245.
- 124 *Ref.: V. Müller, Svobodníci* (Praha 1905), ČČH XII (1906) str. 80—82.
- 125 —: B. Bretholz, *Zur Lösung d. Christianfrage* (ZGMS 1906). ČČH XII (1906), str. 245—246.
- 126 —: J. Čelakovský, *Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526* (Praha 1906). ČČH XII (1906), str. 495—497.

1907

- 127 *Jan Hus*. Pozměněný přetisk přednášky z r. 1902. Srv. č. 75. V Praze 1907. Nákladem Ústřední školy dělnické, str. 16.
- 128 *Václav svatý, knize český*. Ottův slovník naučný, sv. XXVI, str. 284—6.
- 129 *z Waldštejna Albrecht Václav Eusebius*. Ottův slovník naučný, sv. XXVI, str. 343—350.
- 130 *Bohuslav Rieger*. ČČH XIII (1907), str. 272—276.
- 131 *Kontroverza o složení společnosti starogermánské a práce Fr. Gutmanna* Die soziale Gliederung der Bayern zur Zeit des Volksrechtes (Strassburg 1906). ČČH XIII (1907), str. 77—86.
- 132 *Bibliografie české historie za rok 1905 a kritika prof. Zibrta*. ČČH XIII (1907), str. 104—111.
- 133 *Polemiky a posudky o knize Die Wenzelslegenden und die Echtheit Christians*. ČČH XIII (1907), str. 117—118, 347—353, 452—453.

- 134 *Ref.*: H. Friedjung, *Der Krimkrieg und die oesterreichische Politik* (Stuttgart-Berlin 1907). ČČH XIII (1907), str. 97—99.
- 135 —: O. Wittner, *Moritz Hartmanns Leben u. Werke* (Prag 1907). ČČH XIII (1907), str. 120—121.
- 136 —: H. G. Voigt, *Die von dem Přemysliden Christian verfasste und Adalbert von Prag gewidmete Biographie des heil. Wenzel und ihre Geschichtsdarstellung.* (Prag 1907.) ČČH XIII (1907), str. 333—337.
- 137 —: *Paměti Frant. J. Vaváka z let 1770—1816.* Vydal J. Skopec. I./1. (Praha 1907). str. 434—439.
- 138 —: R. Dvořák, *Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821.* (Brno 1907), ČČH XIII (1907), str. 439—445.
- 139 —: G. Friedrich, *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I.* (Praha 1907), ČČH XIII (1907), str. 453—454.
- 140 —: A. Fournier, *Gentz u. Wessenberg* (Wien 1907). ČČH XIII (1907), str. 458—459.
- 141 —: J. Lippert, V. V. Tomek. (*Deutsche Arbeit* 1907). ČČH XIII (1907), str. 459—460.

1908

- 142 *Pár vzpomínek.* Almanach „Od kolébky Riegrovy.“ Praha 1908, str. 91—93.
- 143 *Ref.*: H. Friedjung, *Oesterreich von 1848 bis 1860 I T.* (Stuttgart-Berlin 1908). ČČH XIV (1908), str. 100—109.
- 144 —: R. Kötzschke, *Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum 17 Jhrt.* (Leipzig 1908). ČČH XIV (1908), str. 217—218.
- 145 —: K. Zeumer, *Die goldene Bulle Kaiser Karls IV.* (Weimar 1908). ČČH XIV (1908), str. 253—254.
- 146 —: J. V. Prášek, *Brandejs n. Lab., město, panství v okres. I.* (Brandejs n. Lab. 1908). ČČH XIV. (1908), str. 343—347.
- 147 —: J. Goll, *Rozdělení pražské university r. 1882* (Praha 1908). ČČH XIV (1908), str. 347—349.
- 148 —: E. Chalupný, *Havlíček* (Praha 1908). ČČH XIV (1908), str. 365—366.

1909

- 149 *Kniha o Kostí.* Kus české historie. Díl I, Praha 1909, nákladem vlastním. Stran 208+12+XX příloh.
- 150 *Antonín Rezek.* Nekrolog. ČČH XV (1909), str. 145—152.
- 151 *Ref.: Fr. Tischer,* Dopisy Sylvie hr. Černínové s chotěm jejím Heřm. hr. Černínem z Chudenic z let 1635—1651. (Praha 1908). ČČH XV (1909), str. 92—94.
- 152 —: *O. v. Mitis,* Účastenství Gundackera z Liechtensteinu v centrální správě cis. statků. (Wien 1908) ČČH XV (1909), str. 126—127.
- 153 —: *Z. V. Tobolka,* Dějiny české politiky nové doby. (Praha 1908). ČČH XV (1909), str. 231—241, 383—384.
- 154 —: *R. Novotný,* České dějiny politické I (Praha 1908) ČČH XV (1909), str. 255—257.
- 155 —: *Z. Winter,* Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách (Praha 1909). ČČH XV (1909), str. 381—382.

1910

- 156 *Hermenegild Jireček.* Nekrolog. ČČH XVI (1910), str. 114—116.
- 157 *Jullius Lippert.* Nekrolog. ČČH XVI (1910), str. 116—117.
- 158 *Jaromír Hanel.* Nekrolog. ČČH XVI (1910), str. 474—475.
- 159 *Ref.: A. Sedláček.* Úplný místopisný slovník království českého. II. část historická. (Praha 1909). ČČH XVI (1910), str. 71—73.
- 160 — *F. A. Slavík,* O popisu Čech po válce třicetileté (Praha 1910). ČČH XVI (1910), str. 441—446.
- 161 — *J. Kalousek.* Řády selské a instrukce hospodářské (Archiv český XXX.) ČČH XVI (1910), str. 473—474.

1911

- 162 *Kniha o Kostí.* Kus české historie. Díl II. V Praze 1911, nákladem vlastním. Strana 216+10+XXI příloh.
- 163 *O agrárních dějinách.* (K vzniku *Knihy o Kostí.*) Venkov VI. (1911), č. 304 (24. prosince.)

- 164 *Das gräflich Czerninsche Archiv von Neuhaus*. Archivalien zur neueren Geschichte Oesterreichs I Bd. Wien (A. Holzhausen) 1911, str. 266—289.
- 165 *Ref.: A. Dopsch, Die landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus d. Mittelalter*. (Wien-Leipzig 1910). ČČH XVII (1911), str. 86—88.

1912

- 166 *František Palacký*. Doplněný otisk z Ottova slovníku. Světová knihovna č. 1025—6. Praha 1912, nákladem J. Otty, str. 160.
- 167 *František Palacký*. Český překlad feuilletonu z „Politik“ 22. V. 1898. Zlatá Praha roč. XXIX., (1912), str. 478—479.
- 168 *František Palacký*. Přednáška proslovená při oslavě Palackého v Pantheonu musejním dne 29. června 1912. ČČH XVIII (1912), str. 269—274. Srv. i č. 342.
- 169 *Masarykova česká filosofie*. ČČH XVIII (1912), str. 170—208.
Též zvláštní, rozšířený otisk Praha 1912, nákl. Hist. Klubu, str. 42.
Druhé vydání Praha 1912, str. 44.
Třetí vydání viz č. 357.
- 170 *Polemické stati s Masarykem*. ČČH XVIII (1912), str. 380—382, 504—507.
- 171 *Nové zprávy o českém vyrovnání*. Rozbor knihy A. O. Zeithammera, Zur Gesch. d. böhm. Ausgleichversuche II. ČČH XVIII (1912), str. 449—462.
- 172 *Ref.: B. Lukavský, Raciones silvarum arcis Carlstein de annis 1428—1431*. (Praha 1911). ČČH XVIII (1912), str. 86—91.
- 173 —: *Fr. Palackého Korespondence a zápisky III*. K tisku upravil V. J. Nováček. (Praha 1911). ČČH XVIII (1912), str. 109—117.
- 174 —: *V. Novotný, České dějiny I. 1*. (Praha 1912). ČČH XVIII (1912), str. 120—121.
- 175 —: *J. Vančura, Čím se Masaryk zavděčil českému dějepisu (Česká mysl 1910)*. ČČH XVIII (1912), str. 130—136.
- 176 —: *Vilém Alter, Feldzugmeister Benedek und der Feldzug der k. u. k. Nordarmee 1866* (Berlin 1912). ČČH XVIII (1912), str. 136—137.
- 177 —: *Th. Schiemann, Eine russische Denkschrift aus d. J. 1859 oder 1860 über die Nationalitäten in Oesterreich u. der Slavismus (Zeit. zur osteuer. Gesch. 1912)*. ČČH XVIII (1912), str. 138—140.

1913

- 178 *České katastry 1654—1789*. 1. Berní rolla 1653—1655. 2. Boj o berní rolu. Revisitace. 3. Katastr z r. 1683—1684. 4. České daně v l. 1652—1748. 5. První katastr tereziánský. ČČH XIX (1913), str. 1—56, 149—192, 301—344.
- 179 *Ref.: C. A. Straka, Albrecht z Valdštejna a jeho doba*. ČČH XIX (1913), str. 113—117.

1914

- 180 *Dějiny naší říše se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným*. Praha 1914, nákl. Historického Klubu, str. 190.
- 181 *České katastry 1654—1789*. Desetiletý recess z r. 1748. Druhý katastr tereziánský. Panský katastr z r. 1756—7. Číselné výsledky katastrů z r. 1757. Otázka reformy katastrální od r. 1757 až do katastru josefinského. ČČH XX (1914), str. 20—73, 263—296, 397—468.
- 182 *Naše šlechta a český jazyk v 18. st.* ČČH XX (1914), str. 80—82.
- 183 *Protokol o sezení sněmu českého z 23. srpna 1706*. ČČH XX (1914) str. 200—201.
- 184 *Prvé sčítání obyvatelstva v Čechách*. ČČH XX (1914), str. 330—333.
- 185 *Ref.: A. Patera, Dobrovského Korespondence II* (Praha 1913). ČČH XX (1914), str. 110.
- 186 —: Ig. Baranowski. *Wieś i folwark* (Warszawa-Poznań 1914). ČČH XX (1914), str. 209—215.
- 187 —: Zd. Nejedlý, *Spor o smysl českých dějin* (Praha 1914). ČČH XX (1914), str. 227—231.
- 188 —: Jos. Kaizl, *Z mého života*. I—III. Vydal Z. V. Tobolka. (Praha 1908—1913). ČČH XX (1914), str. 231—240.
- 189 —: M. Uhlirz, *Die Genesis der vier Prager Artikel*. (Wien 1914). ČČH XX (1914), str. 336.

1915

- 190 *České katastry 1654—1789*. Se zvláštním zřetelem k dějinám hospodářským a ústavním. Zvl. otisk z ČČH XIX, XX, XXII. V Praze 1915, nákl. Historického Klubu, str. 363.
- 191 *F. J. Vavák*. Venkov X (1915) č. 81 (4. dubna).
- 192 *Karel Lamprecht*. Nekrolog. ČČH XXI (1915), str. 310—312.

- 193 *Ref.*: J. Heidler, A. Springer a česká politika v l. 1848—1849. (Praha 1914) ČČH XXI (1915), str. 98—102.
- 194 —: A. Zycha, Über d. Ursprung d. Städte in Böhmen und die Städtepolitik der Přemysliden. (Praha 1914). ČČH XXI (1915), str. 262—273.
- 195 —: Wilhelm Wostry, Ein deutschfeindliches Pamphlet aus Böhmen aus dem XIV. Jahrhundert (MVGDB 1915). ČČH XXI (1915), str. 298—300.
- 196 —: Fr. Ilwof, Der ständische Landtag d. Herzogstums Steiermark unter Maria Theresia und ihren Söhnen (AÖG 1914). ČČH XXI (1915), str. 305—306.
- 197 —: V. Novotný, Hus v Kostnici a česká šlechta. A. Masák, Popis a ocenění pečeti při stížném listu. (Praha 1915). ČČH XXI (1915), str. 399—410.
- 198 —: A. Schreiber, Beiträge zur Ortsnamenskunde Böhmens (MNVHW 1915). ČČH XXI (1915), str. 434—435.

1916

- 199 *Josef Kalousek*. ČČH XXII (1916), str. 1—16.
- 200 *České katastry*. (Dokončení). ČČH XXII (1916), str. 68—97.
- 201 *K sedmdesátinám Jaroslava Golla*. Národní Politika XXXIV (1916), č. 192 (13. července).
- 202 *František Vavák*. Národní Politika XXXIV (1916), č. 317, 318 (15., 16. listopadu).
- 203 *František Josef I.* Přednáška, kterou ve velkém smutečném shromáždění české university Karlovy Ferdinandovy dne 4. XII. 1916 proslovil Josef Pekař. Otisky Národní Listy LVI (1916) č. 337 (5. prosince).
Knížně vydal Akademický senát c. k. české university v Praze 1916, str. 14.
- 204 *Polemika*: Novotný V., Hus v Kostnici a česká šlechta. ČČH XXII (1916), str. 232—237, 493—4. Srv. č. 197.
- 205 *Ref.*: Vaváka Fr. J. Paměti I—III. Vydal J. Skopec. (Praha 1908—15). ČČH XXII (1916), str. 192—216.
- 206 —: J. L. Červinka, O poloze velkomoravského Velehradu (Osvěta 1915). ČČH XXII (1916), str. 225—227.
- 207 —: Pessina Thomas, Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680. Vydal A. Podlaha, (Praha 1916). ČČH XXII (1916), str. 365—366.

1917

- 208 *Poznámky k uherské korunovaci*. Národní Politika XXXV (1917), č. 1 a 2 (2. a 3. ledna).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ I (1917), str. 5—15.
- 209 *Poselství Wilsonovo a české memorandum z r. 1870*. Národní Politika XXXV (1917), č. 33 (4. února).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ I (1917) str. 16—21.
- 210 *Kdo založil Rakousko*. Národní Politika XXXV (1917) č. 56, 57 (27. a 28. února).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ I, str. 22—29.
- 211 *O německé a české práci v Rakousku*. Národní Politika XXXV (1917), č. 80, 81, 85, 87, 91, 93 (23., 24., 28., 30. března, 3. a 5. dubna).
Přetiskl též petrohradský Čechoslovák, roč. III (1917), č. 92, 93, 94 (27., 30. dubna, 3. května dle kalendáře ruského, [10., 13., 16. května našeho datování]).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ I (1917), str. 30—60.
- 212 *Memorandum o postupu české politiky za války*. Napsáno 12. IV. 1917. Otiskl Jan Heidler v brožuře: „1917“. Projevy českých spisovatelů. Praha, Vesmír 1921, str. 66—74.
- 213 *Dopis psaný dne 10. května 1917 dr. Meissnerovi* (požaduje, aby se čeští poslanci zasazovali o změnu rak. ústavy ve smyslu decentralistickém a drželi se českého státního práva). Otiskl dr. B. Šmeral v článku: První část mé odpovědi, Rudé právo V (1924), č. 57 (7. března).
- 214 *České státní právo a rakouské znaky a tituly*. Národní Politika XXXV (1917) č. 142 a 143 (25. a 26. května).
Otiskl též kijevský Československý deník, roč. I č. 1, 2, 3 (1., 3., 4. ledna dle ruského kalendáře, [14., 16., 17. ledna dle datování našeho]).
Přetištěno i v knize „Z české fronty“ I (1917) str. 61—78.
- 215 *Z české fronty*. Díl I. Praha 1917, nákl. „Českého čtenáře“, str. 78.
- 216 *Válečné cíle naší říše*. Venkov XII (1917), č. 139 (13. června).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 28—35.
- 217 *Český stát a Němci*. Venkov XII (1917), č. 161, 162, 163 (8., 10., 11. července).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II. (1919), str. 36—54.

- 218 *Co jsme chtěli*. Národní Politika XXXV (1917), č. 196, 198, 201 (19., 21. a 24. července).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 7—27.
- 219 *Vzchopme se k protestu!* (Proti vnitropolitickým štvanicím). Národní Politika XXXV (1917), č. 223 (15. srpna).
- 219a *Viktoru Dykovi*. [Další projev proti stranickým štvanicím, srv. č. 219]. Národní Politika XXXV (1917), č. 231 (23. srpna).
- 220 *Ref.: H. Pöpperle, Die pragmatische Sanktion* (Prag 1917) ČČH XXIII (1917), str. 249.
- 221 —; St. Zakrzewski, *Czeski charakter Krakowa za Mieszka I. w świetle krytyki źródeł* (Kwart. Hist. 1916) ČČH XXIII (1917), str. 449—453.
- 222 —; Beer A., *K dějinám slov „böhmisch“ a „čechisch“* (Praha 1917), ČČH XXIII (1917), str. 471—472.

1918

- 223 *Dvorní rada Tezner a české státní právo*. Národní Listy LVIII (1918), č. 28 a 30 (2. a 6. února).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 55—74.
- 224 *Pan Kisch*. Národní Politika XXXVI (1918), č. 40 (17. února).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 76—81.
- 225 *K odhalení knížete Lichnowského*. Venkov XII (1918), č. 70 (24. března). (Konfiskováno v celém rozsahu.)
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 82—89.
Znovu otištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 5—12.
- 226 *Kněžce Lži*. Národní Politika XXXVI (1918), č. 105 (8. května).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 90—97.
- 227 *K velkému výročí*. Národní Politika XXXVI (1918), č. 117, 118, 121, 125, 128 (23., 24., 26. května, 1., 5. června).
Samostatně 1920. Přetištěno i v „Bílé Hoře“, str. 7—49. Srv. č. 269 a 276.
- 228 *Z říše nepravděpodobnosti*. Venkov XIII (1918), č. 162 (16. července).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 98—110.
- 229 *Zase proti nám*. Národní Politika XXXVI (1918), č. 240. (19. října).
Přetištěno v knize „Z české fronty“ II (1919), str. 111—115.

- 230 *České svobodě*. Proslov přednesený v slavnostním shromáždění České Akademie dne 10. listopadu 1918. Otištěno v „České frontě“ II (1919), str. 116—122.
Přetištěno i v „Zlaté Praze“ XXXVI (1919), str. 66—67, a v Almanachu české Akademie sv. XXIX—XXX (1920), str. 239—246.
- 231 *Pozdrav (čsl. samostatnosti)*. ČČH XXIV. (1918), str. VII.
- 232 *K dnešnímu stému výročí narození Riegrova*. Venkov XIII (1918), č. 288 (10. prosince).
- 233 *Ref.: J. V. Šimák, Dějinné paměti okresu mnichovohradištského*. (Mnichovo Hradiště 1917.) ČČH XXIV (1918), str. 300—303.
- 234 —: E. Denis, *La guerre*. (Paris 1915.) ČČH XXIV (1918), str. 335—346.

1919

- 235 *Z české fronty*. Díl II. Praha 1919, nákladem Českého Čtenáře, str. 122.
- 236 *Česká akademie věd a umění všem akademiím civilisovaného světa*. Odpověď na pamětní spis maďarské akademie. L'Académie tcheque à toutes les Académies du monde civilisé. Réponse à un mémoire de l'Académie Magyare. Praha, únor 1919, str. 8. Text česko-francouzský.
Česky přetištěno i ve „Světové válce“, str. 221—228.
Francouzsky přetištěno i v časopisu La République Tchécoslovaque I (1919), č. 11—12 (2. dubna).
- 237 *Arnošt Denis*. Slavnostní přednáška pronesená v den oslavy 70tých narozenin Denisových 11. II. 1919 ve velké aule učení Karlova. ČČH XXV (1919), str. 1—14.
Otištěno též ve „Světové válce“ (srv. níže), str. 182—201.
- 238 *Arnošt Denis za války*. Venkov XIV (1919), č. 38 (13. února).
- 239 *Po stopách zločinu*. Národní Politika XXXVII (1919), č. 87 (29. března).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 13—21.
- 240 *Potřeba chvíle (proti demagogii tisku)*. Národní listy LIX (1919), č. 124 (27. května.)
- 241 *O vině na vzniku války*. Národní Politika XXXVII (1919), č. 157 (8. června).
- 242 *Mistr Jan Hus*. Praha 1919, nákladem „Mladých Proudů“, str. 16. Přetisk přednášky z r. 1902. Srv. č. 75.

- 243 *Dvě dobrá zdání napsaná pro výbor pro pozemkovou reformu v Národním shromáždění.* První z dubna, druhé z 22. listopadu 1919. Otištěno v knize „Omyly a nebezpečí pozemkové reformy“. Praha 1923 (viz níže), str. 68—80.
- 244 *Naše úřední zpravodajství.* Národní Listy LIX (1919), č. 200 (24. srpna).
- 245 *Židé a bolševictví.* Národní Listy LIX (1919), č. 206 (31. srpna).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 228—237.
- 246 *Cesta ke katastrofě.* (O knize K. F. Nowaka, Der Weg zur Katastrophe, Berlin 1919.) Národní Politika XXXVII (1919), č. 247, 249, 250 (7., 10. a 11. září).
Přetištěno v knize „Světová válka“ (1921), str. 94—110.
- 247 *Nová odhalení o vzniku války.* Národní Listy LIX (1919) č. 217. (14. září).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 22—30.
- 248 *Ještě o vzniku války.* Národní Listy LIX (1919), č. 229 (28. září).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 31—39.
- 249 *Ke dni svatého Václava 1918.* Národní Politika XXXVII (1919), č. 267 (28. září).
- 250 *Jak to bylo.* (Rf. o knize R. Goosse, Das Wiener Kabinett u. die Entstehung d. Krieges.) Národní Listy LIX (1919), č. 240, 241, 242 (11., 12., 14. října).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 40—62.
- 251 *Říjen 1918.* Slavnostní přednáška proslovená ve velké aule university Karlovy 28. X. 1919.) ČČH XXV (1919), str. 181—197.
Též samostatně. Levná knihovna „Národa“ Praha 1920, stran 28.
Otištěno i v publikaci Slavnostní schůze české university 28. X. 1919. Praha 1919, nákl. rektorátu, str. 11—27.
Přetištěno z části v publikaci „Den osvobození“. Vydal Masarykův lidových. ústav. Praha 1925, str. 18—32.
- 252 *Stařenka z Podještědí 28. října.* Sborník „Československé armádě k 28. říjnu,“ str. 45. Praha 1919, nákl. ústředí svazů důstojníků a poddůstojníků.
- 253 *Více vlastenectví.* Národní Listy LIX (1919), č. 257 (1. listopadu).
- 254 *Ke vzniku světové války.* Základy občanských nauk, vydávané II. odborem ministerstva Národní Obrany v Praze 1919, str. 105—117.

- 255 *Černín*. (O knize Czernin im Weltkrieg. Berlin 1919.) Národní Listy LIX (1919), č. 281, 292 (30. listopadu, 14. prosince).
Přetištěno v knize „Světová válka“ (1921), str. 111—128.
- 256 *Německá akta o vzniku války*. (Rf. o knize „Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch.“ Charlottenburg 1919.) Národní Listy LIX (1919), č. 300, 302., 303. (21, 23, 24 prosince).
Přetištěno v knize „Světová válka“ (1921), str. 63—93.
- 257 *Nedostatky českého žurnalismu. Odpověď k anketě*. Národní listy LIX (1919), č. 301 (25. prosince).
- 258 *Ref.: Ant. Kotík, Pláč koruny české*. (Praha 1919.) ČČH XXV (1919), str. 118—121.
- 259 —: K. Krofta, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*. (Praha 1919.) ČČH XXV (1919), str. 299—302.
- 260 —: A. Fischel, *Der Panslavismus bis zum Weltkrieg*. ČČH XXV (1919), str. 361—362.

1920

- 261 *O nové církvi československé*. Národní Politika XXXVIII (1920), č. 13, (13. ledna).
- 262 *Pokusy císaře Karla o separátní mír*. Národní Listy LX (1920), č. 17, 21, 22. (17., 21., 22. ledna).
Přetištěno ve „Světové válce“, str. 146—165.
- 263 *Arnošt Denis*. ČČH XXVI (1920). Str. X.—XI.
- 264 *Župy?* Národní Politika XXXVIII (1920), č. 43, (13. února).
- 265 *Volby letošní a loňské*. Národní listy LX (1920), č. 111, (22. dubna).
- 266 *O volebních výsledcích*. Národní listy LX (1920) č. 114, 116, (25. a 27. dubna).
- 267 *V den svatojanský*. Národní Listy LX (1920), č. 134 (16. května).
Přetištěno po změnách v brožuře „Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém“ (1921), str. 5—15. Srv. č. 278.
- 268 *Ke sporu o sv. Jana a české dějiny*. Národní Listy LX (1920), č. 159 a 165. (11. a 17. června).
Přetištěno po změnách v brožuře „Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém“ (1921), str. 16—38. Srv. č. 278.

- 269 *K velkému výročí 1618—1620*. Praha 1920, Umělecké snahy sv. 230. Nákl. B. Kočího, str. 36.
- 270 *O náš osud*. (Pokusy o separátní mír s Rakouskem.) Venkov XV (1920), č. 228, 230. (26. a 29. září).
Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 166—181.
- 271 *Po Bílé Hoře*. Národní Politika XXXVIII (1920), č. 301, (31. října), 303, 304, 306, 309, 311, 313, 319, 325, 327, 330. (3., 4., 6., 9., 11., 13., 19., 25., 27., 30. listopadu), 331, 334, 338, 341. (1., 4., 8., 11. prosince).
Pozměněné přetištěno v knize „Bílá Hora“ z r. 1921. Srv. níže č. 276.
- 272 *Pracovní poměry ve vědeckém světě historickém*. ČČH XXVI (1920), str. 270.
- 273 *Ref.: Rudolf Koss, Zur Frage nach der Entstehung u. Entwicklung des böhmischen Herrenstandes* (Prag 1920). ČČH XXVI (1920), str. 188—191.
- 274 —: Rudolf Koss, *Forschungen zur mittelalterlichen Gerichtsverfassung Böhmens und Mährens* (Prag 1919). ČČH XXVI (1920), str. 188—191.

1921

- 275 *Dějiny československé pro nejvyšší třídy škol středních*. Praha 1921, nákl. Historického Klubu, str. 198 a 2 mapky.
- 276 *Bílá Hora* Její příčiny a následky. Praha 1921, nákl. „Vesmíru“, str. 159.
Vydání I a II
- 277 *Světová válka*. Stati o jejím vzniku a jejích osudech. Praha 1921, nákl. „Vesmíru“, str. 247.
- 278 *Tři kapitoly o sv. Janu Nepomuckém*. Praha 1921, nákl. „Vesmíru“, str. 60.
- 279 *Memoire présenté par la gouvernement de la Republique Tchecoslovaque pour obtenir, conformément à l' article 195et annexe IV. du traité de paix de Saint-Germain, la restitution d' objets artistique et historiques faisant actuellement partie des collections ci-devant imperiales de Vienne*.
Článek: *La coopération des pays Tchèques aux bugdets de l' etat autrichien* (str. 9—14). Praha 1921. Ministère de l' instruction publique et de la culture nationale.
- 280 *Přednáška při návštěvě A. Denise*. Otištěno v publikaci Universita Karlovo za r. 1920—1921, (Praha 1921), nákl. university, str. 66—70.
- 281 *Český Ráj*. Doprovod k cyklu dvanácti černých dřevorytů Karla Vika. (Praha 1921), nákl. F. Topiče.

- 282 *Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily dle sepsání Křišťana.* Úvod (Předmluva k českému překladu), Praha 1921, nákl. J. Kuncíře, str. VII.—XXIV.
- 283 *Kniha Windischgrätzova.* Venkov XVI (1921), č. 1, 4, 7. (1., 6., 9. ledna). Přetištěno ve Světové válce (1921), str. 129—145.
- 284 *Ve vážné chvíli.* (Proti vystupování z církve). Národní Politika XXXIX 1921), č. 38 a 42. (8. a 12. února).
- 285 *Manifest, jenž nebyl uveřejněn.* Lidové noviny XXIX (1921), č. 183, (8. dubna).
- 286 *Seton-Watson.* Venkov XVI (1921), č. 89, 90, 91. (17., 19., 20. dubna). Přetištěno ve „Světové válce“ (1921), str. 202—220.
- 287 *Češi a Němci.* Odpověď k anketě. Tribuna III (1921), č. 303 (25. prosince.)
- 288 Zpráva o sporu o povahu dějepisné práce v Německu. ČČH XXVII (1921), str. 512—513.
- 289 *Autoreferát* o knize Dějiny československé ČČH XXVII (1921), str. 499.
- 290 *Ref.: v. Srbik H., Wallensteins Ende* (Wien 1920). ČČH XXVII (1921), str. 224—229.
- 291 —: A. Sedláček, *O starém rozdělení Čech na kraje.* (Praha 1921). ČČH XXVII (1921), str. 250—251.
- 292 —: Jan Heidler, „1917“. *Projevy českých spisovatelů.* (Praha 1921). ČČH XXVII (1921), str. 257—258.
- 293 —: F. M. Bartoš, *Světec temna.* (Praha 1921). ČČH XXVII (1921), str. 469—481.
- 294 —: B. Bretholz, *Geschichte Böhmens u. Mährens.* (Reichenberg 1921) a polemiky o této knize ČČH XXVII (1921), str. 247—248, 500—501.

1922

- 295 *Objevy Bretholzovy.* Lidové noviny XXX. (1922), č. 71, 73, 75, 80, 82, 90, 93, 95, 97, (9., 10., 11., 14., 15., 19., 21., 22., 23. února).
Vyšlo též samostatně pod titulem „*Objevy Bretholzovy, žili od které doby sedí Němci v naší vlasti.*“ V Brně 1922, nákl. Hist. Klubu v Praze, str. 48.
- 296 *Vyjednávání o navrácení uměleckých pokladů odvezených z Čech Habsburky.* ČČH XXVIII (1922), str. 256—259.
- 297 *Cisář Vilém o vzniku války.* Národní Listy XII (1922), č. 303, (5. listopadu).

- 298 *Mistodržitel hr. Thun a výstava 1891*. Národní Politika XL. (1922), č. 328, 329. (30. listopadu, 1. prosince).
- 299 *O některých předpokladech pozemkové reformy*. Národní Listy LXII (1922), č. 352. (24. prosince); LXIII. (1923), č. 5, 19, 26. (6., 21., 28. ledna).
Pozměněné otištěno v knize „Omyly a nebezpečí pozemkové reformy“ z r. 1923 (srv. níže).
- 300 *Ref.: V. Bibl, Der Zerfall Oesterreichs, Kaiser Franz und sein Erbe*. (Wien 1922). ČČH XXVIII (1922), str. 227—236.
- 301 —: F. V. Šteidler, Zborov (Praha 1922). ČČH XXVIII (1922), str. 261—262.
- 302 —: H. Richter, Slovanské kapitoly z české historie. (Olomouc 1922), ČČH XXVIII (1922), str. 432—438.
- 303 —: J. Hanuš, Národní museum a naše obrození I. (Praha 1921). ČČH XXVIII (1922), str. 469—477.
- 304 —: A. Brückner, Początki Słowiańszczyzny Zachodniej (Slavia I) ČČH XXVIII (1922), str. 500—503.

1923

- 305 *Kritické poznámky k pozemkové reformě*. Národní Listy LXIII (1923), č. 33, 47, 54 (4., 18., 25. února), 61, 68 (4., 11. března).
Pozměněné otištěno v knize „Omyly a nebezpečí pozemkové reformy z r. 1923“. Srv. níže.
- 306 *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. Praha 1923, nákl. „Vesmíru“, str. 80. Vydání I, II, III.
Též německy: *Irtümer u. Gefahren der Bodenreform*. Ins Deutsche übersetzt von Eugen Czernin. Prag, Kommissionverlag J. G. Calve, str. 103.
- 307 *Ludendorff a bolševictví čili reakce ve školství*. Národní Listy LXIII (1923), č. 137 (20. května).
- 308 *Vzpomínka (bez titulu) v Jubilejní revue studentstva turnovského*. Turnov 1923, str. 9—12.
- 309 *Řeč nad hrobem Jana Heidlera ze 7. VI. 1923*. Otištěno v publikaci „In memoriam Jana Heidlera“. Praha 1926, nákl. Vesmíru, str. 182—183.
- 310 *K sporu o rodiště Husovo*. ČČH XXIX (1923), str. 460—474.
Též zvláštní otisk. Praha 1923, nákl. Hist. Klubu, str. 15.
- 311 *K sporu o rodiště Husovo*. Národní Listy, LXIII (1923), č. 352 (25. prosince).

- 312 *Ref.*: H. Benedikt, Franz Anton Graf von Sporck (1662—1738) (Wien 1923). ČČH XXIX (1923), str. 217—237.
Též zvláštní otisk, (Praha 1923), nákl. vlastním, str. 23.
- 313 *Ref.* J. Jareš, Jest otázka česká otázkou náboženskou? (Praha 1922). ČČH XXIX (1923), str. 275—276.
- 314 —: Balbínova Obrana jazyka slovanského zvl. českého. Přeložil J. Dostál (Praha 1923). ČČH XXXI (1923), str. 558—559.
- 315 —: St. Stanojevič, Pravda o sarajevském atentátu. Přeložila M. Paulová (Praha 1923). ČČH XXIX (1923), str. 564—565.

1924

- 316 *Jan Heidler*. Almanach České Akademie, roč. XXXIV (1924), str. 119—127.
- 317 *Historik Jan Heidler*. Ročenka českoslov. republiky, roč. III str. 138—139.
- 318 *Ještě k sporu o rodiště Husovo*. ČČH XXX (1924), str. 109—132.
Též zvláštní otisk. (Praha 1924), nákladem Híst. Klubu, str. 24.
- 319 *Jan Žižka*. I. Žižka u Eneáše Silvia. ČČH XXX (1924), str. 413—432.
- 320 *O vině na válce*. Národní Listy LXIV (1924), č. 205, 206, 208 (26., 27., 29. července).
Též zvláštní otisk. Praha 1924, nákl. Pražské akciové tiskárny, str. 35.
- 321 *Ref.*: J. Herben, Z mého válečného deníku (Čsl. legionář 1924). ČČH XXX (1924), str. 188.
- 322 —: E. Šimek, Čechy a Morava za doby římské (Praha 1922). ČČH XXX (1924), str. 369—371.
- 323 —: V. Flajšhans, Náš jazyk mateřský (Praha 1924). ČČH XXX (1924), str. 371—373.
- 324 —: J. Vančura. A. Denis (Praha 1923). ČČH XXX (1924), str. 386—388.

1925

- 325 *Jan Žižka*. II. Žižkovo prostředí zejména tábořské v lícní vrstevníku. III. Žižka v podání vrstevníků a pamětníků. ČČH XXXI (1925), str. 1—112, 271—336.
- 326 *A csehszlovák nemzet történelme*. A középiskolák legfelső osztályaiszámára. Přeložil Dr. Tanar. Prága 1925, náklad. prof. nakladatelství, str. 286 + 2 mapky. Srov. č. 275.

- 327 *Ještě o vině na válce.* Národní Listy LXV (1925), č. 149, 156, 163, 170 (31. května, 7., 14., 21. června).
- 328 *O Turnovsku.* Národní Listy LXV (1925), č. 169 (20. června).
- 329 *K boji o Husa.* Národní Listy LXV (1925), č. 230 (23. srpna).
- 330 *Ein deutsches Buch über unsere Vergangenheit u. Gegenwart.* (Rf. o knize H. Hassingera Die Tschechoslovakei. Prager Presse V (1925), čís. 353 (25. Dezember.)
- 331 *Ref.: A. Brückner, Wzory etymologii i krytyki źródłowej (Slavia III.) ČČH XXXI (1925), str. 206—207.*
- 332 —: J. F. M. Bartoš, *Eneáš Silvius* (Praha 1925). ČČH XXXI (1925), str. 209—215.
- 333 —: V. Chaloupecký, *Staré Slovensko* (Bratislava 1923). ČČH XXXI (1925), str. 593—603.
- 334 —: V. Chaloupecký, *Dvě studie k dějinám Podkarpatska* (Bratislava 1925). ČČH XXXI (1925), str. 593—603.
- 335 —: O. Odložilík, *Z počátků husitství na Moravě* (Brno 1925). ČČH XXXI (1925), str. 650—651.
- 336 —: T. G. Masaryk, *Světová revoluce* (Praha 1925) ČČH XXXI (1925), str. 655—6.

1926

- 337 *Za Augustem Sedláčkem.* ČČH XXXII (1926), str. 1—8.
- 338 *K sporu o rodiště Husovo.* ČČH XXXII (1926), str. 126—134.
- 339 *Zprávy pramenů o boji na hoře Vítkově 14. července 1420.* Pro cvičení seminární. V Praze 1926, nákl. Historického semináře Karlovy university, str. 32.
- 340 *K jubileu Palackého.* (Proslov na radnici staroměstské dne 26. května 1926). ČČH XXXII (1926), str. 237—242.
Otiskly též Národní Listy LXVI (1926), č. 144 (27. května).
- 341 *Palackého titul stavovského historiografa.* ČČH XXXII (1926), str. 376—380.
- 342 *František Palacký.* Přednáška proslovená při oslavě Palackého v Pantheonu musejním 29. června 1912. Památník Palackého 1926. Nákladem Sokolské župy Palackého ve Valašském Meziříčí, str. 43—48, (srv. č. 168).

- 343 *Přehled literatury k jubileu Fr. Palackého*. ČČH XXXII (1926), str. 447—449, 649—650.
- 344 *Nový Bartoš*. Referát a polemiky s pracemi F. M. Bartoše Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra (Praha 1926) a Do čtyř pražských artikulů (Praha 1926). ČČH XXXII (1926), str. 342—376, 682—688.
- 345 *K osmdesátinám Jaroslava Golla*. ČČH XXXII (1926), str. 243—248.
- 346 *Jaroslav Goll*. Prager Presse VI (1926), N. 190 (14. Juli).
- 347 *Na rozcestí osudů*. (O volbě 1526.) Lidové Noviny XXXIV (1926), č. 538 (24. října).
- 348 *Ref.*: Bedřich Mendl, Z hospodářských dějin středověké Prahy. (Praha 1925.) ČČH XXXII (1926), str. 147—160.
- 349 —: O. Placht, České daně 1517—1652 (Praha 1924). ČČH XXXII (1926), str. 147—160.
- 350 —: H. F. Schmid, Die slavische Altertumskunde u. die Erforschung d. Germanisation des deutschen Nordostens (Zeit. für slav. Philologie I, II, 1924—5), ČČH XXXII (1926), str. 191—192.
- 351 —: J. Fischer, F. Palacký a T. G. Masaryk (Masarykův sborník II.) ČČH XXXII (1926), str. 207.
- 352 —: Rudolf Koss, Mocran et Mocran. (Praha 1927.) ČČH XXXII (1926), str. 601—606.
- 353 —: J. Kazimour, Bibliografie české historie za l. 1920—25. (Praha 1926). ČČH XXXII (1926), str. 634.
- 354 —: A. Friedl, Illuminace Gumpoldovy legendy o sv. Václavu ve Wolfenbüttelu (Praha 1926). ČČH XXXII (1926), str. 635—638.
- 355 —: J. Heidler, Příspěvky k listáři dr. Fr. L. Riegra. I, II. (Praha 1924—1926.) ČČH XXXII (1926), str. 651—653.

1927

- 356 *Žižka a jeho doba*. Díl první. Doba se zvláštním zřetelem k Táboru. V Praze 1927, nákl. „Vesmíru“, str. XVI+285.
- 357 *Masarykova česká filosofie*. Třetí vydání. Praha 1928, nákl. Historického Klubu, str. 44.

- 358 *Rukopisy se stanoviska historického*. Národní Listy LXVII (1927), čís. 147, 154, 160 (29. května, 5. a 12. června).
- 359 *Ref.*: A. Neumann, *Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské*. (Olomouc 1926.) ČČH XXXIII (1917), str. 201—202.
- 360 —: F. Kameníček, *Paměti a listář dr. A. Pražáka I* (Praha 1926). ČČH XXXIII (1927), str. 210—211.
- 361 —: H. F. Schmida *práce z dějin slovanského práva*. ČČH XXXIII (1927), str. 646—648.
- 362 —: O. Odložilík, *M. Štěpán z Kolína*. (Praha 1928). ČČH XXXIV (1928), str. 656.
- 363 *Autoreferát o knize „Žižka a jeho doba I“*. ČČH XXXIII (1927), str. 203—205.

1928

- 364 *Žižka a jeho doba*. Díl druhý. Jan Žižka. V Praze 1928, nákl. „Vesmíru“, str. XVI+281 + mapka.
- 365 *Zprávy pramenů o bojích u Hory a Brodu kol Vánoc 1421*. Pro cvičení seminární. V Praze 1928, nákl. Historického semináře Karlovy university, str. 28.
- 366 *O nový názor na české dějiny*. Národní Osvobození V (1928). 1. Husitství hnutím čistě středověkým. Č. 236 (26. srpna). 2. Tábor a demokracie. Č. 243 (2. září). 3. Lipany. Č. 247 (6. září). 4. Historie a sociologie. Č. 250 (9. září). 5. Methodologická zaostalost české historiografie. Č. 254 (13. září). 6. Revoluce a reakce — revoluce a státnost. Č. 267 (16. září).
Přetištěno v „Smyslu č. dějin“ (1929), str. 23—47, (srv. č. 376).
- 367 *Český manifest křesťanstvu z listopadu r. 1431*. ČČH XXXIV (1928), str. 370—382.
- 368 *Fridrich von Bezold*. Nekrolog. ČČH XXXIV (1928), str. 451—452.
- 369 *Autoreferát: Žižka a jeho doba II*. (Praha 1928). ČČH XXXIV (1928), str. 442—443.
- 370 *Rf.*: V. Flajšhans, *Klaret a jeho družina* (Praha 1928), ČČH XXXIV (1928), str. 198—199.
- 371 —: V. Flajšhans, *K Husově orthografii*. (Sborník k šedesátinám V. Tilleho). ČČH XXXIV (1928), str. 199—202.

- 372 —: F. Kameníček, Paměti a listář dr. A. Pražáka II (Praha 1927). ČČH XXXIV (1928) str. 210—212.
- 373 —: E. Chalupný, Husitství, táboři a prof. Pekař. (Praha 1928). ČČH XXXIV (1928), str. 443—444.

1929

- 374 *Poznámky historikovy [k J. Dobrovského legendě prokopské]*. V publikaci Josefa Dobrovského Kritická rozprava o legendě prokopské. K stému výročí jeho úmrtí z pozůstalých rukopisů vydáno péčí České akademie věd a umění. V Praze 1929, str. 51—60.
- 375 *S Vikem po Českém Ráji*. (Doprovod k Vikovým obrazům). Umění. Sborník pro českou výtvarnou práci II (1929), str. 247—260.
- ✓ 376 *Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny*. Praha 1929, nákladem vlastním, str. 62.
Druhé rozšířené vydání. Praha 1929, nákl. vlastním, str. 70.
- 377 *Hr. Jana Harracha návrh na státoprávní vyrovnání s Čechy z r. 1875*. ČČH XXXV (1929), str. 137—145.
- 378 *Svatý Václav*. ČČH XXXV (1929), str. 237—278.
Též zvláštní otisk. V Praze 1929, nákl. Historického Klubu, str. 44. Vydání I a II.
Bibliofilské vydání s kresbami J. Konůpka v Praze 1929, nákl. A. Dyka. str. 76.
Otisky jednotlivých partií v denních listech kol 28. září 1929.
La légende et le culte de Saint Venceslas. La Revue française de Prague, VIII (1929), No 44—45, (Octobre), str. 223—224. (Překlad z výše uvedené práce).
- 379 *Svatý Václav*. Kulturní prostředí doby. Lidové noviny XXXVII (1929), č. 479, (22. září).
- 380 *Svatý Václav a Slovensko*. Slovenský denník XII (1929), č. 224, (28. septembra).
- 381 *Přehled literatury k milleniu svatováclavskému*. ČČH XXXV (1929), str. 434—439, 645—651.
- 382 *Golliana*. 1. Z dopisů otce Gollova z l. 1870—3. 2. Z Gollových překladů Bezručových Slezských písní. 3. Z úředních akt o Gollově profesorské kariéře. ČČH XXXV (1929), str. 603—608.

- 383 *Ref.:* V. Černý, *Pozemková reforma v XVIII století* (Praha 1928). ČČH XXXV (1929), str. 175—177.
- 384 —: V. Flajšhans, *Husova Orthografie* (Praha 1929). ČČH XXXV. (1929), str. 200—203.
- 385 —: V. Novotný, *Kdy vznikla kronika velmi pěkná o Janu Žižkovi*, (Bídlův sborník 1928). ČČH XXXV (1929), str. 442.

1930

- 386 *Žižka a jeho doba*. Díl třetí. *Žižka vůdce revoluce*, (Praha 1930), nákl. „Vesmíru“, str. XVI+330.
- 387 *Několik řádků z intimní historie*. Studie a vzpomínky Arne Novákovi k padesátým narozeninám. (1930), stránka 76.
- 388 *Přehled další literatury k milleniu svatováclavskému*. ČČH XXXVI (1930), str. 186—190.

VĚCNÝ PŘEHLED PRACÍ J. PEKAŘE

Při uspořádání tohoto přehledu jsem se řídil v celku schematem použitým v *Třetím desítiletém rejstříku Českého Časopisu Historického*. Uvedené číslice odpovídají číslům v bibliografii chronologické, při čemž jest však typograficky rozlišeno, jde-li o práce samostatné povahy či referáty neb zprávy.

Samostatné články jsou označeny číslicí obyčejnou; práce knižní silnější, kdežto referáty a jiné drobnější zprávy jsou tištěny ležatě.

Každá práce jest uvedena v přehledu pouze jednou; to platí i o studiích, jež se svým obsahem dotýkají řady odvětví historického badání.

I. DĚJINY ČESKOSLOVENSKÉ

Všeobecná část :

1. Organizace vědecké práce

164, 15, 272

2. Bibliografie

111, 122, 132, 353, 112, 115

3. Celková sepsání československých dějin

107, 180, 275, 289, 326, 174, 294, 154, 26, 27, 333, 334

4. Pojetí československých dějin

169, 170, 175, 357, 187, 366, 376, 313

5. Historiografie

29, 80, 30, 32, 167, 33, 43, 74, 166, 168, 342, 340, 343, 109, 341, 41, 73, 173, 31, 351, 141, 121, 201, 345, 346, 382, 237, 280, 238, 263, 324, 68, 150, 156, 157, 130, 158, 199, 337, 309, 316, 317

6. Archeologie

322

7. Prameny všeobecné povahy

139

8. Sfragistika

197

9. Numismatika

60, 61, 62

10. Mistopis

159, 198, 6, 11, 146, 233, 103, 81, 281, 375, 102, 328, 4, 12

11. Dějiny jazyka a literatury

323, 370, 371, 384, 222, 47, 85

12. Dějiny právní a hospodářské96, 42, 53, 120, 291, 56, 273, 194, 274, 3, 5, 64, 126, 108, 259, 66, 82, 83,
124, 65, 348, 172, 349, 149, 162, 163, 178, 181, 200, 190, 161*Speciální část:***13. Slované vůbec a země československé do r. 900**

350, 304, 361, 331, 86, 303, 97, 76, 206

14. Doba od r. 900 do r. 1200378, 128, 379, 380, 381, 388, 58, 78, 87, 88, 94, 98, 106, 110, 125, 119, 123,
133, 136, 282, 95, 354, 374, 118, 36, 99**15. Doba od r. 1200 do r. 1306**

352, 295, 330, 13, 7, 9, 49

16. Doba od r. 1306 do r. 1403 (bez předzvěstí husitství)

195, 267, 268, 278, 293

17. Husitství (1403—1470)359, 50, 51, 52, 100, 362, 75, 91, 89, 127, 242, 329, 310, 311, 318, 338, 197,
204, 90, 45, 344, 189, 335, 385, 339, 365, 319, 325, 356, 363, 364, 369, 386,
373, 367, 332

18. Doba od r. 1470 do 1740

347, 28, 2, 155, 227, 269, 271, 276, 92, 93, 16, 152, 14, 129, 38, 179, 46, 290,
22, 17, 10, 151, 160, 207, 314, 312, 183, 182

19. Doba od r. 1740 do r. 1914

383, 184, 191, 137, 202, 205, 302, 23, 34, 113, 138, 185, 8, 19, 358, 153, 260,
148, 135, 193, 355, 232, 258, 360, 372, 171, 377, 147, 188, 298, 79

20. Doba od r. 1914

208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219, 219a, 223, 224, 226,
228, 229, 235, 249, 230, 231, 251, 252, 336, 321, 292, 301, 286, 236, 253, 287,
243, 299, 305, 306, 279, 296, 261, 284, 265, 266, 264, 244, 240, 257

II. DĚJINY VŠEOBECNÉ.

1. Methodologie

44, 24, 288, 37, 59

2. Historiografie

25, 368, 77, 39, 192

3. Organizace vědecké práce

20, 21

4. Vědy státní, dějiny právní a hospodářské

67, 72, 54, 104, 63

5. Dějiny církevní

117

6. Německo

144, 131, 70, 71, 57, 145, 84, 48

7. Rakousko

55, 114, 165, 116, 220, 196, 300, 140, 143, 203, 177, 134, 176, 105, 69

8. Uhry*101***9. Polsko***186, 221, 35, 40***10. Srbsko***18***11. Světová válka***277, 234, 225, 239, 241, 247, 248, 250, 254, 256, 297, 320, 327, 315, 255, 246,
283, 262, 270, 285, 216, 245, 307***OSOBNÍ POZNÁMKY***142, 308, 387***PŘEKLADY***1*

O B S A H*)

<i>K. Stloukal</i>	Portrét Rudolfa II. z roku 1600	1
<i>J. Glücklich</i>	Majestát Rudolfa II. z roku 1608 o nekonfiskování statků	15
<i>J. B. Novák</i>	Jazyková prakse na generálním sněmu 1611	30
<i>Fr. Hrubý</i>	Filip du Plessis-Mornay a Karel Žerotín v letech 1611—1614	39
<i>O. Odložilík</i>	Poslední Smiřičtí	70
<i>Zd. Kalista</i>	1644—1645	88
<i>J. Cibulka</i>	Socha barokního světce	127
<i>Fr. Teplý</i>	O zrušení husitského kostelíka na Křižánku	133
<i>J. Pečtrka</i>	Římovské pašije	151
<i>J. V. Šimák</i>	Máti kapucínů	163
<i>Fr. Tischer</i>	O náboženském hnutí na Opočensku r. 1732	184
<i>Fr. Táborský</i>	Ze starých špalsčků	202
<i>J. Volf</i>	Klauserova pozůstalost	212
<i>V. Letošník</i>	Příspěvek k dějinám školství v kraji boleslavském koncem XVIII. století	222
<i>V. Černý</i>	Zřízení administrace státních statků	232
<i>E. Janoušek</i>	Raabisace na panství karlštejnském	248
<i>K. Kazbunda</i>	Dvě kapitoly z dějin „stolice dějin“ na pražské universitě	281

---

*) Článek *J. Werstadta Politické plány české Maŕie v prvním roce války*, určený pro Sborník, nemohl být pro autorovu indispozici otiskn; bude publikován v *Naš revoluci*, roč. VI., č. 4.

<i>Zd. Hájek</i>	Špilberk v memoárech polských vězňů	332
<i>J. Klik</i>	Kapitolka z národního ruchu doby předbřeznové	375
<i>J. Borovička</i>	Palacký v Itálii r. 1847	389
<i>H. Traub</i>	Ohlas květnových událostí vídeňských r. 1848 na Moravě	396
<i>V. Čejchan</i>	Tři německé odpovědi na projevy oddanosti z Čech v květnu 1848	405
<i>Fr. Kameníček</i>	Protokoly ústavního výboru říšského sněmu rakouského 1848 až 1849	414
<i>A. Novák</i>	Karel Havlíček dlužníkem Tomkovým	428
<i>Fr. Roubík</i>	Účast policie v útoku na rukopisy roku 1858	435
<i>Z. Wirth</i>	Malba na skle v kapli na hradě Kosti	450
<i>Fr. Žákovec</i>	Kostecký náčrtník Josefa Mánesa	455
<i>J. Papoušek</i>	Předpoklady politických vztahů Ruska (SSSR) k československé otázce (CSR) v letech 1907—1927	469
<i>Fr. Šteidler</i>	Území československého státu v představách našich krajanů na Rusi 1914	500
<i>Fr. Macháček</i>	Problémy hospodářského a kolonizačního vývoje jihozápadních Čech	518
<i>D. Rapant</i>	Československé dějiny	531
<i>J. Hájek</i>	O rodu J. Pekaře	564
<i>Fr. Navrátil</i>	J. M. Černý	567
<i>J. Klik</i>	Bibliografie prací J. Pekaře	580

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Díl první

Reprodukce Švabinského portrétu Josefa Pekaře	
Reliefy a sochy praslovanské (16 obrázků)	24
Meč zv. svatováclavský a j.	72
Chalupa v M. Rohozci (rodiště J. Pekaře)	80
Josef Pekař, otec prof. Pekaře	96
Františka Pekařová, roz. Černá, matka prof. J. Pekaře	128
Statek v Daliměřicích u Turnova, v němž vyrostl J. Pekař	160
Novobydžovská městská kniha (pag. 28 a 458)	192
J. Pekař po maturitě (1888)	208
Votivní obraz rytíře z Všechlap. — Zvěstování P. Marie	320
Archa z oltáře sv. Václava v Münsteru v Cáchách, otevřená a zavřená	336
Fr. Clouet, Karel IX. — Fr. Clouet, Alžběta, královna francouzská, dcera Maxmiliána II.	416

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Díl druhý

Josef Pekař. Podobizna z r. 1930	
Prof. Goll s prof. Pekařem na výletě (kol r. 1900)	80
Obrazy a sochy sv. Jana Nepomuckého (8 obrázků)	128
Řítmovské pašije (16 obrázků)	160
Jan Černý, sedlák v Daliměřicích, s chotí Annou (rodiče J. M. Černého a matky prof. Pekaře)	240
Matoušův statek ve Frydštejně u Turnova (rodiště matky J. M. Černého a matky prof. Pekaře)	320
Kost, kaple sv. Anny, malba na skle z 1. čtvrti XV. století	448
Kostecký náčrtník Josefa Mánesa (16 obrázků)	464
Jan M. Černý	576

OD PRAVĚKU K DNEŠKU

SBORNÍK PRACÍ Z DĚJIN ČESKOSLOVENSKÝCH

K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM

JOSEFA PEKAŘE

VYDAL HISTORICKÝ KLUB V PRAZE

12. DUBNA 1930

DÍL II.

VYTISKLA »POLITIKA« V 1000 EXEMPLÁŘÍCH

ŠTOČKY DODAL JAN ŠTENC,

JENŽ TÉŽ ŘÍDIL ÚPRAVU KNIHY

